

ס פ ר

תורת הניקור הירושלמי

חלק א'

בו נקבצו ונתבארו כל הלכות

ניקור חלב ודם וגיה"נ

מגמרא וראשונים ושו"ע

ומספרי ש"ות ומכל ספרי ניקור

חנר על ידי

נחום כהן לעוין

שנת תשי"ג לפ"ק

י ר ו ש ל ם עיה"ק תובב"א.

צא לאור סדרש על ידי

הק' שלום יודא

בהרה"ח המפואר מוה"ר ר' ישעי' זאב גראס ז"ל

לזכר עולם יהיה צדיק

כא"א מו"ר הרה"ג וכו' הר' אברהם הכהן לעזין זצ"ל
בהרב הגאון וכו' כמוהר"ר משה כהן זצ"ל ממעזריטש
תלמיד מובהק למרן הגאון מהרי"ל דיסקין זצ"ל.
אבי זצ"ל היה מלומדי ישיבת תורת חיים בירושלים,
בעל מדות תרומיות, עוזר וסומך לכל עני ודכא רוח.
נפטר בהיותו עוד צעיר לימים בשנת תרע"ח כ"ח חשון
תנצב"ה.

מנשים באהל תבורך

ה"ה אמי מורתי האשה הצדקנית והצנועה נחמה רחל בת הגאון וכו'
כמוהר"ר דוד בהר"ן שליט"א שהשתדלה בכל יכחה לגזול בניה לתורה וליר"ש
יתן לה ד' אי"ט ושנים ותזכה לראות מהם דור ישרים יבורך.

אזהרה

עפ"ד תוה"ק ומדינא דמלכותא יש כח ביד אדם לאסור את שלו. לכן אני
אוסר לכל בר ישראל להדפיס חיבורי זה ב"ח או חלק ממנו בלי רשותי.

נחום כהן לעזין

כתובת המחבר

ירושלים

שכונת שקרי חסד רחוב פרוש

הסכמות

הרבנים הראשיים וגאוני ירושלים עיה"ק

בן ציון מאיר

חי עוזיאל

ראשון לציון,

רב ראשי לארץ-ישראל

י ר ו ש ל י ם .

ב"ה

יו"א לסדר כי חלק ה' עמו
חורש הרחמים הוא אלול

בואו ונחזיק טובה והוקרה
להאי גברא רבא העוסק
במלאכת הקודש באמונה
מלאכת הניקור בעיקר
ירושל"ו הרב המובהק
כמוהר"ר נחום כהן לעזין
יצ"ו.

אשר רחש לבו דבר טוב,
לעשות אזנים לתורת
הניקור, בספרו החשוב ורב
התועלת ספר "תורת
הניקור הירושלמי", שבו
אסף ולקט את כל הלכות
הניקור, מחלב ודם וגיד
הנשה בסדר נאה ומשוכלל
ובהסברה יפה ונעימה, כי
ה' הטובה עליו וסדרם
כשולחן ערוך אשר יתן
את מעדניו לכל העוסקים
במלאכת קודש זאת ולכל
מורה הוראה בישראל
וביחוד בארץ ישראל
שכולה נגררת אחרי עיר
בירתה ומרכז התורה
ירושלים המעטירה.

בתשומת לב מיוחדת
עברתי על פני ספרו זה
במבוא הכללי אשר נתן
בראש ספרו, שבו פתח

צבי פסח

במוהר"ל פראנק

הרב הראשי ואב"ד לירושלים

עיה"ק תובב"א

ב"ה ירושלים ת"ו יום כ"ו

לחדש אדיר שנת תש"ג.

חזינא גברא דמארי

סייעי הוא ניהו הרב
המופלג בתו"מ מוהר"ר נחום
הכהן לעזין שי' העומד על
משמרתו בעבודת הניקור
בהשגיטה הראשית אשר
תחת השגחתו בפנה"ק
ירושל"ו ת"ו, שזכה לאוקמי
גירסא ולהוציא לאור ספר

תורת הניקור הירושלמי
הזה שהוא קובץ גדול
לקוטאי ניהו מספרן של
צדיקים מדברי ראשונים
ואחרונים את הכל צשה
יפה בעטו לסדר בסדר
נכון כל פרטי דיני הניקור
ולקובעם בדפוס כיון, כל
דבר על מקומו. גם הוסיף
מדילי' ציצים ופדחים
בכמה מקומות ליישב
הדברים בפנים מסבירות
בדברים הראויים לאומנם
וכל כי הגי' מילי מעליה
ליתאמרא בבי מדרשא,
וכידוע שגם בין גדולי
התורה רבים הם שאינם
בקיאים בנוגע למלאכת
הנקור והסיבה לזה הוא
כמוש"כ (הרמ"א יו"ד סי'
ס"ד סעי' ז') וסדר נקור
אלו החלבים צריך ראי' מן
הבקי בנקור ואי אפשר

יצחק אייזיק הלוי

הרצוג

הרב הראשי לארץ-ישראל

החופעה"ק ירושלים ת"ו

ב"ה

ה' טבת, תש"ג.

הנני מקדם בשמחה רבה
ובבדקה לבבית את הספר
"תורת הניקור הירושלמי"
להרב הג' החריף ובקי ירא
ד' מרבים כש"ת ר' נחום
כהן לעזין הי"ו מיקירי
ירושלים עיה"ק, ת"ו.

עברתי על הספר בכ"י
ועד כמה שאני יודע לא
בא עוד כבושם הזה
בספרות של המקצוע הזה
שגופי תורה תלויים בו —
חלב וגיה"נ ודם, המחבר
נ"י מגולל לפנינו כשמלה
את כל תורת הניקור הנהוג
בירושלים עיר קדשנו ת"ו
עפ"י גאוני וצדיקי עולם
זיע"א והכל בהדרגה ובסדר
הראוי למופת ולא בצורה
של דינים פסוקים אלא
בביאור ההלכה בבהירות
מצוינת ממקורותיה לכלליה
ולפרטי פרטיה, למותר
להאריך ע"ד התועלת
הגדולה שבספר החשוב הזה
למנקרים, לרבנים מורי
הוראה בישראל וגם

הסכמות רבני גאוני ירושלם

לבחורים ואברכים המתעת-
דים להיות למורי הוראה
בישראל, כי כל המעיין בו
ידאה ויכיר מיד כי דבר
גדול עשה המחבר היקר
הי"ו, ואפריון נמטי ליה
יהי ה' עמו ויברך על
המוגמר במהרה ויפוצו
מעינותיו חוצה בתשלה
לבוחר בתורה לתת בלב
כל אחינו לשמור את חוקי
תוה"ק בכלל ובנוגע
למאכלות אסורות בפרט
בין בארץ בין בחו"ל.
הנני הכותב לכבוד
התורה המצפה לישועת ד'
לישראל עם קרובו במהרה
בקדוב.

יצחק אייזיק
הלוי הרצוג.

לברר הישב בספר ולכן
אפריון נמטי להמחבר הנז'
על הטוב אשר עשה
להרחיב את הדברים
במקצוע אשר לא רבים
יחכמו בו, ישוטטו רבים
בתשובות הרבות אשר
העלה ואשר הביא בספרו
זה ויתבררו ויתלבנו
הדברים בדברי גדולי
הדורות אשר הם לנו
לעניים וגם מופלגי תורה
נחת ינחתו בו למצוא דעת
תורה ודעת נוטה בסדר
נאה כל דין המבוקש
במקומו הקבוע לו כולם
בשמות יקרא.
יבהיות שכמה יגיעות
יגע המחבר עד שכבר מצא
ידו לקבץ כעמיר גורנה
את כל ההלכות בענין זה
ולסדרם כראוי בעת צרה
ומצוקה ובלחץ גדול, הנני
מבקש מאת נדיבי עמנו
להיות בתומכי נפשו ולקבל
ספרו ביד נדיבה, יתברכו
העושים והמעשים.
כעתירת הבאעה"ח
ביום רביעי לסדר ולהודות
נתן בלבו בודש אדר
תש"ג פעה"ק ירושלם ת"ו.
נאם צבי פסח
במהר"ל פראנק

שערי חכמה ונתן הדרכה
ישרה ליסודות הלכות אלה
בכללם ופרטיהם והראה את
מקורותיהן הדאשונים של
הלכות אלה מפי סופרים
ומפי ספרים בעיקרי הדינים
ומנהגי המקומות והמדינות
ובעיקר מנהגים המקובלים
מפי קדמונים ואחרונים
גאוני עולם מרבנן מרי
ותקיפי ארעא דישראל.

לפעלא טבא זאת אמינא
איישר להרה"ג המחבר יצ"ו
והנני מבדכו מקרב לב
כי יזכה להוציא לאור
חבורו רב הערך והתועלת
זאת שזכות הרבים תלויה
בו.

וכל העושים והמעשים
להדפסת ספר זה יתברכו
בכל טוב סלה ויזכו לראות
בכנין אפריון ואריאל.

כנפש החותם בברכה
וצפיה לגאולת ישראל

בן ציון מאיר
חי עוזיאל

הסכמות רבני גאוני ירושלים

יעקב משה חרל"פ

ראש הישיבה המרכזית "מרכז הרב"
חונה פה שערי חסד רחביה והסביבה
בעה"ק ירושלים תובב"א.
בית איך סיון ב' שלח.

מאד הנני מלא חפני טבותא לתאי
גברא יקירא כהן שדעתו יפה נצר
מגאונים קדושים הרב המופלג בתו"י
מוהר"ר נחום כהן ב"ר אברהם הכהן
נ"י, אשר מידי עבדו בעבודת הקודש
עבודת הניקור פעה"ק התעורר להוציא
לאור את סדר הניקור הירושלמי שיסודותיו
בהררי קודש. עפ"י הוראותיהן של גאוני
ירושלם ובראשם גאון עוז עטרת תפארת
ישראל הגאון הקדוש רשכבה"ג מוהר"ר
משה יהושע יהודא ליב דיסקין וצוקללה"ה
שמאז הופיע בהדר קדשו בעיר עז לנו
עיה"ק ירושלים תובב"א ונתרבו אז
שחיטות נפרדות לרגלי פירוורי הכוללים
וגרמו לכמה פרצות. נתיעצו כל גדולי
וחקפי ארעא ישראל מעדת האשכנזים
פרושים וחסידים ובראשם מרא דארעא
קדישא הגאון רבינו שמואל סלאנט וצ"ל,
וכייסו ראשם בפני הגאון הקדוש הלזה
שכל גאוני ישראל חרדו לקדושתו
ולנפלאות גאונו, והי' השחיטה והניקור
הכל מתגהג עפ"י פקוח קדשו ותוראותיו
בקדושה. ובכן איפה נחוצ' מאד להרט
בחרט אנוש את כל הסדר הניקור
הירושלמי למען ידעו אחינו ב"י בעיקר
אותם החדשים שמקרוב באו מחו"ל לבל
יהינו להקל בכל מה שהונהג לחומרא
בעניני הניקור ולא תהיה תורת ישראל
כשתי תורות, וחייבים אנו כולנו להיות
אסיר תורה להר"ר נחום הכהן שביאר
כל המקורות לכל הסדר הזה וגם נושא
ונותן בהלכה בהלכות אלו ונכון מאד
שהדברים יצאו לאור וספר זה יהי' למורה
דרך במקצוע זה ורב ברכות יחולו על
ראשו.

זעליג ראובן במוהר"צ ז"ל בענגים

ראביד לעדת התרדים של גאוני

מח"ס לפלגות ראובן

פעיה"ק ירושלים תובב"א.

בית ירושלם עה"ק ח"ו, ט"ו לחשו סיון

י"ג לס'. תנו לנו בשר ונאכלה"ה, לימוד תורה"ה לפיק.

ראיתי אני את הכתבים של הרב
המופלג בתורה ויראה מגוע היחס יקורי
ירושלם תובב"א מהו"ר נחום ב"ר
אברהם הכהן נ"י אשר השכיל לסדר
בכתובים כל פרטי הניקור להלכותיהן
כפי הנהוג פעה"ק מקדם קדמתה,
וברצונו להדפיסם לזכרון עולם למען
דעת המנהגים הסדורים פה שנהגו כן
המנקרים בהסכמת הגאונים המאורות
הגדולים תפארת עמנו שישבו פה
בשנים קדמוניות, והנה ראיתי ג"כ
כל הנני יקר סהדותא שיש לו מן
המנקרים המומחים ורבנן קשישאי
שנהירין להמחבר הנ"ל דיני הניקור
היטב להלכה ולמעשה וג"א הכרתי אותו
לבקי בכל הלכות הניקור מראשונים
ואחרונים עד להפליא, ולכן נמצאתי
לבקשתו להסכים על הדפסת חבורו
שיהי' לתועלת גדולה להעוסקים
במלאכת קדש זו, ומלאכה גדולה עשה
המחבר לזכות את הרבים העוסקים
בזה, ויזהרו שלא לשנות לאיזה קולא
ח"ו כידוע שיש בזה חשש כרת ר"ל
וחלילה להקל באלה ההלכות, ובבטחוני
כי לא יוציא הרב המחבר הנ"ל דבר
שאיננו מתוקן מתחת ידו.

הנני בא עה"ק יום ופרשה ושנת הנ"ל.

זעליג ראובן בענגים

ראביד פעיה"ק ח"ו.

וד' יצילנו מכל כשלון במאכלות אסורות וישלח לנו מהרה משיח צדקנו במחרה בימינו.

כעתרת המצפה לישועה יעקב משה חרל"פ

הסכמות רבני גאוני ירושלים

יוסף גרשון הורביץ

דומ"צ בעה"ק ירושלים חובביא

נשיא וריים של הישיבה הגדולה והתחתית מאה-שערים

בית ירושלים, ג' לחדש סיון.

הנה אמינא לגברא ולפעלא טבא יישר ויישר הלא זה ספר חשוב ומועיל מאד לקוט ואוסף דיגי הנקור בשלמותם כפי הנהוג ונקבע באה"ק, וקבע בהו מסמרי כקש"ת ושכבה"ג הגאון מוהרי"ל דיסקין זצוק"ל, לכל פרטיהם ודקדוקיהם. הכל בסדר נכון ונאה, ונהירא לי הרה"ג המחדד מוהר"ר נחום הכהן שליט"א נכד הגה"צ ר' דוד בהר"ן זצ"ל, שהוא מופלג בשמעתתו ובהלכתא הדין עצהיו"ט, וראוי מאד, בפרט בזמנים הללו שיש לחקפיד במשנה הקפדה לבל יוזו ולבל ישונה שום דבר מדינים והנהגות אלו באה"ק — שהספר הזה ישמש מורה ומאור, בענינים אלה, ויבורך כ' הרב המחבר בכל ברכות התורה"ק ונזכה לראות בגאולה השלימה בב"א.

הק' יוסף גרשון הורוויץ

דומ"צ בעה"ק ירושלים ת"ו.

הסכמות רבני גאוני ירושלים

ישראל זאב מינצברג

רב ואב"ד

בעה"ק ירושלים ת"ו

ב"ה

יום ועשיק לסדר

"וטבת טבת והכן"

הנה בדיני גיקור מעטים

הרבנים שיחכמו לדעת כל

עיקולי ופשוטי שבדינים

אלו מחמת שבעיקר דרוש

לזה שימוש יותר מלמודה

וכעת יגע ומצא המנקה

הרבני המופ' בתורה וידאה

מגזע היחס והמעלה מאד

נעלה מזה נחום הכהן

ה"ו לברר כל דיני

הניקור. ונתן דעתו ללקוט

שושנים מדברי ראשונים

ואחרונים. ספרים יקרי

ערך שאין יד כל אחד

משנת למצאם. וסדרם

בסדר נכון והוסיף עליהם

ציצים ופרחים מדילי. ואיזה

דברים ביאר לי והוסיף

בעיני.

וגם הרה"ג ימצאו

בספרו רב תועלת. שעשה

הכל כשלחן ערוך לפניו.

הכי קרא לספרו בשם

"תורת הניקור הירושלמי"

יען ביאר מטעמים לניקור

הנהוג בסע' ת"ו. מאז

שהותחלה השחיטה האשכ-

נזית בפה. ע"י רבותינו

הגאונים זיע"א שהיו אז

ועל כל האשכנזים

אל"י בהר"ש ז"ל ראם

רב במקור ב"רן וסביבותיו

וחבר בית דין הגדול

פעה"ק ירושלים תובביא

ב"ה יום ד' כ"ח לחודש סיון

בא לפני הרב הג'

החריף ובקי יר"א מרבים

כש"ת מוהר"ר נחום כהן

לעוין ה"ו מיקירי ירושלים

ת"ו מנקר מונחה דפעה"ק

ירושלים תובביא. ומחברתו

בידו אשר פיו יקבנו.

תורת הנקור הירושלמי.

עברתי על החבור מתחלתו

ועד סופו ונשתוממתי על

המראה. על העבודה

הגדולה אשר השקיע

בחבורו זה לברר כל דיני

הניקור ונשתהיה בכל

פרטיו לא החסיר דבר

אשר לא ביאר בחבורו

זה ועוד הגדיל והפליא

לברר כל דיני נקור

ממקור הש"ס והפוסקים

וכל דברי הראשונים

והאחרונים בדיני נקור

הכל הביא בחבורו. וביאר

אותם כיד ה' הטובה עליו.

ויותר הפליא לעשות מה

שביאר כל דיני הנקור

מה שאסור מדאורייתא

ומדרבנן ומצד המנהג אשר

יש בוזה נ"מ רבה לדינא

כמובן וגם לענין טרפות

נ"מ אם אסור מדינא אינו

ה ר ב

שמשון אהרן פולנסקי

דומ"ץ בשכונת בית ישראל

בעה"ק ירושלים תובביא

ב"ה ירושלים יום ו' ח"י לחודש סיון

כבוד ידידי עוז הרה"ג

מגזע תרשישים גין ונכד

לגדולי ירושלים תובביא.

מה"ר נחום ב"ר אברהם

הכהן שליט"א.

כאשר ראיתי את ספרך

תורת הניקור הירושלמי

ומאד הוטב בעיני ואני

מכיר אותך מכבר לבן

תורה גדול לבר יראה

טהורה וראוי ספרך לקבוע

בדפוס. וחזן מזה שנלקט

על ירך כל הענינים של

ניקור מראשונים ואחרונים

עד המקור הראשון ובהבנה

גדולה ובסדר. והעיקר כי

אסור לשנות מכל הסדר

הזה אפילו כקוצו של י'

לקולא ח"ו ובפרט כאשר

נגלה על ירך בעוצם

בקיאותך מקור לכל

החומרות והמנהגים, וזכות

אבותיך הקדושים מסייעים

אותך כי זכית לחבר ספר

זה ואני מברכך כי יצא

הסכמות רבני גאוני ירושלים

הבאים לארצנו הק' מהגולה,
חובה מוטלת לנהוג בחומרי
המקום הנהוג בפעיה"ק
ת"ו. יעויין במג"א סי'
תס"ח ס"ק י"ב ובפר"ח
דיני מנהגי איסור סי'
תצ"ו אות י"ט.

ואמינא פפעלא טבא
איישר, ותבוא עליו ברכת
טוב.

כעתירת הבעה"ח
ישראל זאב מינצברג

סותם בדבר שאסור בנקב
מ"ש ואם מצד המנהג
סותם. גם ביאר בחבורו
זה כל מנהגי הנקור
שנוהגין בירושלם עיה"ק
ת"ו וכל המקורים של כל
מנהג נגד אלו המערערים
על מנהגי ירושלם בעניני
הנקור ומחברנו זה הוא
יליד ירושלם ממשפחה
מיוחסת. ולמען זכות את
הרבים לא חס על עמלו

טבען בעולם וידעו
מדרגתך ותזכה לפרנסה
בהרחבה ויפיצו מעיינותיך
חוצה ובזה אשאר ידיך
המברך בכל הטוב

שמשון אהרן פולנסקי

ויגיעו והשקיע כסף רב על הופסת החבור כי הוצאות הרפסה והנייר כיום הוא
ביוקר מאד, וחובות רבות עלו והשתרגו על צוארו לזאת מצוה גדולה לעזור למחברנו
ולקבל חבורו בידים פתוחות ולהעניק לו הענקה חשובה להקל ולהסיר מעליו עול
החובות אשר עליו מהרפסת החבור. אשר הוא תועלת גדולה להמנקרים ולשובי"ם
ולרבנים חיושבים על כסא ההוראה כנ"ל.

ואני תקוה כי כ"א יקבל חבורו זה ומחברנו יבוא על שכרו על היגיעה והעמל
ועל התועלת הגדולה אשר בחבורו זה ורב ברכות יחולו על ראשו ויתברך בכל
מילי דמיטב.

נאם אליהו בהר"שלמה ראם דומ"ץ וראש השו"בים
פעיה"ק ירושלם תובב"א

הסכמות רבני גאוני ירושלים

פנחס עפשטיין

מח"ס ארית ומ"ח על מס' סוטה ועוד

רב ודומ"ץ פה עיר"ק

בן הרב הגאון הצ' קקשי"ת

רבי ישעיהו זצ"ל

בעה"ק ירושלים תובכ"א (אר"י)

ב"ה ה' ז"ך לחדש תשרי

לסדר יקו המים וכו' אל מקום אחד.

כבר שבחוהו רבנן
להצבי ורגיג להתענין
וללקוט שושנים ופרחים
במקצוע אחד ולסדרו בסדר
נכון ובשכל טוב, וע"כ
בואו ונחזיק טובה להמחבר
הלו הרב המופלג ומופלא
במקצועו מקצוע הניקור גזע
מגדולי ירושתו כש"ת ר'
נחום בהרב אברהם
הכהן שליט"א אשר
התמסר והשקיע הרבה כח
ומרץ ללמוד ולסדר היטב
את תורת הניקור מר"א
עד אחרוני הזמן ומלאכה
גדולה עשה בזה בשני
החלקים, וגם חידוש
חידושים בדברים יפים
ובירר וליבן ו"ניקר" היטב
את הסוגיות בנידון זה.
כי נעתרתי לבקשתו
ועברתי ע"י רובו ב"ה
ומצאתיו מלא דבר וראוי
לאדמוסי אידרא, ובכל
שינוי מהמנהג ירושלים
עקרתי צריך שאלת חכם
ורב גדול בתו"י.

דוד הלוי יונגרייז

רב ודומ"ץ

פעה"ק ירושלים תובכ"א

בעז"ה

הרב המופלג בתורה
ויראה בנש"ק וכו' כש"ת
מוהר"ר נחום כהן לעוין
נ"י הראה לי חבורו
היקר תורת הניקור
הירושלמי אשר בו סידר
בסדר נכון הניקור הנהוג
פעיה"ק מקדמת דנא
ע"י גאוני ירושלים זצוק"ל
זיע"א כאשר העידו
ע"ז המנקרים המומחים
דפעיה"ק וליקט וקיבץ
קיבוץ גדול מדברי
התלמוד ומדברי הפוסקים
ראשונים ואחרונים המדב-
רים בענין זה ונשא
ונתן בהם בטוב טעם
ודעת והספר הזה יהי
תועלת גדול להעוסקים
בחלכות אלו, כי ימצאו
הכל ערוך לפניהם וכבר
הסכימו עליו גאוני
עיר"ק שליט"א, והגני
מצטרף לדבריהם כי
מצוה לבוא בעזרת הרב
המחבר נ"י שיוכל להדפיס
חבורו.

ובעז"ה יום ב' י"ג טבת

פעיה"ק ירושלים תובכ"א.

דוד הלוי יונגרייז.

יצחק אריאלי

ר"מ ומהלל ישיבה המרכזית הק'

מרכז הרב

מח"ס "ענים למשפט"

ורב דשכונות "כנסת" והסניפה

בעיה"ק ירושלים ת"ו

ב"ה ד' ויקרא יוד אד"ש

שנת תשי"ג פעיה"ק ירושלים ת"ו

הנני להביע בזה רגשי
גיל והוקרה לפרי קדש
הלולים הוא ניהו הספר
החשוב תורת הניקור
הירושלמי אשר חברו
אחד מבני ציון המצוינים
ידידי הרב הג' אוצר כלי
חמדה מלביב וסדרן מוהר"ר
נחום הכהן לעוין שליט"א,
אחד דמומחים הגדולים
בתורת הניקור של השחיטה
הראשית בעיר"ק ת"ו. בעברי
בין בתי ספרו אשר חברו
ברב חכמה ודעת נגולה
לפני עבודה רבת כשרון
פרי שקידה עצומה, וכולה
אומרת כבוד ויקר למחבר
ספר הנ"ל, לקט ואסף
מפניי הספרות ההלכתית
במקצוע זה, ומיום הוסד
השחיטה הכללית בעיר"ק
ע"י רבותינו הגדולים ז"ל
הנהו הראשון שהטיל על
עצמו להקים הלכה חמורה
זו על מלה לברר וללבן
כל המנהגים שהוקבעו,
אשר יסודותם, בהררי

הסכמות רבני גאוני ירושלים

הקדש, והושתתו על אדני עמקי ההלכה, גם הוסיף הערות וחידושים מדילי, הערות מאירות אשר חותם ת"ח מובהק עליהם ומביעות ישרות ומשמחת לב המעינים — „ולישרי לב שמחה" בסדורו הנעים מושך לכ' הלומדים להקנותם ידיעה ברורה בעבודת קדש קשה זו, הרבה נו"נ עם המחבר בכמה עיקרי וגופי הלכות שבספרו זה, ובכ"מ התגלה עמק הבנתו בחדירת הענינים.

ספרו זה אשר חובר בימי חרדה וזיעות אלה ד"י, ונתן ד' בלבו לכנס ולרכז בשעה קשה זו החומר הרב לתקון עולם והעמיד יצירה שלמה לשעה ולדורות, רבה התועלת אשר יפיקו ממנה רבנים גדולים וביחוד העובדים במלאכת קדש זו ויהא

ותועלת הספר וסידורו הנכון מחייב שיקנו אותו בכסף מלא ויביאו ברכה לתוך ביתם, ודי' ימלא משאלותינו לטובה בשנת שלום השקט ובטח וגאולה שלמה בב"א.

כעתירת הצעיר הכו"ח
פעה"ק שנת ה' מנהג זובח
בירושלם לפ"ק

נאם

פנחס בהגריז"ל עפשטיין

רצוא דיראה ממקור הברכות פרי תשובות שכלו ופועל ידיו ירצה.
ויתברכו כל אלה המסיעים בידי המחבר לבצע מלאכת מחשבת זו, ואשר יהיה בזה משום עידוד רב להמחבר הנ"ל בעד עמלה של תורה ויקוים בזה להגדיל תורה ולהאדירה.

וישגבנו ה' במהרה באור ישעו על ציון בשוב ד' שבות עמו בב"א.

יצחק אריאלי

הסכמות הרבנים הראשיים בתל-אביב

הרבנות הראשית

למחוז יפו ות"א

ב"ה ב' אדר ב' תש"ג

לכבוד הרב הג' החר"ף ובקי
י"ר"א כו' וכו' מוה"ר נחום כהן לעוין
הי"ו. מעיה"ק ירושלים תובב"א.
ר. מ. נ.

שמחנו מאד לראות את ספרו היקר
והנחון תורת הנקור הירושלמי שאסף
וחבר כתר"ה הי"ו בחכמה ותבונה רבה,
ספר כזה תועלתו מרובה מאד שהוא
נוגע להלכה ולמעשה בעבודת הק' של
נקור הנחוג בא"י מקדמת דנא מגאוני
הדור זי"ע, והננו מחזקים את ידי הרב
הג' המחבר שזכה מן שמיא להיות
ממזכי ומצדיקי הרבים ולהוציא לאור
ספרו הנחון והדרוש מאד לכל אלה
העוסקים במלאכה החשובה והקדושה
הזאת להיות לו לעזר וסעד ביד רחבה
כדי שיוכל לברך על המוגמר, וכ"א
יקח ממנו את הספר הזה בפ"י
ולהעניק לו ערך המחבר הרה"ג שיחי'
וספרו הנעלה, וה' יברככם בכטו"ס
כנה"ר וכנפש החותם בברכה לכל
מוקירי ותומכי ת"ח.

בכל הכבוד

הרב הראשי למחוז יפו ותל אביב
משה אביגדור עמיאל

הרבנות הראשית

למחוז יפו ות"א

ב"ה ב' אדר ב' תש"ג

לכבוד הרב הג' החר"ף ובקי וכו'
מוה"ר נחום כהן לעוין הי"ו
מעיה"ק ירושלים תובב"א.
ר. מ. נ.

ראיתי את הס' "תורת הנקור
הירושלמי" מאת הרה"ג כמוהר"ר נחום
כהן לעוין שליט"א, וראיתי שהנהו
ספר מקצועי הנחון מאד למנקרים
בא"י ובכ"מ ויפה עשה הרה"מ שאסף
לאספה אחת כל הדינים הנוגעים לזה
בכרי שיהיה לשלחן ערוך ומסודר
שלא לחפש אנה ואנה, גם הערותיו
שחידש משלו הנם טובים ונכונים,
ואני אומר יישר חיליה לאורייתא,
יפוצו מעינותיו וידלו מבארו מים
חיים וראוי לכל אוהב תורה להחזיק
בירו להפצת הספר המועיל הזה.

בכבוד רב

יעקב משה טולידאנו
הרב הראשי למחוז יפו ותל אביב

הסכמות הרבנים הראשיים בחיפה

יהושע קניאל

רב בעיה"ק חיפה (ארץ ישראל)

ב"ה כ"ח ניסן תשי"ג

הרב המופלג בתו"ר ר' נחום כהן לעוין הי"ו הביא לפני את ספרו תורת הניקור הירושלמי בו ברר ולבן את תורת הראשונים והאחרונים בהלכות נקור חלב וגידין דאורייתא ודרבנן וישראל קדושים, גם מנהגי עקו"ת ירושלים ת"ו הקבועים ע"י גאוני קדמאי מארי דארעא קדישא זיע"א, ואחרי רואי את ההסכמות של מאורינו גדולי הרבנים שבאה"ק, שנתנו עדיהם ויצדקו על יקרת ערך ספרו של הרב ר' נחום הכהן, אמרתי גם אני ידי תכון עמו לחזק את ידי הרהמ"ח בעבודתו הגדולה בשדה הניקור להלכה ולמעשה, שיוכה לחוציא לאור את ספרו, לחלקו ביעקב ולהפיצו בישראל וכל המסייעים בידו יתברכו בכל טוב מאדון הברכות כעתירת החותם ברגשי כבוד וברכה

יהושע קניאל

ברוך מרכוס

רב הראשי ואב"ד פעה"ק חיפה והמחוז הלבנאי

ב"ה כ"ח ניסן תשי"ג

ראיתי איך שגאוני דורנו מאורי ישראל אשר בארצנו הק' ת"ו בהסכמתם משבחים את הספר היקר תורת הנקור הירושלמי ואת מחברו הרב הג' ר' נחום כהן לעוין נ"י, והנה המחבר הרחיב הפתח למעיינים בהלכה זו להכנס בו ועשה אונים בתורת הנקור, והכל עשה בסדר יפה הראוים להשמע כחבה קדם מלכי רבנן בהלכה למעשה באורח ישרים סלולה, ומאיר עינים במנהגי ירושלים בתורת הניקור.

והנני בזה למימר לך הרב המחבר אשרתא, יברך ה' חילו ויפוצו מעינותיו לזכות הרבים.

כעתירת החותם בברכה על הגאולה ועל הישועה לעם ישראל בב"א

ברוך מרכוס

הסכמת הרב הראשי בפתח-תקוה

ראובן בהר"ש כ"ץ

הרב הראשי אב"ד ור"מ

דק"ק פתח-תקוה והסביבה

ארץ-ישראל

(בעמ"ס שו"ת "דגל ראובן" ו"דודאי ראובן" על התורה)

ב"ה פתח-תקוה, יום ו' לחדש אדר א' תשיג.

בא אלי הרב הג' החריף ובקי יא"מ כש"ת מו"ה נחום כהן לעוין ג"י, מיקירי ירושלים עיה"ק ובקש ממני לעבור על ספרו "תורת הניקור הירושלמי" וליתן לו הסכמתי על הדפסתו — ואמנם כבר יש לו הסכמה מגדולי ירושלים עיה"ק, המעירים על טיב הספר הזה, עד להפליא, שבאמת הרב המחבר הנ"ל ביאר דיני הניקור כשמלה, כנהוג בירושלים עיה"ק, עפ"י גאוני הדור הקודם ובאר הכל גם ההלכה מהמקור — ונפלאתי על הבקאות והבנה בדיני ניקור שהרב המחבר הביא בספרו הנ"ל מש"ס וראשונים ואחרונים והוא תועלת גדולה לרבנים ומורי הוראה ובפרט למנקרים, שיראו וידעו דיני ניקור מהמקור ואיך להתנהג במלאכת חקדש של הניקור, שלא ידוע כ"כ לרבים בימים אלה. — יהי ה' עמו ויצליח להדפיסו ולהפיצו בישראל לזכות הרבים בדינים של ניקור הנוגעים לכשרות שע"ז נאמר: והייתם קדשים — כי קדוש אני ד' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" — ואבקש את נדיבי עמנו ומוקירי התורה שיקבלו הספר הנ"ל מאת הרב המחבר בספ"י וברצון טוב וביד נדיבה ויתברכו בברכת התורה, כעתירת המדבר לכבוד התורה ולומדיה, המצפה לישועת ד', שירחם על עמו ונחלתו הבעה"ח ביום ומקום הנ"ל.

ראובן כ"ץ

הרב הראשי ואב"ד ור"מ

בפתח תקוה והמחוז.

אלו הם הר' המנקרים המומחים שנתנו עדותם על סדר ניקור חלק הקרב של ספרי

בעזה"ת

אני הח"מ עבדתי בעבודת הניקור של חלק הקרב בנוכחות מרן הגאון
מוהר"ש סלנט זצ"ל, ורבי הישיש הרב ר' אברהם גיבור זצ"ל
עבד גם בשנות מרן הגאון מוהרי"ל דיסקין זצ"ל והיא מתאים לסדר
ניקור חלק הקרב שסידר הראש מנקר המומחה הר' ר' נחום כהן
לעוין שליט"א

וע"ז חתמתי שמי ט"ו אייר שנת תש"א

נאם מרדכי לעוין בהר"ר יוסף צבי הלוי זצ"ל
מנקר על חלק הקרב

בעזה"ת

אני הח"מ קבלתי את סדר עבודת ניקור של חלק הקרב מגיסי
הרב ר' אברהם מאיר ווייספיש זצ"ל והוא עבד במלאכת הניקור
של חלק הקרב בשנות רבותינו הגאונים מהרי"ל דיסקין
ומהרש"ס זצ"ל והיא מתאים לסדר הניקור שסידר ראש המנקרים
המומחה הרב ר' נחום כהן לעוין שליט"א.

וע"ז ח"ש ט"ו אייר שנת תש"א

נאום אייזיק ווייספיש נכד הרה"ג הצ' המפורסם
מוהר"ר שלמה זלמן זצ"ל אב"ד דק"ק ולאטשוב

עדות על סדר ניקור חלק הפנים שבספרי
מהמנקר המומחה הר' דוד המבורגר שנתמנה
בתור מנקר על חלק הפנים ע"י רבותינו
הגאונים מהרי"ל דיסקין ומהרש"ס זצ"ל

בעזה"ת

אני הח"מ עבדתי בעבודת ניקור חלק הפנים בנוכחות רבותינו
הגאונים מהרי"ל דיסקין ומהרש"ס זצ"ל והיא מתאים לסדר
ניקור חלק הפנים שסידר ראש המנקרים המומחה הרב ר' נחום
כהן לעוין שליט"א.

נאם דוד המבורגר

עדות על סדר ניקור חלק האחרים שבספרי מה"ר
המנקרים המומחים שעבדו בניקור אחורים
בנוכחות רבותינו הגאונים מהרי"ל דיסקין
ומהרש"ס זצ"ל.

בעזה"י

אנחנו הח"מ עבדנו בעבודת ניקור חלק אחורים בנוכחות
רבותינו גאוני ירושלם תובב"א מהרי"ל דיסקין ומהרש"ס זצ"ל
הוא מתאים לסדר ניקור חלק אחורים שסידר הראש מנקר המומחה
הרב ר' נחום כהן לעוין שליט"א.

וע"ז באנו עה"ח ג' סיון שנת תש"א

נאם אליעזר זיידל וואטשטיין ראש מנקר

נאם שלמה הומנר

נאם בעריש קארענבליט

נאם חיים יהודא פעלדמן

בעזה"י

אלו הן ה"ר ראשי המנקרים שנתמנו בתור ראשי
מנקרין בירושלם ועבדו בנוכחות הראש מנקר
הרה"ג ר' ברוך ברווערמן זצ"ל שנתמנה
ביחוד בתור ראש מנקר בירושלם ע"י רבותינו
הגאונים מהרי"ל דיסקין ומהרש"ס זצ"ל.

אנחנו הח"מ ראינו את ספר "תורת הניקור הירושלמי" שחיבר
ראש המנקרים המומחה הרב ר' נחום כהן לעוין שליט"א
ועברנו על פני כולו מראשו עד סופו ואמנם נכון הוא שכן קבלנו מהמנקרים
שקדמו לנו ולפעלא טבא אמינו ויישר חיליה כי יהיה בזה תועלת גדולה
לניקור. ובפרט המנקרים נכון שימצא ספר זה בביתם ועייז לא יבואו לידי
מכשול ח"ו במאכלות אסורות.

וע"ז באעה"ח טו"ב שבט תש"ב לפ"ק פה ירושלם תובב"א

נאם אלי' וויסמן

נאם ארי' ליב הכהן הלפרין

נאם שמעון פרידמן

נאם יעקב לייב לוי

נאם מרדכי אביגדור זלאטניק

השמטות

במבוא דף כ' שורה י"ג: אכן בשנת שנ"ה נדפס בויניציה „סדר הניקור“ אשר חיבר הר"ר יעקב סוראזינה כ"ץ שקיבל את עבודת הניקור מרבו הר"ר צבי יעקב מקראקא, שהיה מומחה גדול בעניני הניקור, [וראה בפסק הב' של מהר"י סוראזינה שנדפס בסוף תש"ז הרא"ש ששם משבח את רבו מקראקא ואת חמנקרים שנחמנו שם שהם מומחים גדולים ובקיאיים בהלכות הניקור] אבל ספרו הוא מעט הכמות כי הדפיס רק סדר הניקור על חלק האחורים עם ציורי תחתיכות והגידים בקיצור גדול, וכנראה שספרו שימש מורה דרך להמחבר ספר טהרות אהרן, שחיבר את ספרו על כל עניני הניקור.

בהשתלשלות הניקור דף ל"ד שורה כ"ה:
מתמקרים הראשונים היה גם הר"ר פנחס יהודא הרשלה ז"ל

הערות

ממרו הגאון האדיר שר התורה פאר הדור וכו',
 כמוהר"ר יצחק אייזיק הלוי הרצוג שליט"א
 הרב הראשי לארץ ישראל.

ב"ה ו' אדר א' תש"ג

הו"כ הרה"ג החר"ף ובקי י"א מרבים וכו' כש"ת ר' נחום הכהן לוין הי"ו פעה"ק ת"ו.

שלום וברכה.

הגיעוני הקונטרסים הנדפסים של ספרו היקר "תורת הניקור הירושלמי" ואני חוזר ואומר כי ברכה רבה בו, ואולם היות והמדפיס מאיץ והזמן קצר והטרדות מרובות, אין בידי לעשות רצונו ורצוני לעיין בהם במיוחד ולהעיר הערות, ולדבר הזה יסלח כ"ת.

ולענין מה שהעירתי על פה מזבחים ל"ד, התבוננתי קצת ומוצא אני שיש להעירתי מקום, כלומר, שלריש לקיש הסובר שחיה קריבה ע"ג המזבח יקשה קצת לפי השאלות, והוא לפי מה שנקט הרמב"ם שההיתר של חלב חיה נלמד מחלב שור כשב ועז אתי שפיר, אבל לפי דברי השאלות שדבר זה נלמד מקרא דכי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה אשה לה, (ואגב, פסוק זה הוא שלא כצורתו בשאלות ומצוה לתקן, עיויין שם) היינו דרך מבהמה שמקריבין ממנו נאסר החלב, קצת קשה לריש לקיש, הלא מחיה גם כן מקריבין על גבי המזבח, וכי תימא דריש לקיש יליף מחלב שור כשב ועז, הלא מהשאלות משמע דמהאי קרא אין ללמוד היתר לחלב חיה, ונראה, שזהו משום האיצטריך ללמד שחלב האליה מותר שלא אסרה תורה אלא הנוהג בכולם לאפוקי אליה שאינה נוהגת לא בשור ולא בעז כדאיתא בחולין קי"ז, ואמנם בכריתות דף ד' למדנו היתר לחלב חיה מדכתיב בענינא דקדשים, והשתא לא קשה כ"כ לריש לקיש, כיון שעכ"פ לא נתפרש בענינא דקדשים אלא שור וכשב ועז, ורש"י אמנם פירש מדכתיב כי כל אוכל חלב מן הבהמה וגו', וזהו לכאורה כשיטת השאלות, אך הלשון בענינא דקדשים אינו מדויק כ"כ דהיה להגמרא לומר כך: הואיל וכתיב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה אשה לר', והרי זה דבר הלמד מן המפורש לא מענינא, ויתכן שמשום כך לא פירש בשאלות כפירוש רש"י, ואפשר שגרס גירסא אחרת בגמרא, וא"כ עדיין קשה כנ"ל דהא לריש לקיש ל"ש למעט חלב חיה מאשר יקריבו ממנה שהרי גם מחיה מקריבים לר', ובדוחק י"ל דהכוונה היא שאשר יקריבו משמעותו מהבהמה שפירשתי לך שמקריבים ממנה, משא"כ חיה שעכ"פ לא פירשתי אלא שלא מנעתי, ואין לומר שזה נתמעט מפני שאשר יקריבו משמע שמצוה

להקריב^ל (ובהמה מצוה וכדאמר-ריש לקיש בזבחים ל"ד בהמה מצוה חיה רשות), משא"כ חיה שאינה אלא רשות, דזה אינו במשמע כלל, דאשר יקריבו כולל כל שאפשר להקריב ממנה וחיה בכלל בהמה, והשאלות אומר ומנלן ולא נאסר תרבא אלא מבהמה דכיא מדכתיב אשר יקריבו ממנה אשה לד' ומחיה לא מקריבין לד', יעו"ש. וכן אין לומר מהא דמנחות נ"ז שממעטים מנחה פסולה מדכתיב אשר יקריבו לד'. דו"א, דפסולה אינה קריבה כלל שאסור להקריב ממנה, משא"כ חיה לריש לקיש דאע"פ שאינה מצוה מכ"מ לא אסרה תורה להקריב ממנה לד', ואולי י"ל דלה' משמעותו לשמה וכמו דילפינן לשמה מדכתיב וזבחת פסח לד' (ועיין בבלי זבחים דף ז', וירושלמי פסחים פ"ו ורמב"ם פט"ו מהל' פסח"מ) וחיה הואיל ואינה אלא רשות לא יפול עליה לשון לד', דהיינו לשמה, שכיין שאינה אלא רשות לא שייך בה לשמה כלל שאין בה ענין של ריצוי, וזה דומה קצת לקרבן עכו"ם שאינו בגדר מצוה אלא בגדר רשות, שאין בעכו"ם מצוה של קרבנות וע"כ נאמר לרצון להם ולא לעכו"ם, היינו שבהם לא שייך ריצוי (זבחים מ"ה) אלא שיש לדחות דבר זה, דא"כ למה לן כלל קרא להם ולא לעכו"ם תפ"ל דעכו"ם לאו בני רצוי גינהו ולא שייך בהם לרצון, ועיין תוס' ע"ז דף ו' ובירושלמי נזיר פרק בתרא, ובמל"מ הלכות מלכים פ"י וכו' ואכ"מ, ואפשר כיון דאיתרבו מאיש איש שגורדים ונודבים כישראל, אפילו למ"ד שאינם בבל יחל, מכ"מ מצוה הם מקיימים כשהם מקריבים, ומיהו הא לא קשיא לריש לקיש עצמו דרמי אמעייה ואקשי אם אינם מרצים למה הם באים, תפ"ל קרבן חיה שאינו מרצה ובא, דו"א דדוקא קרבן בהמה כיון ששייך בו ריצוי אם אינו מרצה למה הוא בא? ואמנם בתו"כ פ' צו דרשו את כל הפסוק של כי כל אוכל חלב מן הבהמה וגו', דהיינו לרבות חלב בע"מ וחלב חולין. אבל לד' לא דרשו, ואנן מצינו שדרשו רז"ל לד' בעניינא דקרבנות בהרבה מקומות, וכאן לא דרשו, ואפילו אם נאמר שהיתה לחו"ל איזו דרשא בזה אלא שלא נמסרה לנו עדיין יש למצוא מה לדרש כאן, ולדיש לקיש אתי שפיר שנדרש לה' להוציא קרבן חיה וכנ"ל אבל הרי איתותב ריש לקיש ואנן מה נדרש בזה, ואף לריש לקיש ק"ק שהרי דרשו שם בתו"כ אשה להוציא, היינו למעט חלב דפנות שאינו קרב למזבח יעו"ש, ואמרין ביומא ס"ג ע"ב דכל היכא דכתיב אשה להוציא ע"כ לד' לרבות ולא להוציא, ויש לעורר עוד וקצרתי מאפס הפנאי, ובוה הגני המברכו בהצלחה גמורה בהוצאת ספרו היקר ובכט"ס.

מוקירו מאד

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

אחד שה"ט.

לעשות רצונו חפצתי בענין הספר אבל לא הסכמה על ספר עיוני כהרי הסכמה על ספר שהוא להלכה למעשה בדברים שכאלה, וצריך זמן לדקדק אחר כל פרט ופרט ולזה לא יספיק הזמן הקצר שקצבתי על פה עד יום א' הבע"ל אכן אני מקוה לעבור עליו ב"ה ביום ש"ק הבע"ל ובמוצ"ש ולחנות דיעה בתור רושם כללי. על קונטרסו בדין נקור הכרס וכו' עברתי ולדעתי עלה יפה.

לענין קושית כ"ת על הכ"מ ז"ל מפסחים פ"ג (בח"א של ספרו בסוגיא דתרבא דתותי מתני אות י"א) י"ל שהחילוק הוא כך, דבצלייה התירו כדי שלא יבוא לחתוך את הפסח אבר ואבר ויעבור על איסור תורה, אבל לא התירו לאכול משום מצות קדשים, ולא חששו שבא לידי נותר, שהרי יפה כח חז"ל בשוא"ת ונמצא שמכיון שהעמידו דבריהם לא עבר על כל תותר ולא ביטל מ"ע דאכילת קדשים שהאיסור דרבנן מפקיע המצוה וכמו תקיעת שופר ברה"ה שחל להיות בשבת ונטילת לולב בשבת וכדומה, אבל אם לא היו מתירים בצלייה והיה בא לידי חתיכת הפסח אבר אבר היה עושה איסור תורה. וכי תימא הרי קשה הדבר לאומרו שהרי השומן נבלע בבשר הפסח בצלייתו ונמצא אוכל איסור דרבנן ואעפ"י שהם אמרו והם אמרו, אבל קשה להבין שיתירו לאכול איסור, אפילו דרבנן, משום סייג שלא יבוא לעשות אפילו איסור תורה, י"ל שהרי שיטת הרמב"ם הוא בפט"ו ממ"א שטעמו ולא ממשו היינו שאין בו כזית בכדי אכילת פרס אינו אלא דרבנן ושיערו חכמים שהשומן שיבלע בבשר לא יהא בו כזית בכדי א"פ והוה תרי דרבנן, שאפילו אם היה השומן אסור מן התורה לא היה באכילת הבשר איסור תורה ולכן הקילו משום סייג כנ"ל, ודאין מבטלין איסור לכתחלה להרמב"ם הוא ג"כ דרבנן, והוה תרי דרבנן ולא חששו, ואמנם יש לומר לענין האכילה עצמה כהא דזבחים צ"ז שיש כאן ענין עשה דוחה ל"ת אלא שאם היה זה איסור קדשים פסולים אין עדו"ל שבתקדש, אבל אין כאן אלא איסור אחר ואתי עשה דאכילת קדשים, אפילו אם כבר יצא ידי פסח באכילת כזית אחר, ודחי האיסור דרבנן של שמנו של גיד, ולא שייך אין עדנ"ל בפשיעה שהרי הוא מצווה ועומד על כך במצות חז"ל משום סייג וכנ"ל.

והנה כ"ת דן בהא דתרבא דתותי מתני דהבשר נאסר משום הבליעה וכי דבטל בס' ואין מה להוציא אחר כך שכבר בטל, אבל אם באמת ע"י הצלייה הכל נבלע ובטל, א"כ צא ופרנס הא דשמנו של גיד בפסחים פ"ג, וע"כ דאינו נבלע כולו ובודאי צריך להוציא מה שנשאר אלא שהרמב"ם לא חש לפרש זה שהוא

מובן מאליו [א] ומיהו לא יועיל לנו כאן הא דעשה דוחה ל"ת שהרי חלב הוא ל"ת שיש בה כרת, אלא שי"ל כדברי כ"ת שבטל בס' ואפילו אם נאמר שאין כאן סעפוע בכולו ממש עד שיבטל בס' י"ל שכך שיעורו חכמים שאין בזה כזית חלב בכדי אכילת פרס ואינו אלא איסור דרבנן ולא חששו לכך ולא שהתירו לגמרי את האיסור, שהעשה דוחה את האיסור דרבנן כיון שאין בו כרת, ולא אמרו כאן כל דתקון רבנן כעין דאורייתא, תקון שבדאורייתא ג"כ כל שאין בו כרת העשה דול"ת, וכל דתקון רבנן וכ"ו שייך, למשל, לענין ביטול איסור לכתחילה שאותה החומרא שהטילו על איסור תורה הטילו גם על איסור של דבריהם אבל אין בהכרח לומר שכשם שיש על איסור חלב של תורה החומרא שאין עשה דוחה אותו כך יש על חלב דרבנן, שהמדה איננה בדוקא כפי האיסור מסוג זה כשהוא של תורה אלא של איסור תורה בכלל.

ולכאורה יש להסתפק אם שייך כאן בכלל אין מבטלין איסור לכתחילה דזה נאמר היכא שע"י הביטול יתבטל האיסור אבל הכא שלא יתבטל האיסור אלא שידחה ע"י העשה דאכילת קרשים הרי לא ביטלו כלל, ואולם י"ל שזה אינו, דו"ל בתר טעמא שסוף סוף הועילו מעשיו להתיר את האיסור ע"י התערובות אלא שיש כאן משום פשיעה שהיה אפשר לקיים שתייהם וכתוס' עירובין דף ק', אבל זה לא שייך היכא שחכמים התירו לערב וכגון כאן משום סייג לדבר תורה וממילא דוחה העשה את האיסור דרבנן וכנ"ל, ועוד שכוונתו איננה לערב האיסור בהיתר אלא לצלות את הפסח שלם שמן הנמנע כמעט, שלא לחתכו כשמוציאים את התרבא דתותי מתני והביטול ממילא הוא בא, ויש להאריך עזי וקצרת.

בענין האליה ...

עדיין צ"ע ומסתבר כפי מה שהזכיר כ"ת בספרו שהמשך חלב הסליבוסט היוצא לחוץ לא הותר, אבל כנראה נהגו בירושלים להכשיר את כל חלב האליה חוץ ממה שבפנים הבהמה ומי זה יבא להרהר אחרי מנהג עיר קרשינו ת"ו והנח להם לישראל וכ"ו.

בברכת כט"ס מוקירו מאד

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

[א] הערת המחבר : ישוב על קושיית כבוד מרן הגאון שליט"א כתבתי בספרי ח"א בסוגיא

חלב המתנים אות י"א.

הערות

ממין הגאון האריר שר התורה פאר הדור וכו'

כמוהר"ר צבי פסח פראנק שליט"א

הרב הראשי ואב"ד לירושלים עיה"ק ת"ו

ב"ה ירושלם ת"ו יום כ"ו לחדש אדר"ר שנת תש"ג

ולחיבת הקדש אמרתי לרשום מעט מהרהורי דליבאי להעיר בד"ק מרי

עברי על פני ספרו.

(א) בעמוד ג' הביא דברי הרמב"ן בפירושו על התורה בפ' ויקרא שכ' דאיסור אכילת חלב אינו תלוי בתנאי בהקדשה, ושהרב המגיה במל"מ (פי"ג מה' שגנות ה"ה) תמה עלי' מסוגיא דחולין (מ"ט ע"ב) דילפינן היתר אכילה מראינו בהקדשה, ומע"כ מתרץ דאע"ג שהרמב"ן אומר דאיסור אכילה אינו תלוי בהקדשה, מ"מ גם הוא מודה דאותם דינים שישנם בחלב לענין הקדשה למדין (ומלמדין גם לענין איסור חלב דאכילה משום דאיסור אכילה בענינא דהקדשה כתיב, ומצא סמוכין לדבריו' אלה מדקדוק לשון השאילתות והבה"ג דלענין חי' כ' דילפינן מאשר יקריב ממנה וחיה לא חניא לקרבן ולענין חלב שאינו בהקדשה כ' הטעם משום דאיסור אכילה בענינא דהקדשה כתיב ולא קאמר דילפינן מאשר יקריב משמע מזה דכל הידפוחא הוא רק משום דכתיב בהאי ענינא, ומזה משיג על הגאונים הרב המגיה במל"מ והתורה והמצוה ובהעמק שאלה שהם אמרו דבר אחד דהשאילתות והבה"ג ס"ל דאיסור אכילה דחלב והקדשה תליין אהררי' והוא אומר דגם הם כהרמב"ן ס"ל ע"כ, הנה דבריו תמוהים דאם נאמר שהרמב"ן ס"ל דדיני הקדשה דחלב ואיסורי אכילה למדין זמ"ז א"כ מה זה שאומר דאין איסור אכילה תלוי בהקדשה הא קמן דאיסור אכילה בהקדשה תליא וכמו שאומר הטעם משום דבענינא דהקדשה כתיב וכמו שמבואר בסוגיא דחולין וכקושית הרב המגיה, ולומר דבאמת אין איסור אכילה תלוי בהקדשה אלא זמ"מ למדין זמ"ז זהו מעין תרתי דסתרי, [א] גם מה שמדקדק על השאילתות דלמה לא יליף תותב קרום ונקלף לענין

[א] הערת המחבר: ליישב ג' ושיית כ' מרן הגאון שליט"א י"ל, דהרמב"ן

לא אמר דחלב לענין אכילה אינו תלוי כלל בהקדשה רק אמר דחלב אסור באכילה אע"פ שאינו קרב וז"ל בג' התורה (ויקרא ג' פסוק ט') כי הכתוב לא אמר כל חלב אשר יקריבו יד' לא תאכלו אבל אמר כי כל בהמה אשר תקרב על המזבח יאסר כ' חלב שבה ולא יתכן שנאמר שאסר מה שנקריב מן הבהמה שא"כ יהיו הליות והיותה על הכבד אסורים אבל כל

איסור אכילה מאשר יקריב כמו שאומר לענין חלב חיה, יתכן לומר דהבה"ג סיל דאשר יקריב לא קאי על פרטי החלב אלא על הבהמה בכלל, כלומר דבהמה שהיא קרבה ע"ג המזבח חלבה אסור ולכן לא דמי ילפותא דבעינן תותב קרום לחיה, דחיה כתובה בהריא למעטה מאיסור חלב שהרי מקרא מלא דבר הכתוב מן הבהמה אשר יקריב ולא חיה משא"כ תותב קרום אינו ממשמעותא דקרא אלא מכח דבר הלמד מענינו, אלא דאי קשיא הא קשיא לי על השאילתות והבה"ג שהם אומרים דהא דבעינן תותב קרום לאיסור אכילה דחלב הוא מכח דבר הלמד מענינו ולא מאשר יקריב, וזהו נגד התו"כ המובא בתוס' (חולין צ"ג ע"א) וז"ל למה נאמר אשר יקריבו ממנה לומר לך חלב שכמוהו כשר ליקרב למרחי לך וכו' הרי להדיא דאשר יקריב קאי גם על פרטי החלב דדוקא חלב הקרב לגבי מזבח זה נאסר ולא חלב שאינו קרב, והלום ראיתי בהעמק שאלה על דברי השאילתות דהא דאיסור אכילה בהקרבא תליא הוא משום רבעינא דהקרבא כתיב מפרש הגאון הנצי"ב ז"ל דהיינו מדכתיב אשר יקריב ממנה ודריש בתו"כ והובא בתוס' (חולין צ"ג) חלב שכמותו כשר ליקרב יצא חלב דפנות שאינו כשר ליקרב עכ"ל, ולפי"ז גם מה שאומר השאילתות דתותב קרום ילפינן לאיסור אכילה מדכתיב בענינא דהקרבא זה גופא מתפרש ג"כ דהיינו משום דגלי קרא אשר יקריב ממנה וכדרשת התו"כ דבעינן דבר שכמותו קרב והיינו הך ילפותא דדרשינן גם לענין חלב חיה, אבל לכאורה לשון השאילתות ל"מ כן דהא לענין חלב חיה

הנקרא חלב נאסר אעפ"י שאינו קרב על המזבח וכו' עכ"ל, הרי מבואר בדברי הרמב"ן דהתורה אסרה כל שיקרא בשם חלב אפי' שאינו קרב מדלא אמרה התורה כל חלב אשר יקריבו, ולפי"ז יתכן מש"כ דילפינן ממה דכתיב איסור אכילה דחלב בענינא דהקרבא דבעינן בחלב האסור באכילה אותם דינין שישנם בחלב שנקרב, אבל זה לא מצינו למיליף דכל חלב שלא נקרב יהיה מותר באכילה דהרי בקרא מלא דבר הכתוב דרק הבהמה צריכה להיות ראויה להקרבא ולא החלב מדלא כתיב כל חלב אשר יקריבו לך לא תאכלו כמוש"כ הרמב"ן שהבאתי למעלה.

ואפשר להטעים קצת יותר דאם נימא דילפי' מענינא דהקרבא דדוקא חלב הקרב למזבח אסור באכילה א"כ למה איצטריך קרא למעט חלב חיה הרי כבר למדנו מענינא דהקרבא דבעינן דדוקא חלב הקרב א"כ אימעט גם חלב חיה ומה ראייה דבהמה שקרבה למזבח אסור כל החלב שבה ואפילו מה שלא קרב למזבח, ויש לדחות דהו"א דכל חלב שקרב גבי בהמה למזבח גם בחיה אסור, אך זה דוחק, וגם יש ליישב זה לפימש"כ כבוד מרן הגאון שליט"א בביאור הגמרא דכריתות דף ד'.

אומר שא"ה דכתיב אשר יקריב ממנה ולענין תותב קרום אומר משום דבענינא דהקרבה כתיב.

ולכאורה בלא"ה יש להקשות על השאילתות בהא דקאמר דחלב היה נתמעט מאיסור אכילה משום דכתיב אשר יקריב ממנה וחיה לא חזיא לקרבן הא להדיא אמרינן (כריתות דף ד' ע"א) דחלב היה נתמעט משום דכי כתיב קרא בענינא דקדשים כתיב ודבר למד מענינו הוא ומסקנת הגמרא שם דשריותא דחלב היה אליבא דכו"ע הוא משום דבר הלמד מענינו. ובאמת עצם סוגיא זו דכריתות דחלב היה נתמעט מכח דבר הלמד מענינו היא גופא קשיא דלמ"ל לאתויי עלה מכח דרשה די"ג מדות. תפ"ל דמקרא מלא דבר הכתוב כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה וחיה לאו בת איקרובי וכמו שאומר השאילתות וביותר מפליא הוא לשון רש"י שם על לשון הגמרא „הא כי כתיב קרא בענינא דקדשים כתיב אומר רש"י דהיינו דכתיב כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה והואיל ובענינא דקדשים ודאי אין היה נהוגת בהו. עכ"ל, והדבר תמוה דנראה כאילו חלי תניא בדלא תניא ובמקום שאין לך מקרא מגולה יותר מזה דדוקא מבהמה אשר יקריבו חייב משום חלב קורא לזה רש"י דהוי דבר הלמד מענינו.

וכדי ליישב כל זה אקדים סוגיא הגמרא בכריתות שם דמפרש טעמא דר' ישמעאל דחלב היה שריא משום דהוי דבר הלמד מענינו ופריך מכלל דרבנן סברי לא ילפינן דבר למד מענינו ומשני לא דכו"ע ילפינן דבר למד מענינו והכא בהא קמיפלגי וגירסת רש"י הכי הוא מר סבר למדין לאו מלאו ולאו מכרת ומר סבר לאו. מלאו ילפינן לאו מכרת לא ילפינן ופירש"י „לאו מכרת לא ילפינן דבר למד מענינו הילכך אי לא כתיב שור וכשב ועז ה"א היה במשמע ע"כ. לכאורה יש לעיין הא סוף סוף בכרת גופא כתיב להדיא דבעינן בהמה אשר יקריבו ממנה ומה בכך דלאו מכרת לא ילפינן מ"מ הא בפירוש מיעטה תורה דחלב היה אינו בכלל חלב דלאו מבהמה אשר יקריבו היא. ועכצ"ל דבפרשה זו דחלב יש שני ענינים עונש כרת דחלב ואיסור לאו דחלב והאי קרא דמצריך שהחלב יהא דוקא מן הבהמה אשר יקריבו גבי עונש דכרת נאמר ולענין עונש כרת הדבר פשוט מגופא דקרא דחלב היה אינו בכלל העונש אבל עדיין לא שמענו לענין איסור לאו אי חלב היה בכלל, ומאי דפליגי ר"י ורבנן בענין מיעוטא דחלב היה הוא רק לענין הלית ולחיוב מלקות דר' ישמעאל סבר ילפינן לאו מכרת מכח דבר הלמד מענינו דחיוב כרת ושריא חלב היה לגמרי אע"ג דלגבי הל"ת לא נרמז בקרא שום פטור לחלב היה, ורבנן סברי לא ילפינן לאו מכרת ואי לאו דכתיב שור וכשב ועז סד"א דנהי דכרת ליכא בחלב חית אבל לית איכא, ולתירוץ בתרא דגמרא גם לרבנן ילפינן לאו מכרת מכח דבר הלמד מענינו. ומעתה מש"כ רש"י על מאמר הגמרא דחיה ילפינן מכח דבר הלמד מענינו דפירושו הוא

דכתיב בהאי ענינא כי כל אוכל חלב מן הבהמה והואיל ובענינא דקדשים כתיב וכו' דבריו ברורים ופשוטים דהא פלוגתייהו דר' ישמעאל ורבנן הוא רק לענין מלקות וגבי הל"ת לא הוזכר תנאי דהקרבה ולכן בהכרח ללומדה מכח דבר הלמד מענינו, ומעתה נראה להשוות מדותי' של השאילתות לאידך גיסא דגם מה שאומר להחיר חלב חיה משום האי קרא דאשר יקריב ממנה הוא לאו ממשמעותא דקרא אלא דזה גופא אינו אלא מכח דבר הלמד מענינו משום דהרי דברי השאילתות הוא להשמיענו דבחלב חיה גם איסורא ליכא וכלשונו דתרבא לא נהיג איסורי' אלא בבעירא דכיא דמשמע דחלב חיה שריא לגמרי וכיצד אומר הטעם משום דכתיב אשר יקריב ממנה הא מקרא זה גבי כרת נאמר ולא לענין ל"ת, וע"כ כונת השאילתות דלענין ל"ת ילפינן דבר הלמד מענינו ונמצא דדברי השאילתות מאירים ומתאימים לדברי רש"י כריתות שאומר ג"כ דהאי קרא דכל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו בא ללמד על שריותא דחלב חיה מכח דבר הלמד מענינו, ולזה נתכוין גם השאילתות ואח"כ כשמדבר לענין תותב קרום אומר בקצרה דחליא בהקרבה משום דבענין הקרבה כתיב, ונמצא דדברי השאילתות עולים בקנה אחד דבין חלב חיה ובין לענין תותב קרום שניהם נלמדים בחדא מחיתא מכח דבר הלמד מענינו.

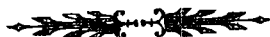
ב') ומדי דברי בדברי הרב המגיה במל"מ פ"ג מה' שגגות אציע מה שעמדתי על דברי' שם בהשגתו על הסמ"ג והאור"ה שפסקו דחלב שעל הקבה ושעל הדקין ענוש כרת ותמה עליהם שהרי אפילו אי הוי מרבינן מריבויא דכל חלב לא תאכלו לא הי' ענוש עליהם כרת ולא מלקות מידי דהוי אח"ש דמרבינן לי' מכל אוכל חלב ואין לוקין עלי' מכש"כ השתא דקרא דואת כל החלב המכסה את הקרב לא איירי לענין איסור אכילה אלא לענין החלבים הקרבים לגבוה ואתא כל לאתויי חלבים אלו שהם קרבים לגבוה ומינה ילפינן לאוסרן באכילה דפשיטא דאין בהם ענוש כרת וכש"כ למאן דדריש כל לאתויי חלב שע"ג הקיבה דפשיטא דאין חיוב כרת בחלב שע"ג הדקין דהא איסור אכילתו נפק"ל מכש"כ דחלב הקיבה וזה כלל גדול בתורה דאעומה"ד ע"כ, והנה גברא רבה קא חזינא ותיובתא לא קא חזינא, ומה דדורש קו"ח מעצמו מדין חצי שיעור דאין בו מלקות לע"ד אין הנידון דומה לפ"מ שכתב הפר"ח יו"ד סי' ס"ב בטעמא שאין לוקין על ח"ש דגבי הלאו כתיב אכילה ואין אכילה בפחות מכזית ומלת כל ריבה ח"ש ומכיון שריבה ומיעט הריבוי ריבה איסור והמיעוט מיעט מלקות אבל בני"ד הך ריבויא שמרבה חלב שע"ג הקיבה או שע"ג הדקין לא נכתב כלל לענין איסור אלא לענין הקטרה שגם אלו בכלל הקטרה ולענין איסור חלב סתמא כתיב כל חלב לא תאכלו, אלא דמדה הוא בתורה שיהא דבר למד מענינו ילפינן דאינו חייב אלא על חלב שכמוהו מקריבין ע"ג מנחה אבל מה מקום לחלק אם חיוב

הקטרתו הוא ממקרא מפורש או שנלמד מריבויא יהי מאיזה טעם שהוא ומה בכך שהוא קרב ע"ג המזבח בשביל איזה ריבוי עכ"פ הרי הוא בכלל דכל שכמוהו מקריבין ענוש כרת, ויש להוסיף קצת תבלין ביתר ביאור דמאי דנקטינן בכמה דוכתי דכל דבר דאיתרבאי מכה יתורא דקרא או איזה ריבוי שהוא כמו טע"כ או ח"ש דאמדינן דאין בכח הריבוי להוציא קרא ממשמעותי ואמדינן דעיקר הלאו לא קאי על מה שאנו מוציין מכה הריבוי, ז"א אלא בכה"ג דהריבוי סותר משמעותא דקרא ולכן אנו אומרים לקיים שניהם דמה דמשמע מגופא דקרא הוא ללאו והדרשא תדרש לאיסורא בעלמא משא"כ בנ"ד מה דאתרבאי מאת כל החלב אשר על הקרב רבוי זה אינו סותר משמעותא דקרא כ"ל דאדרבה קראי דאיסור וחיוב חלב משמעותן על כל חלב ורק האי כללא דרבד למד מענינו מוציא ממשמעות דכל חלב וריבויא דקרא בא למעט ולגרע כחו של הילפותא דלמד דבר מענינו ולא כנגד המשמעות דקרא אלא אדרבה שמעמידו יותר על משמעותו שלא להוציא מכלל חלב את החלב שעל הקיבה וזה נכלל בשפיר בלשון דכל חלב לא תאכלו.

ומה"ט גם מה שאומר דלמאן דדריש תיבת כל לחלב שע"ג הקיבה וחלב שע"ג הרקין ידעינן במכש"כ דאין לחייבו מלקות משום דאין עונשין מה"ד אין מקום לדברים אלו דהקו"ח הוא דק לענין הקטרה דאמרינן חלב שע"ג הרקין מקריבין אותן ע"ג המזבח, וממילא דנכלל בקרא דלא תאכלו כל חלב דהא ליכא למעטו מטעם דבר הלמד מענינו שהרי הוא חלב שכמוהו מקריבין.

(ג) בעמוד ט', חוקר אם תנאי זה דתותב קרום אם זה מטבע החלב דבלא זה אין לו שם חלב, או לא, הנה בדש"י (חולין מ"ה ע"ב) מבואר זה, וז"ל "כל חלב מקרי חלב בין טמא ובין טהור ושומן אינו אלא לשון חכמים ע"כ, ומבואר דב"ה"ק לא נמצא כלל לשון מיוחד לחלב ולשומן אלא הכל נכלל בלשון חלב ולפי"ז אין מקום לספיקו [ב]

[ב] הערת המחבר: ליישב קושיית כבוד מרן הגאון שליט"א גראה, דוהו שיטת דש"י, אבל הרמב"ן בפי' התורה [ויקרא ג' פסוק ט'] חולק על דש"י וכתב בהדיא דשומן אינו נכלל בלשון חלב וכל דברי הרמב"ן שם מיוסדים על זה הכלל דהתורה אסרה דק מה שנקרא בשם חלב ולא שומן, א"כ יש מקום להסתפק לפי דברי הרמב"ן.



הערות

מהגאון הגדול סוע"ה נודע בשערים וכו'

כהר"ר אליהו ראם שליט"א

דומ"ץ וראש השו"ב"ם בעיה"ק ירושלים ת"ו

ב"ה כבוד ידידי הרה"ג חריף ובקי יר"א מרבים כש"ת ר' נחום הכהן לוין שליט"א.
אם כי טרדתי רבו, נעתרתי לבקשת ידידי הרב הנ"ל ועברתי על ספרו
ומצא מאד חן בעיני כאשר כבר כתבתי בהסכמתי.

ומדי עברי על ספרו נתעוררתי באיזה הערות שיש להם שייכות לספרו.
(א) מה שכתב בד' קמ"ד לפרש דברי הרמב"ם בפ"ז מה' מ"א ה' י"ט
לפי דברי הה"מ דהנ"ל בולע מן החלב רק הבליעה היא מועטת ונתבטלה,
ולכתחילה איסור דאין מבטלין איסור לכתחילה, והרשב"א סובר דגם בדיעבד
איסור וצריך קליפה או כלו איסור, וי"ל בזה דהרמב"ם והרשב"א אזלי
לשיטתייהו דבס"י צ"ט סעי' ז' מביא המחבר דעת הרשב"א דכלי שדרכו
להשתמש בשפע מותר לבטל לכתחילה ואין בו משום מבטל איסור כיון דא"א
לבוא לידי נתינת טעם, ובביאור הגר"א שם ס"ק י"ז מביא ראי' ע"ז ממס'
תרומות ומסיים דלא כהרמב"ם שסובר דמקולי תרומה היא, הרי דיש מחלוקת
בין הרמב"ם והרשב"א בדבר שא"א לבוא לידי נתינת טעם אם יש בו איסור
לבטל, ולשיטת הרמב"ם נוכל לפרש כאן שהוא בולע רק כיון דהבליעה מועטת
מותר בדיעבד והאיסור משום דאין מבטלין איסור לכתחילה, אבל לשיטת
הרשב"א אם נאמר דהבליעה מחמת החמימות מועטת ונתבטלה היינו דא"א
לבוא לידי נתינת טעם ה"י צריך להיות מותר לכתחילה להניח תרבא על גבי
בישרא ולכך מוכרח לפרש דהבליעה היא הרבה ואסור אף בדיעבד וצריך
קליפה או כלו איסור.

ובזה הרשב"א לשיטתו במקום אחר בהא דאב"י מותר אם בישלו בו
דנטל"פ דשיטת הרשב"א דמדין ביטול איסור הוא היינו דהמשמש בטל ברוב
והטעם כיון שהוא לפגם אינו אוסר מביא דבריו בפרמ"ג ובחידושי רעק"א
יו"ד סי' ק"ג, א"כ קשה למה צריך לומר דאב"י אוסר להשתמש בו משום
גזירה אטו א"י תיפוק ל' מטעם אין מבטלין איסור לכתחילה, אבל לשיטתו
דבדבר שא"א לבוא לידי נתינת טעם אין בו איסור מבטל ניהא, (ומה שכתב
רבינו הגר"א דהרמב"ם מקולי תרומה היא וכן כתב הר"ש בפ"א דתרומות
משנה ח' דתרומה קל משאר איסורים מובא דבריו בחו"ד יו"ד סי' ק"ה ס"ק ב'
יש לי בזה אריכות דברים וליישב הרבה מקומות בש"ס אך אכ"מ).

(ב) ולכאורה יש להעיר על מש"כ בספרו ליישב שי' הרמב"ם, אם נימא
דיש בזה משום מבטל איסור א"כ צריך להיות אסור לכהפ"ח להמבטל ולמי

שנתבטל בשבילו והרמב"ם סותם דמותר משמע לכל אדם, ונ"ל דבאמת הלא אין כוונתו לבטל עיין בס' פ"ד סעי' י"ג ובט"ז וש"ך שם, אך הנו"ב יו"ד מהד"ק סי' כ"ו בהג"ה כתב דאף אם אין כוונתו לבטל לא הקילו רק אם כבר נתערב מותר להוסיף עד כדי ביטול אבל לערב לכתחילה אסור לבטל מובאים דבריו בנ"צ להג' בעל פ"ת בס' פ"ד, א"כ גם כאן אסור לכתחילה אבל בדיעבד מסתבר מאד דאין לקנסו כיון שלא היתה כוונתו לבטל וזה נכון לדינא. (ג) בדף כ"ב אות ב' מביא בשם המהרש"ל דמה שבין המסס וביה"כ במקום דבוקן הוא שומן ולא חלב ואינו אסור רק ממנהגא כאשר כתב המרדכי בשם ר"י. ולכאורה הרבה פוסקים חולקין ע"ז - בש"ך סי' מ"ח ס"ק י"א מביא בשם הב"ח דאם ניקבו שני עורות של ביה"כ במקום דבוקן להמסס במקום שיש בו חלב אסור שהוא חלב טמא, ומסיים דכן משמע בתו"ח והפ"ח והת"ש והפ"מ מביאים זה להלכה דטריפה, ואם נאמר דאינו אסור רק ממנהגא היה סותם עיין בת"ש סי' מ"ו ס"ק ג' מה שמביא בשם שערי אפרים ובשם הפ"ח ובפרמ"ג סי' ס"ד ס"ק י"א, ומה שמביא בשם המגיה במ"ל הלכות שגגות, אבל זה כ"ע מורים דהיכא דאינו אסור רק ממנהגא סותם א"כ מוכח דכל הני פוסקים דאסרו אם ניקב הביה"כ במקום דבוקן להמסס דסברי דאסור מדינא והוה חלב טמא.

והנה הב"ח מביא רא' לדינו מדברי התוס' בחילין ד' נ' ע"ב וכן הוא בתוס' סוכה ל"ד ע"א, אבל בתוס' אינו נזכר הטעם משום דהוה חלב טמא, וז"ל דאשמעינן משני צדדין דס"ד אפי' משני צדדין כגון שניקבו שני העורות כשרה לפי ששוכב על המסס ומדובק בשומן וכו'. ונוכל לפרש דברי התוס' דכוונתם דגם השומן ניקב דהמחט תחוב בשומן, ואף אם המחט תחוב במקצת השומן יש אוסרין הפ"תא"ר סי' מ"ט ס"ק ב' והפ"ת ס"ק ג' בשם חו"י, וכיון שניקב השומן וסתימת ההמסס לא מהני דאינו דבוקן שמה דיבוק גמור דהשומן הוא באמצע והשומן א"ס דהמחט תחוב גם בהשומן, (עיין בחידושי בית מאיר יו"ד סי' מ"ח מה שכתב לענין כרס שניקב במקום שדבוק להטחול ויש מקום לפקפק על תירוצי) אך אה"כ מצאתי במהר"ם שייף על התוס' ולפירושו בהתוס' אינו רא' כלל לדינו של הב"ח, ויש להאריך בפירושו אך חס אני על הוצאות הדפוס שהם כעת גדולות מאד ובשביל זה תהייה שאר הערות שלי צרורות עד בוא מועד מבלי להכביר על מחברנו בהוצאות הדפוס.

(ד) בדף מ"ח הביא שם בשם הש"ג שבטחול הבופלי נוהגים שלא לנקרו מחמת רוב החלב שבו, אפשר יש לצדד להקל כיון שהבופלי הוא ספק חיה ובחיה הרי מותר החלב, וכן נוהגים פה לכסות דם הבופלי מטעם ספק חיה, וה' יהי בעזרנו שלא נכשל בדבר הלכה אפי' לפלפולי בעלמא.

אליהו בה"ר שלמה ראם

דומ"ץ וש"ב ראשי בעיה"ק ירושלים ת"י.

הערות

מהרב הגאון המפורסם סו"ה וכו'
כהר"ר דוד הלוי יונגרייז שליט"א

בעזה"י

מדי עברי על ספרו רציתי להעיר בכמה מקומות
(א) בספרו בדף כ"ח מביא דעת המגיה למשל"מ שכתב דאין חייבין כרת
על חלב הדקין והקיבה, והביא שם מס' עז"כ שדחה דבריו, גם במנחת חינוך מ'
קמ"ז כתב על דברי המגיה שדבריו תמוהים.
והנה אחת מן הקושיות שהקשה המגיה הוא מ"ש בדברייתא קמיתא דרשי
ר"י ור"ע תיבת כל ובברייתא שני' דרשי מהיקשא, גם הביא קושית הראב"ד
דמה ראה ר"י לאסור חלב שע"ג הקיבה כיון דאינו תותב ולא דמי לחלב המכסה
את הקרב וטפי הו"ל למדרש תיבת כל לחלב שע"ג הדקין, והנה בדברי רבינו
הר"ן בחידושו לחולין מתורצים קושיות אלו וז"ל דתניא ואת כל החלב אשר
על הקרב להביא חלב שע"ג הדקין דברי ר"י ור"ע אומר להביא חלב שע"ג
הקיבה, נראה לי שר"י ור"ע בהן ברייתא בתרתי פליגי דר"י סבר דאי לא כתב
רחמנא אלא את החלב המכסה את הקרב לא הוי מיקרי חלב אלא ההוא בלבד
הלכך כי כתב רחמנא רבויא דכל החלב אשר על הקרב לא רבי אלא ההוא
דדמי ליה בכל צד דהיינו חלב שע"ג הדקין, ור"ע סבר דלההוא לא בעי רבויא
אלא ודאי לרבוויי חלב שע"ג הקיבה אתא אע"ג דלא דמי ליה בכל צד, ופרכינן
ורמינןהו את החלב המכסה את הקרב מה חלב המכסה את הקרב קרום ונקלף
אף כל קרום ונקלף להביא חלב שע"ג הקיבה דברי ר"י ולא למימרא דמרישיה
דקרא מרבי ליה דהא לא כתיב הכא רבויא כלל אלא משום דלא דריש מני'
מיעוטא כדדריש ר"ע אמר להביא וה"פ כיון דכתיב מעיקרא את החלב המכסה
את הקרב ומניה בלחוד ה"י משמע כל דדמי ליה ואפ"ה כתב רחמנא רבויא
בתרי' דאת כל החלב אשר על הקרב, ע"כ לרבוויא אפי' ההוא דלא דמי ליה
לגמרי אתא והיינו חלב שע"ג הקיבה, ור"ע ס"ל דאת החלב המכסה את הקרב
להוציא חלב שע"ג הקיבה אתי דאם איתא דמתסר כדאמר ר"י לכתוב רחמנא
כל החלב שע"ג הקרב בלחוד דמחלב לחוד הוי מרבינן כל דדמי ליה ומכל הוי
מרבינן אע"ג דלא דמי דהיינו חלב שע"ג הקיבה ולא הוי צריך למיכתב את
החלב המכסה את הקרב אלא להכי כתב רחמנא מקרא א' מרבה ומקרא א'
ממעט כי היכי דלא תיקו רבויא אלא לההוא דדמי לי' לגמרי וגלי לך בהכי
דאי לא כתב רחמנא אלא את החלב המכסה הקרב לא הוי משמע אלא ההוא
לחודי', ור"י ס"ל דכל וחלב יתירי צריכי לרבות כנ"ל עכ"ל, ומבואר מדבריו

דחיקשא דברייתא שני' הוא לאחר תרבויו ושני הברייתות הם דברים אחדים ופולגת ר"י ור"ע במשמעות החלב המכסה את הקרב אם הוא לחודי' או מה דמי לי', ומדבריו אלו מבואר שלא כדברי הפלתי בסי' ס"ד שכתב דאי חלב הדקין תותב קשה למה צריך קרא והעלה דחלב הדקין אינו תותב ולכן צריך רבויא. גם בספר שונה הלכות על הבה"ג פ' חלב דף מ"ג ע"ב ומ"ד כתב כדברי הפלתי והאריך בזה וכתב על דברי בה"ג שכתב ריש מעיא באמתא בעי גירא מ"ט תותב קרום ונקלף הוא וזה חלב שע"ג הדקין דלאו דוקא תותב אלא דמי לתותב ולכן צריך רבויא ע"ש. ובדברי הר"ן מבואר שלא כדבריהם אלא דהרבויו קאי ג"כ אמה דדמי לי' לגמרי שהוא תותב קרום ונקלף. ולפ"ז דברי בה"ג מתפרשים כפשוטן. אמנם בתוספות הרא"ש הוריות ג' ע"א ד"ה כיון דמתרי קראי נפקא וכו' כתב דחלב שעל הקיבה דאקשתא ילפינן מחלב המכסה את הקרב וחלב שעל הדקין דריש ר"ע התם מכל החלב אשר על הקרב עיי"ש. משמע מדבריו שלא כדברי הר"ן דלהר"ן גם חלב דאקשתא שהוא תותב קרום ונקלף לא ידעינן לר"ע מהחלב המכסה את הקרב רק מרבויו דכל וצ"ל דהרא"ש יסבור דגם לר"ע ידעינן מחלב המכסה לחוד כל חלב שהוא תותב קרום ונקלף רק לחלב הדקין צריך רבוי ולדידי' קשה קו' הפלתי והשונה הלכות מ"ש חלב הדקין שצריך רבוי. והנה הפלתי בסי' ס"ד כתב להוכיח מלשון הרא"ש פגיה"נ שכתב דריש מעיא דאמתא בעי גירא מפני שסמוכין לחלב. דחלב שעל הדקין אינו תותב והאיסור הוא רק מפני שסמוכין לחלב הקרב. ולכן לשיטתו נוכל לפרש דצריך רבוי לחלב הדקין אבל שאר חלב תותב קרום ונקלף ידעינן גם לר"ע מחלב המכסה בלבד ולדברי הר"ן צ"ל דתרי קראי דמייתי בהוריות קאי התם אליבא דר"י וכן כתב לפרש המגיה במ"ל ולר"י ידעינן חלב שעל הדקין מחלב המכסה לחודיה כדכתב הר"ן וחלב שעל הקיבה דלא הוי תותב ידעינן מרבויו דכל. וכן צ"ל לדברי הראב"ד בפי' לתורת כהנים שכ' בזה"ל שחלב שע"ג הקשת דומה לחלב שעל הדקין שיש בו מקצת ענין תותב קרום ונקלף משום הכי דברי הכל אסור עיי"ש דלדבריו ליכא לפרש דברי הגמ' בהוריות כהתוספות הרא"ש. או ג"ל דהראב"ד והר"ן גורסים בהוריות כדברי רש"י שם חלב שעל הקרב ולא חלב שעל הקיבה. וראיתי ברש"ש חולין שכתב דדברי הגמרא בהוריות דמייתי מתרי קראי לא מתפרש רק לגירסא חלב שעל הקרב ולא ראה דברי תוספות הרא"ש.

(ב) בדף ל"ז הביא לפרש דברי רש"י דף מ"ט ע"ב שכתב דמרבינן חלב הדקין משום שמחובר לחלב הקרב. עיי' בשבות יעקב סי' ס"ו שכתב לפרש דברי רש"י ג"כ. דלכן מרבינן חלב הדקין אף שהם רחוקים מן הקרב שהוא המסס ובית הכוסות ומהיכי תיתי שיהיה בכלל הריבוי לכן פי' רש"י מפני שחלב שעל הקרב וכו' מחובר בו עיי"ש. ונראה להוסיף עפ"י דברי התו' פסחים מ"ג ע"ב ד"ה מאן וכו' ובכ"מ דרבנן פליגי אר"א דלא דרשי כל היכא שאין סברא

תורת הנקור הירושלמי

לרבות, ומהר"ם חלאוה כתב דאע"ג דשמעינן בכולי תלמודא דדרשינן כל רביא הוא ה"מ לרבות במה שנדרש מן הכתוב אבל לרבות דבר חדש שאינו במשמעות הכתוב זו לא שמענו עכ"ל, לכן כתב רש"י הטעם מפני שמחובר וכו' דהכא גם רבנן דר"א מודי דדרשינן כל.

ובגור אריה פ' תצוה פ' כ"ט פ' י"ג כתב דלפי פשט הכתוב אין בכלל חלב המכסה חלב הדקין או חלב הקיבה שאלו לא נקראין המכסה לכן צריך הטעם שפי' רש"י דחלב הדקין מחובר בחלב בקרום שקורים טיל"א ומרבהו בכללן עם חלב המכסה את הקרב עיי"ש ולפי דבריו צ"ב דרש"י לא פי' כן רק על רבוי דחלב הדקין ולא פי' כן על ריבוי דחלב הקיבה, אולם לפי דברי חידושי הר"ן דלר"י ידעינן מחלב המכסה את הקרב כל מה דדמי ל' ומפרש הפסוק דהחלב יהיה בו סימני חלב המכסה שייך לרבויו חלב הקיבה מכל ולא הוי רבוי במה שאינו במשמעות הכתוב דגם לאחר הרבוי דרשינן שיהא דומה לענין קרום ונקלף, אבל לר"ע דלדירי' הפסוק בלא רבוי רק זה לחודי' הי' ק' לרש"י איך מרבינן מכל דבר שאינו במשמעות הכתוב ולכן פי' רש"י מפני שמחובר לחלב המכסה, אולם מ"ש הגור אריה שם דהגמ' בחולין קאי על הפסוק דפ' תצוה את כל החלב המכסה את הקרב ולא על פסוק ויקרא דכתיב את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב דבכל הספרים גרסינן את כל החלב המכסה את הקרב עיי"ש. זה חידוש גדול דבש"ס שלפנינו הגי' את כל החלב אשר על הקרבועי' בתיס' ד"ה להביא וכן מבואר בחידושי הר"ן ובתוספות הרא"ש הוריות ג' ע"א ד"ה כיון דמתרי קראי נפקא וכן משמעות התורת כהנים את כל החלב אשר על הקרב ד"י אומר להביא חלב שע"ג הקיבה ר"ע אומר להביא חלב שע"ג הדקין דפלוגתתם בפסוק זה וגם בעל הילקוט לא הביא פלוגתת ר"י ור"ע בפ' תצוה רק בפ' ויקרא ולכן צ"ע דברי הגור אדיה שכתב לפרש דברי הגמ' בחולין מפסוק זה, ואיני מובן תמיהתו שתמה על הרמב"ן שמפרש כל החלב המכסה את הקרב דפ' תצוה דקאי על חלב הקרום וחלב הגס ותמה עליו הגור אריה דבגמ' דרשינן לרבות חלב הדקין או חלב הקיבה וצ"ע דמדברי הראשונים מבואר דלא קאי על פסוק זה.

ג) בדף מ"ב הביא שם מחלוקת האחרונים אם הריש מעיא הוא כולו תותב או לא. לפי דברי הכנה"ג והשב יעקב דריש מעיא באמתא כולו תותב אף לש"י רש"י וכוונת רש"י בחולין מ"ט ע"ב ד"ה תותב שכל דהדקין בראשן תותב הוא על ריש מעיא באמתא כולו, ומ"ש רש"י ומראשו והלאה היינו מן הכנתא והלאה כשמפרישין אותו מהן נשאר מהחלב אצלם ולא תותב הוא עיי"ש לפי דבריהם הכונה אחר האמתא וכתב רש"י דאינו חלב משום דלאו תותב משמע דקרום ונקלף הוא, וכן מבואר בדברי הקרבן אהרן פרשה י"ד פ' ו' שכתב דחלב שעל הדקין זה שאמרו בגמ' ריש מעיא באמתא בעי גרירא וזהו חלב שעל הדקין ופי' כדברי רש"י כשהפעיין מתחילין להמשך מן הקיבה עד אמה

הוי חלב הדקין שאסור לר"ע שהוא בכלל כל החלב אשר על הקרב וכו' ואח"כ כתב וכן שעל הדקין מראשו והלאה היינו מן הכנתא כשמפרישין אותו מהם נשאר מן החלב אצלו ולא תותב הוא אלא אדוק בהם וא"כ אינו אסור לר"ע אלא שבראש הדקין בלבד עיי"ש הנה הוסיף לשון זה "אינו אסור לר"ע אלא שבראש הדקין בלבד" משמע דלר"י גם למטה מן האמתא אסור משום דהוי קרום ונקלף.

(ד) בדרך ג"ב מביא דברי התורת כהנים דמחלב המכסה את הקרב ממעטינן חלב דפנות וכ"כ התוס' חולין מ"ט ע"ב ד"ה להביא, וצ"ע לשון הירוש' הר"ן שכתב דר"ע סובר דאת החלב המכסה את הקרב למעוטי חלב שע"ג הקיבה אתי דאם איתא דמתסרי לכתוב כל החלב אשר על הקרב לחוד דמחלב לחוד הוי מרבינן כל דדמי ל' ומכל הוי מרבינן גם מה דלא דמי דהיינו חלב שע"ג הקיבה ולא הוי צריך למיכתב את החלב המכסה את הקרב, וצ"ע דהא צריך למכתב חלב המכסה את הקרב למעוטי חלב דפנות וי"ל דהר"ן סובר דהמכסה את הקרב להוציא חלב הקיבה ולמעוטי חלב דפנות ילפינן כמו שכתב הקרבן אהרן מהחלב יתירא דהמ"ל את כל החלב אשר על הקרב והמכסה את הקרב וזה הוא הוכחת ר"ע דמכל החלב אשר על הקרב הוי ידעינן חלב שע"ג הקיבה ומיותר חלב המכסה את הקרב שני יתורים המכסה את הקרב והחלב וממעטינן שני דברים חלב שע"ג הקיבה וחלב דפנות, וראיתי בפ"י הראב"ד לתורת כהנים פרשה י"ד פ' ו' שכתב לפרש פלוגתא ר"י ור"ע דר"י מרבה חלב הקיבה ור"ע מרבה חלב הדקין וכתב דר"י דריש את כל לתרי רבויי ור"ע לא דריש תרוייהו אלא חד רבויא ואח"כ כתב אי נמי דהני כללי דסמיכי אהדרי והטיל ביניהם פרט ודונם בכלל ופרט דר"ע סבר כל דדמי ל' בתלתא סימנין מרבינן מכללי ואי לא דמי בתלתא סימנין לא ור"י סבר מרבינן מכללי ואע"ג דלא דמי בפרט אלא בתרי סימנין וקא מיפלגי בפלוגתא דהני תנאי דפליגי בעירובין פ' בכל מערבין וגתא את הכסף בכל אשר תאווה נפשך וגו' כדאיתא התם עיי"ש, ולא זכיתי להבין דבריו הקדושים איך נ"ל דר"ע סבר דכלל ופרט וכלל כללא קמא דוקא וצ"א מרבינן רק מה דדמי ל' בכל צד הא ר"ע דריש כל התורה בריבוי ומיעט ופליג אר"י דדריש בכלל ופרט כמבואר בשבועות בדרך ד' ע"ב וכ"ו ע"א ומרבה יותר מבעין הפרט ומדוע סובר הכא שצריך להיות דומה בכל הצדדים, ולר"י קשה דהא מבואר בחולין ס"ה ע"ב דתנא דבי ר' ישמעאל סובר כללא קמא דוקא עיי"ש ברש"י ותו' ד"ה וכת' ועוד הלא מבואר דתנא דבר"י אף דדרשי בכלל ופרט אבל היכא דסמיכי כללא דרשינן לריבוי ומיעט כמבואר בחולין ס"ו ובכ"מ ואיך כתב הראב"ד דר"י סובר דגם בתרי כללי דסמיכי אמרינן הטל פרט ודונם בכלל ופרט ולא בריבה ומיעט ואמרינן כללא בתרא דוקא שלא כדברי תנא דבי ר"י הלא בכ"מ פרכינן מתנא דבי ר"י אר"י כדהוכיחו התו' פסחים ה' ע"א ד"ה דברי ר"י, ולולא דברי רבינו הראב"ד היה נ"ל לענ"ד

בפלוגתת ר"י אר"ע ע"פ דרכו באופן כזה דהוי פרט וכלל ופרט, את החלב
המכסה פרט כל החלב כלל אשר על הקרב פרט דהוי פרט וכלל ופרט
דמבואר בנוזיר ל"ה ע"א דאף דמאן דדריש כל התורה בריבה ומיעט אבל
פרט וכלל ופרט דריש אי אתה דן אלא בכעין הפרט כמבואר שם ועיי' שם
חוס' ד"ה ורבי אליעזר ולכן דריש ר"ע בכעין הפרט בכל צד ור"י דלא
בעי בכל צד ודי בשני סימנין י"ל לפמ"ש התוס' נוזיר ל"ה ע"ב ד"ה מכדי
בשם רי"ף דסוגיא דנוזיר אליבא דמ"ד כללא בתרא דוקא וכן נמי פרט וכלל
ופרט פרטא בתרא דוקא ולא מרבינן רק הדומה לו בכל צד אבל למאן דאמר
כללא קמא דוקא וכן פרטא קמא דוקא הוה הדין להיפך עיי"ש ומבואר דאי
אמרינן כללא קמא ופרטא קמא דוקא הדין בפרט וכלל ופרט לא בעי להיות
בכל צד כעין הפרט [ועיי' מ"ש הקרבן אהרן במידות אהרן פ"ז חלק ד']
ולכן ר"י לשיטתו דסובר בתנא דבר"י כללא קמא דוקא ופרטא קמא דוקא
מרבה בפרט וכלל ופרט אף מה דלא דמי בכל צד ומרבה חלב הקיבה, ובוה
מבואר מ"ש רש"י ד"ה להביא חלב שעל הדקין דחלב שעל הדקין אסור עד
אמה לדברי ר"י מפני שחלב שעל הקרב שקורין טיל"א מחובר בו והכתוב
מרבהו בכלל מואת כל החלב אשר על הקרב והמפרשים האריכו בכונת רש"י
ולפמ"ש י"ל דרש"י הוא סובר דלפי מה דסברה הגמ' פלוגתת ר"י ור"ע
דר"י אוסר רק חלב הדקין ור"ע אוסר גם חלב הקיבה הטעם דדרשי רק
ואת כל החלב אשר על הקרב דכל החלב הוי כלל ואשר על הקרב הוי פרט
והוי כלל ופרט לר"י ולר"ע הוי רבוי ומיעוט ואולי לשיטתם ולר"י דהוי
כלל ופרט לא נוכל לרבות שום דבר דכלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט
[ובתו' נוזיר ל"ה ע"ב ד"ה איכא וכו' כתבו דהכלל, דכלל ופרט צריך שלא
נילף מהפרט מגז"ש או במה מצינו] א"כ קשה איך מרבה ר"י חלב הדקין
ע"ז תירץ רש"י דהרבוי דחלב הדקין אינו דומה לשאר רבוי דהוא מלבד
משמעות הכתוב אבל חלב הדקין הוא משמעות הכתוב שכל החלב אשר על
הקרב יקריב ולפ"ז רק חלב שעל הדקין ילפינן ולא חלב הקיבה אף דאקשתא
לר"י לפי הו"א, ור"ע דאמר להביא חלב הקיבה אזיל לשיטתו דדריש רבוי
ומיעוט וממעט רק מה דלא דמי ליה ונוכל לומר לפי הו"א דר"ע לא קאי
רק על חלב דאקשתא דדמי בכל צד או כיון דמהחלב אשר על הקרב לחוד נ"ל
במ"מ כל מה דדמי ליה בכל צד ילפינן מן הרבוי אף כל מה דלא דמי ליה
כדכתב בחידושי הר"ן היינו חלב דאייתרא דלא הוי רק קרום ונקלף והמיעוט
ממעט מה דלא הוי קרום ונקלף ומקשה הגמ' דבברייתא אחרת מבואר להיפך
דלר"י דרשינן מה חלב המכסה קרום ונקלף אף כל קרום ונקלף והר"ן הי'
לו גירסא להביא חלב הקיבה וכתב דאין הכוונה דמזה ילפינן דהא לא כתיב
הכא רבוי אלא הכוונה דלא ילפינן מניה מיעוט ולפמ"ש מדויק מאד לר"י
לשיטתו אי לא כתיב חלב המכסה הוי ממעטינן הכל בכלל ופרט רק משום

שכתוב פרטא קמא מרבינן גם מה דלא דמי לי' לשיטתו דפרטא קמא דוקא ולפ"ז מבואר הא דכתב החידושי הר"ן דר"ע סובר דאי מתסרא חלב הקיבה לא הוי צריך לכתוב חלב המכסה והוי ילפינן מכל החלב אשר על הקרב וס"ל דחלב המכסה ממעט חלב הקיבה וצ"ע מה יתרחץ ר"י ע"ז ובר"ן כתב דר"י ס"ל דכל וחלב יתירי צריך לרבות כנ"ל ולפמ"ש הדבר מבואר דרק ר"ע לשיטתו אי הוי כתיב כל החלב אשר על הקרב הוי ידעינן חלב הקיבה משום דדריש רבוי ומיעוט אבל לר"י דדריש כלל ופרט אי לא הוי כתיב חלב המכסה לא הוי מרבינן כלל רק חלב שעל הקרב בלחוד.

והנה הא דבהו"א לא דרשי רק חלב אשר על הקרב ולא חלב המכסה משום דסבר דחלב המכסה קאי למעט חלב דפנות ונ"ל שזה כונת התו' בד"ה להביא שכתבו דמכל החלב אשר על הקרב לחוד דרשינן חלב הדקין או חלב הקיבה דחלב המכסה צריך למעט חלב דפנות לפרש ההו"א ולמסקנא דרשינן גם המכסה את הקרב וחלב דפנות ילפינן למעט מהחלב יתירא כדכתב הקרבן אהרן ואף פ"י מה דקיי"ל בדריש כלל ופרט וריבה ומיעט דלא כר"ע ודרשינן כל התורה בכלל ופרט ליכא הוכחה למעט חלב הקיבה מהא דהוצרך לכתוב החלב המכסה את הקרב י"ל למאן דס"ל כללא בתרא דוקא וכן פרטא בתרא דוקא בלא"ה לא נוכל למילף רק מה דדמי לפרט בכל צדדים, אבל לשון הראב"ד שכתב דהני כללי דסמיכי אהדדי צע"ג ואולי אפשר לומר דיש טעות הדפוס בדברי הראב"ד ובמקום שכתוב דהני כללי דסמיכי אהדדי והטיל ביניהם פרט ודינם בכלל ופרט צ"ל דהני פרטי דסמיכי אהדדי והטיל ביניהם כלל ודינם בכלל ופרט שכונת הראב"ד דפרט וכלל ופרט דונם בכלל ופרט וכלל כמבואר בנזיר אולם זה נסתר מדברי הראב"ד עצמו שכתב בפירושו בברייתא דר"י שלש עשרה מדות דלר"י לא ס"ל המדה דפרט וכלל ופרט והרבה צריך תלמוד

(ה) בדף קמ"ב הביא שיטת רש"י בחולין דף ח' ע"ב ממשמעות לשון רבינו הערוך בערך סחף שכתב וז"ל לא ליסחוף אינש כפלי עלוי בשרא וכו' שמא יזוב מן לחלוחית חלב שעליו ויבלעוהו הבשר ומקשינן אם אתה חושש לזה יהא בשר שעל הכסלים אסור לעולם כי זה מן החלב ובולעים אותם הכסלים ופרקינן קרמא מפסיק בין החלב לבשר עכ"ל משמע שאסור בדיעבד כשיטת רש"י ורשב"א.

דוד הלוי יונגרייז.



מבוא

(א) סדר הניקור מתחלק לשלשה חלקים, (א) חלק הפנים של הבהמה
(ב) חלב הקרב, (ג) חלב האחורים של הבהמה, בשם חלק

הפנים נקרא חלק הבהמה שלמעלה מהטבור לצד הפנים, ובכללו האיברים
החיצוניים של הבהמה כמו: הראש, היד, והכתף, בחלק השני שנקרא חלב
הקרב נכללו: הכרס, המסס ובית הכו' הקיבה והדקין, הטחול והיותרת, שני
חלקים אלו נקורם הוא משום איסור חלב ודם, ואיסורם וסדר ניקורם
נתבארו בגמ' חולין פגיה"נ ובראשונים ובשו"ע סי' ס"ד וסי' ס"ה (וראה
ברמ"א סי' ס"ד סעי' ז' דבחצי הבהמה של פנים אין בהם מחלבים אלו וכו').
(ב) החלק השלישי של הבהמה שנקרא בשם הכולל אחורים מתחלק
לשני חלקים: (א) הכסלים שלמטה מהטבור, המתנים, (שהם

הפיליי והסינטע) והכליות, ניקורם משום איסור חלב, ואיסורם וסדר ניקורם
נתבארו בגמ' חולין פגיה"נ ובראשונים ובשו"ע סי' ס"ד, אבל לא נתבארו
כל פרטיהם כמו בחלקים הראשונים וחזק ממה שנאמר בכתב מקובל סדר
ניקור אלו החלבים בקבלה איש מפי איש (וראה ברמ"א סי' ס"ד סעי' ז'
שכתב דסדר ניקור אלו החלבים צריך דאיה מן הבקי בניקור וא"א לבאר
ניקורם היטב בכתב):

(ב) הירך (שהם היד, הצעק, הקלין, השייטיל, החתיכה גניבה, הקאטשקע,
הבייטשיל, הביין שטיקיל, והמייזיל) עיקר ניקורו הוא משום
גיה"נ וקנוקותיו ושמונו (ועי' בספרי ח"א דף קס"א וקס"ב דשומן הגיד
חמור איסורו יותר מגיד עצמו) ובירך: לא נמצא חלב אסור רק בכמה
חתיכות של הירך נדבק עליהם קצת מהחלב שבפנים הבהמה (וכבר האריך
בוה חכם ספרדי בקונטרס מיוחד שנקרא אורח מישור להוכיח, דבירך: לא
נמצא חלב אסור רק עיקר איסורו משום שומן גיה"נ והבאתי תמצית
דבדיו בחלק ראשון מחיבורי בסוגיא דגיה"נ), שונה הוא ניקור הירך מניקור
שאר חלקי הבהמה וסדר ניקורו לכל פרטיו כמעט שלא נתבאר יבראשונים
ואף הבעל העיטור שסידר כל דיני ניקור בסדר מיוחד והובא כל סדר ניקורו
בטור סוף ס"ה (ועיי"ש בפרשה אות ס"ה) קיצר מאד בניקור הירך, וכמה
פעמים הזכיר בסידורו שא"א לפרש הכל בכתב (ראה התנצלות מחבר ספר
הניקור טהרות אהרן, שניקור חלק אחורים א"א היה לו לסדר על פי
הבעה"ט כמו שסידר בחלק הפנים מפני שהבעה"ט קיצר מאד בניקור חלק
אחורים), וגם הרמ"א בס"ה סעי' ח' אחר שנתבארו דיני גיה"נ מצא
לנחוץ להדגיש עוד פעם דאין ללמוד סדר הניקור רק במראית עין מן
המומחה הבקי בניקור, והרב בעל המחבר ספר שלחן גבוה שהיה בעצמו

מנקר מומחה כתב בספרו סי' ס"ד סק"ט דאף שחלב הכסלים והמתנים יכול איש להיות בקי בהם מתוך הספר, אבל החתיכות שבירך א"א לבאר בספר אלא בראיה מהבקי בהם.

בכלל החמירו מאד בניקור חלק זה עד שבהרבה מקומות נהגו שלא לנקר כלל חלק האחורים (ראה בא"ה סי' ס"ד אות ז' דיש שיטות להחמיר שלא לאכול בשר אחורים כי אף למדן גדול אינו יכול לבאר זה היטב מתוך הספר) ובישועות יעקב סי' ס"ד סק"ב הביא בשם רש"ל שיראי ה' נהגו שלא לאכול אחורים, רק כתב דבקהלות גדולות בפולין לבוב בראד וקראקא נהגו לנקר בשר אחורים (וראיתי בשבלי הלקט דיני גיה"נ סי' י"ז כתב בענין זה וז"ל ובאכילת הירך אם ראוי לכל בעל נפש לפרוש מהם בעבור גידי הדם או אם מותרים, והשיב כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות ואין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם רוב הצבור יכולים לעמוד בה, ועד אחד נאמן ובלבד שיהיה בקי, וכל מי שפורש ממה שאינו ראוי לפרוש-מעשהו מעשה לעג עכ"ל).

ראף במקומות שנהגו לנקר חלק אחורים החמירו שלא לנקר האחורים של בהמות דקות, ובשו"ת דברי דוד (להגאון מוהר"ר דוד מילדולה ז"ל) סי' ל"ה כתב שמחמירים שאין מנקרים כי אם אחורים של בהמות גסות ממש ואחד מן האלף יארע שינקר גם איזה בהמה דקה, ובישועות יעקב הג"ל כתב שנשאל אם לנקר חלק אחורים של עגלים רכים, והשיב דחלילה להקל בדבר. שלא נהגו לנקר רק בשור גדול או עגל גדול (שקורין "יאלובקא"), והביא שם שבמהרשד"ם כתב שאין לנקר עגלים הרכים:

ומאד החמירו בניקור אחורים להצריך קבלה על ניקורו מרבנים מפורסמים כמו בשחיטה (ראה בל"י סי' א' סוף סק"ט), ובפסק ב' של מהר"י סרוינא שנדפס בסוף חשו' הרא"ש משבח מנהג קראקא ואשכנז ופולין ורוסיה שאין מנקר רשאי לנקר אם לא נטל רשות בכתב ממורה צדק כמו בשחיטה, ויש מהמחברים שהחמירו עוד יותר בניקור אחורים מבשחיטה (ראה שו"ת דברי דוד להגאון מוהר"ר דוד מילדולה ז"ל סי' ל"ה).

גם נוהגים בניקור חלק אחורים שאחר שניקרו המנקרים את החתיכה אחד בודק ורואה הבשר לאחר הניקור אם ניקרו כדיון, וביש"ש האריך בענין זה, ובין שאר דבריו כתב שמחמת שהמנקרים לפעמים מחמת מהירות כשרבתה עליהם מלאכת הניקור מקילים בחלב ובקנקנות גיה"נ נהג שלא לאכול בשר מנוקר עד שיבא מנקר אחר ויבדוק את הבשר אם מנוקר כראוי, וכן הביא בשם המהר"ם מינץ שנהג שלא לאכול בשר מנוקר עד ששלח אחר מנקר אחר שראה אחריו אם נשאר בו דבר שאינו מתוקן (ראה בדבריו בחולין ס"ק סי' ב' ובפ"ז סי' י"ט), גם בשלחן גבוה סי' ס"ה סק"ו הביא שהרב מוהר"ש אמריליו ז"ל תימן שהמנקרים ינקרו זוגות זוגות, ושלא ימכור

בהמנקרים שבמרינתו שהם מחמירים מאד לחטט בניקור, מ"מ בערבי שבתות ויו"ט יש לחוש שמחמת המהירות הם נכשלים ואין מנקרים כדון, ובהרבה מקומות תיקנו מפקח מיוחד ע"ז לברוק את החתיכה אחר שנקר המנקר אם ניקרה כדון והוא נקרא ראש המנקרים (ראה ישועות יעקב סי' ס"ד סק"ב שכן המנהג בלבוב, וכן המנהג פה בארץ-ישראל), וכמובן שראש המנקרים חוץ ממומחיתו במלאכת הניקור צריך להיות גם בקי בכל דיני הניקור לכל פרטיהם.

ג) **נחזור** אל הראשונות כאמור למעלה הלכות וסדר הניקור, ובפרט סדר ניקור אחורים לא נתבארו כל צרכם ברברי הראשונים והשו"ע, רק קצת מדיני הניקור היו מלוקטים בכמה מספרי הראשונים כמו הבעהע"ט וכדומה, ושאר דיני הניקור ופרטיהם נמסרו בקבלה איש מפי איש.

הספר הראשון על כל סדר הניקור הוא ספר טהרות אהרן נדפס בשנת תע"ה ע"י המחבר האלוף הר"ר אהרן בן האלוף התורני הרבני חכם וסופר כמוהר"ר משה פערלש מפראג, ונדפס בהסכמת הגאון מוהר"ר רור אופנהיים זצ"ל אב"ד ור"מ ר"ק פראג והמרינה, והגאון מוהר"ר אליהו שפירא בע"מ ספר "אליהו זוטא" ר"מ בפראג.

וחילק את ספרו סדר ניקור "חלק-הפנים" לחור, וסדר ניקור "חלק-אחורים" לחור, סדר ניקור "חלק-הפנים" סדרו בצורת פנים וביאור, הפנים הוא מבעהע"ט שהובא בטור סוף סי' ס"ה, והבעל מחבר הג"ל ביאר רבריו וגם הוסיף לפעמים מה שקיבל מרבותיו מנקרים מומחים בפראג, החלק החשוב שבחיבורו הוא סדר ניקור "חלק-אחורים", ולפניו כתב התנצלות קצרה מדוע לא סידר גם ניקור "חלקי-אחורים" על סדר הניקור של בעהע"ט, שהוא מפני שהבעהע"ט קיצר מאד בניקור חלק זה לכן סידר "חלק-אחורים" במיוחד, וחילק האחורים לשש חתיכות ופירש כל חתיכה בפני עצמה, והוא היה הראשון שביאר כל סדר ניקור "חלק-אחורים" לכל פרטיהם כפי שקיבל מרבותיו, ובפתיחה לסדר הניקור הוא מתחיל בלשון זה: "הא לך סדר הניקור מחלק האחור של כל גידין וחוטין וחלבים כפי מה שקיבלתי מן המנקרים הבקאים והמומחים והמפורסמים איש מפי איש עד הלכה למשה מסיני".

בשנת תק"י יצא לאור ספר "צנה לרור" מהר"ר רור ב"ר גרשון רייטש מק"ק אלברשווילר סמוך לק"ק מנהיים, נדפס בפירודא בהסכמת גאון אשכנזי ומהם הגאון מוהר"ר יונתן אייבישיץ שהיה אז אב"ד ר"ק מיץ והגאון מוהר"ר שמואל הילמן אב"ד ר"ק מנהיים והגאון מוהר"ר משה אב"ד ר"ק מענץ ועוד גאונים אשכנזי מתכנת ספר זה דומה כמעט לגמרי לס' ט"א ורק במקומות מועטים מאד הוסיף יתר ביאור

מבעל ט"א, אבל בדרך כלל חיבורו דומה לחיבור הנ"ל, וגם הוא סידר כצורת ס' ט"א, הבעהע"ט הוא פנים הספר ועליו ביאור בשם, מקום דוד" מבעל המחבר הנ"ל, וכנראה שגם הוא הרגיש בזה ובהקדמה לספרו כתב שם החידושים שבספרו שלא נמצאים בספר ט"א.

בשנת תקי"ג נדפס ספר „זבח שמואל" מהזקן שקנה חכמה הרבני המופלא הישיש מוהר"ר שמואל בהר"ר משה שו"ב ומנקר מפורסם בק"ק ליסא, נדפס פ"ך בפפר"א, ופ"ש בנאו-דוואר בשנת תקנ"ו והובא בדפוס ע"י בנו מוהר"ר דוד שמלא ידו לכהן תחת אביו, גם ספר זה סובב על דברי בעהע"ט וכמעט שאינו שונה מספרי ניקור שהזכרתי למעלה, פרט מעונין הוא בספר זה, שבעל מחבר „צנה לדוד" הנזכר היה תלמידו ולמד אצלו סדר הניקור בק"ק ליסא, וגם בע"מ ספר הניקור צנל"ד הדפיס בספרו את הקבלה שנתן לו בעל המחבר זב"ש הנ"ל, ובהתנצלותו לספרו הוא מדגיש ששאל להמנקרים המפורסמים כמה דברים בעניני הניקור, ולא ידעו להשיבו דבר ברור ובכללם מזכיר גם את רבו מליסא ר"ש הנ"ל, ור"ש הנ"ל הרגיש בזה פגיעה בכבודו והוציא גם הוא ספה"ג, ובפתח השער מודגש שחיבורו לא רק שהוא לתועלת למנקרים פשוטים אלא ביותר ללומדים מופלגים, וכמה פעמים בספרו כשהוא סותר דברי הצנל"ד הוא מבקר אותו בבטנים חדיפים והוא מדגיש שהס' צנל"ד אינו מעשה ידו ולבש טלית שאינו שלו לעשות חובר חכר (ראה זב"ש דף כ"ה ודף ל"א), וגם את ספר ט"א הוא מבקר חריפות, וכתב שהם מאכילים טריפות ומי שנהג כהמחברים הנ"ל יעשה תשובה (ראה זב"ש דף כ"ו).

שונה מספרי הניקור שנזכרו למעלה הוא ספר הניקור „בית יצחק" שנדפס בפ"ר בשנת תקס"ה מהר"ר יצחק בן המנוח מוהר"ר אליעזר זצ"ל מארץ הגר, המחבר הזה, שספרו „אהל יצחק" על דיני שחיטות ובריכות נתקבל מאד אצל השוחטים מחמת סידורו הנפלא עד שבשנת תקע"ב הדפיס המחבר מהדורא שניה, ובשנת תקע"ח הדפיס מהדורא שלישית עם הרבה הוספות, כמעשהו בספר „אוהל יצחק" על שח"ב כן מעשהו בספרו „בית יצחק" על דיני ניקור, וסידרו בצורת פנים שבו מבוארים כל הלכות וסדר הניקור ועליו שני פירושים, אחד בשם „עמודי זהב" והוא מבאר כל הדינים בפנים עם הוספות מספרי ניקור ושאר ספרי המחברים, ופי' הב' נקרא בשם „תקון הבית" הוא חלק הפלפול שבספרו בו הוא מביא החידושים שנזכרו בספרי התשובות ולפעמים מפלפל בדבריהם, ואם ספרי הניקור שלפניו לא הצטיינו ביותר בסדורם עד שהרבה פעמים מובלע הפלפול עם ההלכות גקשה מאד לעמוד על דבריהם, לא כן ספר ניקור זה שמחברו סידר כל דבר במקום המתאים לו, גם חילק את ספרו לסימנים ס' א' ב', בו מבאר ה' ניקור החלב, והפנים, הוא משו"ע ס' ס"ד ולפעמים גם מדברי הבעהע"ט

שהובא בטור סוף סי' ס"ה, ובהחלק השני של ספרו הוא כותב כל סדר מלאכת הניקור וגם הוא נחלק לסימנים, סימן ג' בו מבאר ניקור חלק הפנים. סי' ד' כללים ודיני ניקור חלק אחודים. סי' ה' סדר הניקור של חלק אחורים, וכשם שספרו „אהל יצחק" על שחיטות ובדיקות נתפשט בין הש"וב עד שספרו הוא מורה דרך לכל מי שיעסוק במקצוע ש"וב כן גם ספרו „בית יצחק" על ניקור נתפשט בין המנקרים והוא תופס מקום בראש בספרות של מקצוע הניקור.

ד) **אך גם** אחרי כל השכלולים שבספר ניקור זה שהזכרנו למעשה נשארה עוד תורת הניקור בבחינת תורת הנסתר ומי שלא ידע מלאכת הניקור בפועל היתה לפניו תורה זו כסתומה, ואף שהוא מקצוע חשוב בתוה"ק, ואף שהוא איסור חמור שחייבים עליו כרת, נעזבה תורה זו לנפשה וכל תופשי התורה לא התעניינו בה ונעשה לדבר מקובל שמקצוע זה הוא בידי המנקרים וגם גדולי הדור כשנשאלה להם שאלה בדיני ניקור פנו אל המנקרים שבעיריהם שיבארו להם ענינים אלה, ואם בזמן הקודם גם המנקרים היו אנשים ידועי שם ובקיאים לא רק במלאכת הניקור אלא גם בהלכות הניקור היו בקיאים ומומחים (ראה בפסק ב' של מהר"י סדוונא שנרפס בסוף תשו' הרא"ש שמשבח פנהג דק"ק קראקא שהמנקרים שנתמנו שם הם רבנים חכמים יודעים ספר במלחמתה של תורה, וגם מנקרי האחורים צריכים שיהיו בקיאים ומומחים בדיני החלבים בניקור), לא כן בזמן האחרון שמלאכת הניקור נעשה לדבר המסור לכל אדם ואף מי שלא קרא ולא שנה עוסק במלאכה זו, ולא די לו בזה אלא שגם נעשה מומחה בענינים אלו שיש בהם איסור חמור של כרת, ואומר שכך קיבל מרביתו וסומך על זה שדיני ניקור הם בקבלה איש מפי איש, ויפה אמר ע"ז הבית יצחק בתוכחת מוסר בסוף דיני ניקור שלו דלפעמים גם רבו לא שנה והתלמיד מניין לו (וראה בפרמ"ג בהקדמתו לאו"ח סדר ב' אות מ"ו שהתמרמר ע"ז וכתב שם ובעוה"ר אין לומדים דיני ניקור ומסור לכל אדם וראוי לכל מורה אם באפשר לו ללמוד אשרי וטוב לו, וראה ביש"ש פ"ק דחולין סי' ב' שהאריך ג"כ וכתב שאין לבעל נפש לסמוך על שום מנקר אלא אם מכיר בו שהוא ירא אלקים ובקי במלאכת הניקור).

אכן מדוע באמת רבה העזובה במקצוע זה, מדוע גם הרבנים הגדולים ובעלי תריסין שידם רב במלאכתה של תורה הוניתו לגמרי את לימוד הלכות אלו, שהם לא הילכתא למשיחא אלא מההלכות השימושיות ביותר? התירוץ בזה הוא מה שאמרנו כבר למעלה, שלא כשאר ההלכות הם הלכות הניקור, שאר ההלכות כשאדם רוצה לעמוד עליהם די לו במה שהוא לומד ומתעמק בגמרא בראשונים ובאחרונים ובוה הוא קונה לעצמו הידיעה השלמה בענין הזה שהוא עוסק בו, לא כן הלכות הניקור שאם לא יראה כל דבר

ממי שעוסק במלאכת הניקוד בפועל או גם ההלכות שנאמרו בענין זה הם לפניו סתומות, ומשום זה נשארו הלכות אלו בבחינת ערטילאין ולא נתרחבו הלכות אלו כמו שאר ההלכות שבתוה"ק.

הראשון שחרג ממסגרת צדה זו הי' הרב ר' שלמה אלטמן מו"ץ בוואדשא, בספר הניקוד שלו שהדפיס בשנת תרע"ט לא

הסתפק רק בסידור דיני הניקוד למעשה כמו ספה"נ שלפניו, אלא גם הסוגיות של חלב וגיה"נ שמהם נובעים דיני הניקוד העמיק בהם וביאר אותם והראה את המקורים מדיני הניקוד בגמרא וראשונים בשפה צחה וקלה, ספרו מתחלק לב' חלקים, ח"א, בו הוא מבאר סוגיות החלב וגיה"נ בגמ' וראשונים ושיטות הפוסקים, מעיר עליהם בהערות ישדות ומתדן אותם, ובעיקר הוא משתדל לתאר לכל אחד מהפוסקים איפה נמצא לשיטתו החלב האסור או הגידין האסורים, ח"ב, הוא סדר הניקוד למעשה, בח"ב נמצא בו דבר חדש שלא נמצא בספה"נ שלפניו, וגם בספה"נ, "בית יצחק" שכבר הזכרתי למעלה, בסדר הניקוד שלו לא סטה מסדר הניקוד של הטהרות אהרן בשום דבר, ובסדר הניקוד של חלק אחורים העתיק מספה"נ ט"א אות באות ואף שבימיו כבר נדפס ספה"נ זב"ש ובהרבה מקומות חולק הזב"ש על הט"א וצנל"ה, הבית יצחק לא הביא כלל דבריו, אבל דש"א בספה"נ שלו תיקן את זה והביא גם הדעות של שאר ספ"נ ובפרט מספר הניקוד זב"ש הביא דעתו בהרבה מקומות, ובסוף הספר הוסיף דש"א העדות על ספרו בו הוא מבאר הרבה דברים תמוהים ומעיר על כמה דברים שצריך המנקר לדעת אותם במלאכת הניקוד, כאמור ספר ניקוד זה הוא השלם ביותר מכל ספה"נ שלפניו בסגנונו הקל ובסידורו היפה, והעיקר בהחדשות שסידר בספרו הוא החלק א' שהזכרתי למעלה.

בזמן האחרון נדפס ספר הניקוד, "תורת הניקוד השלם" מהרב ר' שמחה מאלין חבר לועד הרבנים בביאליסטוק ובשנת תרצ"ו הדפיסו מהדורה שניה, ספ"נ זה דומה בתוכנו ובצורתו לספה"נ של רש"א ומועטים הם השנויים שהכניס בספרו, אכן בזה יפה עשה שהדפיס ציורים של כל חתיכה בסדר הניקוד שזה מקיל בהרבה לעמוד על סדר הניקוד שבפנים הספר, ובסוף הספר הדפיס ג"כ הערות, וגם כמה שו"ת שהיה בינו ובין הרבנים והמנקרים בענין הניקוד, אך בדרך כלל אין בספרו חדשות.

ובזה נסתיימה פרשת ספרות הניקוד עד זמן האחרון, כמובן שנדפסו עוד ספרי ניקוד ולא הבאתי רק אותן הספ"נ שספרם הביא השתנות בספרות הניקוד.

(ה) **ועכשיו** נבוא למסרת חיבורי שאני מוציא לאור בעזה"ת, כאמור הלכות הניקוד מתחלקות לשני חלקים, חלק הלימודי, וחלק המעשי, בחלק המעשי התעסקו כל ספה"נ שהזכרתי למעלה, לא כן בחלק

תורת הנקור הירושלמי

הלימודי שבאופן יחסי קטן מאד החלק הזה בספריהם, ורק רש"א בסה"נ שלו וספר "תורת הנקור השלם" של רש"ם התחילו להתעסק גם בחלק זה. אבל גם הם לא ביארו די הצורך בזה, כי כבר הזכרתי למעלה שהרש"א בסה"נ שלו משתדל בעיקר לתאר את החתיכות ומקומות שבהם החלב האסור ולפעמים מבאר גם הסוגיות שנאמרו בענין זה, והאמת הוא, שהרבה הועיל בספרו, אבל גם לאחר כל אלה נשאר חלק הלימודי שבספרי הנקור דל מאד עד שמתקבל הרושם כאילו הספרות התלמודית לא עסקה במקצוע זה.

ומה עם כל ספרי השו"ת הראשונים והאחרונים שמובאות בהם כל ההלכות השימושיות, וכי גם הם לא מצאו לנחוץ ליחד מקום בספריהם למקצוע זה? אבל האמת הוא שגם במקצוע זה הרבה מובא בדברי הראשונים ובפרט בשו"ת האחרונים. אלא שחסרה היד שתסדר ותבאר הלכות אלו מחמת הטעמים שהזכרתי למעלה, ומדוע באמת יגרע חלק הלכה זו משאר חלקי ההלכות? ואם בכל ההלכות אפי' בהלכות קדשים שהם הלכתא למשיחא הרבה ספרים נכתבו ועומדים להכתב, על אחת כמה וכמה שחלק הלכה זו יש לו דין קדימה, וזה שעוררני לסדר ספרי זה ב' חלקים, סוגיות ודיני נקור. בספרי זה לא הסתפקתי להביא את החלק הלימודי של הלכות הנקור רק בדרך ארעי כמו ספרי הנקור שלפני, אלא ייחדתי לזה החלק הראשון שבספרי, ובו ביארתי בארוכה כל ההלכות והפסול שנאמרו בעניינים אלו.

ומוציא אני לנחוץ לכתוב אופן סדורו של ספרי זה. ח"א של ספרי חלקתיו ל"ט סוגיות ובו נתבארו כל ההלכות ששייכות לסדר הנקור, כל סוגיא מתחלת מהגמרא ששייכת לענין זה וכל מה שנאמר בזה בראשונים ומה שבדולי האחרונים ביארו דברי הראשונים או שנתקשו בדבריהם הבאתים בספרי זה, בהרבה מקומות הוספתי גם ביאור משלי או במקום שנתקשיתי בדבריהם או שיש סתירה על דבריהם הכל הבאתי במקום שמתאים להם, ואחרי כל ביאור דברי הראשונים כתבתי איך ההלכה לשיטתם, ואח"כ כתבתי פסק השו"ע ונושאי כליו בהלכה זו, והוספתי כל השו"ת שנאמרו בענין זה ומה שהעלו להלכה, וגם הבאתי כל מה שכתבו ספרי הנקור בהלכה זו, ואף שהרב הגאון ממונקאטש בחיבורו דרכ"ת על יו"ד אסף מהרבה שו"ת ומשאר ספרים על הלכות הנקור, אכן הרב הנ"ל שסידר חיבורו על השו"ע והשתדל לסדר כל הספרים על ההלכה שמוזכרת בשו"ע, כמובן שזה הויזק הרבה לסידור הענין, וגם דבריו הם מפורדים אחת חנה ואחת חנה ומי שלומד בו לא ימצא דבר שלם, וגם הרבה ספרים שלא ראה אותם, בפרט ספרי הראשונים שנדפסו בזמן האחרון וגם הרבה ספרי שו"ת וספרי נקור האחרונים שלא ראה אותם, אבל מי שישינו בספרי זה אחר

וכל חילוקי הראשונים והאחרונים בהלכה זו, והפסק והמנהג שנהגו בהלכה זו. ומה התועלת שיצא מזה? בתשובה על שאלה זו צריך אני להקדים בקצרה כמה דברים. כידוע הרבה מדיני הניקור הם בקבלה איש מפי איש כפי שקבלו המנקרים מדבותיהם, אבל טעות הוא אם נחשוב שבדיני הניקור הכל תלוי בקבלה, גם בניקור חלק האחרים שסדר ניקורו הוא בקבלה. עיקרי ההלכה הם בגמ' וראשונים, למשל: גיה"נ הפנימי שהוא אסור מדאורייתא, כמה שיעורו מדאורייתא? ומהו דין החטיטה וקנוקות? ומהו דין שומנו שהוא רק ממנהג ישראל קדושים, אם הוא חמור כאיסור דרבנן וכדומה? הכל מבואר בגמ' ובראשונים, תפסתי למשל חלק זה שרוב דברי הקבלה איש מפי איש הם בו, והרבה חלבים הם שכל ריניהם נובעים רק מגמ' וראשונים, וזהו התועלת שיצא מספרי זה, שאם תבא לפני החכם שאלה בהל' ניקור תהיה ההלכה מסודרת לפניו במקומה לכל פרטיה ואז יהיה בידו להכריע מראשונים ואחרונים דין הלכה זו, אף שאין בידו החלק המעשי של הניקור (וכמה צווחו המחברים על מכשלה זו שסומכים בהל' הניקור רק על המנקרים, והרבנים משכו את ידיהם מן הניקור, ראה בפרמ"ג או"ח שהזכרתי לעיל, וראה בבית יצחק סוף הל' ניקור בסי' ה').

התועלת השניה הוא גם לאותם שעוסקים במלאכת הניקור ובקיאם בחלק המעשי, אינו דומה מי שהוא עוסק במלאכת הניקור בלי שידע הלכותיה, למי שידע הלכות ניקור על בודיו מהו החלב דאורייתא, ומהו וחלב דרבנן, וכדומה. ובפרט ראשי המנקרים שהם ממונים לברוק את הניקור אם היה כדיון נחוץ להם לידע ולהיות בקיאם בכל הלכות הניקור לכל פרטיהם.

התועלת השלישית למתלמד בניקור, אחר שיהיה בקי בכל דיני הניקור לכל הלכותיו שנתבארו בח"א של ספרי יקל עליו גם חלק הניקור המעשי.

ורוצה אני להעיר את הלומד בח"א של ספרי זה, מה שהרבה פעמים אני מביא ביאור רבדי אלו הראשונים שלא נפסקה ההלכה כמותם והוא למותר לכאורה, אך צריך לדעת כי מחמת חומר האיסור של חלב, הרבה פעמים אנו נוהגים להחמיר אף שלא נפסקה ההלכה כמותם (ראה בסוגיא דקליפה מה שהבאתי בשם הרב יוסף) וכן לפעמים נהגו להחמיר כאותם האמוראים, שמחמירים, אף שלא נפסקה ההלכה כמותם. (ראה מש"כ בסוגיא דכסלים בענין החלב שבתוך הכסלים).

החדושים שבספרי, כבר כתבתי כמה פעמים שהרבה דינים בניקור נזכרו בספרי הניקור כפי שקבלו כך מדבותיהם איש מפי איש, ויש שהוסיפו מעצמם טעמים לההלכה שקבלו והכל מפני שלא מצאו דבר זה מפורש בראשונים, וזה היה להם מפני שחסר להם הרבה ספרי

הראשונים שנדפסו בזמן האחרון, והרבה פעמים נמצא מפורש הרין בראשונים (ראה מש"כ בח"א בסוגיא חלב הדקין אות ח' בענין לזרוק הסניא ריבי), ולפעמים גם גדולי האחרונים פלפלו והאריכו בהלכה שהוזכרה בספרי ניקור והביאו ראיות דחוקות, ונמצא דבר זה מפורש בראשונים (ראה מש"כ בח"א בסוגיא דחלב הדקין בענין חלב שעל הסניא ריבי), וגם לפעמים שספרי הניקור כתבו שאסור רק משום מיאוס והבאתי מספרי המחברים שהוא אסור מדינא (ראה מש"כ בח"א בחלב הרקין אות ז' בשם הדמ"א), כתבתי אלו רק לרוגמא כי המעיין בספרי יראה שבהרבה סוגיות נזכרו בהם דברים חדשים, ובהרבה מקומות הוכחתי מראשונים שספרי הניקור טעו בדבריהם (ראה מש"כ בח"א בסוגיא רחוטין אות ו' בחוט הזנב).

(ו) **כל זה** שכתבתי הוא התועלת שיצא מספרי זה למקצוע הניקור בכלל.

אבל תועלת מיוחדת יהיה בספרי זה להניקור בירושלם

עיה"ק, אך נקדים מקודם עוד דבר אחד שהוא נחוץ לדעת למי שעוסק במקצוע זה. כידוע יש הרבה דינים שנקראים רק בשם מנהג, היינו שנהגו כך במדינה זו או עיר זו ואמרו חז"ל שאסור לשנות ממנהג, הרבה דינים מסוג זה ישנם בסדר הניקור, הסיבה היתה כפי מה שכבר אמרנו, שדיני הניקור היו בקבלה איש מפי איש וזה גרם שמנהגי הניקור נשתנו ממדינה אחת לשניה, ובמיוחד נשתנה מנהג הניקור האשכנזי ממנהג הניקור הספרדי, כמו שהם שונים בעור מנהגים ממנהגי הספרדים, ואם בשאר מנהגים אמרו חז"ל שאסור לשנותם, במיוחד הוא זה במנהג הניקור והיש"ש בפגיה"נ סי' ו' כתב ראע"ג דמן הרין מותר מ"מ מנהג הניקור עוקר הלכה, וגם אם נהגו להקל כתב הכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ד סעי' מ', דבאיסור דרבנן אין לשנות, כדי שלא להוציא לעז על הראשונים, וזה מטרת ח"ב של ספרי שאני מוציא לאור בעזה"ת.

ח"ב של ספרי מסודר בצורת פנים ועליו ביאורים ומקורים, הפנים הוא חלק המעשי של הניקור שנהגין פה בירושלם עיה"ק, וחילקתיו לר' חלקים חלק א' בו מבואר סדר ניקור חלק הקרב, חלק ב' ניקור חלק הפנים, חלק ג' סדר ניקור האחורים, חלק ד' ניקור העצמות.

ונשתנו מנהגי ניקור חלק הקרב וניקור חלק הפנים של ירושלם עיה"ק ממנהגי הניקור של האשכנזים בחז"ל, הסיבה לזה הוא לפי שהישוב הראשון בירושלם היה מהספרדים ונהגו כמנהג הניקור שלהם, ואח"כ כשנתיסדה השחיטה האשכנזית בשנת תרל"ד החליטו הרבנים הגדולים האשכנזים בעת ההוא שלא לשנות ממנהג הניקור הספרדים שנהגו עד הזמן הזה (ראה לקמן באריכות השתלשלות הניקור האשכנזי בעיה"ק ירושלם), כמובן שזה אמור רק באלו הדינים שהם מטעם חומרא או מנהג, שבהם לא

רצו לשנות מהמנהג הקודם, וסמו שהבאתי למעלה מדברי הכנה"ג בהגהות ב"י אות מ' שאסור לשנות כדי שלא להוציא לעז על הראשונים.

ואלו השנוים שאמרנו הם רק בחלק הפנים וחלק הקרב. אבל בניקור חלק אחורים שהאשכנזים היו הראשונים פה שהתחילו בניקור חלק זה, לא נשתנה מנהג האשכנזים שבירושלים ממנהג אחיהם האשכנזים שבשאר הארצות ומנהגי ניקור חלק האחורים שבירושלים עיה"ק דומים למנהגי הניקור שבפ"ק קאונא מקום מגורם של המנקרים הראשונים של השחיטה האשכנזית בירושלים עיה"ק (וראה באריכות לקמן בהשתלשלות הניקור של האשכנזים בירושלים עיה"ק ת"ו).

אכן בזמן האחרון כשנתרחב הישוב האשכנזי בארץ הק' ובין יתר העולים האשכנזים מכל הארצות עלו גם מנקרים מהארצות שמנהג הניקור של האשכנזים בהן שונה מניקור האשכנזים דפה, התחילו לערער על מנהג הניקור דפה. וזה מחמת שני טעמים, ראשית, שמנהגי הניקור בכלל אינם שווים בכל הארצות כמו שהזכרתי כבר למעלה, ושנית שמנהג הניקור של האשכנזים בירושלים שונה ממנהג הניקור של האשכנזים בשאר הארצות כמו שהזכרתי זה עכשיו, והרעישו מאד על מנהגי הניקור דפה ויש מהן שהעזו להוציא קול בכתב ובפה שעד עכשיו עשו שלא כדיון ונכשלין באיסור חלב ודם ח"ו ובאו להוסיף ולגרוע ממנהגי הניקור שנהגו פה בירושלים מתמיד ובנוכחותם של גדולי ישראל שכהנו פה בירושלים בתור רבנים ומורי הוראה ובהם כאילו שחץ מידעתם הרחבה והעמוקה בשאר מקצועות התורה, היתה להם גם ידיעה מקיפה במקצוע הניקור לכל פרטיו, וזה היה להם מחמת כמה טעמים, ראשית, שלא ידעו כ"ה השתלשלות של ניקור האשכנזים של ירושלים עיה"ק, ובהם גם כאלו שחסרה להם הידיעה המקיפה של דיני ניקור לפרטיהם עד שערבבו דיני החלב והדם שהם מן התורה או מדרבנן עם דיני החלב והדם שהם רק מטעם חומרא או מנהג, וכמובן שחומרא או מנהג לא בכל מקום שוה, יש מקום שמחמירים במנהג זה או אחר ובמקום אחר מקילים בו וכן להיפך, וח"ו לומר על מקום שלא נהגו בו חומרא או מנהג שנהגו במקום אחר שבמקום הראשון אכלו חלב או דם, וזה אחד מן הטעמים שעוררני והמריצני להוציא ספר זה, ובפרט החלק ב' שבספרי שערכתי בו סדר הניקור של כל הבהמה, חלק הפנים והקרב והאחורים לכל פרטיהם, כפי שקבלתי מרבתי ומהמנקרים שנהגו כן בזמן רבותינו הגאונים מהרי"ל דיסקין ומהרש"ם וצ"ל שהניקור היה תחת השגחתם והם החליטו לנקר בסדר זה בזמן שנתיסדה השחיטה האשכנזית פה בירושלים עיה"ק, וכמו שהעירו מפורש כל ראשי המנקרין והמנקרים המומחים שניקרו בזמן ההוא וגם ראשי המנקרין המומחים שמשגיחין כעת על הניקור בירושלים עיה"ק (ראה עדותם בספרי קודם ח"ב) „על הפנים“

תורת הנקור הירושלמי

הוספתי ביאורים ומקורים בהם הבאתי כל מקורי הדינים שנזכרו בפנים והראיתי מקורם בראשונים בשו"ע בשו"ת גדולי האחרונים וספ"נ וגם הרבה דינים ומנהגים שספרי הניקור לא ידעו מקורם וטעמם מצאתי מפורש הדין או המנהג בראשונים או בשאר ספרי הפוסקים מקורם וטעמם והוספתי ביאורים לכל דין שנזכר בפנים הספר וכתבתי טעם כל דין או מנהג ומה שיש לדון בזה לחומרא ולקולא ובכל מקום שנחלקו המחברים או ספ"נ בדין החלב או החם הבאתי דבריהם וכתבתי בשם י"א ובמקום שהוסיפו המחברים דינים מחודשים בסדר הניקור שלא נזכרו בפנים הבאתי דבריהם בלשון : ובספר זה כתב, ורוצה אני להעיר שהרבה פעמים הבאתי מספר שלחן גבוה למקור מנהגי הניקור שנזכרו בפנים כי כידוע שהגאון מחבר ספר זה היה חכם ספרדי וגם הוא בעצמו היה בקי במלאכת הניקור ופועל כמו שהזכיר הרבה פעמים בספרו (ראה בש"ג סי' ס"ד אות י"ח ובסי' ס"ה אות ל"ז) וכבר כתבתי שהרבה מנהגי הניקור של האשכנזים לקחו מניקור הספרדים ובמעט בכל המקומות דברי הש"ג מתאימים לסדר הניקור דפה והרבה מאד השתדלתי ליישב המנהגים של הניקור דפה במקומות שהם סותרים לספ"נ והראיתי שאין סתירה למנהג זה מגמ' וראשונים והוכחתי שאלו ואלו דברי אלקים חיים וכל מקום לפי מנהגו.

(ז) ומצאתי לנחון להעיר כמה כללים שנחוצים לדעת לכל הלומד בחי"ב של ספרי ובחם גם השינויים העיקרים שבין ניקור של ירושלם עיה"ק לניקור שאר ארצות. בחי"ב של ספרי בסדר ניקור חלק הפנים לא הבאתי כלל ניקור החוטי דם שנזכרו בגמ' ושו"ע, וכן כל ספ"נ כתבו בסדר הניקור שלהם ניקור החוטי דם, והוא משום שנהגו פה בחוטי דם להתיר ע"י חתיכה ומליחה, וזה אחד מן השנויים שבין הניקור של האשכנזים דפה לניקור האשכנזים שבחו"ל שבמקומם נהגו המנקרים להוציא כל החוטי דם בחומרת הד"מ ולא סמכו על חתיכה ומליחה אבל פה לא החמירו בזה ונהגו כמנהג הספרדים שסמכו רק על חתיכה ומליחה, ובחי"א של ספרי בסוגיא רחוטין אות ט"ז כתבתי באריכות ליישב המנהג דפה שנהגו כן.

וכדאי להביא פה תשו' מרן הגאון מוהר"ר איה"כ קוק זצ"ל מה שהשיב בענין זה להגאון מוהר"ר חיים עוזר גרדזונסקי זצ"ל מווילנא (התשובה ברעת כהן סי' רכ"ג) וז"ל : בענין הניקור של חוטי הדם, האמת הוא שנהגים פה להקל בזה גם אצל האשכנזים, מפני שהספרדים נוהגים לעולם לסמוך על החתיכה ועל המליחה, אעפ"י שכאן מוכרים את הבשר עם העצמות, מ"מ הם מחזיקים שהחתיכה של החלקים הקטנים כמו שנהג פה הוא מספיקה מדינא, והגאון רש"ס ז"ל קבל את המנהג הזה מהספרדים בעת

מוהרמ"א מקליש ז"ל, וכשבא הנה מרן הגאון מוהרי"ל זצ"ל ה' העסק של כשרות הבשר כמעט כולו תחת הנהגתו, והוא ג"כ השאיר את המנהג הזה, ועל יסוד זה נתפשט מנהג ספרדי זה בכל ארץ ישראל גם אצל האשכנזים, וע"כ אע"פ שאין דעתי ודעת רבנים מידדינו נוחה מזה כעת שהעדה האשכנזית היא כמעט העיקרית פעה"ק ת"ו, מ"מ אי אפשר לשנות פה את המנהג.

וגם בסי' מ"ו כתב שם וז"ל אבל בגוף השאלה איני יודע איזה הפסד יש כאן, שהרי בחתיכה וחתוכה לתחת ודאי מותר גם ע"י מליחה, ואין צריך ליטול כלל את הגידין אפילו אלה שהם מדינא אסורים משום דם, ואם יש איזה מנהג לנקר אותם כשמוכרין לרבים היינו משום שחוששים שלא יחתכו אותם או שלא ישגיו שיהיה חתוכה לתחת, אבל פשוט שמי שרוצה לנהוג במליחה ע"י חתיכה יפה וחתוכה לתחת שאין בזה משום מנהג להחמיר כלל, ופשוט הוא שבמקום שהחוטין הן בקרבת עצמות יחתכו גם הבשר והעצם כמבואר בשו"ע שם סעי' ב' וכמו"ש הרשב"א בזה, וכן הגיה מרן הגאון מוהר"ר איה"כ קוק זצ"ל בלוח הניקור מהרה"ג מוה"ר בצלאל הכהן זצ"ל מווילנא (שהובא בסוף זב"ש שנדפס מחדש בירושלם שנת תרצ"ג) דמנהג א"י הוא כדין הגמ' שסומכים על חתיכה ומליחה.

ומשום זה לא הבאתי ניקור החוטי דם בח"ב של ספרי, לפי שפה הקצבים חותכים הבשר לחתיכות קטנות וממילא נחתכים הגידין שנמצאים שם.

ובח"א של ספרי בסוגיא דחוטין הבאתי כל החוטי דם שצריכים חתיכה, מקומם ודינם, ואיך צריך להיות אופן החתיכה, והבאתי שם כל פרטי דיני ומנהגי החוטי דם כדי שלא יצמח מזה קלקול, שישארו חוטי דם שלא נחתכו, שאיסורם חמור מאד, ונתבאר שם איסור כל החוטי דם במיוחד.

בח"ב של ספרי, לא הבאתי בניקור חלק הקרב סדר ניקור הזכרס, המסס ובית הכו', וקיבה, אף ששם החלב העיקרי של חלק הקרב, וזה מפני שלא נהגו פה לנקר אותם החלקים בשביל שלא כדאי לטרוח עליהם, וכתבתי הלכותיהם וסדר ניקורם בח"א של ספרי באריכות לכל פרטיהם, מפני שפה נהגו הנשים מעדת המערבים לקנות אותן החלקים ולגקרים בעצמם (א).

והאמת שלא יפה עושים בזה, כמוש"כ הרמ"א בסוף סי' ס"ד

(א) כעת שמחמת מצב המלחמה יש דוחק גדול בבשר ונתרבו הקונים בחלקים אלו לכן סידרתי בח"ב של ספרי, ניקור אלו החלקים לפי מה שהובא בגמ' ראשונים וספרי ניקור.

בשם המהרי"ק שורש מ' דמנהג כשר הוא שהטבח המוכר בשר ינקורו קודם שימכרו פן יכשלו בו הקונים. ובשו"ת אדמת קודש ח"א סי' מ"ז כתב שמתחילה היה המנהג בעיה"ק ירושלם שהיו מוכרים הבשר בלי ניקור והקונים הלכו אח"כ אל המנקר לנקרם. ובזמן הרב מהר"א יצחקי ז"ל נתברר לרבני הדור שכמה פעמים נכשלו בני האדם לאכול הבשר בלי ניקור, ונתוועדו הרבנים ועשו תקנה שלא ימכרו הבשר בלי ניקור, (וכן הובא בשמו בספר מנהגי ירושלים דף ס"ב) ובשו"ת טוטו"ד סי' צ"ט כתב שאסור מן הדין למכור בשר בלי ניקור דשמא ישכח ולא יודיע להקונה שאינו מנוקד ולא רק מטעם מנהג כמוש"כ הרמ"א, ואפשר דבחלקים שידוע לכלם החלב שישנו שם, כגון חלב הקרב שהוא עיקר החלב ונראה לעינים לא חששו כ"כ שמא ישכחו לנקרם (וראה לקמן בהשתלשלות הניקור שהבאתי שם מנהג המערבים והתימנים).

וגם בניקור היותרת שכתבתי בח"ב בניקור חלק הקרב, נשתנה מנהג ניקורו של האשכנזים דפה ממנהג האשכנזים בכל הארצות, ששם החמירו לנקרו משני הצדדים, ופה נהגו לנקר רק צד המחובר לכבר, אבל צד המחובר לריאה אין מנקרים, וגם זה הוא ממנהג הספרדים שנהגו להקל בזה וכתבתי טעמו ומקורו בביאורים ומקורים בח"ב של ספרי בניקור חלק הקרב באות כ"ד.

גם סדר ניקור האליה לא הבאתי בסדר הניקור שלי בח"ב, כי גם בזה נשתנו מנהגי האשכנזים ממנהגי הספרדים, מנהג האשכנזים לנקר כל האליה גם מה שמחוץ לחלל הבהמה, משום החלב שמונח עליו, אבל מנהג הספרדים הוא שלא לנקר כלל את חלק האליה שמחוץ לחלל הבהמה, רק את החלק שבפנים בחלל הבהמה מנקרים, וגם בזה קבלו האשכנזים דפה ממנהג הספרדים שנהגו כן קודם שנתסדה השחיטה האשכנזית (ראה בדרכ"ת סי' ס"ד סקמ"ו ששמע בבירור שאף בארה"ק שנהגו שלא לנקר אחרים נהגו לנקר האליה של כבש, ואין חוששין שמא אין בקיאים בניקורו כל הצורך).

וכעת נהגו הקצבים בכבש לחתוך את חלב האליה שבתוך חלל הגוף עם האחורים ולמכרם לגוים, והחוליות שנשארות עם האליה חותכים אותן ומשליכים, ומושכים את החוט, ובבהמה גסה לא נוהגים לנקר הזנב מחמת שלא כדאי לנקרו (ראה בספ"ג של רש"א ח"ב בניקור האליה סעי' ד), ומשום זה לא הבאתי דין ניקורו של הזנב בח"ב של ספרי, אכן נהגו עדת המערבים לקנותה ולנקרה בעצמם, ומטעם זה כתבתי דיני ניקור האליה והחוטין שבה וסדר ניקורם בסוגיא מיוחדת בח"א של ספרי, ושם ביאדתי כל החילוקי דינים שבין הפוסקים בניקור האליה וכן השינויים במנהגי הניקור שבה הבאתי שם הכל באריכות.

אלו הם השינויים העקריים שבין הניקור האשכנזים של ירושלים עיה"ק לבין הניקור של האשכנזים בשאר ארצות, שבהם הניקור שלנו הוא המקיל (ויש עוד כמה דברים שהניקור שלנו מקיל בהם ונתבאר במקומם ולא רציתי להאריך עוד), **אבל** יש גם מנהגים שהניקור שלנו מחמיר יותר ממנהג הניקור של האשכנזים בשאר הארצות, ומהם מה שזורקים חתיכת בשר מהקאלנער בחלק הפנים שנקרא טאבאן או שפאנדרעס, מה שלא נהגו כן בשאר הארצות, ונתבאר באריכות טעם למנהג זה בח"ב בניקור חלק הפנים אות ב, ושמעתי שבימי מרן הגאון מוהרימ"ל דיסקין זצ"ל ומרן הגאון מהרש"ס זצ"ל היו שערערו על מנהג זה ולא רצו לשנות ממנהג שנהגו פה מקודם, וגם בניקור חלק אחורים נהגו פה להחמיר לקלוף גם את המ"כ אף שבשאר ארצות נהגו רק לגרור את המ"כ ולא לקולפם, ונתבאר טעמו בח"ב בניקור חלק אחורים אות מ"ט.

ומעתה-יסתתמו טענות כל אלו הקוראים תגר על מנהגי הניקור דפה, ומוציאים לעז על הראשונים שח"ו אכלו חלב ודם, ובספרי זה יראו טעם כל מנהג ומנהג ממנהגי הניקור שנהגו פה, ואסור לשנות ממנהג סדר ניקור זה שנהגו כן מימי קדם, כמו שנתנו עידיהם הר' המנקרים הנכבדים.

וכל מי שבא לכאן צריך לנהוג כמנהג שנהגו פה כמוש"כ המג"א סי' תס"ח ובפר"ח סי' תס"ח ותצ"ו.

ובכן יצא ספר ניקור זה משיכלל הן בחלק הלימודי שהוא חלק א' של ספרי, והן בחלק השמושי שהוא החלק ב' של ספרי. ומעתה כל הרוצה לעסוק במקצוע הניקור תהיה לפניו תורה שלמה מסודרת ומעורכת לפי חפצו בכל ההלכות והמנהגים הנוגעים למקצוע זה.

ואני מודיע לכל לומד בספרי שאם יש לו מה להעיר על ספרי או דברים שחסרים בספרי יודיעני ואני מוכן להשיבו ולבאר, ואם דבריו נכונים, אז אביאם בשם אומרים בח"ג של ספרי שאוציא בעזה"ת לאור ובו יבארו כל החסר והמילואים על ספרי זה.

וקראתי לספר זה בשם תורת הניקור הירושלמי, לפי שהוא מבאר ומיישב כל סדר הניקור שנהגו בירושלים עיה"ק תובב"א, וה' יוכנו לראותה בבנינה.

ירושלים עיה"ק שנת שב"ת לפ"ק.

המחבר נחום כהן לעזין

בלא"א הרב הג' וכו' מוה"ר אברהם הכהן זצ"ל

נכד הרב הגאון וכו' ר' דוד בהר"ן שליט"א

ונכד הרב הגאון וכו' ר' עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל

בעל המחבר "לב העברי".

בפתח הספר כראי לספר על השתלשלות קצת השחיטה. והניקור בירושלם

מראשית התחדשות הישוב לעיה"ק ת"ו.

(א) **דברי ימי שחיטת צאן ובקר בא"י בכלל ובירושלם בפרט במאות השנים האחרונות.** הרי הם כדברי ימי היהודים בה באותו הזמן.

התחדשות הישוב החלה בסוף המאה השלישית לאלף הנוכחי כשבאו העולים הגולים מספרד אחרי חנותם איזה זמן בערי איטליה ביון ושכנותיהן. גדלו וכמותו של הישוב עלה וירד. לפי המצב בארץ ולפי מצב העליות השונות.

בראשונה היו הספרדים רוב מנין ובנין הישוב, ומנהיגיהם שדרו בארץ, במאה הששית החלו עליות האשכנזים לארץ. לצפת וירושלם וליתר ערי הקדש. ישוב האשכנזים הנוכחי הוא אשר החל עם עלייתם של תלמידי הגר"א מווילנא בשנת תקע"ב, שיירות שיירות היו עולות מזמן לזמן, ובסוף המאה הקודמת החל הישוב האשכנזי בירושלם להתגבש, והתחזק בראשית המאה הזאת.

בעשרות השנים הראשונות לישוב האשכנזי בירושלם לא יכלו להיות עצמאיים בעניני השחיטה והבשר, בכלל הקצבים היו מבין הגוים, ומסרת היתה בידי הגוים כי אסור גם להם לאכול בשר אלא אם נשחט כרין ע"י שוחט ישראל שהוא מורע אברהם, תושבי הארץ היו אוכלים בימים ההם רק בשר צאן עזים וכבשים וישחטו שוחטים ישראלים את הבהמות לקצבים, והיהודים היו קונים מאתם את החלקים הקדמיים של הבהמה הדקה שאינם טעונים ניקור רב ושהניקור אינו מוציא הרבה, ואת החלק האחורי וכן כל הבהמות שנמצאו טריפות היו משאירים לקצב הגוי שהיה מוכרם לנכרים, כך היה מוסכם בין היהודים וסוחרי הבשר הגוים, וכיון שהיהודים הספרדים היו הראשונים להאחו בארץ, ובירושלם קבלו הם את הזכות של ערת היהודים כלפי השלטונות המקומיים, וכאשר באו האשכנזים ורצו לקנות זכיות דומות לעצמם מצעו בעדם היהודים הספרדים מפני כמה טעמים.

כן היה בדבר "השחיטה" בראשית ישוב ימי האשכנזים בירושלם לא חשבו הגוים מורע אברהם כיהודי הספרדים ולא סמכו על שחיטתם, ולא יכלו האשכנזים לשחט לעצמם כי הגוים לא היו רוצים לאכול בשר שנשחט ע"י יהודי האשכנזי כי כן אמרו להם היהודים הספרדים, בחפצם לשמור על זכויותיהם ועמדותיהם כלפי הממשלה לעצמם, בחששם שמא ישיגו היהודים האשכנזים את גבולם, ובכן היו היהודים האשכנזים

מוכרחים להיות כן. יום ליהודים הספרדים ולאכול בשר שנשחט ע"י שוחט ספו אלא שמשגיח אשכנזי עומד על גבו.

מצב זה נמשך הרבה שנים, כמה פעמים נסו היהודים האשכנזים להשיג את „הכשר“ השחיטה מאת החכם באשי ראשון לציון הספרדי, אשר היה יכול לתת להם את ההיתר, ולא עלתה בידם, ורק בידה שבט שנת תרל"ד בימיו של מרן הגאון כמוה"ר מאיר אויערבאך זצ"ל הרב מקאליש עלה הרבר בדיהם והשיגו את זכות השחיטה מטעם השלטונות, ומטעם החכם באשי הראשון לציון (ראה ס' זכרונות לבן ירושלים עמוד 108)

ואז נתיסדה השחיטה האשכנזית תחת השגחת רבותינו הגאונים מוה"ר ד"מ אויערבאך ומוה"ר רש"ס זצ"ל, ונתמנה אז דודי הגאון מוה"ר זלמן בהר"ן לפוסק בבית המטבחים שלא ע"מ לקבל פדס (א), גם אז עשו האשכנזים כמקודם שותפות עם סוחר הבשר והיו לוקחים לעצמם את החלק הקדמי של הבהמה הדקה, ואת החלק האחורי וכן את הטריפות היו מניחים לגוים.

ב) ועתה נעבור לענין ספרנו והוא הניקור, כמה הבדלים היו בין ניקור הספרדים דפה ובין ניקור האשכנזים בחו"ל, יש מהם אשר חכמי האשכנזים דפה קבלום ויעשו כמנהג הספרדים. כאמור היו שוחטים דק בהמות דקות והיו מנקרים רק את החלק הפנים, כי את חלק האחורי היו משאירים לנכרי, שהרי דעתם של גדולי המחברים כי אי אפשר לחתך ולהוציא את הגידים שבאחורי בהמה דקה (ראה במבוא אות ב') ולכן לא היו מזדקקים לנקור זה (יש מערות המערבים והתימנים אשר היו קונים אחורי בהמה דקה והיו מנקרים בביתם, ויש עוד העושים זאת גם היום, וזהו מכשול רב וכדאי למנעם מלעשות כן וכבר עמדו בפדץ דבני צפת וטבריה בדבר זה, וראה במבוא אות ז').

ובכן היתה שאלת הניקור דק בחלק הקדמי, בניקור חלק זה נמצאו בכמה דברים הספרדים מחמידים יותר מאשר נהגו במדינות אשכנז (סדר הניקור מבואר בח"ב ניקור חלק הפנים, וראה במבוא אות ז'), באשר לחוטי הדם לא נהגו הספרדים להוציאם כי אם הסתפקו בחתיכה ומליחה בלבד שלא כנהוג במדינת אשכנז, בחלקי הקרב בדקין ובטחול נהגו הספרדים באה"ק

(א) דודי הגאון מוה"ר זלמן זצ"ל היה אחי זקני הגאון מוה"ר דוד בהר"ג שליט"א ועלה לארץ הקדושה בשנת תר"ד ביחד עם אבי זקני הגאון הקדוש ר' נחום זצ"ל מעיר שאדיק במדינת פולניא, ראוי לציין כי דודי הגאון מוה"ר זלמן הנ"ל היה ממסדי השכונה „מאה-שערים“ ובית-ישראל שנדרשה בממשלה על שמו, וגם ישוב היהורים ביפו ובשאר מקומות נתיסדו על ידו).

כמו במדינת אשכנז. וביותר נהגו לנקר רק את הצד המחובר לכבד ואת הצד שמחובר לריאה לא נקרו, שלא כמדינת אשכנז שהחמירו לנקר את שני הצדדים, ובאליה נהגו שלא לנקר את שהוא מחוץ לחלל הבהמה כלל, שלא כבמדינת אשכנז שנהגו לנקר גם אותו והחזיקוהו כחלב גמור (וראה במבוא אות ז', ובארוכה בספרי ח"א בסוגיא ראליה).

בשנת תרל"ד כשפתחו היהודים האשכנזים את בית המטבחים לעצמם, וכל עניני הבשר עברו לרשות עצמם מבלי להיות כפופים לאחיהם הספרדים, החליטו אז הרבנים האשכנזים שלא לשנות מסדר הניקור שנהגו הספרדים בניקור החלק הקדמי של הבהמה, וסיפר לי השו"ב ר' יעקב שפירא שליט"א שעבד במלאכת השו"ב בנוכחות מרן הגאון מוה"ר רש"ס, שזה האחרון אמר אז בעת שנפתחה השחיטה האשכנזית שאין ברצונו לשנות ממנהגים שנהג הפר"ח שביהן פה בירושלם בתור רב.

(ג) **האשכנזים** היו הראשונים אשר החלו בשחיטת בקר בירושלם בשנת תרל"ו, ואז התחילו לנקר גם את האחרים של הבהמה, בכלל רבתי עבודת הניקור אז בירושלם.

ואם בנוגע לניקור החלק הקדמי של הבהמה קבלו האשכנזים ממנהגי אחיהם הספרדים, לא כן בניקור חלק האחרים של הבהמה שהיו האשכנזים עצמאיים לגמרי, מהמנקרים הראשונים אשר עסקו בניקור הבקר וכן בניקור אחרים, היו ר' מיכל גיבור מזאמוט, ור' ישראל יעקב ובנו ר' ישעיה העריסון מקרוק, פלך קאוונא, והם שהנהיגו פה מנהגי הניקור שבפלך קאוונא מקום מגוריהם.

מנהג המנקרים בראשונה היה לנקר בחנות הקצב, והקצבים קצבו להם שכרם בעד מלאכתם, באותו זמן למדו מהם מלאכת הניקור ר' יהושע מאיר רייכמן חתנו של ר' ישראל יעקב, ור' בנציון ספרדי, ומהם נפוץ מלאכת הניקור של האשכנזים בירושלם.

בשנת תרל"ז כשבא לירושלם מרן הגאון מהרי"ל דיסקין זצ"ל דאג לסדור השחיטה והניקור שיהיו בהידור שבהידור, כי הוא עצמו היה בקי גדול בעניני הניקור, ויסדו אז רבותינו הגאונים מהרי"ל דיסקין ומהרש"ס זצ"ל ועד השחיטה, שישגיח על כל עניני השחיטה וסדרו את מלאכת הניקור שיהיה בתכלית ההידור, ומינו את ר' אהרן פאשעק, ואת ר' דוד האמבורגער למנקרי חלק הפנים, ואת ר' אברהם גיבור, ואת ר' אברהם מאיר ווייספיס, למנקרי חלק הקרב, ובזמן קצר אחר זה נתקבל גם ר' מרדכי לעווי למנקר חלק הקרב.

והחליטו כי ינקרו את חלקי הקרב וחלק הפנים, כמנהג המקובל בירושלם מאז, וכן בנוגע לחוטי הרם רק לחתכם ולא להוציאם (וכך סיפר לי הרה"ג ר' משה שוחט שמרן הגאון מהרי"ל דיסקין

מבריסק מנהו שוחט, כי זה האחרון אמר כי בחור"ל לא היה מתיר חוטי דם בחתיכה ומליחה, ורק בירושלם התיר לעשות כן כדי שלא לשנות ממנהג ירושלם). את הכרס, ההמסס ובית הכוסות, והקיבה, והזנב לא נהגו לנקר כי הטורח רב ואינו שוה לנקרם, גם כאן יש מהמערבים והתימנים הקונים את אלה ומנקרים בעצמם (וראה במבוא אות ז').

דלפי תקנות אלו נוהגים המנקרים בירושלם עד היום.
כמו כן יסדו בית מיוחד לניקור, וקבעו שמנקרי האחרים ינקרו שם בבית הניקור, ולא כמו שהיה נהוג בראשונה לנקר בחנות הקצב, והיה יוצאים מזה הרבה מכשולים כי כמובן יש לחוש לניקור כשהמנקר עוסק במלאכתו והקצב עומד על גבו ואץ בו וממהר בו לסיים מלאכתו, לא כן כשיסדו את בית הניקור היה המנקר עצמאי והיה זהיר יותר במלאכתו, ומינן אז ראשי מנקרים, שמטרתם לבדוק את החתיכות אחר ניקורם אם נתנקרו כדין ולא נשתיירו בהם מהחלב והגידין האסורים (וכמובן שזה הכרחי לכשרות הניקור וכבר הבאתי דברי המחברים בענין זה במבוא לספרי אות ב', ומבשרי אחזה, שדבר הכרחי לכשרות הניקור, שיהיה ראש מנקר שישיגח על הניקור). וקבעו שראשי המנקרים יקבלו משכורתם מועד השחיטה ולא מהקצב.
מראשונה ראשי המנקרים בזמן הווסד ניקור מאחרים האשכנזי היו הרה"ג ר' אברהם ליב ענדע והרה"ג ר' ברוך ברוורמן ז"ל והם היו ראשי המנקרים שהשתדלו ויגעו לשכלל את סדר הניקור בירושלם עיה"ק ועליהם היו סומכים בכל עניני הניקור, ובפרט ראוי לשבח הרה"ג ר' אברהם ליב ענדע ז"ל שהוא היה הראש מנקר הקבוע והעיקרי [כי הרה"ג ר' ברוך ברוורמן ז"ל לא עסק בניקור דק בכל יום חמישי כמה שעות ביום] והרבה עמל בסדר הניקור ובהלכותיו ונשאר ממנו הרבה כתי" בעניני הניקור, ובזמן קצר אחר נתמנה כראש מנקר גם הרה"ג אליעזר זיידיל וואטשטיין שליט"א, כמנקרים דגילים ראשונים היו הרה"ר שלמה הומינער והרה"ר בעריש קארינבליט והרה"ר חיים יהודא פעלדמאן, שליט"א. (והם באו על החתום בעדותם על סדר הניקור של ספרי בח"ב).

וסדר ניקור זה נתקבל ונוהג בירושלם עד היום, ואם מנהג הוא הלכה, הרי מנהג עיר קדשנו ותפארתנו ירושלם תובב"א בדורות האחרונים אשר נתקבל בהסכמתם של גאוני עולם אשר ישבו בקרבה ודאי נחשב הוא, ומאד מאד צדיכים להיות זהירים בו וח"ו לא לנגוע ולפגוע בו ולא לשנות ממנו כי כבר נתקדש ונשמר בידי גאוני עולם.



תוכן הענינים.

סוגיא דחלב וסימניו

דף	אות	
א	א	גדר החלב וטבעו, ביאור שיטת הרמב"ן דאיסור אכילה והקרבה לא תלוי זה בזה, דוב הראשונים חולקים על הרמב"ן, צ"ע על השו"ע שלא הביא תנאי זה.
ג	ב	ביאור דברי המגיה למשל"מ פ"ג מה' שגגות ה"ה, מבאר דמהבה"ג והשאלות אין סתירה לשיטת הרמב"ן, ישוב על קושיות המגיה למשל"מ שהקשה על הרמב"ן.
ה	ג	ישוב על קושית המגיה למשל"מ על שיטת הרמב"ן מחולקין דף ע"ה
ח	ד	ביאור תנאי החלב דבעינן שיהיה תותב קרום ונקלף וכל פירושי הראשונים בזה, מבאר אם תותב קרום ונקלף הוא מטבע החלב או שהוא מדיני החלב.
י	ה	מבאר אם תנאי דתותב קרום ונקלף בעינן בכל החלבים או רק בחלב הקרב.
יא	ו	מוכיח דתנאי שלא יהיה הבשר חופה את החלב אינו מטבע החלב, מביא מחלוקת הראשונים אם בכל החלבים בעינן שלא יהא חופה אותו, ישוב קושית הש"ג על הטור.
יג	ז	סותר תירוץ הרב טבחיא על קושית הט"ז, מביא כתירוץ הט"ז מסי, האשכנז.
יג	ח	מביא מספ"ג החילוקים שבין חלב לשומן, מוכיח דאי אפשר להכיר בין חלב אסור לחלב מותר.

סוגיא דחלב הכרס

יד	א	מבאר מהו חלב המכסה את הקרב.
יד	ב	מביא מחלוקת ר"א ור"י בחלב שתחת קרום הכרס, מבאר ומיישב קושית ר"א שהקשה לר"י.
יז	ג	מבאר ומיישב קושית ר"י שהקשה לר"א.
יח	ד	מבאר שיטת הבה"ג והשאלות והרמב"ם בחלב שתחת קרום הכרס.
כ	ה	מביא משו"ע וספ"ג איך ההלכה בחלב הכרס ובהחלב שתחת קרום הכרס.

סוגיא דחלב המסס ובית הכוסות

מביא מחלוקת הראשונים אם חלב המסס ובית הכו' הוא עיקר חלב הקרב, מבאר דחלב המסס ובית הכוס' אם הוא תותב קרום ונקלף תלוי במחלוקת ר"א ור"י.	דף אות	כא א
מביא מיש"ש ומספ"נ סדר ניקורו של המסס ובית הכוסות.	ב	כג

סוגיא דחלב הקיבה

מביא מחלוקת הראשונים בחלב דאייתרא אם הוא אסור או מותר, מביא פסק ההלכה משו"ע דחלב דאייתרא אסור מדינא ולא רק ממנהגא.	א	כב
מביא מחלוקת הראשונים מהו חלב דאייתרא, ושאלו נוהגים לחומרא כשני הפירושים.	ב	כה
מביא דברי הכרתי בס"ד סקט"ז מבאר דבריו, מקשה על הכרתי ומפלפל בדבריו	ג	כה
מביא סדר ניקור הקיבה מספ"נ.	ד	כו

סוגיא דחלב הדקין

חלב הרקין אם חייבין עליו כרת או לא.	א	כח
מבאר איפה מקום הריש מעיא ומביא מחלוקת הראשונים בזה, מביא פירוש המגיה למשל"מ בשיטת הגאונים ומסיק שיש לחוש לדבריו.	ב	כח
מבאר איך הדין להגאונים בריש מעיא שסמוך לקיבה וכן לרש"י בריש מעיא של הכרכשא, מיישב מה שקשה על שיטת הגאונים מביא דרוב הראשונים ס"ל כפירש"י, ופסק השו"ע דיר"ש יוצא ידי שניהם.	ג	ל
מבאר כמה הוא שיעור הריש מעיא ומביא מחלוקת הראשונים והאחרונים בזה.	ד	לב
מבאר דין החלב שתחת הקרום בריש מעיא שסמוך לקיבה, מביא כזה מחלוקת הרמ"א והלבוש. ומביא שיטת המחברים דחלב שתחת הקרום אסור ומבאר דבריהם.	ה	לד
מביא שיטת המחברים דחלב שתחת הקרום מותר ומפלפל בדבריהם ומביא איך ההלכה בזה.	ו	לח
מביא דחלב שתחת הקרום בכרכשתא לכו"ע מן הדין מותר, מוכיח	ז	מג

מספר דמ"א דהמעי עצמו שסמוך לקיבה יש- בו חשש איסור
ולא כספ"נ שכתבו שאסור רק משום מיאוס.
מביא מספ"נ דנוהגים לזרוק הסניא דיבי והחלב שעליו, ומביא
ראיה מראשונים דהחלב אסור, מביא מהשבלי לקט דהסניא דיבי
אינו נאכל מחמת מיאוס, וכן מביא מרבינו ירוחם שזורקים
הסניא דיבי.

מר ה

סוגיא דחלב הטחול

מבאר מראשונים מהו חלב הטחול.
מבאר דין החלב שתחת הקרום בטחול, טחול הבופלי אין
מנקרין אותו.

מה א
מו ב

סוגיא דחלב היותרת

מבאר שיטת הרא"ם דשומן שתחת קרום היותרת אסור וביאור
שיטת החולקים עליו
מביא איך ההלכה בשומן היותרת משו"ע ואחרונים, ומיישב דברי
הש"ג בס"י ס"ה.
דין חלב הכבד ואצבע הכבד שנקרא דוימע"ן ומקור מהבה"ג,
ומביא מהגילוי דעת שחולק על הוב"ש.

מח א
ג ב
גב ג

סוגיא דחלב הדפנות

מבאר דחלב הדפנות כולו מותר אפי' מה שכנגד לקרב.
מביא מספ"נ דנוהגין לקלוף כל שטח הצלעות שתחת טרפס
הכבד עד עצם הקליבוסת, קרום שעל הדפנות צריך להסירו,
ומביא מקור לזה מס' אורחות חיים, מביא בענין זה הערת
הרה"ג ר' מ"ל זק"ש שליט"א.

גב א
גב ב

סוגיא דחלב הכסלים

מבאר מה נקרא כסלים.
מבאר איפה הוא חלב הכסלים, ומיישב קו' ספ"נ של רש"א על
המעדי"ט,
מבאר איפה הוא חלב שבתוך הכסלים, קרום עב אם חשוב חיפוי

גר א
נה ב
גו ג

ואיך שיטת הרמב"ם, טעם מדוע קרום עב חשוב חיפוי, מביא ראיה מראשונים דגם קרום אחד חשוב חיפוי דלא כמוש"כ בספה"נ של רש"א, ביאור דברי הרמ"א בסי' ס"ד, סעי' ז'.

מבאר אם יש חלב תחת הקרום דק בכסלים, מבאר הגם' בחולין דף ח' ע"ב ומביא משם ראיה דאין חלב תחת קרום הדק, מיישב סתירת רש"י מדף ח' ע"ב לדף צ"ג ע"א.

מביא משו"ת משיב דבר שמתרץ קו' המעדרו"ט וכתב שאין חלב תחת קרום הדק בכסלים, מבאר כוונת תשובת הרשב"א.

צ"ע על מש"כ ברמ"א שהוא דעת עצמו, ישוב קושית החגורת שמואל על הלבוש.

טעם להמנהג שנוהגים לקלוף החלב שבתוך הכסלים שהוא מותר מטעם שבשר חופה אותו (וראה בענין זה בח"ב בניקור חלק הפנים אות ב' מש"כ שם ליישב המנהג בירושלים שקולפין החלב שבתוך הכסלים למעלה מן הטבור, ומה שנוהגים לזרוק חתיכת בשר לטריפה).

סוגיא דחלב הקליבוסתא.

מבאר מקום תרבא דקליבוסתא לשיטת רש"י, מיישב קושית ספה"נ של רש"א על רש"י.

מביא שיטת הר"ף בתרבא דקליבוסתא, ושהוא מחלוקת בתו"כ. מיישב קושית הדברי מלכיאל שהקשה סתירת רש"י משבת על חולין, מבאר דברי הסמ"ג מה שהביא בשם הר"א ממין, סותר דברי ספה"נ של רש"א מש"כ בביאור דברי הרא"ם.

מפלפל בדברי המשיב דבר שכתב דהיכא דלייפי אטמתא הוא עיקר חלב הכסלים ומביא כמה ראיות לדחות דבריו.

ג"כ בענין הנ"ל ומבאר שיטת השאילתות והרמב"ם בזה, מיישב פירש"י בדף צ"ג ע"א.

סוגיא דחלב מתנים.

מבאר מה נקרא מתנים.

מבאר שיטת רש"י בתרבא דתותי מתני.

מבאר שיטת הרמב"ם בתרבא דתותי מתני והחילוקים שבין פירושו לפירש"י.

ה	עב	מביא פירוש הפרישה בשיטת הרי"ף ומניח דבריו בצ"ע.
ו	עג	מבאר כוונת הרי"ף וסותר דברי ספ"ג של רש"א מש"כ בכוונת הרי"ף.
ז	עד	מביא שיטת הראב"ן בתרבא דתותי מתני, ומה שפירשו ספ"ג כוונתו, ומפלפל בדבריהם, מביא ראיה מראב"ן לספ"ג צנל"ד.
ח	עה	מביא מדברי הראב"ן פירוש חדש בבהמה בחייה פרוקי מיפרקא, ומיישב בזה שיטת הבי"י והד"מ.
ט	עה	מפלפל באדיכות אם תרבא דתותי מתני אסור מדאורייתא או מדרבנן, מבאר דברי המוס' חולין דף צ"ג דבחלק הפנים לא אמרינן פרוקי מיפרקא, תמיהא על ספר תפארת יעקב על חולין.
י	עח	מיישב קושית המעדי"ט על הרא"ש.
יא	עח	מבאר מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בפ"י מהל' ק"פ, מיישב דברי הכ"מ שלא יקשה מפסחים דף פ"ג ע"ב.

סוגיא דחלב הכליות.

א	פא	ביאור דברי הת"כ על הכליות יסידנה אפילו כוליא אחת.
ב	פב	מביא מחלוקת רש"י ורי"ף בלובן כוליא, ומביא שיטת הרמב"ם בלובן כוליא ומיישב קושית הלח"מ על הרמב"ם. מיישב הראיה שהביא הרי"ף מדף צ"ו ולא הביא מדף צ"ג.
ג	פד	מבאר איך ההלכה בלובן כוליא ומביא כל שיטות הראשונים בזה, מיישב קושית האחרים שהביא הר"ן, מביא מהשאלות שהיה לו גירסא אחרת בגמ' ונסתר לפי גירסא זו יסוד הרשב"א והר"ן, מיישב קושית הש"ג על הרשד"ם, מביא שדברי ר"י סותרים זה את זה.
ד	פה	מביא פסק השו"ע בלובן כוליא, ומביא סדר ניקור הכליות מבעל העיטור וספ"ג, מביא בשם ש"ג שנהגו שלא לנקר כליות הבופלי.

סוגיא דחלב האליה.

א	פט	תיאור האליה והחוטין שבו.
ב	פז	מבאר מה שאמר הכתוב חלבו האליה מפירש"י והרמב"ן.
ג	פח	מבאר סוגית הגמ' בחולין דף קי"ז ומיישב הרבה קושיות ע"פ הראשונים מסוגיא זו.

מביא ראייה דשומן האליה מותר אפילו בחלל הבהמה, מבאר דברי המרדכי פגיה"נ סי' תר"ס מה יזהביא בשם הרא"ם, מיישב קושית מהר"י סרוינא בפסק השני שהקשה על הרמב"ם, מיישב קושית הרש"א על ספ"נ זב"ש, ומבאר דמה שאנו מתירים השומן שתחת הקרום בזנב הוא משום שהוא שומן האליה.

מבאר כוונת המהרי"ן חביב שכתב דחלב שבאליה לצד פנים אסור, מביא שיטת המחברים דגם באליה שהוא מחוץ לחלל הגוף יש בה חלב בצד הפנימי ומבאר דבריהם, ומביא שגם בספ"נ רש"א כתב כן, מיישב קושית הפרישה על הרמב"ם והטור, מבאר דברי הגילוי דעת סי' ס"ד סעי' ד', מביא שיטת המחברים דבאליה שמחוץ לחלל הגוף לא נמצא כלל חלב, ומביא דאיה לדבריהם מדברי הרמבין בפ"י התורה, מיישב שיטת המחברים האחרים שלא יקשה עליהם מדברי הרמב"ן.

מביא דברי הבעהע"ט בסדר ניקור האליה ומבאר דבריו, מביא שיטות הפוסקים בניקור חוטי הזנב, מביא סדר הניקור האליה משו"ת מהר"ם מינץ ומכל ספרי ניקור.

מביא משו"ת טוט"ד תליתאי דבאליות שמנות אין צריך לנקר שיהיה צד הפנים שוה.

מיישב המנהג שנהגו בירושלם בסדר ניקור האליה והחוטין שבו.

סוגיא דחוטין.

מבאר מראשונים אם חוטין אסורים מדאורייתא או מדרבנן ומיישב דברי התוס' בחולין דף צ"ג, סותר פירוש התפארת יעקב בדברי התוס'.

מביא הנפק"מ בין חוטין שאסורים משום חלב ובין חוטין שאסורים משום דם.

מבאר שיטת רש"י בחוטין דכפלי, מיישב קושית המרדכי על רש"י, תמיהא על פירוש ספ"נ צנל"ד בדברי רש"י, מביא מש"כ ספ"נ דצריך ליטול שלשה חוטין שבין צלע לצלע ומביא מקור לדבריהם מראשונים, סותר מש"כ ספ"נ דצריך ליטול החוט מצלע י' ומביא ראייה לדבריו מהאו"ה ומהר"י סרוינא (וראה בענין זה בח"ב בניקור חלק הפנים אות ח' מש"כ ליישב המנהג של ירושלם שנהגו שלא ליטול החוט מצלע י').

תורת הנקור הירושלמי

מב
דף
אות
קט
ר

מביא שיטת הרשב"א והרמב"ן בחוטין שבעוקץ וחוטין דכפלי, ומיישב קושית הלח"מ על הרמב"ם, מביא שיטת הרא"ם בחוטין שבעוקץ.

קי ה

מיישב סתירת הטור והשו"ע בחוטין שבעוקץ, מיישב קושית הש"ג, מביא איך ההלכה בחוטין שבעוקץ.

קיב ו

מביא ההלכה בחוטין שבזנב מהפוסקים וספ"ג, סותר מש"כ ספ"ג דחוט הזנב אסור משום שיונק מחוט השדרה, ומוכיח מהפוסקים דמן הרין חוט השדרה מותר ואסור רק משום חומרא, מחדש דיש עוד חוטין בזנב שנמשכים מחלב הכליות שעליהן כיון הרא"ם ומביא ראיה מבה"ג ומלשון המרדכי.

קיד ז

מביא מחלוקת הראשונים בפי' חטיטה ומבאר דבריהם, מבאר שיטת הרמב"ם בזה, וסותר מש"כ ספר תורת הניקור השלם בשיטת הרמב"ם, מתרץ מדוע לא הביא השאלות תיבת נפק"מ שנזכר בגמ'.

קטז ח

מביא ההלכה דצריך חטיטה, מביא שר' יחיאל לא היה אוכל אותה החתיכה שצריכה חטיטה, מוכיח שרק בחלק הפנים א"א לנתקו כולו, מיישב מה שנהגו בירושלם לזרוק חתיכת בשר מחלק הפנים.

קיו ט

מבאר חוטי טחול ומביא מהב"י שצריך לחטט אחריהם, מביא מהש"ג שיש חוטין מן הקרום על גבי טחול ויש חוטין בתוך הטחול ושניהם אסורים משום חלב, מבאר דחוטין שבטחול שצריך לחטט אחריהם הם כצורת "ש" אבל שאר החוטין אין צריך לחטט אחריהם, מבאר דברי תשו' דבר שמואל סי' שנ"ב ומיישב קושית הזכחי דצון עליו, תמיהה על ספ"ג נקרת איסור שדבריו הם נגד הפוסקים.

קכ י

מבאר חוטי הכליות, ומביא מהנחל אשכול דהחוטין הם מקרום הכליות.

קכ יא

מבאר חוטי היד והכתף שאסורין משום דם, ומביא מהש"ג דמן הרין סגי בחתיכת יד מהזרוע, מיישב מה שקשה עליו מס' אורחות חיים.

קכא יב

מבאר חוטי הלחי, ומביא מספ"ג דצריך לחתכן בין בנסה בין בדקה.

קכא יג

דין חוטי הלשון, ושהם חוטים אחרים מחוטי דלועא, מביא מספרי שו"ת שהזהירו לחתוך חוטי הלשון, מביא מש"ג דסגי בחתך אחר תחת הלשון, מביא מספ"ג שחותכים משני צדי הלשון טרייפנע ביינדאלעך וכיסוי הגדרתה.

תוכן הענינים	מג	דף אות
מבאר דחוטי הצואר והוורדין הם שני מיני חוטיין, ומביא מספ"ג דין החוטיין שבצואר.		קכג יד
מבאר דין שאר החוטי דם חוץ מידא ודלועא שנזכרו בגמ' ומביא בזה מחלוקת הראשונים, מביא מהרמב"ם עוד חוטי דם שלא נזכרו בגמרא, מבאר דין חוטי הדקין שאסורין משום דם, ומביא מספרי המחברים דלא סגי בהם חתיכה ומליחה, מביא עוד חוטי דם שאסורין משום חומרא.		קכג טו
מבאר דמדינא דגמ' חוטי דם סגי בחתיכה ומליחה, מביא בשם הראב"ד דצריך שיניח מקום החתך למטה כדי שיוזב הדם, מביא דצריך לחתוך הבשר והעצם לשנים, ומביא ע"ז בשם הש"ג דכשחותך הבשר לרובב העצם א"צ לחתוך העצם, מביא מהד"מ והיש"ש דלכתחילה אל יסמוך על חתיכת החוטי דם אלא צריך לנטולם, מיישב המנהג שנהגו בירושלם לסמוך בחוטי דם בחתיכה ומליחה, מביא ראיה מגמ' וראשונים דמדינא סגי בחתיכה ומליחה ורק מטעם מנהג הניקור נהגו ליטלם, מיישב מה שלא נהגו פה חומרא זו, מביא ראיה מש"ג דבחוטי דם של בהמה דקה יש להתיר לכתחילה בחתיכה ומליחה.		קכו טז
מביא איך הדין אם שהה הבשר ג' ימים בלי מליחה אם סגי בחוטי דם חתיכה ומליחה, אותם הקונים כתף ויד מעגל קטן צריכין להזהר שיחתכו קודם המליחה החוטי דם.		קכט יז

סוגיא דקרומין.

מבאר דדין קרומין כדין החוטיין שאסורין מדאורייתא או מדרבנן	קכט א
מבאר דין קרום הטחול במקום הדר שחייבין עליו כרת, ומביא שיטת הכרו"פ דקרום הטחול בעצמו אין חייבין עליו רק מחמת החלב שעליו ומפלפל בדבריו ומביא כמה ראיות דקרום הטחול בעצמו חייבין עליו כרת, מבאר דין הקרום שעל שאר הטחול אם אסור מדרבנן או משום הרחקה.	קל ב
מבאר דיני הקרומין של הכליות, מסתפק לשיטת הכרו"פ איך	קלג ג
הדין בקרום הכליות, מבאר דין קרום התחתון של הכליות.	קלד ד
מבאר דין קרום הכסלים, מחלק בין קרום הכסלים לקרום הטחול, מביא בשם הראב"ן טעם שאסור הקרום של כל הכסלים, ומיישב מש"כ בספ"ג וב"ש שלא יהא דבריו סותרים לדברי הראב"ן. מבאר שעל הכסלים הולך קרום עב ועל הקרום עב קרום דק, ותמיהא על מהר"י סרוינא וספ"ג וב"ש שכתבו להיפוך.	קלה ה

הכנה"ג, ומיישב לפי דברי הכנה"ג מדוע לא חשבה הגמ' קרום
העב של הכסלים בקרומין שאסורים משום חלב, מניח בצ"ע אותן
השיטות דקרום העב של הכסלים מדינא אסור.

קלו ז

מבאר דגם ר"י מודה דקרום הכרס אסור ומה שלא חשבה הגמ'
קרום זה הוא משום דאסור רק מטעם חומרא, מחלק בין קרום זה
לקרום הכסלים, מתוך לר"א מדוע לא חשבה הגמ' קרום הכרס,
מיישב מדוע לא הביא השו"ע דקרום הכרס אסור, מביא בשם
האו"ה דין קרום המסס ובית הכוסות.

קלו ח

מבאר דין קרום הדקין ומביא בשם הכרו"פ מדוע לא חשבה
הגמ' קרום זה, קושיא על הכרו"פ ומחלק בין קרום זה לקרום
הטחול.

קלו ט

מבאר דין קרום הדרא דכנתא, תמיהא על הדרכ"ת, מבאר אם
הדרא דכנתא אסור מדינא או משום חומרא, מביא בשם האו"ה
דאסור רק משום אל תטוש תורת אמך.

קלח י

מבאר דין קרום היותרת, מיישב קושית ספר בית ישראל מה
שהביא הרמ"א בלשון יש מצריכין, מוכיח מרבנו ירוחם דגם
התוס' ס"ל דקרום היותרת אסור ולא כשו"ת ברכת חיים, מבאר
אם קרום היותרת אסור מדינא או משום חומרא, מביא מספר
ש"ג דאין צריך ליטול קרום היותרת משני צדדיו אלא אם נחתך
להרבה חתיכות, תמיהא על ספ"נ עקה"ב שלא הביא מדברי המרדכי.
מבאר דיני קרומי דם, אותן החילוקים שיש בין חוטי חלב לחוטי
דם יש גם בקרומין, מבאר דין קרום המוח, ודין המוח אם צריך
ליטלו קודם המליחה, מביא בשם הבעה"ע"ט וספ"נ דיש שני
קרומין למוח ושניהם אסורים.

קמ יא

מבאר דין קרום הביצים שאסור משום דם, איך הדין בתוך
שלשים יום, ואם יש נפק"מ בין בהמה גסה לבהמה דקה, מביא
בשם ספ"נ דיש שני קרומין על הביצים ושניהם אסורים.

קמ יב

סוגיא דקליפה.

מביא מחלוקת רש"י ורמב"ם אם פרשו חלב ע"ג בשר אם אסור
כדי קליפה, מביא דברי הרשב"א והר"ן מש"כ בפירוש הרמב"ם,
מביא מהה"מ פירוש אחר בדברי הרמב"ם מיישב בזה דברי
המחבר בסי' ס"ד סעי' י"ט, ומפרש פירוש אחר בהה"מ ומיישב
בזה קושית הרשב"א על הרמב"ם.

קמב א

מביא פסק הלכה משו"ע דאין החלב אוסר את הבשר כדי קליפה,
סותר דברי ספ"נ של רש"א שכתב ליישב מה שאנו נוהגים
לקלוף, ומביא ליישב המנהג מספר דברי יוסף, מביא בשם ספ"נ
טעם מדוע לא נתקנה קליפה בבשר שיש לו מ"כ.

סוגיא דצלע י"ג, ובשר שבין צלע י"ב ל"ג, וצלע יתירה.

- קמ"א א מבאר באריכות דין ניקור צלע י"ג ודין הצלע עצמה.
קמ"ב ב מבאר באריכות דין הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג, מקשה על
פ"י השיבת ציון בכוונת אביו הנו"ב, תמיהא על ספר דרכי
שלום מה שפירש בכוונת החת"ס.
קנ"ג ג מבאר איך הוא ההלכה בבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג ומביא
שיטת כל המחברים בזה, מיישב המנהג שנהגו פה שלא להניח
הבשר שבין צלע י"ב ל"ג לחלק אחרים.
קנ"ד ד מבאר איך הדין אם נמצא בבהמה צלעות יתירות, ומביא מחלוקת
המחברים בזה, מביא מש"כ הדרכ"ש בפירוש המהרי"ל ומוכיח
שלא כפירוש, מביא מהש"ג דכל צלעות היתירות דינם כצלע
י"ג (וראה בענין זה בח"ב בניקור חלק הפנים אות י"א), מביא
איך הדין בכשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג בבהמה שנמצא בה
צלעות יתירות.

סוגיא דגיד הנשה.

- קנ"ה א ביאור גיה"ג הפנימי לשיטת רש"י, מביא דברי הפרישה מש"כ
על תירוצי הב"י, תמיהא על ספר תו"נ השלם שהקשה על
הפרישה, מיישב מה שהתוס' לא כתבו כתירוצי הב"י.
קנ"ו ב מבאר שיעור גיה"ג דאורייתא, ביאור דברי הפרישה סי' ס"ה,
מבאר דין החטיטה לר"מ אם הוא מדאורייתא או מדרבנן.
קנ"ז ג מביא איך הוא ההלכה להראשונים בשיעור גיה"ג דאורייתא
ובחטיטה, מיישב דברי הש"ג שכתב דהגיד שבכל הירך נקרא
מה שעל הכף.
קנ"ח ד ביאור גיה"ח ואיפה מקומן מוכיח דהרמב"ם מפרש בגיה"ח
כפירש"י.
קס"ה ה ביאור איסור שומן הגיד, מבאר אם איסור שומן הגיד חמור

תורת הנקור הירושלמי

מ
דף
אות

כאיסור דרבנן, מבאר דברי הה"מ שדבריו צ"ע, מביא דשומן
הגיד חמור איסורו מגיר עצמו.
ביאור דין הקנוקות של גיה"נ ואם הם אסורין מדרבנן או
ממנהג ישראל קדושים, ביאור דברי הרשב"א דף צ"ב ע"ב.
מבאר דין הצומת הגידין שאסור משום שגיה"נ נמשך גם לשם
ולא כמוש"כ בש"ג סי' ס"ה סק"ל, צ"ע על שו"ת שואל ומשיב.
החילוקים בין חלב אסור לשומן הגיד.
מביא בשם ספר אורח לצדיק דבירך לא נמצא חלב אסור וכל
ניקורו הוא משום גיה"נ ושמו.

קסג ו
קסד ז
קסה ח
קסו ט

סוגיא דביעי חשילתא

מבאר איסור ביעי חשילתא, מביא מהר"ן שחילק בין ביצא
חשילתא לחלב דאיתרא.
מביא פסק השו"ע, ומביא בשם הגילוי דעת דהשומן שבמקום
הסירוס אין צריך לנקר, מביא בשם הפר"ח שיש לדקדק בביצים
מהאילים.

קסז א
קסח ב



תורת הנקור הירושלמי

חלב וסימניו

(א) חוקת עולם לדורותיכם בכף מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו (ויקרא ג' פסוק י"ז) דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וכבש ועז לא תאכלו וגו' כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה אשה לה' ונכרתה הנפש האוכלת מעמיה (ויקרא ז' פסוק כ"ג) נתבאר מן הכתובים האלו עונש כרת ואזהרה על אוכל חלב, אכן גדר החלב וטבעו ביאר בארוכה הרמב"ן בפירושו על התורה ויקרא ג' פסוק ט' וז"ל שם חלב בלשון הקודש השומן הנפרד שאינו עם הבשר בדבר אחד, כי השומן המתערב בבשר שאינו נפרד ממנו נקרא שומן, כענין שאמר הכתוב וישמן ישורון וכו' והחלב הוא הנפרד עליו קרום ונקלף וכו' וכן ידעו הרופאים בטבעיהם שאין החלב נעשה לעולם סמוך לעור, ולא באבר שינוע תמיד וכו' עכ"ל (ועיין בהתורה והמצוה ויקרא ג' פסוק קס"ח מה שביאר שם באריכות דברי הרמב"ן).

והנה הרמב"ן ביאר דשם חלב הונח על דבר מסוים שנקרא בשם זה, וע"ז באה צווי התורה שזה שנקרא בשם חלב אסור באכילה וחייבין עליו כרת.

החלב מצינו שלשה תנאים בו (א) שיהיה חלב שמקריבין אותו על המזבח, ומקורו בויקרא ז' פסוק כ"ה אשר יקריב ממנה אשה לה' (ב) תותב קרום ונקלף או קרום ונקלף, ומקורו בחולין דף מ"ס ע"ב שם מחלוקת ר"י ור"ע (ג) שלא יהא הבשר חופה, ומקורו בחולין דף צ"ג ע"א שם אר"י א"ש חלב שהבשר חופה אותו מותר, ונתבאר אותם התנאים אחד אחד.

התנאי הראשון שאמרנו היינו שיהיה נקרב על המזבח, הנה בגמרא וכן בשו"ע סי' ס"ד נזכרו תנאים של חלב שיהיה תותב קרום ונקלף ושלא יהא הבשר חופה אותו ולא נזכר תנאי זה של הקרבה, ובאמת הרמב"ן בפירוש התורה שהבאתי למעלה כתב דלא תלוי כלל איסור אכילת חלב בתנאי הקרבה, וז"ל שם כי הכתוב לא אמר כל חלב אשר יקריבו לה' לא תאכלו אבל אמר כי כל בהמה אשר תקרב על המזבח יאסר כל חלב שבה, ולא יתכן שנאמר שאסר מה שנקרב מן הבהמה שא"כ יהיו הכליות והיותרת על הכבד אסורים אבל כל הנקרא חלב נאסר אעפ"י שאינו קרב למזבח כגון החלב אשר על הטחול ושאינו נקרא חלב מותר אעפ"י שהוא קרב כגון

תורת הנקור הירושלמי

הכליות והיותרת מן הכבד וכן האליה וכו' עכ"ל, מפורש בדבריו דאיסור אכילה דחלב אינו תלוי כלל בחיוב הקרבה, דחלב הטחול אעפ"י שאינו קרב מ"מ חייבין עליו משום חלב, וכן להיפך יש דברים שנקרבים למזבח ומותרים באכילה והעיקר תלוי במה שנקרא בשם חלב.

אך

בתוס' חולין צ"ב ע"ב בד"ה אמר אב"י וכו' וכן ברא"ש ובמרדכי מבואר דאיסור חלב והקרבה תלוי זה בזה, היינו דלתנאי איסור אכילת חלב בעינן גם שיהיה קרב, ומקור לזה הוא התו"כ שהביאו התוס' והרא"ש וז"ל התו"כ בצו (פרשה יוד פ"סקא קמ"א) א"כ למה נאמר אשר יקריבו ממנה אשה לה' חלב שכמותו כשר ליקרב אמרתי יצא חלב הדפנות שאין כמותו כשר ליקרב עכ"ל, ומוזה למדו התוס' וכל הראשונים דכל חלב שהוא נקרב על המזבח אסור באכילה משום חלב וחלב הדפנות כיון שאינו קרב על המזבח ליכא איסור אכילה, וכן הבה"ג והשאלות כתבו דכל הקרב אסור באכילה וחייב כרת.

וידניא אין נפק"מ בין שיטות הג"ל וגם הרמב"ן מודה דחלב הדפנות מותר באכילה מטעם דהתורה מיעטה את זה בהדיא כמבואר

בתו"כ ויקרא פ' י"ד פ"סקא קס"ו (ועיין מש"כ בביאור התו"כ בסוגיא דחלב הדפנות) דיש מיעוט על חלב הדפנות בין להקרבה ובין לאכילה.

והנה

הרמב"ן הביא בפירושו ראייה מחלב הטחול דאינו קרב למזבח ואסור באכילה משום חלב, אך באמת צ"ע מה כוונת הרמב"ן

בחלב הטחול, דבגמרא לא הוזכר כלל חלב הטחול רק בש"ס חולין צ"ג איתא שם דקרום של דד הטחול אסור וחייבין עליו משום חלב המכסה הקרב שמונה שם ועיי"ש ברש"י ד"ה אמאי, וכן מבואר ברי"ף ובר"ן שם וז"ל וקרום שעל דד הטחול אסור וחייבין עליו משום חלב שעל הקרב השוכב עליו (ועיין במרדכי בפא"ט תרכ"ג במחלוקת ר"י ור"א שכתב שם וז"ל אלמא שחלב הדבוק לכרס אסור שאפי' קרום שעל הטחול אסור בגינו עכ"ל) וכן מבואר ביראים וז"ל וחלב שעל דד הטחול שמחובר לקרב הוי חלב המכסה את הקרב עכ"ל, מבואר מכל זה דאין כפל חלב טחול וכל האיסור הוא רק משום חלב המכסה הקרב, ואף שבסמ"ג לאוין קל"ח כתב דמה שאמרה הגמרא בחולין דף צ"ג ע"א דקרום שעל דד הטחול חייבין עליו קאי על החלב שברך הטחול ומה שאמרה הגמרא קרום הוא משום שהוא כעין קרום, גם הוא כתב דמשו"ה חייבין עליו כרת משום שהוא מחלב המכסה את הקרב, וא"כ יש לומר לשיטת הראשונים דבעינן ראוי להקרבה גם חלב שעל דד הטחול היה קרב והוה בכלל מה שאמרה תורה להקריב חלב הקרב, ועי' באורח לצדיק חשובת חן חן סי' יז אות ל' שכתב שם מכמה ראיות שחלב דד הטחול היה קרב למזבח (ועי' בדעת כהן מהגאון מרן

קרב עיי"ש) ובהעמק דבר ויקרא ג' פסוק ט' כתב ליישב קושיה הרמב"ן מטחול וז"ל והא דחלב דר חטחול אסור אעפ"י שאינו קרב הוא משום דמחומר לחלב האסור כפרש"י חולין דף צ"ג ע"א ד"ה חות ב"י וכו' שהוא מחומר לכרס ולחלב עכ"ל.

נמצא דלשיטת רוב הראשונים תלוי איסור אכילה בהקרבה ולתנאי החלב בעינן גם תנאי הקרבה, וחלב הדפנות מותר מטעם שאינו קרב על המזבח, ועיין בהתורה והמצוה שהעלה לעיקר כדברי הראשונים דאיסור אכילה תלוי בהקרבה, א"כ צ"ע קצת דהשו"ע בסי' ס"ד סעי' ד' שהביא בתנאי החלב דבעינן תותב קרום ונקלף ושלא יהא הבשר חופהו, ומדוע לא הביא תנאי דבעינן ראוי להקרבה דהרי מטעם זה ממעט בתו"כ חלב הדפנות ומטעם תותב קרום ונקלף לא אימעיט חלב דפנות שהוא תותב קרום ונקלף כמוש"כ הסמ"ג לאוין קל"ח ובהגמ"י פ"ז מהל' מאכ"א ה"ה אות א'.

(ב) **והנה** המגיה למשלמ"ל פ' י"ג מהל' שגגות ה"ה הקשה לשיטת הרמב"ן דאיסור אכילה והקרבה אינו תלוי זה בזה מסוגיא דחולין מ"ט ע"ב וז"ל וקשיא לי על הרמב"ן שהרי ר' הושעיא קאמר ואזיל דחלב שע"ג הקבה נהגו בו היתר כר"י שאמר משום אבותיו, ואם כדבריו מנ"ל דלר"י מותר באכילה, דהא איהו לא איירי לענין איסור אכילה אלא לענין הקרבה שהרי קרא דואת כל החלב בהכי משחעי בחלבים הקרבים לגבוה ומנ"ל דשרי באכילה, ותו דלר"ע נמי איכא למימר דאע"ג דדריש כל לאתווי חלב שע"ג קיבה היינו לענין הקרבה אבל לענין אכילה רחמנא שרייה, אלא ודאי מהכא מוכח דכל חלב הקרב ע"ג המזבח אסור באכילה ומשום כהנים שנהגו היתר בחלב שע"ג קיבה ע"כ, דס"ל דתיבת כל לאתווי אתא חלב שע"ג דקין עכ"ל ועיי"ש שהאריך.

ובמגיה למשלמ"ל כתב דברייתא שניה דמייתי הגמרא בחולין דף מ"ט ע"ב דילפינן מחלב המכסה דבעינן תותב קרום ונקלף או קרום ונקלף מיירי לענין אכילה וילפינן מחלב המכסה דבעינן לאיסור אכילה כמו חלב המכסה, ולכאורה דבריו צריכין ביאור דהרי לשיטת הרמב"ן איסור אכילה דחלב אינו תלוי כלל בהקרבה רק נפק"ל איסור אכילה דחלב מכל חלב שור וכבש ועז דכל הנקרא בשם חלב אסור באכילה ואפילו חלב שאינו קרב אם יש עליו שם חלב אסור באכילה, א"כ איך ילפינן מחלב המכסה דבעינן תותב קרום ונקלף הרי הפסוק דחלב המכסה מיירי לענין הקרבה ואיך ילפינן מזה לאיסור אכילה לשיטת הרמב"ן, וע"כ צ"ל דאע"ג דאמרין דאפי' חלב שלא קרב אסור באכילה מ"מ כיון דאיסור אכילה דחלב כתוב בענין הקרבה בויקרא ג' דמפרש שם כל חלב הקרב למזבח ואח"ז כתיב כל חלב לא תאכלו בכל מושבותיכם, וכן בויקרא ז' כתיב כל חלב וגו' מן חבהפה אשר יקריבו ממנה אשה לה' ילפינן ממה מצינו דאותם דינים שישנם

בחלב שנקרב בעינן גם בחלב האסור באכילה, דילפינן ממה מצינו דגם בחלב האסור באכילה בעינן תותב וכן שאר דינין והרמב"ן סובר רק דאינו תלוי בהקרבה ושאינו קרב למזבח ג"כ אסור באכילה, וכן משמע מהשאלות פ' ויקרא וכן בבה"ג שכתבו וז"ל והחלב אינו נוהג אלא בבהמה טהורה וכו' דכתיב כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב ממנה קרבן לה', ואע"ג דקיימא לן דחיה בכלל בהמה שאני הכא דכתיב אשר יקריב ממנה וחיה לא חזיא לקרבן וכו' וכל תרבא דלענין הקרבה קריב לגבי מזבח לענין אכילה נמי תרבא הוא ואסור מאי טעמא אסור אכילה בעינן הקרבה כתיב, והי ניהו תרבא דקרבן וכו' דהוא תותב קרום ונקלף, ומדשינה הלשון דלענין חיה קאמר דילפינן מדכתיב אשר יקריב משמע דווקא בהמה טהורה ולא קאמר כן גם בתותב קרום ונקלף דיליף מאשר יקריב רק קאמר דאיסור אכילה בעינן הקרבה כתיב, משמע דלא יליף מקרא דאשר יקריב דמשמע דווקא חלב הקרב למזבח אסור באכילה רק דיליף משום דכתיב בהאי עניינא וזה משמע כמוש"כ (ועיי"ש בהעמק שאלה שכתב שהשאלות סבר דאכילה והקרבה תלוי זה כזה והביא שם התו"כ שהביאו התוס' חולין דף צ"ג, וכן המגיה למשל"מ והתורה והמצוה כתבו דכן שיטת הבה"ג והשאלות דהקרבה ואכילה תלוי זה בזה, ולפי מש"כ אין הוכחה בזה דיש לומר דהם סברו כהרמב"ן).

וּלְפִי"ן יש ליישב קושית המגיה למשל"מ לפימ"ש ה"כר"פ סי' ס"ד סק"ו דגם ברייתא ראשונה דמייתי שם בגמרא ידעה מזה דבעינן תותב קרום ונקלף באכילה וילפינן מחלב המכסה עיי"ש (ועיי' בשו"ת ברכת חיים סי' נ"א שהאר"ן בזה) ולפימ"ש בתנאי ב' דשם חלב הוי בקרום ונקלף אפילו בלא תותב ומה דבעינן תותב הוא משום דילפינן ממה מצינו מחלב המכסה דאע"ג דיש עליו שם חלב מ"מ אם אינו תותב מותר באכילה, וכיון דר"ע סבר בברייתא ראשונה דגם חלב הקיבה היה קרב למזבח א"כ אפילו לשיטת הרמב"ן דאיסור אכילה אינו תלוי בהקרבה סבר ר"ע דחלב הקיבה אסור באכילה כיון דשם חלב עליו והוא בכלל כל חלב לא תאכלו ודין תותב לא בעינן לר"ע דליכא למילף מחלב המכסה וא"כ שפיר קאמר ר' אושעיא דע"כ כהנים דנהגו היתר בחלב הקיבה סברו כר"י דסבר דחלב הקיבה לא קרב למזבח, ואפי' לשיטת הרמב"ן דאיסור אכילה אינו תלוי בהקרבה מ"מ כי היכי דלר"י ממעט מהקרבה חלב הקיבה ובעינן תותב כמו"כ ילפינן ממה מצינו לאכילה דבעינן דווקא תותב אע"ג שיש עליו שם חלב בלא תותב דבזה גם הרמב"ן מודה דילפינן מהקרבה שצריך דין תותב (ותירון המגיה למשל"מ דוחק דכתב שם דלברייתא ראשונה לר"ע מדרבנן אסור באכילה ועוד דיחוקים).

וּלְפִי"ן יש ליישב עוד קושיא שקשה על הרמב"ן מגמרא חולין צ"ג ע"א

דקאמר שם דחלב שהבשר חופה אותו מותר באכילה מטעם על ולא בתוך היינו דבכסלים כתיב על הכסלים ודרשינן ולא תוך הכסלים ולשיטת הרמב"ן דאכילה והקדבה אינם תלויין זה בזה א"כ אף דממעטינן מעל ולא תוך חלב שבתוך הכסלים זה רק לענין הקדבה אבל לענין אכילה מנ"ל דמותר, ובפרט לפי מש"כ בחידושי הרשב"א דחלב שבתוך הכסלים הוה תותב קרום ונקלף א"כ הוי עליו שם חלב א"כ ליחסר באכילה אף דלא קרב למזבח, ולפי הג"ל יתודף דכיון דדרשינן לענין הקדבה על ולא בתוך היינו דאע"ג דאמרה תורה ליקרב חלב הכסילים מ"מ מיעטה התורה תוך הכסלים דלא קרב למזבח, ילפינן ממה מצינו לאכילה דאיתו דין שיש בכסלים לענין חלב הקרב למזבח דתוך לא קרב אותו דין יש גם בחלב הכסלים לענין אכילה דמותר אם בשר חופה כמו לענין תותב דדרשינן מה מצינו וצ"ע (ועי' בדעת כהן סימן מ"ה מש"כ שם ליישב קושית המגיה למשל"מ ודבריו קרוכים קצת למש"כ).

(ג) **והנה** המגיה למשל"מ סיים שם וז"ל מיהו אכתי קשיא לי על הרמב"ן מסוגיא דפ' בהמה המקשה דף ע"ה ע"א בפלוגתא דר"י ור"ל דכל הסוגיא רהיטא דאיסור אכילת חלב תלויה בהקדבה עכ"ל ומשום קושיא זו דחה דברי הרמב"ן (ועיין בתורה והמצוה בפ' ויקרא פיסקא קס"ח) ואחר העיון נראה דלא קשיא על הרמב"ן מסוגיא זו וז"ל הגמרא שם איכא דאמרי כל היכא דלא כלו לו חדשים לא כלום הוא כי פליגי היכא דהושיט ידו למעי בהמה ותלש חלב של בן ט' חי ואכל ר"י אמר חלבו כחלב בהמה חדשים גרמו (ופירש"י חדשים גרמי וכיון דכלו לו חדשים חלבו אסור) רשב"ל אמר חלבו כחלב חיה חדשים ואוירא גרמי איתביה ר"י לרשב"ל מה חלב ושתי כליות האמור באשם מוציא מכלל שליל אף כל מוציא מכלל שליל, בשלמא לדידי היינו דאיצטריך קרא למיעוטי (ופירש"י בשלמא לדידי דאמינא חדשים גרמו איכא דאוקמי להא בבן תשעה חי דכיון דבהמה הוא איצטריך למיעוטי) אלא לדידך אמאי איצטריך (ופירש"י אלא לדידך הא לאו חלב מיקרי ופשיטא דאינו בעמוד והקרב ולמה לי למיעוטיה) אמר ליה טעמא ידי נמי מהכא (ופירש"י טעמא ידי דאמינא לאו חלב הוא מהכא ילפינן ליה דהכא אפקיה רחמנא מכלל חלב דמעטיה מהקדבה ואי לאו דמעטיה הו"א דחלב הוא) איכא דאמרי איתביה רשב"ל לר"י מה חלב וכו' בשלמא לדידי משום הכי מיעטיה רחמנא אלא לדידך ליקרב (ופירש"י משום הכי מיעטיה לאשמעינן דלאו חלב הוא אלא לדידך דאמרת חלב הוא לענין אכילה אמאי מיעטיה לענין הקדבה) א"ל מידי דהוי אמחוטר זמן (ופירש"י מידי דהוי אמחוטר זמן דיצא לאויר וכלו חדשיו ודכו"ע בהמה הוא ופסליה רחמנא בהקדבה כל שבעה) עכ"ל הגמרא ומפשטות הגמרא משמע דאיסור הקדבה ואכילה תלוי זה בזה וכמו שהקשה המגיה למשל"מ, אך באמת אם נעיין

בהגמרא לא קשה על הרמב"ן כלל דהנה מחלוקת ר"י ורשב"ל הוא אם השליל במעי בהמה מיקרי בהמה או לאו וכמו שביאר רש"י בפירושו ללישנא קמא בד"ה אוירא גרים, "לשווייה בהמה" א"כ בזה פליגי רשב"ל סבירא ליה דבהמה לא הוי עד דאתי לאויר העולם ואין על השליל כלל שם בהמה, והתורה לא אסרה רק חלב בהמה וכמו שכתבה התורה כל חלב שור וכבש ועז ואם הולד לא יצא לאויר העולם אינו בהמה, ודינו כחיה שיש בה חלב ובוודאי שם חלב יש עליו ומ"מ התורה לא אסרה אותו דהתורה אסרה רק חלב בהמה א"כ גם הכא התורה לא אסרה רק חלב בהמה דזה אין עליו שם בהמה קודם שנולד וממילא חלבו מותר, ולפי"ז מיושב היטב דלפי ההוא משמע מהגמרא דר"ל ס"ל מכא סברא דחלבו מותר אף דאין על זה שום מיעוט וזה משום דסבירא ליה דאין עליו שם בהמה כיון דלא יצא לאויר העולם ומשום חלבו ממילא מותר ואי"צ לזה מיעוט, אבל ר"י סבר דכדי שיהיה עליו שם בהמה די בזה שכלו חדשים וכיון דיש עליו שם בהמה ממילא חלבו אסור, ולר"ל לא רק לענין חלב אלא בכל מקום דבעי שם בהמה אין שליל בכלל בהמה דבהמה הוא רק לאחר שיוצאה לאויר העולם וא"כ שמיר הקשה ר"י לר"ל דהרי גם בקדשים לענין הקרבה בעינן שיהיה עליו שם בהמה דאם אין עליו שם בהמה אינו בכלל הקרבה דדק בהמה מן הצאן או מן הבקר אמרה תורה להקריב וכיון דלר"ל קודם שיצא לאויר העולם אינו בכלל בהמה ומטעם זה חלבו מותר א"כ למה צריך למעט חלבו להקרבה כיון שאינו בהמה לענין איסור חלב כמו"כ אינו קרב דרק מבהמה אמרה תורה להקריב, ע"ז משני ר"ל דטעמא דידי גמי מהכא דהא דס"ל לר"ל דכיון שלא יצא לאויר העולם אין עליו שם בהמה ילפינן מדחוינן דמיעטה תורה להקרבה חלב ושתי הכליות של שליל אע"ג דחלבו דומה לשאר חלב ומאיזה סברא נימא דהתורה מיעטה לזה וע"כ צריך לומר דקודם שיצא לאויר העולם אין עליו שם בהמה וכיון דאין עליו שם בהמה משום אין מקריבין חלבו דרק חלב בהמה אמרה תורה להקריב, א"כ ממילא ידעינן דגם לאכילה חלבו מותר כיון דאינו חלב בהמה ורק חלב בהמה אסרה תורה באכילה כמוש"כ לעיל, איכא דאמרי איתביה ר"ל לר"י בשלמא לדידי וכו' אלא לדידך כיון דסברת דיש עליו שם בהמה וחלבו הוה חלב בהמה א"כ ליקרב, ויותר מבואר קושית ר"ל ברשב"א חולין דף צ"ב ע"ב בד"ה ולענין הלכה שכתב שם וז"ל וי"ל דהכי קאמר ליה בשלמא לדידי דאמינא דלית ליה תורת חלב כלל אלא בחדשים ואוירא דלידה ניחא והיינו דמיעטה קרא מהקרבה אלא לדידך דאמרת דאית ליה תורת חלב דחדשים גרמי ליה אלא דשרי ליה רחמנא באכילה בנשחטה אמו מכל בבהמה תאכלו לענין הקרבה אמאי מיעטה קרא והא חלב גמור הוא עכ"ל (ועיין במהרש"א דף ע"ה ע"א מה שהקשה על דברי הרשב"א ועי"ש במהר"ם מה שכתב

בפירוש הגמרא) א"כ זה קושיה ר"ל לר"י לדידך דחשבית ליה כבהמה גמורה אפי' בלא אויר אמאי מיעטה קרא בהקרבה וכיון דמיעטה קרא מהקרבה דע"כ זה אינו מחמת היתר השחיטה (וכמוש"כ מהר"ם שם) וע"כ הטעם הוא דהתורה אמרה דקודם שיצא לאויר אין עליו שם בהמה ומשונה לא קרבה כמו"כ נימא דחלבנו מותר דאינו חלב בהמה ובהמה לא הוי אלא אם יצא לאויר העולם, ומהא דסבר ר"י דחלב השליל מותר לאחר שחיטת אמו לא קשה לר"י דסבר דהוי בהמה אפילו קודם שיצא לאויר והתם אין הפירוש דלאחר שחיטת אמו אין השליל בהמה אלא דגזירת הכתוב דאע"ג דיש עליו שם בהמה במעי אמו מ"מ השחיטה של האם מתרת חלב השליל מן כל בהמה וכו' ואין זה סותר לדינא של ר"י, משא"כ לענין הקרבה דהיתר שחיטת האם לא מועיל לענין הקרבה וע"כ גזירת הכתוב הוא דאינו בהמה קודם שיצא לאויר העולם א"כ זה סותר דינו של ר"י דסבר דהוה בהמה אפי' קודם שיצא לאויר (ובזה מיושב קושיה המהרש"א על הרשב"א) וע"ז משני ר"י דבאמת בהמה הוה אפי' בלי אויר ומשונה אסור באכילה דהוי חלב בהמה ורק לענין הקרבה גזירת הכתוב דאפילו יש עליו שם בהמה ג"כ אסור להקרבה כמו מחוסר זמן דהוי בהמה ופסול להקרבה הכא נמי הוי בהמה וחסר מה שלא יצא לאויר, וזה רק לענין קדשים פוסל חסרון להקרבה אבל בחלב הרי חזינן דאפילו במחוסר זמן אסור החלב באכילה ואפי' בבעל מום אסור החלב באכילה וע"כ הטעם דסגי שהוא ממין בהמה שראוי להקרבה וא"כ גם כאן אסור באכילה אפילו לא יצא לאויר העולם כיון דשם בהמה עליו, ולפי"ז אין קושיא על הרמב"ן מסוגיא זו.

ופירוש זה בגמרא מוכרח מכמה טעמים אפילו לאותם שיטות דסברי דהקרבה ואכילה תלוי זה בזה, דמאי מקשה ר"ל לר"י אלא לדידך ליקרב ולאותם שיטות ע"כ הפירוש הוא דכיון דאינו קרב א"כ גם באכילה יהיה מותר כיון דתלוי זה בזה וקשה וכי לא ידע ר"ל דיש בהמות שאינן גקרבות ואסורות באכילה הרי בעל מום ונבלה וטרפה שאמרה תורה שאסור באכילה אע"ג דאין נקרבין ופשוט אפילו נולדה בע"מ או טרפה ג"כ הדין כך, וגם קשה מאי משני ר"י דווקא ממחוסר זמן הא בע"מ ונבלה וטרפה ג"כ אסור ופסול להקרבה, ולפי הנ"ל ניחא דר"ל היה סבור דכיון שלא יצא לאויר העולם אינו בהמה וזה שהקשה לר"י לדידך דסברת דאפי' בלא אויר הוי בהמה א"כ גם יקרב כיון דהוי בהמה וכיון דחזינן דהתורה מיעטה אותה מהקרבה תלמד מזה דאינו בהמה וכיון דאינו בהמה אין ראיה מבע"מ דיש עליו שם בהמה וע"ז משני ר"י דבאמת הוי בהמה ומה שלא יצא לאויר זה רק פסול בקדשים כמו מחוסר זמן ומשונה לא הביא ר"י ראיה מבע"מ דזה ידע גם ר"ל דיש בהמות דאינן נקרבין ואסורין באכילה, ולפי הנ"ל מתורץ ג"כ מה שקשה לכאורה לאותן שיטות דסברי דאיסור אכילה

והקרבה תלוי זה בזה קאמר ר"ל דהטעם הוא משום דלא יצא לאויר העולם ולא קאמר בפשטות כיון דאינו נקרב, ולפי הנ"ל הוא פשוט דאם הוי בהמה א"כ לא יועיל הטעם שאינו נקרב דהרי גם בע"מ אינו נקרב ומ"מ אסור באכילה א"כ ע"כ ר"ל סבירא ליה דקודם שלא יצא לאויר אין עליו שם בהמה ומשום סבר דחלבו מותר באכילה, ואח"ז ראיתי בראב"ן סי' דע"ח וז"ל לימדונו רבותינו הגאונים שגיד הנשה נוהג בעובר שנמצא במעי הנקרא שליל וחלב שעל קרבו וכליותיו מותר דהכי אמר רחמנא ויקרא ז' כל חלב שור וכבש ועז וגו' ואין קרוי שור וכבש ועז עד שיוולד שנאמר שור או כבש או עז כי יולד הא קודם שיוולד אין קרוי כן ומותר אבל גיד הנשה נוהג בו משום דסתם אמר רחמנא אשר על כף הירך כך פי' מר דב האי גאון עכ"ל (ועיין בב"ח יו"ד סי' ס"ד מש"כ בשם הרשב"א בספר משמרת הבית) וכן בדשב"א בחידושו לחולין פ"ט ע"ב בד"ה אלא בוולדות קדשים כתב שם וז"ל והיינו דשייך בה מחלוקת של עסקי שחיטה דלר"מ דקאמר טעון שחיטה דאלמא חשיב ליה בהמה מעליא וקרינן ביה וזבחת מבקר ומצאנך הוא הדין נמי דחשבינן ליה בהמה מעליתא דחדשים גרים ליה לענין חלבו וקרינא ביה חלב שור וכבש ועז ור"י סבר דלא חשבינן ליה בהמה הלכך לא קרינא ביה בקר וצאן וחלבו מותר עד שעת יציאתו מרחם כדכתיב שור או כבש או עז כי יולד וכו' עכ"ל ועיי' בס' ויקן יוסף מערכת בן פקועה שביאר שם דברי הראב"ן שהבאתי דזה דאמרינן דשליל לא קרוי בהמה זה רק היכא דבעינן שור וכבש ועז ולא חיה ועוף ולא ילפינן הגז"ש שור שור, אבל במקום דילפינן הגז"ש שור שור וכולן בכלל אפי' חיה ועוף או גם בן פקועה בכלל ומבואר בדבריהם כמוש"כ לעיל.

(ד) **תנאי ב'** תותב קרום ונקלף ומקורו הוא במחלוקת ד"י ור"ע חולין דף מ"ט ע"ב בחלב הקרב דלר"י מרבינן מואת כל החלב אפילו קרום ונקלף ולר"ע מרבינן דווקא תותב קרום ונקלף (ועיין בהתורה והמצוה פ' ויקרא פיסקא קס"ח מה שביאר שם מחלוקת ד"י ור"ע).

והנה פידש תותב קרום ונקלף מבואר בטור יו"ד סי' ס"ד וז"ל פי' שהוא פרוש על הקרום בענין שכשנקלף הקרום נקלף עמו, ועיי' בב"ח ובט"ז ובפרישה שכולם כתבו דמ"ש דש"י חולין דף מ"ט ע"ב אין סתירה לפירוש הטור וגם דש"י סובר דהפי' לדברי ר"ע תותב קרום ונקלף הוא כפי' הטור, והב"ח כתב שם בתי' ראשון דהטור בא רק לפרש תיבת תותב אבל תיבת קרום ונקלף לא פי' הטור כלום והפירוש הוא כפירוש דש"י בחולין מ"ט דקרום דק יש על החלב ונקלף הקרום מעל החלב, אבל הב"ח בפי' שני והפרישה והט"ז פירשו דהטור מפרש כל הג' תיבות תותב קרום ונקלף ולפי' הטור קאי תותב קרום ונקלף הכל על החלב היינו פי' תותב קרום שהחלב יושב על קרום שתחתיו ונקלף פירושו שכשנקלף הקרום נקלף החלב

שעליו עמו וזה מוסכם לדברי כולם דגם רש"י מודה דהפירוש בר"ע הוא כדברי הטור ובאשכול סי' י"ז מפרש תותב קרום ונקלף כפירוש הטור ועיי' שם בנחל אשכול.

ועיי' במרדכי בפרק אלו טריפות סי' תרכ"ג במחלוקת בין רבינו יואל הלוי ור' אפרים בפי' תותב קרום ונקלף פי' ר"י הוא כפי' הטור וכמו שפירש הב"ח דבריו בפי' הראשון והר"י כתב שם דגם רש"י פי' כן אך הר"א כתב פירוש חדש בתותב קרום ונקלף דהכונה תותב הוא על הפריסה וקרום הוה על הקרום שתחת הפריסה ונקלף הוא החלב הנקלף שתחת הקרום ועיי"ש שהביא ויכות גדול ביניהם ומדברי ר"א משמע דפירוש נקלף קאי על חלב הנקלף ולא כמו שמפרש ר"י ורש"י דקרום ונקלף קאי על הקרום שנקלף מעל החלב והנפק"מ לדינא בין ר"י ור"א אבאר בחלקי חקרב.

ועיי' בפסק מהר"י סרוינא שכתב שם שלשה חלבים הם אחד תותב קרום ונקלף ואחד קרום ונקלף ואחד נקלף לבד עכ"ל משמע לפי פירושו דנקלף ג"כ קאי על החלב היינו דהחלב נקלף דקרום היינו דיש קרום על החלב ותותב היינו דאותו החלב אינו חתיכות חתיכות אלא כשמלה פרוסה וכן כתב בהדיא בסמ"ג לאווין קל"ח וז"ל ונראה שמה שהוצרך למעט חלב שעל גבי הדסנות זה לפי שהוא דומה לשאר חלב גמור כשמלה פרוסה וקרום דק יש עליו ונקלף החלב מעל הבשר בקל שאלו הם סימני חלב בחלב המכסה את הקרב עכ"ל משמע בהדיא דס"ל דנקלף קאי על החלב היינו דהחלב נקלף מעל הבשר (וכן כתב באבן שלמה על הראב"ן סי' ר"פ דזה פי' הסמ"ג). ובאו"ז סי' תי"ג כתב דא"א לפרש דנקלף קאי על חלב הפריסה דבלא קליפה נפרדת שאינה דבוקה לגמרי וקליפה משמע שדבוקה קצת, והרמב"ן כתב בפירוש התורה שהבאתי וז"ל והחלב נפרד, עליו קרום ונקלף. ויש לומר דכוונתו כפי' רש"י שיש עליו קרום ונקלף היינו שהקרום נקלף או דכוונתו כפירוש הסמ"ג יש עליו קרום ונקלף היינו שהחלב נקלף וצ"ע

ויש' לחקור אם זה התנאי דתותב קרום הוא מטבע החלב היינו דבלא זה אין עליו שם חלב ויש עליו שם שומן או דזה רק מדיני החלב היינו דשם חלב יש עליו בלא תותב קרום רק הדין בחלב דבעינן שיהיה תותב קרום ובלא זה מותר אף שיש עליו שם חלב, והנה אם נימא דהוא טבע החלב ובלא תותב קרום הוה שומן ואין עליו שם חלב א"כ בכל החלבים יהיה הדין כן דבעי תותב קרום ונקלף כיון דהוא טבע החלב ובלא זה הוי שומן וכבר כתב הרמב"ן דשומן לא אסרה תורה, אך לפי"ז קשה דא"כ המחלוקת בין ר"י ור"ע יהיה מחלוקת במציאות בטבע החלב אם הוי שם חלב בלא תותב או לא, ובאמת אף שכתב הרמב"ן דחלב הוא הנפרד ויש עליו קרום ונקלף מ"מ עיקר כוונתו הוא במה שהוא נפרד מן הבשר דהרי כתב מהר"י סרוינא דיש גם חלב נקלף בלא קרום ותותב, רק כונתו דכל חלב שהוא נפרד מן הבשר ואינו מתערב עם הבשר הוה

עליו שם חלב ומה שכתב הרמב"ן דיש עליו קרום הוא משום דיני החלב דצריך לכו"ע קרום אפי' לר"י, ואפי' אם נימא דקרום ונקלף הוא טבע החלב ובלא זה אין עליו שם חלב וכמו שמשמע בפשטות דברי הרמב"ן אבל מה דבעינן גם תותב בדואי אינו מטבע החלב דאם נימא דגם זה הוא טבע החלב ובלא תותב אין עליו שם חלב א"כ איך סובר ר"י דקרום ונקלף אסור חרי כבר כתב הרמב"ן דדוקא חלב אסרה תורה, ולומר דר"י סבר דגם קרום ונקלף יש עליו שם חלב ולא שומן ור"ע סבר דקרום ונקלף יש עליו שם שומן ורק אם הוא תותב או יש עליו שם חלב זה דוחק גדול שיחלקו במציאות כזה, ובפרט שיש לו עוד סימנים כמוש"כ הרמב"ן בפירוש התורה וכן משמע מדברי התוס' חולין צ"ב ע"ב בד"ה אמר אביי וכן מהרא"ש והמרדכי שאביא דבריהם לקמן דתותב לא הוי מטבע החלב דהרי התוס' ושאר הראשונים כתבו שם דאסור אכילה בעינן שיהיה עליו שם חלב ודוקא חלב אסרה תורה אבל יותרת דהוי שומן לא אסרה תורה ומ"מ מספקא להו אם חלב הדפנות הוי תותב אף דהוי עליו שם חלב מדאיצטריך קרא למעט משמע מדבריהם דתותב הוא רק דין חלב ולא טבע החלב ובלא תותב ג"כ יש עליו שם חלב, (ובהתורה והמצוה פר' ויקרא פסקא קפ"ב משמע דגם תותב הוי טבע החלב ואפשר דגם כונתו לאו דוקא רק כתב כן כיון שהדין כן דבעינן תותב) ומחלוקת בין ר"י ור"ע הוא דגם ר"ע מודה דאפי' בלא תותב יש עליו שם חלב רק דסובר דמדיני התורה בעינן בחלב גם תותב.

(ה) **ויש** להסתפק אם דין זה דתותב בעינן רק בחלב הקרב היינו דהריבוי דמרבינן מואת כל החלב וכו' מרבינן דווקא דומיא דחלב המכסה את הקרב מה חלב המכסה את הקרב הוא תותב קרום ונקלף אף כל דמרבינן מחלב המכסה ג"כ בעינן דומיא דידיה ולר"י סגי בקרום ונקלף ולר"ע בעינן גם תותב אבל בשאר חלב לא בעינן תותב או אפשר דבכל חלב בעינן תותב קרום לר"ע (וכבר העירו בזה ספרי ניקור ולא העלו דבר ברור).

הנה הרשב"א בחידושו לחולין כתב בהדיא דגם בכסלים בעינן תותב קרום ונקלף שכתב שם בדף צ"ב ע"ב בד"ה לובן כוליא וז"ל ואע"ג דהוי תותב קרום ונקלף הא לא"ה הא קיי"ל לעיל מ"ט ע"ב דבעינן תותב קרום ונקלף ואפי' אין בש"י חופה אותו מותר עכ"ל מבואר מדבריו דבעינן בכל חלב תותב קרום ונקלף ופשוט הטעם דילפינן מקרב וכן משמע מלשון השו"ע דבכל חלב בעינן תותב, ולשיטת ר"א שהבאתי לעיל פירושו בתותב קרום ונקלף ע"כ צריך לומר דדוקא בקרב הוה תותב קרום ונקלף ולא בשאר חלב דבדואי שאר חלב לא הוי חלב למעלה וקרום באמצע ולמטה חלב נקלף.

והנה בתוס' חולין צ"ב ע"ב בד"ה אמר אביי הביאו שיטת ר"א ממיץ שסובר דשומן שעל יותרת הכבד אסור באכילה משום דקרב למזבח

(וכן שיטת ר"ת הובא במרדכי) והתוס' דחו שם דבריו וכתבו וז"ל לכך נראה לי דדוקא חלב הדפנות שדומה לשאר חלב ושמא אף תותב קרום ונקלף הוא הוה מיתסר אי הוה קרב אבל חלב יותרת ולובן כוליא ושומן האליה שאין דומה כלל לחלב לא מיתסר דאין קריבין בתורת חלב אלא אגב יותרת וכוליא ואליה עכ"ל וכן כתב הרא"ש והמרדכי פניה"ג, וביאור המחלוקת שבין הרא"א ממין ושאר הראשונים נראה כן דשיטת הרא"א ממין הוא דכל הקרב לגבי מזבח אסור באכילה ולא ס"ל כחילוק הרמב"ן בין שומן לחלב ואפי' שומן ג"כ נכנס בגדר החלב וגם שומן אם היה קרב לגבי מזבח אסור באכילה וכן מבואר בהרי"א במרדכי שכתב וז"ל אבל ביותרת הכבוד דלא כתב על לא שרינן תוך ידידה ואסור אחרי שהוזכר באימורי שלמים עכ"ל מבואר מדבריו דשיטת הרא"א ממין הוא דכל חלב וגם שומן בכללו כיון שהוזכר באימורי שלמים ונקרב למזבח אסור באכילה כמובן דבשר ממש אין בכלל זה למשל כליות או יותרת דהם אין נכנסים כלל בגדר החלב, ושיטת התוס' וכל הראשונים הוא דלתנאי איסור אכילה דבעינן שיהיה נקרא בשם חלב ושומן אין נקרא כלל בשם חלב וכמו שחילק בעניניהם הרמב"ן בפ"י התורה, רק דהתוס' ושאר הראשונים סוברים דבעינן גם תנאי ההקרבה דלא כמו שכתב הרמב"ן דלא תלוי בהקרבה ואפי' אינו נקרב אסור והתוס' סבדי דבעינן שניהם שם חלב וקרב למזבח וממילא שומן היותרת מותר דאינו כלל חלב אף דקרב למזבח בתורת אימורים.

ולענין תנאי דתותב התוס' מספקא אם זה הוי דק בחלב הקרב ובשאר חלבין די בזה שהוא נקרא בשם חלב אבל תנאי של תותב לא צריך או דבכל חלב צריך תותב ומשונה כתבו בלשון שמא וכן הרא"ש והמרדכי כתבו ג"כ כלשון התוס', ובסמ"ג לאווין קל"ח כתב שם דחלב הדפנות הוא תותב קרום ונקלף כשאר חלב וכן הביא בשמו הגהמ"מ פ"ז מהל' מאכ"א ה"ה (וכן הביא התורה והמצוה פ' ויקרא פסקא קפ"ב).

(ו) **תנאי (ג) דבעינן שלא יהא הבשר חופה אותו, והנה תנאי זה נראה בוראי שאינו בטבע החלב, וכן מבואר מהרשב"א שהבאתי דכתב דהחלב שבתוך הכסלים הוה תותב קרום ונקלף ומ"מ מותר מטעם שהבשר חופה אותו וכיון שהוא תותב ודאי יש עליו שם חלב ועכצ"ל דמותר מחמת גזיה"כ דעל ולא תוך (כתבתי זה להוציא מס' מנקר אחר שרצה לומר דבשר חופה אותו מותר משום דלא הוי בטבע החלב ורצה להעמיס כן בדברי הרמב"ן בפ"י התורה שהבאתי וזה אינו דהרמב"ן כתב כן על שומן המתערב עם הבשר אבל לא על חלב שהוא תותב קרום ונקלף אם בשר חופהו שיהיה עליו שם שומן ועכצ"ל דחלב שהבשר חופהו מותר רק מגזיה"כ דעל ולא בתוך גם מה שרצה להעמיס דהרשב"א סבר כשיטת הרא"אם דלאיסור חלב באכילה סגי רק תנאי הקרבה ואפי' אם אינו נקרא בשם חלב**

וזה אינו אמת ולהיפך משמע מהרשב"א שהבאתי דכתב דבעינן בכל חלב תותב קרום ונקלף ואין להאריך).

והנה אם ילפינן בכל החלבים דכשהבשר חופה אותם מותר וילפינן מכסלים או לו, מפשטות הגמרא בדף צ"ג ע"א חלב שהבשר חופה אותו מותר אלמא שעל הכסלים ולא בתוך הכסלים הכא נמי שעל הכליות אמר רחמנא ולא בתוך הכליות מדקאמרה הגמ' הכא נמי על הכליות וכו' משמע דרק היכא דכתיב על דרשינן ולא בתוך אבל היכא דלא כתיב על אסור אפילו בתוך, וכן כתב בהדיא הרא"ם הובא במדרכי בפגיח'נ וז"ל שם שהבשר חופהו אינו מותר כי אם בכסלים וכליות שנאמר בהם על למיעוטי תוך אבל ביותרת דלא כתיב על לא שרי תוך ידיה ואסור עכ"ל מבואר בהדיא מדבריו דזה גזיה"כ היכא דכתיב על אבל היכא דלא כתיב על אסרינן החלב שבתוכו, ואפילו החולקין על שיטת הרא"ם ומתירין שומן היותרת הוא רק מטעם דהם סוברין דרק חלב אסר רחמנא ולא שומן כמו שמבואר בהדיא בתוס' וברא"ש ובמדרכי (כתבתי זה להוציא מס' ניקור אחד שכתב דהראשונים שחולקים על הרא"ם סוברים דבכל מקום חלב שהבשר חופה מותר ואפי' היכא דלא כתיב על), וכן מוכח בהדיא מהרשב"א חולין צ"ב ע"ב בד"ה לובן כוליא שרצה שם לחלק דכליות אפי' תוך ידיה אסור ובכסלים מותר, וכן בהר"ן על הר"ף הביא חילוק זה, משמע בהדיא דרין הבשר חופה הוא גזיה"כ מטעם על ולא בתוך ורק היכא דכתיב על אבל לא בכל מקום, ועיי' במדרכי פא"ט סי' תרכ"ג במחלוקת ר"י ור"א בענין תותב קרום ונקלף שכתב שם ר"י שתחת הקרום מותר מטעם חיפוי, חזינן דאף בחלב הקרב אמרינן דהבשר חופה אותו מותר אך שם יש לומר כיון דכתיב המכסה את הקרב הוה כמו דכתיב על וכן כתיב ואת כל החלב אשר על הקרב דמשמע ולא תוך וצ"ע (שוב ראיתי בס' דעת כהן מהגאון מרן א"י הכ"ק זצ"ל סי' מ"ה שכתב שם דכונת ר"י אינו מטעם חלב שהקרום חופה אותו אלא דדייק מדברי שמואל דמשמע דבתוך הבשר מותר עיי"ש מה שהאריך בזה), ומלשון השו"ע סי' ס"ד שכתב סתם דבעינן תנאי שלא יהא הבשר חופה אותו משמע דבכל החלבים הדין כן וכן משמע מלשון הרמב"ם שכתב בפ"ז מהל' מאכ"א הובא בטור סי' ס"ד וז"ל שם וכל מקום שתמצא בו החלב תחת הקרום והבשר מקיף אותו מכל סביביו ולא יראה עד שיקרע הבשר מותר עכ"ל מבואר מדבריו דבכל מקום הדין כן וכן כתב בשלחן גבוה סי' ס"ד אות י"ח וז"ל וכתב הטור והרמב"ם נתן סימן להכיר איהו חלב וכתב כל מקום שתמצא בו חלב תחת הכשר והבשר מקיפו מכל סביביו וכו' הרי זדה מותר עכ"ל הטור ולא ידעתי מה חידוש מצא בדבריו יותר ממה שאמר שמואל חלב שהבשר חופה אותו מותר וגם הרב המגיד ז"ל ציין לדברי הרמב"ם הך מימרא דשמואל ואולי ס"ל דהא דשמואל לא נאמר אלא

בחלב הכסלים ולא בשאר מקומות כסברת הרא"ם לכן הביאו בשם הרמב"ם שהוא ז"ל כולל כל המקומות שהבשר חופהו טהור הוא עכ"ל הש"ג וכן בפרישה סי' ס"ד אות ט"ו נראה ג"כ שסובר כן דהרמב"ם קאי על כל החלבים, ומה שהקשה הש"ג על הטור למה הביא דברי הרמב"ם, מקור דברי הטור לקוחים מדברי הרא"ש פגיה"נ אות ה' והרא"ש ביאר יותר וכתב שם וז"ל ולפי שאין הכל בקיאים באיזה מקום הבהמה מתפרקת בחייה נתן הרמב"ם סימן לדבר וכו' משמע דכונת הרמב"ם הוא רק לידע איפה המקום דליכא למיחש לפרוקא מיפרקא וזה כונת הטור שהביא זה בשם הרמב"ם אף שלא כתב כלשון הרא"ש.

(ז) **והנה** בס' הניקור של ר"ש מאלין הביא מס' רב טבחיה שתי' על קושית הט"ז יו"ד סימן י"ג סק"ג לענין שליל דחלבו מותר ודמו אסור וכתב הרא"ש הטעם לפי שהוא נבלע בכל הגוף וחשוב כדם האיברים של הבהמה עצמה והקשה הט"ז למה לא נחשב גם חלב השליל כחלב של הבהמה עצמה, ותי' בס' רב טבחיה דחלב השליל מותר מטעם שהבשר חופהו משום שנחבא במעיים של האם ומותר ככל חלב שהבשר חופהו מטעם על הכסלים ולא בתוך. ולפי השיטות שהבאתי דסוברים דרק היכא דכתיב על דרשינן דבשר חופה מותר אבל לא בכל מקום, אין תירוץ הרב טבחיה מספיק לתרץ קושית הט"ז, ואפי' נימא דגם בכל חלב היכא שהבשר חופהו מותר ג"כ קשה קושית הט"ז ותי' של הרב טבחיה תמוה מאד דאטו מה שהשליל בתוך מעי הבהמה חשיב חיפוי ולפי דבריו בכל הבהמה יהיה מותר כל חלבה דהרי הגוף של הבהמה חופה על כל החלב, אך הפי' של הבשר חופהו הוא שיהיה הבשר מונח על החלב וחופה אותו אז מותר א"כ בשליל מה שהשליל במעי הבהמה עדיין לא חופה הבשר על החלב.

ובאשכול סי' כ"ד כתב דטעם שהדם אסור בשליל כיון שמתערב תמיד עם דם אמו ונוזן ממנו הוי כדם אמו אבל חלבו בכלל בבהמה אותה תאכלו עכ"ל וכן תי' הט"ז, ועיי"ש בפרמ"ג, ובחידושי רעק"א, ועיי' במהר"ץ חיות חולין דף ע"ד מה שהביא שם בשם ספר יד המלך.

(ח) **והנה** בדרכי' סי' ס"ד סקכ"ו כתב שם דאף שמבואר בכדיתות דף י"ז ע"ב ובפירש"י בד"ה אפשר לברר דהבקי יכול להבחין ולהכיר בחתיכה אם הוא חלב או שומן מ"מ לא מצינו בפוסקים הסימן לידע מה החילוק בזה, כי הסימנים של תותב קרום ונקלף הוא להכיר במקום דיבוקו בפנים אבל כשהוא נפרד ועומד בפני עצמו לא נזכר בש"ס ובפוסקים הסימן וההיכר בזה, אך ספיה"ג כתבו שיש בקבלה הסימן להכיר בין חלב לשומן דחלב הוא רך מתמעך ומתמסמס בין האצבעות ואפשר לפררו לחלקים קטנים אבל שומן הוא קשה ואינו מתפרר ומתמעך בין האצבעות.

אכן אותו הסימן הוא דק להכיר בין חלב לשומן אבל יש גם חלב מותר

שיש לו כף הסימנים והטבע של חלב אסור והתורה התירה אותו כמו חלב הדפנות שהוא דומה לחלב האסור כמוש"כ התוס' חולין צ"ג וסמ"ג שהבאתי לעיל בארוכה וכן חלב שבתוך הכסלים למ"ד דרשינן על ולא תוך הוא מותר אף שיש לו הסימנים של חלב אסור כמוש"כ הרשב"א שהבאתי וכן יש שומן שיש לו כל הסימנים של שומן כשר והוא אסור באכילה כמו שומן הגיד (ועי' מש"כ בסוגיא דגיה"נ בסופו) או שומן שתחת קרום יותרת הכבר שכתבו התוס' בדף צ"ג ע"א שאינו דומה כלל לחלב ומבואר ברמ"א דמחמירין לנקר אותו שומן וביארתי בסוגיא דשומן היותרת.

ובספ"נ כתבו עוד סימנים להכיר בין חלב לשומן דחלב כשחותכין אותו עם הסכין החלב מהלך ונגרר עמו ונשאר מונח על הסכין משא"כ שומן שדבוק מאד אל הבשר וכל הרוצה להפרישו צריך שיעקור אותו מעט מעט (עיי' בט"א סי' מ"ט וברש"א ובת"נ השלם). ובבה"ג הל' חלב כתב שם וז"ל איזהו שומן טהור כל שאינו יכול לינטל ביד, שומן טמא דבר שנתלש ביד עכ"ל והוא דומה לחילוק הנ"ל, והוא מגמ' חולין מ"ט ע"ב דחלב טמא הוא תותב קרום ונקלף, וברמב"ן שהבאתי כתב שם עוד חילוקים בין טבע החלב להשומן עיי"ש.

חלב הכרס

(א) **אמרה** התורה (ויקרא ג' פסוק ג') והקריב מזבח השלמים אשה לה' את החלב המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב.

חלב המכסה את הקרב הוא חלב הפריסה שקורין טילא והוא תותב קרום ונקלף והוא החלב שנזכר בחולין מ"ט ע"ב שם בגמ' ורמינהו ואת כל החלב אשר על הקרב ד"י אומר מה חלב המכסה את הקרב קרום ונקלף אף כל קרום ונקלף ר"ע אומר מה חלב המכסה את הקרב תותב קרום ונקלף אף כל תותב קרום ונקלף ופירש"י שם וז"ל תותב שמלתו מתרגימין הוא תותביה כשמלה פרוש על הקרב עכ"ל, ובדברי ר"י פירש"י קרום ונקלף קרום דק יש עליו ונקלף הקרום מעל החלב שאינו הדוק בו כל כך עכ"ל (ועיין בטור סי' ס"ד ובפרישה ובב"ח וט"ז מה שפירשו בענין תותב קרום ונקלף וכבר ביארתי בסוגיא דחלב).

(ב) **והנה** תחת חלב הפריסה הולך קרום ותחת הקרום יש ג"כ חלב דבוק לכרס ועל אותו החלב שתחת זה הקרום נחלקו ר"י ור"א אם הוא חלב אסור או מותר והובא דבריהם במרדכי פא"ט סי' תרכ"ג עיי"ש, ומחלוקת ר"י ור"א תלוי בפירוש תותב קרום ונקלף דר"י סובר דקרום ונקלף פירושו שהקרום נקלף מעל החלב שהוא תותב והביא רא"י מפירש"י והוא כמו שפירש הב"ח בסי' ס"ד בפירוש הראשון דמה שפי' רש"י קרום ונקלף בדברי

ר"י גם לר"ע כן הפידוש וכן הפרישה באיה ו' כתב כן ורש"י פי' כן גם בדברי ר"ע (ועיי"ש בב"ח בפירוש הראשון שכתב דגם הטור סבירא ליה כן בפירוש קרום ונקלף כרש"י והבאתי דבריהם בסוגיא דחלב). ולשיטת ר"י מה שאמרה הגמ' תותב קרום ונקלף קאי הכל על הפריסה שהוא תותב ויש עליו קרום ונקלף הקרום מעליו, ור"א הקשה עליו וז"ל לדברך שאתה מפרש תותב קרום ונקלף הכל על הפריסה ולדברך אין אמור על הכרס כי אם על הפריסה א"כ מה קרום ונקלף לא הוה ליה לומר כי אם מה חלב המכסה שהוא תותב, ולכאורה דבריו צריכים ביאור דהרי בעינן גם הסימן של קרום ונקלף היינו שיהיה עליו קרום, ונקלף הקרום מעליו א"כ מה מקשה הר"א. אך דבריו יובנו לפמש"כ הב"ח יו"ד סי' פ"ד בד"ה איזהו חלב לתדך דברי הטור שכתב שם וז"ל ועל קרום ונקלף לא פירש רבינו כלום לפי שאינו סימן מובהק דעיקר האיסור וההיתר אינו תלוי אלא באם הוא תותב אם לא וכר"ע ואם הוא תותב אז הוא ודאי קרום ונקלף ואם אינו תותב אפי' הוא קרום ונקלף אינו חלב וכו' עכ"ל, נראה מדברי הב"ח דעיקר האיסור תלוי בתותב ואם הוא תותב אז הוא ג"כ קרום ונקלף וזה כונת הר"א דלשיטת הר"י למה הוצרך ר"ע להזכיר כלל דהוא קרום ונקלף הלא במה שזכר תותב ידעינן כבר דהוא גם קרום ונקלף ואסור.

ור"א פירש דמה חלב המכסה את הקרב תותב קרום ונקלף פידושו תותב היינו הפריסה קרום היינו הקרום שתחת הפריסה והוא על חלב הנקלף ונקלף זהו החלב שתחת הקרום הדבוק לכרס אף כל מקום שהוא תותב וגם יש בו קרום וגם יש בו נקלף אסור, ולפידושו דקרום היינו הקרום שתחת הפריסה הקרום אסור מדאורייתא ואינו כשאר קדומין שאסרו רק מדרבנן כמו שהבאתי בסוגיא דקדומין דברי ד"א שכתב כן בהדיא דהקרום שעל הכרס אסור מדאורייתא, ומה שפירש נקלף דקאי על החלב הוא קצת כפי' הסמ"ג שהכאתי בסוגיא דחלב אך הסמ"ג פירש שם דקאי על חלב התותב דהוא נקלף אבל לר"א הפירוש שחוץ מחלב התותב שעל הקרום יש גם חלב הנקלף שתחת הקרום (ועיי' באבן שלמה על הראב"ן מס' חולין סי' ר"פ שכת' שם דפי' ר"א הוא גם אליבא דר"י דקרום ונקלף יהיה הפירוש שיש קרום ותחתיו חלב נקלף ועיי"ש שהביא דאיה מדברי האו"ז).

והנה הר"א כתב דלפירושו היינו דפליגו בקיבה שיש בו קרום וגם נקלף ואינו תותב ובחידושי אנשי שם כתב שם וז"ל אבל לפירוש רבינן יואל קשה דמאי פליגי כיון שאין שם תותב א"כ נמי אין נקלף שהרי בכלל תותב הוא עכ"ל, ולא הבנתי דבריו שהדי גם לפי' ר"י משכחת קרום ונקלף בלי תותב היינו חלב שיש עליו קרום ונקלף מעל החלב אעפ"י שהחלב אינו תותב, ומדבריו נראה דלמד דלר"י פי' נקלף היינו דהחלב נקלף, אך הר"י לא פי' כן רק שפי' כרש"י דנקלף הפי' שהקרום נקלף מעל החלב

כמוש"כ, וכדי לעמוד על כונת ר"א צריך להקדים מה שהביא האו"ז בה' טריפות סי' תי"ג בתשובת ר"א לר"י וז"ל קשה לך שאתה מפרש הכל במכסה הואיל וכולהי תלתא איתנהו במכסה בפרישה תותב קרום ונקלף ולשון מכסה משמע פריסה מה ראה ר' ישמעאל לומר קרום ונקלף ולא פריסה והלא עיקר מכסה זהו פריסה וזה תותב א"כ לא בעי תותב אלא קרום ונקלף מ"ש דתותב לא בעי וקרום ונקלף בעי, בשלמא לירידי דאמינא בג' מקומות יש חלב בכרס, פריסה וקרום ותחתיו נקלף היינו דקא מיפלגי ד"י ור"ע בפירושא דקרא ר"ע מפרש המכסה את הקרב זהו תותב והיינו פריסה ודומיא דהכא אסר בשאר מקומות דאיכא קרום ונקלף תחתיו נמי אסור, ואם אין קרום ונקלף מיהו הוא תותב אסור שזה עיקר, ור' ישמעאל סבר המכסה אין זה תותב אלא אמי' קרום ונקלף נמי מכסה קרוי דכל מקום שהוא שנדבק חלב וקרום התם הוה מכסה מקומו ומשום חלב שעל גבי קיבה הואיל ואיכא קרום ונקלף אסור עכ"ל, ונראה דזה כונת ר"א שכתב והיינו דפליגי בחלב הקיבה שיש בו קרום וגם נקלף ואין בו תותב אבל לר"י קשה דכיון דלר"י הכל קאי על חלב המכסה וכיון דלר' ישמעאל לא בעינן תותב משום דלא ילפינן מחלב הפריסה א"כ גם נקלף לא ליבעי דגם נקלף הוא בחלב הפריסה.

ועיי"ש באו"ז מה שתייץ ר"י וז"ל דר' ישמעאל אינו תופס בסימנים כ"א קרום ונקלף ולא תותב כר"ע דהכי קיבל דבר זה מרבותיו לחומרא, ועיי' בתורה והמצוה פ' ויקרא פיסקא קס"ח דר' ישמעאל ור"ע פליגי בפירוש תיבת מכסה עיי"ש.

והנה הר"א הקשה לר"י ולשיטתיה דחלב הדבוק בכרס מותר מפני שאינו פריסה היכי מרבה מואת כל החלב שעל הדקין ושעל הקיבה הלא אינו פריסה, ועוד מנלן לאוקמי קרא לרבות חלב שעל הקיבה ושעל הדקין אדרבא נימא דאיצטריך קרא לחלב שעל גבי הקרב אלא ש"מ דחלב שעל הקרב אסור ממשמעותיה דקרא ואייתיר את כל החלב לרבות חלב שעל הדקין ושעל הקיבה ובהעמק שאלה בפ' ויקרא באות ד' כתב וז"ל והקושיא מחלב שעל הקיבה לא קשה דלא תלוי במה שאינו פריסה אלא חלב הדקין לר"ע הוא תותב קרום ונקלף היינו שהחלב תותב כשמלה פרושה וקרום עליה מלמעלה ונקלף הקרום ולר"י מרבינן חלב הקיבה שיש עליו קרום ונקלף, משא"כ חלב הדבוק שבכרס שאין עליו קרום שהקרום העב לחלב שעליו שייך ונקלף ממנה עכ"ל.

מש"כ שהקרום העב שייך לחלב שעליו ונקלף ממנה עיי' באו"ז באות תי"ג בתשובת ר"י שכתב שם וז"ל הא דאמרתי שהקרום שעל הכרס אינו אסור אלא משום שחלב המכסה שוכב עליו היינו טעמא שיונק ודבק אל הבשר הכרס ומופרד מהמכסה משא"כ למעוטי, הנך תלתא קרמי דתרבא

שדבוקין ממש לחלב עכ"ל הרי בהדיא דהקרום של הכרס מופרד מהמכסה ומחובר לחלב הדבוק לכרס משו"ה סבר ר"י דאפי' איסור דרבנן אין בו ורק מטעם חומרא אסור, ולפי"ז גם מש"כ שם בהעמק שאלה ליישב קושיית ר"א דנימא דהריבוי בא לחלב הדבוק לכרס ותירץ די"ל דלהא מהני המ"מ שאינו אסור אלא דומה למכסה וא"א לרבות חלב הדבוק עיי"ש, ולפי הנ"ל גם בחלב הדבוק לכרס יש עליו קרום כמו בחלב הקיבה, אך יש ליישב קושיית ר"א דכיון דלר"י קרום ונקלף פירושו שיש על החלב קרום ונקלף הקרום מעל החלב א"כ יש לומר דבחלב הדבוק לכרס הקרום שעליו דבוק להחלב כמוש"כ ר"י שדבוק אל בשר הכרס ואינו נקלף משום הכי מרבינן מכל חלב הקיבה, וגם יש לומר לפי מש"כ הר"י דחלב הדבוק לכרס הקרום חופה אותו ומותר מטעם על ולא תוך משו"ה דרשינן ריבויא דכל על חלב הקיבה (ועיי' מש"כ לקמן באות ג')

ועיי' במדרכי סי' תרכ"ג דר"א הביא ראייה ממש"כ רש"י בדף צ"ג ע"א בד"ה חות ביה טפי דחלב שעל דד הטחול חייבין עליו שהוא מחובר שם לכרס ולחלב אלמא דחלב הדבוק לכרס חייבין עליו שאפי' קרום שעל הטחול אסור בגינו, ועיי' באו"ז שהביא יותר באדיקות, ובהעמק שאלה פ' ויקרא אות ד' כתב ע"ז שזה ראי' שאין עליה תשובה רמרש"י משמע בהדיא דסבר כר"א דחלב הדבוק לכרס אסור.

(ג) **והנה** הר"י הקשה על ר"א דחלב הדבוק לכרס יהיה מותר משום שהקרום חופה את החלב הדבוק לכרס והיה חיפוי בשר וכדפירש"י בפגיה"ג, וכונתו למה שכתב רש"י שם בדף צ"ג ע"א בד"ה חלב שהבשר חופה אותו דקרום הוה חיפוי בשר, ולכאורה צ"ב דגם לשיטת ר"י קשה הא דקרום ונקלף הוי סימן לחלב אדרבא נימא דיהיה הקרום חיפוי לשיטת רש"י דהקרום הוה כחיפוי בשר, וכבר הרגיש בזה בס' הניקור של רש"א בהערה חלב מכוסה וז"ל כתבתי שיש לו להחלב סימן שמכוסה עם קרום והוא תמוה לכאורה וכי הקרום גורם איסור אדרבא רוב הפוסקים ס"ל שחלב מכוסה עם קרום הוא שומן כשר, אכן נראה שקרום זה הוא דק מאד ואינו דומה לשאר קרום ולכל הדעות לא חשוב חיפוי עכ"ל א"כ צ"ל גם הכא דקרום שעל הכרס הוא עב ומשו"ה הוי חיפוי (כמוש"כ בהעמק שאלה והבאתי דבריו לעיל באות ב') ועיי"ש ברש"א שתירץ עוד תירוץ דלענין חיפוי בעינן שני קרומין ואז הוה חיפוי, והכא בכרס ג"כ יש שני קרומים כמש"כ הכנה"ג בהגהות הטור סי' ס"ד אות ט' וכן צ"ל דבקיבה שהוא אסור לר"י משום שהוא קרום ונקלף, הקרום הוא דק ומשו"ה לא חשוב כחיפוי בשר וכן בחלב המכסה דיש עליו קרום מיירי דהקרום דק וצע"ע, (ועיי' בדעת כהן סי' מ"ה מש"כ בכונת ר"י והבאתי קיצור דבריו בסוגיא דחלב אות ו') ובאו"ז הביא תירץ ר"א על קושיא זו וז"ל ואשר נתלית ברבינו שלמה שאמר בחלב הכסלים

חיפוי בשר גמור דוקא חלב שבכסלים כמו שאומר בגמ' ולא שבתוך הכסלים כדאמר נמי ולא שבתוך הכליות משום דבשר חופהו לא משום קרום דא"כ חוץ שעל הכליות יהיה מותר לדברין שהרי קרום חופה אותו אלא על כרחך חיפוי בשר הוא שבתוך הכסלים ושבתוך הכליות ולא חיפוי קרום כדאמר חלב שהבשר חופה אותו מותר ולא אמרינן שהקרום חופה אותו וכשהוא מונח לא שבתוך הכסלים ולא שבתוך הכליות לדברין היה לו לומר ולא שבתוך הכרס אלא ש"מ שהוא אסור והאוכלן בכרת עכ"ל ר"א, ובתועפות ראם בסי' מ"ז אות ז' כתב לפרש כונת ר"א דלכאורה תירוצו אינו מובן דהרי רש"י כתב בהדיא דקרום הוה חיפוי, וכתב דהר"א לשיטתו דס"ל דקרום הכרס אסור מדאורייתא וכיון שהקרום אסור מדאורייתא לא חשוב חיפוי עיי"ש, ולפי"ז מה שהקשה ר"א דלר"י גם חוץ לכליות יהיה מותר מטעם חיפוי קרום כונתו דאם נימא דגם קרום שאסור מדאורייתא חשוב חיפוי א"כ גם בכליות נימא הכי ומוזה ראייה דקרום שאסור מן התורה לא חשוב חיפוי רקרום העליון בכליות אסור מן התורה ולשיטתו דגם קרום הכרס אסור מן התורה משו"ה לא חשוב חיפוי, ולר"י לשיטתו דס"ל דקרום הכרס מותר מן התורה לא קשה קושית הר"א דבכליות גם ר"י ס"ל דלא חשוב חיפוי כיון דאסור הקרום מדאורייתא, וגם לפימש"כ דיש חילוק בין קרום עב לקרום דק לא קשה מקרום הכליות דשם הוא קרום דק ומשו"ה לא חשוב חיפוי ואדרבא זה הוי סימן לחלב שהוא אסור.

ובהעמק שאלה פ' ויקרא הביא עוד ראייה לר"י מפירש"י דף מ"ט ע"ב בד"ה חלב טמא אינו סותם ופירש"י כגון כרס או המסס שניקב וחלב המכסה את הקרב סותמן וכו' דמשמע הא חלב הדבוק סותם, ומפורש כדבריו באו"ז בתשובת ר"י לר"א, ור"א ג"כ מביא ראייה מרש"י בד"ה הקודם וז"ל הר"א ועוד הא דאמר רב חלב טהור סותם פרש"י חלב שע"ג דקין ושעל הכנתא מכלל שעל זכרס אסור ואפי' הדבוק לכרס ואינו סותם משום דלא מיהדק שפיר שהרי נקלף עכ"ל. וכן מה שכתב שם בהעמק שאלה דלר"א גם בדקין הוא תותב קרום ונקלף היינו חלב תותב ותחתיו קרום ותחת הקרום חלב נקלף, באו"ז בתשובת ר"א כתב שם דחלב הדקין אינו תותב קרום ונקלף ורק בחלב המכסה יש בו הסימנים של תותב קרום ונקלף ועיי"ש באריכות מחלוקת ר"י ור"א.

ד) והנה הבה"ג והשאלות פ' ויקרא כתבו וז"ל והי ניהו תרבא דקרב דכתיב את החלב המכסה את הקרב הדא היא פריסותא ואת החלב אשר על הקרב היינו שעל המסס ובית הכ' דאמר ר"א אמר ר"י אמר שמואל חלב שעל המסס ובית הכ' אסור וענוש כרת וזהו חלב שעל הקרב מאי שנא הא מדכולא כריסא משום דדמי לחלב המכסה את הקרב מה חלב המכסה את הקרב תותב קרום ונקלף, וכתב ע"ז ההעמק שאלה וז"ל הדא הוא

פריסותא וכ"כ בה"ג חלב היינו פריסותא והוא הקרום שנקרא טיל"א משמע
הא החלב שתחת הקרום ודבוק לבשר אינו בכלל חלב המכסה וכ"כ בסמוך
מ"ש הא מדכולא כריסה משמע דחלב הדבוק לכרס כשר והיינו שכתב רבינו
ובה"ג דהא דכתיב ואת החלב אשר על הקרב היינו שעל המסס ובית הכוסות
מבואר דדוקא זהו אשר על הקרב ולא זולת והוא כשיטת ר"י ולא כשיטת
ר"א עכ"ל וכן כתב בערה"ש דבה"ג ושאלות ס"ל כר"י והובא בגילוי דעת
סי' ס"ד סעיף ח'.

אכן הר"א בעצמו כתב דגם השאלות ס"ל דחלב הדבוק לכרס אסור וז"ל ר"א
והובא באו"ז ואני ידעתי כי המורים ראו בשאלות דר' אחאי שאמר חלב
המכסה את הקרב זהו חלב שעל המסס ובית הכ' ומאי שנא משאר חלב שעל
הכרס מפני שהוא תותב והם סברו מוקאמר שאר חלב שעל הכרס מכלל ששאר
חלב מותר וחלילה חלילה הגאון לא בא אלא לפרש אמאי אמר ר' יהודא אמר
שמואל חלב המכסה את הקרב זהו שעל המסס ולא אותו שעל שאר הכרס ופירש
משום שהוא תותב דהיינו מכסה ונראה לי שעיקר כרס הוא המסס ובית הכו'
ומיהו כל החלב שעל הכרס אסור זאלת"ה אלא דוקא כמו שהוא אומר זהו שעל
המסס ובית הכו' א"כ שעל הכרס אפילו הפריסה מותר ובהאי מודית שהוא אסור
הילכך הכי הוא כדפרישית עכ"ל (שוב ראיתי בתועפות ראם סי' קמ"ד ס' ו'
שהקשה על ההעמק שאלה מהאו"ז אך באמת הגירסא בשאלות שלפנינו הוא
את החלב אשר על הקרב היינו שעל המסס וכו' וכן הגירסא בגמ' דף צ"ג ע"א
ולפי גירסא זו משמע דחלב הדבוק לכרס מותר :

והנה ר"א כתב עוד פעם לתרץ דברי השאלות וז"ל ואותו הגאון שכתב
מאי שנא מדכולא כריסה לא עלתה על לבו להחזיר אלא מילתא דר"ע
מפרש מה ראה ללמוד מן חלב המכסה דהוא תותב ומשאר חלב שעל הכרס אינו
אומר ומפרש דהוא תותב עיי"ש וגם זה צ"ע דמדברי השאלות משמע דבא
לפרש דברי ר"י אמר שמואל ולא לפרש דברי ר"ע :

והנה שיטת הרמב"ם כתב המדוכי בפא"ט סי' תרכ"ב שהוא כשיטת ר"א
מדכתב הרמב"ם בפ"ו מהל' שחיטה ה' י"א כרס שניקב טריפה שאין
לך דבר שיסתום שהרי חלב שעליו אסור חזינן דס"ל דאין על הכרס חלב כשר
שיסתום :

ולכאורה יש להעיר דלפי שיטת ר"א ע"כ קרום הכרס אסור מדאורייתא
וחייבין עליו כרת כמו שהבאתי לעיל דבריו ובגמרא לא מנו אותו
הקרום משום דלא מנו אלא הני דאסורי דרבנן ולא הנך דאסורי דאורייתא
כמוש"כ ר"א שהבאתי. וא"כ אם נימא דהרמב"ם ס"ל כשיטת ר"א מדוע לא הביא
קרום הכרס דאסור מדאורייתא, דהרי הרמב"ם בפ"ו מהל' מאכ"א הביא גם קרום
הטחול במקום הדר וקרום העליון של כליות דחייבין עליהם כרת ואפשר משום
שהרמב"ם לא הביא כלל חלב המכסה את הקרב משו"ה לא הביא גם קרום הכרס

דהרי גם הקרום הוא בכלל תותב קרום ונקלף של חלב המכסה לשיטת ר"א :
ה) ב"י סי' ס"ד כתב ששמע מנשים כשרות מספרד שמנקרין הכרס מכל
חלב שבו וכתב שם שמנהג אבותיהם בידיהם שנהגו כר"א. וכן פסק
בשו"ע סי' ס"ד סעיף ט' דחלב הדבוק לכרס תחת הפריסה אסור והגיה הרמ"א
דכן נוהגין בכל מקום חוץ מבני ריינוס שנוהגין היתר ואין מוחין בידם שכבר
הורה להם זקן. וכן בלבוש סי' ס"ד סעיף ט' כתב וז"ל וכן כל חלב הדבוק לכרס
תחת הפריסה נוהגין בו איסור וכ"ש הקרום הפרוס עליו ואעפ"י שדבוק לכרס
קצת ואינו פרוס כ"כ כשמלה מ"מ אסור וכן המנהג בכל מקום חוץ מבני ריינוס.
ובפרמ"ג במשבצות זהב סעיף ד' כתב דהט"ז פסק כר"א וכתב נמי איכא ואינו
סותם כמוש"כ הרמב"ם דחלב שצ"ל אינו סותם ולא דמי לאיחרא דחלב הדבוק
לכרס לדין חלב גמור הוא. וכן כתב בפר"ח סי' ס"ד אות י"ד. ועיי' בגילוי
דעת סי' ס"ד סעיף ט' שהביא בשם התשב"ץ ח"ד סי' מ"ח שכתב שם דהב"י תלה
דין זה במנהג לאסור כדעת ר"א אבל אין דעתו להחמיר לומר שיש בו איסור
כרת ורק מצד מנהג צריך לנטלו ודוקא באותו חלב הנמצא בבשר הכרס גלוי
לעין כל אבל במקום הדבקים שהוא בין בשר לבשר בתוך הדבק ואין עליו שום
קרום ולא בא עליו החלב העליון הפרוש כי הוא בהדרי חדרים לכו"ע מותר ורק
אנו מחמירים לנקר ממנו מה שהוא קרוב לשפה החצונה וא"צ לחטט אחריו ולפרק
את הדבקים. ובתשובת רמ"ע מפאנו סי' כ"א הביא ג"כ מחלוקת ר"א ור"י וכתב
דהמחמיר תע"ב והמקיל נתלה באילן גדול אלא דמקום שנהגו בו איסור אסור
לפרוץ גדר עכ"ל הגילוי דעת. ובשלחן גבוה סי' ס"ד סעיף כ"ד כתב וז"ל ודע
שבקצת כרס יש חלב טהור ואינו נכנס בכלל חלב הדבוק לכרס שתחת הפריסה
שזה אינו דבוק לכרס אלא בכלל בשר הכרס הוא והוא מכוון בגשר הכרס עכ"ל
וכתב בטהרות אהרן סי' ט"ו בניקור הכרס וז"ל הכרס צריך להסיר. הקרום
וכל חלב שתחת הקרום. וגם צריך לפתוח הכפולים ולהסיר החלב שבין
הכפולים וכן כ' בעקרת הבית סי' א' סעיף ה' וכ"כ בצינה לדוד סי' ט' אות ב'
ובזבח שמואל דף י"ב. וכתב ברמ"א דבמקום שנוהגים בו איסור דינו כשאר חלב
לבטל בששים ובט"ז ס"ק ח' כתב דלא אמרינן בזה חתיכה נעשה נבילה וכן
הביא שם בשם מהרש"ל (ועיי' במשבצות זהב סק"ח) ובפר"ח סי' ס"ד ס"ק י"ד
כתב דאמרינן חתיכה נעשית נבילה (ועיי' בחגורת שמואל סי' ס"ד ס"ק ט"ז
שהאריך בזה) :

ועיי' ברמ"א שכתב עוד שאין אוסרין כלים של בני ריינוס הואיל ונהגו בו
היתר ובט"ז ס"ק ט' ובש"ך ס"ק י"ב כתבו דגם מתבשילין שלהם אין
נוהרין (ועיי' במשבצות זהב סק"ט ובחגורת שמואל ס"ק י"ז מה שהאריך בזה.

חלב המסס ובית הכו'

(א) ז"ל הגמ' בחולין דף צ"ג ע"א אמר ר' אבא אמר ר"י אמר שמואל חלב שעל המסס ובית הכיסות אסור וענוש כרת וזהו חלב שעל הקרב ופירש"י המסס ובית הכו' בסוף הקרב ולא זהו עיקר חלב המססה את הקרב שקורין טיל"א שהוא תותב קרום ונקלף, אבל אותו חלב המססה את הקרב דבוק לחלב שעל המסס ובית הכו' עכ"ל וכן כתב בר"ן וז"ל וזהו חלב שעל הקרב לא שיהא זה עיקר של חלב שעל הקרב אלא לומר שזה מחלב שעל הקרב עכ"ל :

והנה בשאלתות דר' אחאי פ' ויקרא כתב וז"ל ואשר על הקרב היינו שעל המסס ובית הכו' דאמר ר"א אמר ר"י אמר שמואל חלב שעל המסס ובית הכו' אסור וענוש כרת וזהו חלב שעל הקרב, וז"ל הרמב"ם פ"ז מהל' מאכ"א ה"י חלב שעל המסס ובית הכו' הוא החלב שעל הקרב עכ"ל, וכתב בהעמק שאלה על השאלות פ' ויקרא אות ד' דמה שכתב רש"י דלא זה עיקר חלב שעל הקרב הוא רש"י לשיטתו דסובר כר"א דחלב הדבוק לכרס אסור א"כ הפסוק ואת כל החלב אשר על הקרב אתי לחלב הדבוק לכרס וזה עיקר חלב שעל הקרב, ומה שאמרה הגמ' דחלב שעל הקרב הוא המסס ובית הכו' הכונה הוא דגם זה בכלל, אבל לשיטת הבה"ג והשאלות דסברו כר"י דחלב הדבוק לכרס מותר וחלב המססה היינו פריסותא והפסוק ואת כל החלב אשר על הקרב אינו אלא המסס ובית הכו' שיש עליו חלב ותותב קרום ונקלף וכפירש"י דחדא מילתא הוא שהקרום הוא נקלף, וזהו עיקר חלב שעל הקרב, ועיי"ש שכתב דגם הרמב"ם סבירא ליה כהשאלות ואע"ג דאוסר חלב הדבוק לכרס כמוש"כ המרדכי אפשר לומר דלא מטעם רש"י אלא דס"ל שהוא בכלל המססה אבל חלב שעל הקרב אינו אלא המסס ובית הכו' :

והנה חלב המסס ובית הכו' הוא ג"כ תותב קרום ונקלף כמבואר בשאלות  וכ"כ בהעמק שאלה שהבאתי, אבל באו"ז כתב דהמסס ובית הכו' אינו תותב קרום ונקלף ואפשר דזה רק לשיטת ר"א דמפרש תותב קרום ונקלף היינו דבעינן חלב תותב ותחתיו קרום ותחתיו חלב נקלף וזה אינו בהמסס ובית הכו' וכמו בריש מעיא דכתב ג"כ הר"א דאינו תותב קרום ונקלף, אבל לפירש"י בתותב קרום ונקלף דהכל קאי על החלב התותב גם בהמסס ובית הכו' יש חלב תותב קרום ונקלף, אך באו"ז שם משמע דגם לר"י המסס ובית הכו' אינו תותב :

ובב"י סי' ס"ד כתב וז"ל וכתב בהגהומי"י בפ"ז מהל' מאכ"א חלב שעל המסס ובית הכו' פרוש הוא מונח עליו כשמלה פרוסה. ובלבוש סי' ס"ד סעיף ח' כהב ג"כ דחלב שעל המסס ובית הכו' אסור וחייבין עליו

כרת שהוא בכלל חלב המכסה את הקרב שהרי הוא פרוש עליהם כשמלה
כמו החלב שעל הקרב עצמו שהוא הכרס עכ"ל.

(ב) **מבואר** מהנ"ל דחלב המסס ובית הכו' אסור וענוש כרת. וכן הוא
בטור ובשו"ע סי' ס"ד סעיף ח'.

וכתב ביש"ש פגיה"נ אות ז' וז"ל אמר ר"י אמר שמואל חלב שעל
המסס ובית הכו' וכו' וגראה דוקא מה שעדיהן אבל מה שבין
המסס ובית הכו' במקום דבוקה אינו אלא שומן ולא חלב כאשר כתב המרדכי
בשם ר"י ומ"מ נהגו איסור בכולן עכ"ל.

וכתב בטהרת אהרן אות ט"ו בית הכו' זהו סוף הכרס עשוי ככובע
(ונקרא בל"א כלה הויב) וצריך ג"כ להסיר הקרום עם כל החלב שחחתיו.
המסס הוא מחובר לבית הכוסות (ונקרא בל"א תפלה או סידר) צריך ג"כ
להסיר הקרום והחלב שעליו, וכ"כ בציל"ד אות ט' סעיף ב' ובעקרת הבית
סי' א' סעיף ה' ובוש"ש דף י"ב.

חלב הקיבה

(א) **ז"ף** הגמ' בחולין מ"ט ע"א ר' יצחק בר נחמני אמר ר' אושיעא חלב
שע"ג קיבה כהנים נהגו בו היתר כר"י שאמר משום אבותיו
וסימנך כהנא מסייע כהני וכו' (ופרש"י כהנים שהקיבה ניתנה להם מאת
זובחי הובח נהגו בו היתר לאכול) ומבואר שם בגמרא דחלב הקיבה אינו
תותב רק קרום ונקלף, וקאמר בגמרא אמר רבא שמעת מיניה דר"נ תרתי
חימצא ובר חימצא חד סתים וחד לא סתים ולא ידענא הי מינייהו ר"ה
ב"ח ור"ה בריה דר"נ אמר בר חימצא סתים חימצא לא סתים, הי חימצא
והי בר חימצא ת"ש דאמר ר"נ אינהו מיכל אכלו ולדידן מיסתם נמי לא
סתים (אינהו בני א"י מיכל אכלי ליה דקסברו חלב טהור הוא ולדידן אפילו
מסרסם נמי לא סתים בתמיה לדידן בני בבל נהי ולא אכלי ליה להכי
מיהא מחזקין ליה בחלב טהור להיות סתם שמע מיניה ההוא דפליגי ביה
בני ארץ ישראל ובני בבל קרי ליה ר"נ בר חימצא, והיינו דאייתרא חלב
שבמקום היתר שהקיבה עשויה כקשת ומבחוץ קרי דאקשתא ומבפנים לעיגול
קרי דאייתרא חבל ונדאייתרא פליגי כדמפרש ואזיל) דאקשתא כו"ע לא
פליגי דאסור כי פליגי באייתרא (ופרש"י דאקשתא כו"ע לא פליגי דבין
לבני בבל ובין לבני מערבא אסור דאפילו ר"ע דאמר לעיל תותב קרום
ונקלף אסור דהאי נמי לתותב דמי שאינו מחובר אלא באמצע הקשתא
שקורין פישט"א, כי פליגי דאייתרא הני בבל סברו לה כר"י דאמר כל קרום
ונקלף חלב טמא הוא והאי נמי קרום ונקלף ובני מערבא כר"ע דבעי תותב
קרום ונקלף והאי לאו תותב הוא) איכא דאמרי דאייתרא כו"ע לא פליגי

דשרי כי פליגי דאקשתא כי הא דאמר ר' אמי מקמצין וכן אמר ר"י משום זקן אחד מקמצין (ופירש"י איכא דאמרי דאייתרא כו"ע לא פליגי דשרי דכר"ע סברו ליה כי פליגי דאקשתא מאן ראסר סבר תותב הוא ומאן דשרי סבר כיון דמחובר במקצת לאו תותב הוא. ולהאי לישנא בתרא לא מיתוקמא מילתא דר"נ דכיון דבאקשתא דפליגי ביה אמר ר"נ דסתים כ"ש דאייתרא דכולהו שרי וא"כ מאן לא סתים ודר"נ אלישנא קמא והכי מסתברא כלישנא קמא וכו' ולדידן תרזוייהו אסירו דבתר בני בבל גרינן דאנן בני גולה אנן וכלישנא קמא ולחומרא וכו'. ר"ה כי הא. אלישנא קמא קאי ר"א מערבא הוא ואמר מקמצין נוטלין ממנו מעט למעלה מההוא דאייתרא מפני שחלב הקרב שוכב עליו ואוכלין השאר) אמר ר' אויא הוה קאימנא קמיה דר' אמי קמצו והבו ליה ואכל, שמעיה דר' חנינא הוי קאי קמיה דר"א א"ל קמוץ הב לי דאיכול חזייה דהוה קמחסם אמר ליה בבלאה את גום שרי.

מבואר דשיטת רש"י הוא דהלכה כלישנא קמא דחלב דאקשתא לכו"ע אסור משום שהוא תותב בקרום ונקלף, ומחלוקת בני בבל וא"י הוא בחלב דאייתרא דבני א"י היתירו משום דסבירא להו כר"ע דבעינן תותב ואייתרא אינו תותב ובני בבל אסרו משום דסברו כר"י דסגי בקרום ונקלף ואנן בתר בני בבל גרינן ושני החלבים בקיבה אסורין. ועיי"ש בתוס' ד"ה דאייתרא שכתבו דגם ללישנא בתרא קאי מילתא דר"נ, ולהאי לישנא מפרש מילתא דר"נ בניהותא אינהו מיכל קא אכלו ליה השתא לדידן דלא אכלינן אפילו סותם אינו :

ברא"ש פגיה"נ סי' ל' פסק ג"כ כרש"י וז"ל והאלפס ז"ל פסק דאייתרא שרי ולא מסתברי אלא כדפסק ר"י דנהי דמדיאורייתא שרי דקיי"ל הלכה כר"ע מחבירו מ"מ בני בבל דמירג' לנהוג בו איסור וכל מנהגינו כבני בבל :

אב"ר הרי"ף בפא"ט כתב דקיי"ל כר"י שאמר משום אבותיו דחלב הקיבה שרי ודוקא דאייתרא אבל באקשתא אסור, וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א ה"ו וז"ל ויש שם חלב על הקיבה עקוט כמו קשת והוא האסור וחוט משוך כמו יתר והוא מותר עכ"ל וכן ג"כ דעת הרמב"ן, (ועיי' בהגהמ"י אות ד' שכתב שם על דברי הרמב"ם וז"ל אבל רבותינו מצרפת פוסקים לחומרא ואסרו בין באקשתא בין דאייתרא כלישנא דמחמיר התם פא"ט ובני בבל דלא אכלו דאייתרא כדאייתא פרק מקום שנהגו, ואנן וכל בני חו"ל אחרי תלמוד בבלי נמשכין עכ"ל.

ועיי' בר"ן פא"ט שכתב דטעם הרי"ף והרמב"ם הוא משום דבגמ' מוכח דאפי' בני בבל לא אסרו ליה מדינא אלא שנהגו בו בו איסור, וכיון דמדינא שרי אע"ג דבני בבל נהגו בו איסור לא חיישינן למנהגא דידהי ייכל דוכתא דלא נהגו בו איסורא שרי, ובפגה"ג גבי ביעי

חושילתא ביאר הר"ן יותר וז"ל שם דלא רמי לתרבא דאייתרא דבכל דוכתא שרי בר מאתרא דנהגו ביה איסורא וכמו שכתבתי למעלה דהתם אפי' בני בבל לא סבירא להו דאסור אלא ממנהגא בעלמא הוא שנהגו בו איסור והכי מוכח ממה דאמרינן לעיל דידהו מיכל נמי אכלו ליה לדידן מיסתם מיהא סתים אלמא אפי' לבני בבל לא אסור מדינא דאי אסור מיסתם נמי לא סתים אלא ודאי הכי קאמר כיון דלדידן נמי לא אסור אלא ממנהגא דינו שלא לאכול מפני שנהגו בכך אבל מיסתם מיהא סתים ומשו"ה מדינא הוא דבכל מקום שלא נהגו בו איסור יהא מותר עכ"ל (ועיי' במעדי"ט פא"ט סי' ל' אות ש') וכן כתב בהת"מ בפ"ז מהל' מאכ"א ה"ו (ועיי"ש בלח"מ משנה י"ה שכתב בזה).

ובחידו' הרשב"א דף נ' ע"א כתב בשם הרמב"ן דכיון דאשכחן ליה לר"ע ולד"י משום אבותיו דשרי וכהנים נהגו בו היתר וכמה רבנן סמכו אכלו ליה לדידן נמי שרי. ואע"ג דבבלאי נהגו בו איסור אנן לא חיישינן למנהגא אלא היכא דנהגו נהוג והיכא דלא נהוג שרי (ועיי' בפר"ח סי' ס"ב ס"ק י"ג מה שכתב בשיטת הרשב"א).

ובשאלות פ' וקרא כתב ג"כ כשיטת הרי"ף דחלב דאייתרא מותר רק במקום שנהגו שלא לאכלו אסור ועיי"ש בהעמק שאלה אות ה' שהאריך בזה וכתב שם פי' אחר בגמ' ומיישב שיטת הרי"ף והרמב"ם דפסקו כלישנא בתרא דאייתרא לכו"ע שרי והביא דהשאלות גרים בגמרא ר"א אמר רב מקמצין ולא כמו הגירסא שלפנינו שהוא ר' אמי. וא"כ אם גורסין רב ורב היה מבבל ואפ"ה אמר מקמצין זה ראייה ללישנא בתרא דאייתרא לכו"ע שרי.

ובכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ד סעיף ע"ח הביא דברי הבה"ג שפסק דאקשתא אסור ודאייתרא שרי וכתב דהוא או מטעם שפסק כלישנא קמא ודאייתרא שרי כבני א"י וכפסק הרי"ף והרמב"ם או דפסק כלישנא בתרא דבאייתרא כו"ע לא פליגי דשרי ועיי' בב"י סי' מ"ח שכתב שם דהרמב"ם פסק כלישנא בתרא (עיי"ש בב"ח וברירשה).

ובטור סי' ס"ד הביא שני השיטות ועיי"ש בב"י שהביא בשם רבינו ירוחם דהעיקר כפידש"י והרא"ש וכתב דכן הוא גם דעת הסמ"ג וסמ"ק וכתב שם וז"ל וכתב מהר"ן חביב ובזמן הזה ראוי לנהוג בו איסור אפי' לדברי הרמב"ן שאמר בכל דוכתי דלא נהגו ביה איסור שרי. וכבר נהגנו עתה איסור וכן הדור שלפנינו א"כ אין בנו כח לחזור ולנהוג בו היתר עכ"ל, וכן פסק בשו"ע סי' ס"ד ס"ק י"ד חלב הקיבה שעל הקשת אסור מן הדין מן התורה ושעל היתר אסור ממנהג שנהגו בו איסור (ועיי' בכרתי סי' ס"ד ס"ק ס"ו דהיינו היכא דנהגו אבל במקום דלא נהגו מותר ועיי"ש מה שכתב בס"ק ס"ז). וכתב הרמ"א ע"ז ויש אומדין שמדינא אסור ולכן

אין להקל בו, וכן כתב בלבוש סי' ס"ד סעיף י"ד דמדברי סופרים נהגו לאסור ג"כ אותו שעל היתר ואין להקל בו וכתב על זה בפר"ח סי' ס"ד ס"ק כ"ב וז"ל אסור ממנהג ונפק"מ למקומית שנהגו בו היתר שאין לבטל המנהג אבל לפי סברת הי"א שהביא הרמ"א בכל מקום אין להקל, והנה בשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק מ"ח הקשה על הכנה"ג שכתב בהגהות ב"י אות פ"ב על מה שכתב המהרי"ן חביב דחלב דאייתרא אסור ממנהג דכן דעת כל האחרונים ותמה עליו דהרי ברמ"א ובלבוש מבואר דחלב דאייתרא מדינא אסור, ופירש כונת הרמ"א מש"כ ולכן אין להקל בו דאם אינו אסור רק ממנהגא המיקל לאוכלן לא הפסיד אבל כיון דמדינא אסור אין להקל בו, ובחכמת אדם כלל כ"ח סעיף ז' כתב די"א שמדינא אסור דאע"ג דאינו רק קרום ונקלף ואינו תותב מ"מ חששו שאם יבואו להתיר שעל היתר יבואו להתיר גם שעל הקשת :

(ב) **והנה** פירוש חלב דאייתרא בב"י סי' ס"ד בד"ה חלב הקיבה כתב וז"ל שעל הקשת ופירש"י הקיבה עשויה כקשת ומבחוץ קרי דאקשתא ומבפנים לעיגול קרי דאייתרא ע"כ אבל הרמב"ם כתב בפ"ז מהל' מאכ"א דדאייתרא הוא חוט משוך כמו יתר, ובשפת"ד סי' ס"ד ס"ק י"ג ויותר בארוכה בסי' מ"ח סק"א כתב שם דמדברי הב"י משמע דרש"י והרמב"ם מחולקין בפ"י דאייתרא ולשיטת רש"י כל החלב בפנים לעיגול הוא חלב דאייתרא ולרמב"ם רק חוט מתוח הוה יתר ולא השאר (ועיי"ש במשב"ז סק"א) :

ובשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק מ"ז אחר שהביא שם דנהגו לאסור שניהם בין דאקשתא בין דאייתרא כתב שם וז"ל ונהגו לחתוך אותו חוט המשוך מן הקיבה לדקין ולאוסרו ושמא טעם המנהג הוא דכיון דהרמב"ם ז"ל פ"י דאייתרא היינו אותו חוט המשוך חוששין לחומרא לשני הפירושים לפירש"י ולפי' הרמב"ם ולכך מנקרים חלב אקשתא וחלב דאייתרא וגם חותכין אותו חוט מכל וכל דקשה ניקורו עכ"ל :

(ג) **והנה** בכרתי סי' ס"ד ס"ק ט"ז על מה שכתב הרמ"א דחלב דאייתרא מדינא אסור כתב שם וז"ל ועיי' בפלתי דהוכחתי בהא דוקא אמרינן לאסור אבל לא בשאר חלבים שהם קרום ונקלף, ובפלתי סק"ב דקדק על דברי הטור שכתב איזהו חלב כל שהוא תותב קרום ונקלף אע"ג דדעת אביו הרא"ש דחלב דאייתרא נמי אסור, והיינו כמו"ש מהרש"ל וכל המחברים דנהגו כר"י דאמר קרום ונקלף הוה חלב ודאייתרא הוה קרום ונקלף הרי מנהגינו לתפוס לדינא כר"י דקרום ונקלף ואין סתם הטור כאן דבעינן תותב לאסור החלב הלא נהיגין כר"י דקרום ונקלף לחוד הוי חלב (ולכאורה דבריו צ"ע דברא"ש מבואר דרק מטעם מנהג אסרו בני בבל החלב וכמו שכתב שם במעריט"ט ורק רש"י כתב שהוא מטעם דסברי כר"י ועיי"ש בהעמק שאלה על השאלות פ' ויקרא אות ה' שג"כ כתב כך) וכתב דצ"ל

דס"ל להטור אף דנהגו לאסור דאיתרא משום דהוי קרום ונקלף
לא בכל דוכתי נהיגו לאסור קרום ונקלף גרידא רק גבי דאיתרא
דיש לטעות להתיר דאקשתא נמי ושם הוי חלב של תורה אבל
בעלמא לא נהיגו לאסור קרום ונקלף ולכן פסק הטור בפשיטות דבעינן
תותב לכ"ע (וזה מקור החכא שהבאתי לעיל שכתב דטעם האיסור הוא
משום גזירה אטו דאקשתא) ואמת כי מדברי רש"י לא משמע כן רק דס"ל
להחמיר כר"י אבל מדברי התוס' יש ראייה למ"ש דמפרשי להך לישנא
דאיתרא פליגי דהפי' בניחותא אינהו בני א"י אכלו להו ולדידן בני בבל לא
סתים וקשה למה הא דאסר משום דנהיגו כר"י אבל למה לא יסתום הא לא
הוי תותב ולכו"ע מסתם סתים ואף ד"י מודה (עיי' בהעמק שאלה פ' ויקרא
סי' ה' שהקשה ע"ז שיטת רש"י שכתב דבני בבל נהגו כר"י כיון דלר"י
הרי חייב כרת גם על חלב הקיבה א"כ אמאי סותם כיון דהוי חלב טמא
ומאי מהני הטעם אינהו מיכל אכלו, ומדבריו חזינן דס"ל לפשיטות בחלב
דאיתרא דאם חייבין עליו כרת כר"י מיסתם נמי לא סתים, ונראה דהכרו"פ
הקשה לפי שיטתו בס"י מ"ח סק"ג שהאריך שם ג"כ דאם אינו תותב אפי'
הוא חלב טמא הוא סותם, וההעמק שאלה לשיטתו בס"י דל' שדחה שם
דברי הכרו"פ בס"י מ"ח וכתב שם דכך קבלו חכמים דחלב טמא אינו
סותם ולא מיהדק כל כך עיי"ש מה שהאריך) וצריך לדחוק הואיל דנהגו
לאסור דאיתרא משום גזירה דאקשתא ובעלמא קרום ונקלף מותר אף לענין
סתים, יש לגזור דאיתרא אטו הך דאקשתא וזהו תותב ואינו סותם עכ"ל
ותמוה על הכרו"פ מה שהביא רא"י מדברי התוס' שהרי התוס' כתבו זה
הפשוט דאמרין אינהו מיכל אכלי בניחותא רק לאיכא דאמרי דבאקשתא
פליגי ושפיר קאמרו התוס' דהפי' הוא בניחותא דחלב אקשתא לבני בבל לא
סתים, ולא קשה קו' הכרו"פ דיסתום כיון דאינו תותב דכיון דבאקשתא
מיירי שפיר אינו סותם כמו שפירש"י דבני בבל ס"ל דחלב דאקשתא נקרא
תותב ובני א"י סברי דחלב דאקשתא אינו תותב (עיי' בפרש"י ד"ה כי
פליגי באקשתא).

ובעיקר דברי הכרו"פ שכתב דהתוס' מפרש בניחותא ללישנא קמא
דבאיתרא פליגי קשה להבין דהא להך לישנא דבאיתרא פליגי אבל
דאקשתא כו"ע לא פליגי דאסור ע"כ צריך לפרש בלשון בתמיה, דאם נפרש
בניחותא א"כ שניהם לא יסתמו בבבל לא באקשתא ולא באיתרא א"כ לא
קאי לישנא קמא אליבא דר"ג דאמר חד סתים, אח"ז ראיתי בס' אבן שלמה
על הראב"ן מסכת חולין סי' ר"פ אחר שהביא שם לשון הפלתי (ובמקום
שכתב הפלתי אבל מדברי התוס' יש ראייה למ"ש דמפרשי להך לישנא
דאיתרא פליגי מחק תיבת דאיתרא וגרס דאקשתא) וכתב שם וז"ל ולעד"ה
דברים אלו אין להם הבנה דהא קיימין להך לישנא דאיתרא לכו"ע שרי

ובאקשתא פליגי וא"כ ע"כ דאקשתא לא הוי תותב ומה"ט אכלו בני א"י וא"כ קשה שפיר אמאי לדין לא סתים, ואולי מה דלדין דאקשתא אסור היינו משום גזירה אטו חלב הקרב תותב וא"כ כמו כן גזרינן דלא יסתום וא"כ יש ראייה מתוס' דלאו משום דס"ל להתמיר כר"י דאז היה קשה אמאי אינו סותם. הא אינו תותב אלא ודאי שהוא משום גזירה כנלע"ד לקיים דברי הפלתי ז"ל אבל לשינוי מגומגם עכ"ל ולפי דבריו צריך לומר דלהטור שסובר דחלב דאייתרא אסור משום גזירה אטו אקשתא לא מפרש כפירוש התוס' אינהו מיכל אכלי אכלי וכו' בניחותא דללשנא קמא ע"כ אי אפשר לפרש בניחותא כמש"כ לעיל דא"כ הוי דלא כר"נ רק דהטור סובר בזה כהתוס' דטעם איסור דאייתרא הוא משום גזירה אטו אקשתא, וס"ל כרש"י דהפירוש הוא ללשנא קמא אינהו מיכל אכלו וכו' בלשון בתמידה וצריך לומר דרק לאכילה גזרינן חלב דאייתרא אטו חלב דאקשתא אבל מיסתם סתים ולא גזרינן בזה אטו חלב דאקשתא, ולא יבא דאמרי דמפרש בניחותא גזרינן בחלב דאקשתא אע"ג דהוא רק קרום ונקלף גם לענין סתימה אטו חלב הקרב, וצריך לומר דבחלב דאקשתא גזרינן יותר דגם לא יסתום משום דהוי קצת תותב, שוב ראיתי באו"ה הארוך סי' נ"ב אות א' שכתב וז"ל והביא ר"ת תשובת הגאונים דקיי"ל כבני כהל דחלב הקיבה כולה אסורה בין דאקשתא בין דאייתרא ואינו סותם מבואר בדבריו דגם חלב דאייתרא אינו סותם ועיי"ש בהגהות שכתב שם וז"ל אמנם הרא"ש כתב פא"ט דחלב דאייתרא סותם ושמא מטעם דלקמן דבני א"י אכלי ליה אנן וכו' עכ"ל.

ובאבן שלמה הקשה על הפלתי הקו' שהקשתי וז"ל שם אך עיקר קו' הפלתי על התוס' לא ידעתי למה לא ניהא להפלתי ז"ל לומר דתוס' ס"ל כרש"י דבני א"י ובני חו"ל תרווייהו ס"ל כר"ע דבעי תותב רק בני א"י ס"ל דל"ה תותב כיון דמחובר במקצת ובני חו"ל ס"ל דאפ"ה הוי תותב וע"כ אינו סותם.

(ד) **והנה** סדר ניקור הקיבה עיי' בט"א סי' י"ד ושם בסעיף ט"ו כתב הקיבה (בל"א מאגין) וצריך להסיר הקרום וכל חלב שתחת הקרום וכ"כ בצנע"ד סי' ט' סק"א ובזב"ש זף י"א וכ"כ בעקרת הבית סי' א' סעיף ו'. ועיי"ש בעמוד"ז סק"כ שכתב שם וז"ל וצריך להסיר הקרום והחלב שתחתיו והיינו במקום שיש קרום וחלב תחתיו הוי קרום ונקלף ואפי' במקום שאין שם קרום וא"א לקלף כי אם בכח ותחבולות ואין שם חלב אפ"ה נוהגין קליפה בין בקיבה בין בכרס משום חלב הפריסה המונח עליו ואף דאנן גיריין בתר ר"י דס"ל קרום ונקלף הוה חלב והיינו נקלף כדרכה בלי תחבולות אבל לא כה"ג מ"מ כיון דקיי"ל ביותרת הכבד דצו"ך ניקור קרום שעליו משום חלב הקרב המונח עליו הוא הדין בכרס וכדומה עכ"ל.

חלב הדקין

(א) וְהָיָה הַגֶּמֶל בַּחֹלִין דָּף מִטָּע"ב הַתַּנִּיא וְאֵת כָּל הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב
לְהַבִּיא חֵלֶב שֶׁעִ"ג הַדְּקִין דְּבָרֵי ר"י. ר"ע אָמַר לְהַבִּיא חֵלֶב שֶׁעִ"ג
קִיבָה, (וּפִירְשֵׁי לְהַבִּיא חֵלֶב שֶׁעַל הַדְּקִין לִקְמֹן אֲמַרְיִןן רִישׁ מַעֲיָא בְּאַמְתָּא
בְּעִי גִירָה וְזֶה חֵלֶב שֶׁעַל הַדְּקִין כְּשֶׁהַמַּעֲיָיִם מִתְּחִילִין לִימֹשֶׁךְ מִן הַקִּיבָה הוּא
חֵלֶב שֶׁעַל הַדְּקִין אֲסוּר עַד אִמָּה לְדְבָרֵי ר"י מִפְּנֵי שֶׁחֵלֶב שֶׁעַל הַקֶּרֶב שְׁקוּדִין
טִיל"א מְחוּבֵּר בּוֹ וְהַכְּתוּב מְרַבְּהוּ בְּכָלֵל וְאֵת כָּל הַחֵלֶב, אֲבָל חֵלֶב שֶׁעִ"ג
הַקִּיבָה לר"י מוֹתֵר) וּרְמִינָהּ אֵת הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל הַקֶּרֶב ר"י אָמַר מֵהַ חֵלֶב
הַמִּכְסָּה אֵת הַקֶּרֶב קְרוּם וְנִקְלָף אִף כָּל קְרוּם וְנִקְלָף ד"ע אָמַר מֵהַ חֵלֶב
הַמִּכְסָּה אֵת הַקֶּרֶב תּוֹתֵב קְרוּם וְנִקְלָף אִף כָּל תּוֹתֵב קְרוּם וְנִקְלָף, (וּפִירְשֵׁי
אִף כָּל קְרוּם וְנִקְלָף וְהֵינּוּ חֵלֶב שֶׁעִ"ג הַקִּיבָה וְכ"ש חֵלֶב שֶׁעִ"ג הַדְּקִין, תּוֹתֵב,
הִיא שְׁמִלְתּוֹ מִחֲרָגְמִינָן הִיא תּוֹתֵבִיהָ כְּשִׁמְלָה הוּא פְּרוּשׁ עַל הַקֶּרֶב וְכֵן עַל
הַדְּקִין בְּרֵאשֹׁן, אֲבָל חֵלֶב הַקִּיבָה אֵינוֹ תּוֹתֵב אֲלָא חֲתִיכוֹת הוּא אֲדוּקָּה וְשֶׁעַל
הַדְּקִין מֵרָאשׁוֹ וְהִלָּאָה הֵינּוּ מִן הַכְּנֵאָה כְּשֶׁמִּפְרִירִין אוֹתוֹ מִהֵן נִשָּׂאֵר מִן הַחֵלֶב
אַצִּלָּם וְלֹא תּוֹתֵב הוּא אֲלָא אֲדוּקָּה בִּהֵם) וּמִסִּיק שֶׁם בְּגַמ' אִיפּוֹךְ וְד"ע ס"ל
דְּבַעֲיָנָן תּוֹתֵב קְרוּם וְנִקְלָף וְדוּקָּה חֵלֶב הַדְּקִין אֲסוּר אֲבָל חֵלֶב הַקִּיבָה מוֹתֵר
וּר"י ס"ל דְּסָגִי בְּקְרוּם וְנִקְלָף וְאִפִּי חֵלֶב הַקִּיבָה שֶׁהוּא קְרוּם וְנִקְלָף
ס"ל דְּאֲסוּר :

והנה בַּמְּגִיָּה לַמִּשְׁלָּמָה פ' י"ג מֵהַל' שְׁגוּגוֹת ה"ה הָאֵרִיךְ אִם חַיִּיבִין כֶּרֶת
עַל חֵלֶב הַדְּקִין לר"ע, וּלְר"י אִף עַל חֵלֶב הַקִּיבָה וְהַבִּיא רֵאִיָּה מִגֶּמֶל
דְּהוּרִיּוֹת דָּף ג' דְּמִשְׁמַע מִשֶּׁם דְּחַיִּיבִין כֶּרֶת עַל חֵלֶב הַדְּקִין וְהַקִּיבָה, מֵהָא דֵּאִיתָא
שֶׁם דָּאָם הוּרִי בִּיד בַּחֵלֶב הַדְּקִין וְהַקִּיבָה, דְּמַבִּיאִין פֶּר הָעֵלֶם דְּבֵר שֶׁל צְבוּר,
וּבִפ"ב דְּהוּרִיּוֹת תָּנָן בַּמִּתְנִי' דַּאִין בִּיד חַיִּיבִין עַד שִׁיּוּרוֹ בְּדִבְרֵי שְׁזוּדוֹנוֹ כֶּרֶת
וְשִׁגְגָתוֹ חֲטָאָה, וּמִסִּיק שֶׁם בַּמְּגִיָּה לַמִּשְׁלָּמָה דַּאִין חַיִּיבִין כֶּרֶת עַל חֵלֶב הַדְּקִין
וְהַקִּיבָה וְהַבִּיא הִרְבָּה רֵאִיּוֹת לֹזָה וְהַבִּיא גַם רֵאִיָּה מִדָּף צ"ג ע"א דְּקָאֵמֵר שֶׁם
שְׁמוּאֵל חֵלֶב הַמִּסָּה וּבֵית הַכּוֹ' אֲסוּר וְעָנוּשׁ כֶּרֶת, וְתֵרַבָּא דְּאֶקְלִיבּוֹסְתָא אֲסוּר
וְעָנוּשׁ כֶּרֶת, וּבְרִישׁ מַעֲיָא בְּאַמְתָּא וְזֶה חֵלֶב שֶׁעַל הַדְּקִין קָאֵמֵר שְׁמוּאֵל דְּבַעֲי
גִידְרָא וְלֹא אִמֵּר דְּחַיִּיב כֶּרֶת וְזֶה דֵּאִיָּה דַּאִין חַיִּיבִין עֲלֵיו כֶּרֶת, וְעֵיִישׁ שְׁתִּידָן
דִּלָּא קֶשֶׁה מִגֶּמֶל דְּהוּרִיּוֹת הַנִּל' דְּמִשְׁמַע דְּחַיִּיבִין כֶּרֶת עַל חֵלֶב הַדְּקִין :

ובעזרת כֶּהֱנִים עַל הַסְּפָרָה פ' וִיקְרָא פ' ט"ז דְּחָה דְּבָרֵי הַמְּגִיָּה לַמִּשְׁלָּמָה
וּבִשְׁוֹת חֲסֵד – לֵאבְרָהִם מִחֲתָנּוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן בְּעַל עֲזֵרַת כֶּהֱנִים
גַּם כֵּן כָּתֹב דְּחַיִּיבִין כֶּרֶת עַל חֵלֶב הַדְּקִין וְהַקִּיבָה (הוּבָא בְּדִרְכֵי"ת ס' ס"ד
סָק"צ) וּבִפְרָמ"ג בִּשְׁפָתַי דַּעַת ס' ס"ד סַעֲיָה י"א כָּתֹב ג"כ דְּחַיִּיבִין כֶּרֶת עַל
חֵלֶב הַדְּקִין :

(ב) **והנה** רִשִּׁי כָּתֹב דְּחֵלֶב הַדְּקִין הוּא רִישׁ מַעֲיָא בְּאַמְתָּא דֵּאֵמֵר שְׁמוּאֵל

ברך צ"ג ע"א וז"ל הגמ' שם אמר ר"י אמר שמואל ריש מעיא באמתא בעי גרירה וזהו חלב שעל הדקין.

הנה בחלב ריש מעיא יש הרבה מחלוקת ראשונים ואחרונים ראשית דבר נבאר באיזה מקום הוא הריש מעיא שאמר שמואל, שיטת רש"י ברך צ"ג ע"א בר"ה ריש מעיא וכן ברך מ"ט ע"ב דריש מעיא הוא היוצא מן הקיבה ואותה אמה שסמוכה לקיבה עליה אמר שמואל דצריך גרירה והרמב"ם בס"ז מהל' מאכ"א ה"ט הביא עוד פי' בריש מעיא וז"ל חלב המעיים וכן הדקין המלופפין כולן מותרין והרי הן כשומן שהוא מותר חוץ מריש המעי שסמוך לקיבה (וכתב ע"ז הגהמ"י באות ו' וז"ל אבל רש"י פי' שהקיבה מתחלת להתקצר והדקין יוצאין ממנה עד אמה בעי גרירה וכן ספר התרומה עכ"ל, מרבדי הגהמ"י משמע גם בריש מעי שסמוך לקיבה יש מחלוקת בין רש"י והרמב"ם וכן כתב ברמש"א והובא בכנס"י תשו' כ"ו) ויש מן הגאונים שאומר שראש המעי שצריך לגוררו הוא המעי שיוצא בו הרעי שהוא סוף המעיים עכ"ל הרמב"ם (וכתב הראב"ד על פי' הגאונים שהוא עיקר), ובחרושי הרשב"א רך צ"ג ע"א אחר שהביא פירוש הגאונים בריש מעיא שהוא המעי הנמשך מן הכרכשא כתב שם וז"ל ולא מחזור כרכשתא לא מקרי מעי אלא הדקין, ובכרכשא לעולם קוראין חלחולת או כרכשא והפי' הראשון עיקר עכ"ל, וכן הביא בשמו בר"ן על הרי"ף, ובמגיה למשל"מ פי"ג מהל' שגגות ה"ה כתב להר"ן קושית הרשב"א וז"ל והנה מקום אתי ליישב בעד הגאונים ולסלק מעליהם קושיא זו והוא זה דהרבר ברור שהגאונים לא אסרו אלא החלב שבראש הכרכשא והוא סוף המעיים שהן הדקין המלופפין ומשם ואילך מתחיל הכרכשא ועל אותו חלב אמרו הגאונים דבעי גרירה עד אמתא, אבל משם ואילך עד סוף הכרכשא שומן הוא ומותר, וכן מבואר מרבדי רבינו ירוחם נט"ו אות י' בהביאו פי' הגאונים גם בערוך ערך ריש כתב וז"ל וי"א המעי הנמשך מכרכשא ולמטה, הרי רלא אסרו הגאונים אלא החלב שע"ג ראש הכרכשא שהוא סוף המעיים ומש"ה קאמר שמואל ריש מעיא כלומר סוף המעיא ולא קאמר ריש כרכשא משום דהוה משמע סוף הכרכשא, ולא נעלם מעיני הגאונים דזה המעי שמו כרכשא או חלחולת ולא מעי סתם אלא רס"ל דהפי' הוא סוף מעי דהיינו תחילת הכרכשא בעי גרירה עכ"ל המגיה למשל"מ.

מבואר מרבדיו דלגאונים הריש מעיא של הכרכשא אינו מתחיל מגב הרעי, רק מתחילת הכרכשא שהוא סוף המעיים המלופפין, שם מתחלת האמה.

ובגילוי דעת סי' ס"ד ס"ק ט"ז הביא רבדי המגיה וכתב שם לעיי' בטוט"ר מהר"ק סי' צ"ח שצירד להוכיח שצד התחתון של

הכרכשא הסמוך לפי הטבעת שם הוא חלב האסור כשיעור אמה ולא למעלה
בצר הסמוך למעים המלופפין אבל אין ממש בהוכחתו שם.

וביש"ש פגיה"נ סי' ו' כתב רמנהג שלנו לנקר אורך אמה מן הכרכשתא
ולהתחיל מנקב הרעי ולא לצד העליון. וכן מפורש ברוקח סי'
ת"ט כמוש"כ היש"ש, ובס' ערוגת הבושם אות ב' כתב שכן עיקר לדינא
כמוש"כ היש"ש, וכתב שכן המנהג עכשיו בכל בעלי הוראה דמה שלמעלה
מאורך אמה מסוף הטבחיא סמוך לגקב מכשירין ולית דחש לדברי המגיה
למשל"מ הנ"ל (הובא בדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק צ"ב).

ובאבן שלמה על הראב"ן סוף סי' ר"פ כתב דבריטב"א מבואר כמוש"ש
המגיה למשל"מ בשיטת הגאונים ומסיק שם דיש להחמיר כשני
הפירושים וליטול אמה ממקום שיוצא בו הרעי וגם בתחילת הכרכשא
כמוש"כ המגיה למשל"מ.

ג) והנה איך הדין להגאונים בריש מעיא היוצא מן הקיבה ולרש"י בריש
מעיא של הכרכשא. מדברי השער אפרים סי' ס"ב שכתב להגאונים
דהריש מעיא הוא בכרכשתא משו"ה אם ניקב בריש מעיא הסמוך לקיבה
החלב של ריש מעיא סותם את הנקב, ואפי' לדידן דאסרינן לאכול הריש
מעיא הסמוך לקיבה אמרינן אינהו מיכלו אכלו ולדידן עכ"פ מסתם סתם, וכמו
שאמרה הגמ' בחולין דף נ' לענין חלב הקיבה, וכן הסכים עמו בפר"ח
בקונטרס אחרון סי' מ"ח, מבואר מדבריהם דלהגאונים החלב שבריש מעיא
היוצא מן הקיבה מותר, וכן לרש"י יהי' מותר החלב שעל הכרכשא וכן כתב
בשו"ת כנסת יחזקאל תשו' כ"ו אות ז' בשם הגאון ר"ד אפענהיים לתרץ
דמ"ש הרא"ש ורש"י ולבוש טעם של ריש מעיא משום דחלב הקרב דבוק בו
הוא לאפוקי מדעת הגאונים דמפרשי סוף מעיא, משו"ה נתנו רש"י ורא"ש
טעם דריש מעיא סמוך לחלב הקרב, משו"ה דוקא הסמוך לקיבה אסור, אף
דסוף מעי ג"כ סמוך ונוגע בחלב הכליות כמוש"ש מהרי"ל סי' נ"ח י"ל שם
רק נגיעה ועוד הסוף מעיא נוגע בעיקץ והעוקץ בחלב הכליות משא"כ ריש
מעיא מחובר לגמרי בחלב הקיבה.

אך הכנסת יחזקאל כתב שם דמחלוקת רש"י והגאונים הוא בזה דרש"י
ס"ל דמ"ש שמואל ריש מעיא וכו' קאי על ראש מעיא שסמוך לקיבה,
ומה שמסיים הגמ' וזהו חלב שעל הדקין היינו דאותו ריש מעיא דאמר שמואל
הוא חלב הדקין דמריבין בדף מ"ט ע"ב מכל החלב אשר על הקרב, והגאונים
סבדו ג"כ דריש מעיא היוצא מן הקיבה אסור משום חלב הדקין והוא מריבוי
דכל החלב אשר על הקרב דיליף ר"ע בדף מ"ט ע"ב, אבל שמואל דאמר
בדף צ"ג ע"א ריש מעיא באמתא וכו' לא מיירי באותו חלב הדקין דמיירי
ר"ע רק שמואל מיירי בחלב הדקין שבכרכשתא, ואשמעינן שמואל דגם שם

צריך לגרור מחמת שנוגע בחלב הכליות כמוש"כ המהרי"ל והאור"ה בטעם הגאונים.

וּלְפִי פירושו יש ליישב מדוע לא פירשו הגאונים דריש' מעיא הוא היוצא מן הקיבה כמו שפירש"י, ולפי' הגאונים קשה כמו שהקשה הרשב"א דכרכשא לא איקרי מעיא, וגם לפי תירוצו של המגיה למשל"מ קשה למה לא פירשו הגאונים כפשוטו דקאי על ריש מעיא הסמוך לקיבה, וראיתי באשכול סי' י"ז שהביא פירוש הגאונים והקשה קושיא זו דמהיכא תיתי לרבויה מה שבטוף המעי ולמעט הקרוב יותר אצל המכסה, ולפי הנ"ל מיושב דהנה בכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ד אות פ"ג כתב לתרץ קושית הב"ח ראמאי אמר שמואל גרירה ולא קאמר אסור וכתב שם דבאמת איכא לאקשוי שמואל מה בא לאשמעינן כיון דזהו חלב הדקין, לכו"ע אסור בין לר"ע ובין לר"י אלא ע"כ צ"ל דשמואל לא בא לאשמעינן עיקר הדין שהוא אסור משום חלב אלא בא לאשמעינן השיעור דבעיא גרידא שהוא כשיעור אמה ולכן לא אמר אסור משום חלב אלא דבעי גרידא כשיעור אמה, ומטעם זה יש לומר דהגאונים היה נראה להם דוחק לומר דשמואל לא בא להשמענו דאסור רק אתי לאשמעינן השיעור ומשום פירושו הגאונים דריש מעי הוא המעי שיוצא בו הרעי ואין זה החלב שנחלקו בו ר"י ור"ע, ולהגאונים צ"ל דמ"ש שמואל גרירה ולא אסור הוא כמו"ש הב"ח בסי' ס"ד דדוקא למעלה אסור אבל תחת הקרום מותר, ובהעמק שאלה בפ' ויקרא אות ד' כתב דחלב הכרכשא הוא תותב קרום ונקלף ממש מה שא"כ חלב הדקין שסמוך לקיבה שאינו תותב ממש ומשום"ה לא פירשו הגאונים כפירש"י והבאתי דבריו לקמן.

והנה בשו"ת עבודת הגרשוני תשו' ס"ו כתב דמש"כ הב"י ויר"ש יוצא ידי שניהם להסיר אורך אמה מכאן ואורך אמה מכאן, דפשוט דהוא מטעם ספק אם ריש מעיא פירושו הוא שיוצא מן הקיבה או פירושו סמוך לבית הרעי דהיינו הכיכשתא, וכתב שם דאין סברא כלל לומר דהא דאמר שמואל ריש מעיא באמתא כונתו אשני הפירושים יחדיו והיינו אתחלת המעי הסמוך לקיבה ואסוף המעיא דא"כ לא הוה ליה לשמואל לסתום אלא לפרש, וגם זה הוא פירוש מחודש אשר לא עלה על לב שום אחד מהפוסקים, אלא עכצ"ל שמכח ספק אמר הב"י וירא שמים יוצא ידי שניהם, ובתשו' כנסת יחזקאל תשו' כ"ה הביא דברי עבודת הגרשוני וכתב שם דמדתם שמואל כונתו על שני ראשים כמוש"כ התוס' בשבועות דף כ"ז דהאמוראי צריך לפרש דבריו א"כ מדסתם שמואל כיון לב' ראש מעיא.

והנה רוב הראשונים פירשו כפירש"י דריש מעיא הוא המעי שסמוך לקיבה בהנה"ג דף קל"ב וכן השאילתות פ' ויקרא דבס' התרומות סי' מ"ג, וכן ביראים סי' קמ"ד כתב גירר אמה לצד הקיבה אם לא עשה כן עבר על דברי תורה וכן הרשב"א כתב שזה המירוש הוא עיקר (ועיי' בשו"ת כנסת יחזקאל

תשו' כ"ה שהארין שם להוכיח דרוב הראשונים ס"ל דריש מעיא הסמוך לקיבה אסור וענוש (כרת).

אבל הראב"ד כתב דהעיקר הוא כפירוש הגאונים, והרמב"ם הביא שני הפירושים וכתב הה"מ דהביאם כדי לחוש לשניהם וכן הרא"ש בפגייה"נ סי' ו' הביא שני הפירושים בריש מעיא (ועיי' בשו"ת כנס"י תשו' כ"ו אות ז' שדחה דברי הגאון ר"ד אפצנהיים שרצה לפרש בדברי הרא"ש דהכריע כדעת רש"י דריש מעיא הוא הסמוך לקיבה וכתב דהרא"ש לא הכריע בזה כלל). ובטור סי' ס"ד הביא ג"כ שני הפירושים בריש מעי ובשו"ע סי' ס"ד סעיף ט"ו סיים ויר"ש יוצא ידי שניהם לגרור אורך אמה מכאן ואורך אמה מכאן.

(ד) **והנה** בשיעור הגרידא של ריש מעיא יש מחלוקת הראשונים, רש"י בדף צ"ג ע"א בד"ה ריש מעיא כתב דצריך לגרור החלב שעליהם באורך אמה, מבואר דרש"י למד דכונת שמואל במה שאמר באמתא הוא דצריך לגרור שיעור אמה.

אבל הרמב"ם בפרק ו' מהל' מאכ"א ה"ט כתב דצריך לגרור הריש מעיא, ולא הזכיר כלל שיעור אמה, וברא"ש פגייה"נ סי' ו' כתב וז"ל והרמב"ם ז"ל כתב חלב שעל ראש המעים סמוך לקיבה, ולא כתב באורך אמה ונראה דמפרש דלבני מעיא קרי אמתא ע"ש אמת המים (ועיי' בדברי חמודות) וכתב הב"י בסי' ס"ד דכיון דהרמב"ם לא הזכיר אורך אמה משמע דבדבר מועט סגי (ועיי' בד"מ אות ט') וכן כתב ביש"ש פגייה"נ אות ז' ובב"ה שם כתב דבדיעבד כזאי הוא הרמב"ם לסמוך עליו אם לא הסירו רק כחצי אמה (ועיי' בדרישה אות י"א).

ובשו"ת עבודת הגרשוני סי' ס"ו כתב בדברי הב"י דלשיטת רש"י צריך לגרור אמה שלמה ולשיטת הרמב"ם אין צריך אלא כ"ש, וכתב שם דיותר מסתברא כשיטת הרמב"ם דסגי בכ"ש דלרש"י אין סברא לומר דכל הבהמות בין גדולים ובין קטנים יהיה שוים באמה ומן הסתם הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו כמו ראמרינן בחלחולת ובצומת הגידין, וא"כ הו"ל להגמ' לפרש אורך אמה למי אי לשור גדול ולפי זה קטן לפי קטנו או אורך אמה בדקה ולפי"ז גדול לפי גדלו (ועיי' בפרמ"ג בשפת"ד סי' ס"ד סי"ק י"א שסיים שם דיש לעיין באורך אמה אי בשור הגדול לפי גדלו וקטן לפי קטנו) וכן בשו"ת שבות יעקב ח"ג תשו' ס"ה כתב ג"כ דלדברי הב"י סגי להרמב"ם בדבר מועט.

אך בכנסת יחזקאל תשו' כ"ה הביא בשם הגרד"א לתמוה על דברי הב"י שכתב דלהרמב"ם סגי בדבר מיעוט דמאין הוציא הב"י דין זה אף ד"ל דהרמב"ם מפרש אמתא פי' דהבני מעים קרוי אמתא ע"ש אמת המים, אמנם מנ"ל דבדבר מיעוט סגי, והקשה שם מדקאמר הרמב"ם חלב המעים וחלב

הדקין המלופפין כולן מותרין חוץ מראש המעי' הסמוך לקיבה. שצריך לגרור החלב שעליו עכ"ל הרמב"ם. ואי בדבר מועט סגי הול"ל בקצרה ראש המעים הסמוך לקיבה החלב שעליו אסור, ול"ל לפרש היתר של הדקין המלופפין הא אפי' קודם הליפוף מותר, וכתב שם הגרד"א דשיטת הרמב"ם הוא דכל הדקין המלופפין מותרין זולת ראש המעי' שיוצא מהקיבה עד הליפוף אסור ומעי' היושר עד העיקום נקרא ריש מעי' באמתא ע"ש אמת המים, והרמב"ם סובר דלישנא באמתא אינה אמת ממש דקשה ליה הא כל הריש מעי' אינו מגיע השיעור אפי' לחצי אמה, ולכן ס"ל דלשון אמה מעי' היושר הוא הנקרא אמתא ע"ש אמת המים, ולפי"ז לאו כל אפי' שווין אלא הגדול לפי גדלו וקטן לפי ערכו והמדה עד הליפוף, והגאון בעל כנס"י כתב באות ט"ז שפירוש זה הוא כפתור ופרח.

וכן בשו"ת שב יעקב תשו' כ"ו כתב ג"כ כהגרד"א דהרמב"ם אסור עד הדקין המלופפין וכתב שם דמש"כ הכ"י דסגי בכל שהוא זה רק לשיטת הגאונים דריש מעי' הוא בכרכשתא עיי"ש מה שהאריך להוכיח כדבריו, אכן ברבינו ירוחם נתיב ט"ו אות י' כתב וז"ל והרמב"ם כתב מעט מראש המעי' ולא כתב אמה כי פירש אמתא כמו אמת המים כלומר אמת המעים עכ"ל מבואר בדבריו דלא כמש"כ בשב יעקב.

ועיי' בשו"ת ברכת חיים סי' נ"א שרצה השואל לומר דעכשיו א"צ לנקר את הכרכשתא כלל דקיי"ל כהרמב"ם דסגי בדבר מיעוט ועכשיו נהגו שזורקין דבר מיעוט במקום שהפירש יוצא מחמת מיאוס, וכתב דו"א דעכ"ם זה הדבר מיעוט אין אנו יודעים כמה שיעורו והב"י כתב שהמנהג ליטול כחצי אמה משום דעת הרמב"ם ומה גשמע שהמיעוט הוא לכה"פ חצי אמה עיי"ש (הובא בדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק צ"ד):

והנה בשו"ע סי' ס"ד סעיף ט"ו כתב דצריך לגרור אורך אמה מכאן ואורך אמה מכאן, וכתב בפרמ"ג בשפת"ד סי' ס"ד ס"ק י"א דודאי הא דריש מעי' באמתא אם אורך אמה ממש בעינן, א"כ ודאי חלב כרכשא שהוא המעי' הישר לפעמים אין בו רק חצי אמה וא"כ אורך אמה דבעי גרירה יש בו חלק מהדקין לא מכרכשתא לחוד עכ"ל נראה מדבריו דצריך לגרור גם חלק מהדקין כדי להשלים אורך אמה דבעי גרירה, ובס' ערוגות הבושם אות ב' תמה על הפרמ"ג הנ"ל דודאי א"צ לגרור רק המעי' היושר ולא שום חלק מהדקין כלל דעל הדקין אין שום חלב ואם הוא גורר כל המעי' הישר עד הדרא דכנתא תו לא צריך לגרור מהדקין כלל כדי שיהיה כשיעור אמה דאמה לאו דוקא אלא דר"ל דאם המעי' הישר הוא יותר מאמה אין צריך לגרור ממנה רק כמידת אמה (הובא בדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק צ"ג).

והנה ברמ"א בסעיף הנ"ל כתב וז"ל וי"א שאין צריך אורך אמה ממש, לכן נהגו להקל למדוד בזרוע ואין מצריכין אורך אמה בצמצום

(מהרי"ל) ועיי' בתשו' כנס"י תשו' כ"ו שכתב ריש רוצים לפרש אמתא לשון זרוע ע"ש ותשלח את אמתה. והקשה מהרי"ק בסי' ג"ח ננס באיבריו איך מודדין, אך באו"ה הארוך סי' כ' סעיף ט"ו כתב דמודדין אותו בזרוע כל אדם דקים לן דאין נוגע בחלב אלא עד שיעור הקצר שבזרוע.

ה) דין החלב שתחת הקרום, הנה הב"י בסי' ס"ד אחר שהביא ב' הפירושים בריש מעיא, כתב שם וז"ל כתב הכלבו המנהג לגרור שניהם, מיהו של צד הקיבה ושל צד הכרכשתא אין גורר אותו לגמרי לפי שיש שם חלב טהור (כן הוא הגירסא בד"ת, ולפי הנדפס לפנינו הגירסא הוא באופן אחר) אבל מסירין הקרום הארוך עם חלבו שאינו דבוק עם הכרכשתא כשאר שומן עכ"ל הב"י, וברמ"א בסי' ס"ד סעיף ט"ו כתב וז"ל ואין צריך להסיר רק הקרום עם הדבוק בו שעל אורך אמות אלו, אבל לא השומן הדבוק בטבחיא שתחתיו (כל בו) וכן נוהגין, רק שמסירין מן הטבחיא ג"כ חוט ארוך שמונח עליו עם השומן שאצלו, ואם הטבח משך הדקין מן הבמה בעודן חמין (ובש"ג סי' ס"ד ס"ק נ"ג כתב חיסור לשון יש כאן וצ"ל בעודן חמין אינו נדבק חלב בהן) נשאר החלב שעל ראש הדקין עם הדרא דכנתא, ולכן הבא לאכול מן הדרא דכנתא יגרור אמה מן החלב לצד הקיבה, ואם לא יודע מקומו צריך לגרור ולגלח סביב עוביו כדינר זהב במקום שנסתפק בו, (מרדכי ריש פגיה"ג) עכ"ל הרמ"א מבואר בדברי רמ"א דהחלב שתחת הקרום בריש מעיא בין בצד הקיבה ובין בכרכשתא מותר דכן משמע לשון הרמ"א שכתב באורך אמות אלו דקאי על שני הפירושים בריש מעי, והמקור הוא דברי הכל בו שהביא הב"י:

ובלבוש סי' ס"ד סעיף ט"ו אחר שהביא שם כל מה שכתב הרמ"א כתב שם וז"ל ותחלב שבסוף המעים שקורין טבחיא אין גורדין אותו לגמרי לפי שיש שם חלב טהור, אלא שמסירין הקרום הארוך עם חלבו שאינו דבוק עם הכרכשתא כשאר שומן עכ"ל. ובדברי חמודות על הרא"ש פגיה"ג אות מ' הקשה על הלבוש שכתב שהגרידה אינה אלא הסרת הקרום בצד הכרכשתא והו"ל לכתוב ג"כ בצד הקיבה שאינה אלא הסרת קרום:

מבואר מכ"ז דבין בריש מעיא שלצד הקיבה בין לצד הכרכשא החלב שתחת הקרום מותר, וכן היש"ש הביא דברי הכל בו הנ"ל בפגיה"ג סי' ז' (ועיי' בדרישה סי' ס"ד אות י"א), ובב"ח סי' ס"ד כתב ג"כ דחלב שתחת הקרום בריש מעיא מותר כמו"ש הכל בו שמביאו הב"י, והביא ראיה מדקאמר שמואל לשון גרירה ולא אמר אסור ש"מ דלמטה מהקרום מותר: **והנה** הגאון ר"ד אפענהיים אבדק"ק פראג הרעיש העולם על דברי הרמ"א והובא דבריו בשו"ת כנס"י תשו' כ"ה ושבות יעקב ח"ג סי' ס"ה, והוא סובר דגם החלב שתחת הקרום בריש מעיא הסמוך לקיבה אסור וחייבין עליו כרת כחלב גמור, ויסוד דבריו הם דאם מרבין חלב ריש מעיא

מן הפסוק אסור מן התורה והוא חלב גמור אז אין נפק"מ בין למעלה מהקרום ובין למטה מן הקרום, וכמבואר בחולין דף מ"ט ע"ב דבין לר"י ובין לר"ע חלב הדקין אסור מן התורה דגם ר"י דמרבה חלב הקיבה כ"ש דמרבה חלב הדקין, וכ"כ ביראים סי' קמ"ב דריש מעיא באמתא סמוך לקיבה בעי גרירה מן התורה, ובסמ"ג לאווין סי' קל"ח ובאו"ה כלל כ' ג"כ מבואר שחייבין עליהם כרת עד אמה וכ"כ הבי' בס"י ס"ה בסופו וז"ל וצריך להחמיר שיש בו ספק חלב דאורייתא והוא איסור חמור איסור כרת, והביא ראה מדברי הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א דבריש מעיא שיוצא מן הקיבה נקט לשון אסור, וגבי ריש מעיא שיוצא בו הרעי כתב דצריך גרירה ש"מ במעי היוצא מן הקיבה אסור לגמרי וביוצא בו הרעי אין צריך כי אם גרירה, ומשמע דריש מעיא היוצא מן הקיבה אסור ואין נפק"מ בין מה שלמעלה מן הקרום ובין מה שתחת הקרום, כיון דמעי היוצא מן הקיבה הוא חלב גמור, ועוד ראה מדברי הראב"ן על חולין סי' ר"פ שכתב שאם ניקב המעי היוצא מן הקיבה אין החלב סותר, משמע דאפי' החלב שתחת הקרום במעי ג"כ חלב אסור הוא ומשנ"ה אינו סותר, ועיי"ש שכתב דמה שכתב הרמ"א דאין צריך לגרור רק הקרום עם הדבוק בו ולא תחת הקרום, הוא משום דנגרר אחר דברי הכל בו שהובא בב"י ובכל בו ס"ס נפל בדבריו וכצ"ל ונוהגין לגרור שניהם, מיהו של צד הכרכשתא אין גוררין אותו לגמרי אבל מסירין הקרום הארוך וכו', וכן משמעות רמ"א בהגהותיו מסיום דבריו דדוקא אטבחיא כתב אכל לא השומן שתחתיו, אבל ריש מעיא שיוצא מן הקיבה אסור מן התורה כמשמעות הש"ס וגדולי הפוסקים רק דנמשך אחר לשון הכל בו, ובלבוש מבואר כן להדיא דרק בכרכשתא סגי גרירה ולא בצד הקיבה, והביא מס' אליהו דבה בס"י ס"ד ס"ק ל"א שכתב ג"כ כדבריו והגיה דברי הכל בו, ועיי"ש שדחה ראיות הב"ח שהבאתי לעיל, מדברי הרמב"ם פ"ז מהל' מאכ"א שכתב שצריך לגרור חלב שעל הדקין שאסור וכו' משמע דאין נפק"מ בין לישנא דגרירה ולישנא דאסור, וכתב ג"כ דלשון גרירה משמע לגמרי ואין נפק"מ בין גרירה בר' או גרידה בד', וכן בכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ד סעיף פ"ט מוכח בהדיא דס"ל דשל צד הקיבה גוררין לגמרי וכן משמע בתשו' חוט השני תשו' ס"ד שכתב טעם למה אין גוררין חלב שתחת הקרום בכרכשתא, משמע דבריש מעיא שיוצא מן הקיבה גם תחת הקרום אסור.

ובשאלה ב' בכנס"י סי' כ"ו הוסיף הגרד"א עוד טעם לאסור החלב שתחת הקרום, דכיון דאנן פסקינן כר"א דחלב שתחת הקרום דכרס אסור, א"כ גם בריש מעיא אסור החלב שתחת הקרום ומה שמשמע מדברי הרא"ש דאיסור הריש מעיא הוא רק משום שדבוק לחלב ואינו חלב גמור חמעדיו"ט שהקה כבר על דברי הרא"ש, וגמרא ארוכה בהוריות דף ב' ודף

ו' דחלב הדקין הוא חלב גמור, ורש"י שכתב ג"כ דחלב הרקין אסור משום שמחובר לחלב הקרב, כתב המעדי"ט שהוא רק לברייתא קמייתא ולא ידעין דתותב וברייתא שניה פירש"י דאסור משום תותב ועל הרא"ש קשה שפירש כן לפי המסקנא, וגם הכנה"ג הקשה כן על הרא"ש.

ובשאלה כ"ו בכנס"י תירץ שם הגאון רד"א דהרא"ש ורש"י ולבוש כתבו טעם זה לאפוקי מדעת הגאונים דמפרשי סוף מעיא ונתנו טעם דריש מעיא סמוך לחלב הקרב, אף דסוף מעי ג"כ סמוך ונוגע לחלב הכליות כמוש"כ מהרי"ל סי' נ"ח י"ל שם רק נגיעה, ועוד הסוף מעי נוגע בעוקץ והעוקץ בחלב הכליות משא"כ ריש מעיא מחובר לגמרי בחלב הקרב.

וכתב ג"כ דלהגאונים בעצמם שפירשו דריש מעיא הוא כרכשתא מותר החלב שתחת הקרום, והטעם הוא משום דאסור המעי שיוצא בו הרעי הוא משום דנוגע בחלב הכליות משו"ה אסור רק הקרום והחלב שעליו, והחלב שתחת הקרום מותר, משא"כ בריש מעיא שסמוך לקיבה דאסור משום שחלב הקרב מתפשט עליו, אסור גם החלב שתחת הקרום.

ובשו"ת שבות יעקב חלק ג' תשו' ס"ה הסכים ג"כ להגרד"א וכתב לתרץ דברי הרמ"א דבאמת גם הרמ"א סובר דגם החלב שתחת הקרום בריש מעיא אסור, רק שהרמ"א סובר דלשיטת הרמב"ם סגי רק בדבר מועט כמוש"כ הבי' בשם הכל בו וא"ח דנוהגין להסיר רק דבר מועט בכרכשתא, וזהו שכתב הרמ"א וי"א שאין צריך אורך אמה ממש לכן נהגו להקל למדוד בזרוע ואין מצריכין אורך אמה בצמצום, ומה שכתב אח"ז וא"צ להסיר רק הקרום עם הדבוק בו שעל אורך אמות אלו כונתו דמי שרוצה להחמיר על עצמו וליטול אמה סגי שיטול רק הקרום שעל אורך אמות אלו ולא צריך ליטול תחת הקרום כיון דאינו רק חומרא, וסיים שם שכן המנהג בעירו בבהמה גדולה להניח כמו חצי אמה לערך מחובר להקיבה וזורקין אותה אח"כ עם החלב שעליו וכן ממקום שמוציא הרעי ואח"כ מסירין הקרום, ובעגל וכבש כמו רביע אמה ויותר מכאן ומכאן ואח"כ מסירין הקרום, וסיים שם הרי דמנהג ישראל תורה היא דריש מעיא עד רביע אמה בקטנה וחצי אמה בבהמה גדולה מחזיקין לחלב גמור, משא"כ מכאן ולהלן מסירין רק הקרום והשאר הוי שומן כשר.

וכן בשו"ת שב יעקב תשו' כ"ו כתב ג"כ דחלב שתחת הקרום בריש מעיא אסור כהגרד"א ועל מה שכתב הגרד"א דהרמ"א אגב חורפיה העתיק דברי הכל בו כאשר הם לפנינו, כתב שם דמסוף דברי הרמ"א מוכח דס"ל דחלב שתחת הקרום בריש מעיא מותר, מדכתב ונהגו במדינות אלו להסיר הקרום של כל הדקין בהדורא דכנתא וכו' שלא יניחו ג"כ שעל ראש הדקין וכו' א"כ מוכח דגם ראש הדקין אי"צ ליטול רק הקרום, דאל"כ מה הועיל

בתקנתו שיסירו הקרום מעל כל הדקין בהדרג רכנתא שלא יניח אותה אמה
הלא באותה אמה לא מהני הסרת קרום דצריך ליטול כל החלב ולשון זה לא
הועתק משום ספר רק זהו דעת עצמו כמבואר בד"מ סי' ס"ד אות ז' (וכן
כתב בנחל אשכול על האשכול סי' י"ז סק"ח) ולפי דבריו נדחו דברי השבות
יעקב בכונת הרמ"א שהבאתי לעיל, דמוכח בהדיא מדברי הרמ"א דמה שתחת
הקרום מותר, ועיי"ש שהביא ראיה דחלב שתחת הקרום אסור דאם נימא
דרך על הקרום אסור מטעם שמחובר לחלב הקרב למה צריך קרא ע"ז, הרי
מבואר בחולין דף נ' ע"א דחלב דאייתרא מקמצין ופרש"י שנוטלין ממנו
מעט מפני שחלב הקרב שוכב עליו ואע"ג דאינו תותב קרום ונקלף ואינו
בכלל ריבוי דקרא מ"מ אסור למעלה מה שנוגע בחלב הקרב, אם כן
למה צריך קרא לאסור הדקין מה שעל הקרום, אלא ע"כ דגם תחת הקרום
אסור וע"ז צריך קרא גבי הדקין דמטעם מחובר לא ה"י אסור רק מה
שלמעלה מהקרום, והא דכתב רש"י בדף מ"ט ע"ב דחלב הריש מעיא אסור
מפני שהוא מחובר לחלב הקרב לא בא לומר דזה טעם האיסור של חלב
הדקין דהרי ילפינן מקרא דכל חלב, רק רש"י בא לפרש דמדוע לא נרבה
חלב הדפנות ולא חלב הדקין, ע"ז משני רש"י מפני שמחובר משו"ה מרבינן
חלב הדקין מכל, אבל באמת עיקר האיסור של חלב הדקין הוא מקרא, ואין
נפק"מ בין למעלה מן הקרום לתחת הקרום, ולענין ראיית הב"ח מדקאמרה
הגמ' לשון גרירה ולא לשון אסור משמע דתחת הקרום מותר הביא שם
דברי הכנה"ג שהבאתי כבר לעיל דשמואל לא אתי לאשמועינן גוף הדין
דחלב הדקין אסור דזה ידעינן כבר מברייתא דף מ"ט ע"ב רק שמואל
אשמעינן שיעור איסור חלב הדקין דהוא עד אמה משו"ה קאמר רק
לשון גרירה ולא לשון אסור, והכנה"ג כתב דתירוצן זה הוא רק לשיטת
רש"י דריש מעיא הוא עד אמה, אבל לשיטת הרמב"ם דסגי בדבר מועט
צריך לומר כהב"ח דמשו"ה נקט שמואל גרירה משום דחלב שתחתיו מותר,
ותמה עליו השב יעקב דגם לשיטת הרמב"ם יש לתרץ דשמואל אתי
לאשמעינן מקום דצריך גרירה דלא נימא דכל הדקין אסור קמ"ל דרך הריש
מעיא אסור, ושמואל לא אתי לאשמעינן גוף הדין דחלב הדקין אסור, רק
דאתי לאשמעינן דשאר הדקין מותר ומשו"ה קאמר לשון גרירה ולא לשון
אסור, והביא ג"כ ראיה מדברי הגהות אשר"י פגיה"ג שכתב שם יטול
החלב שעל הקיבה דאקשתא ודאייתרא עד אמה מן המעים של קיבה עכ"ל
הג"אש, ומדקאמר יטול חלב שעל הקיבה עד אמה מן המעים עכצ"ל כמו
דנוטל חלב מן הקיבה דצריך ליטול כל החלב ולא סגי בקרום ה"ה נמי
בחלב מן האמה דריש מעיא, דאותו חלב דנוטל מן הקיבה סיים בה
דנוטל עד אמה מן המעים, ומזה ראיה דגם החלב שתחת הקרום אסור,
ומגיה דברי הכל בו דמיררי בכרכשתא דשם מותר החלב שתחת הקרום,

והטעם דמתירין תחת הקרום בכרכשתא הוא משום דקיי"ל כר"ע דבעי נמי תותב, ואותן כרכשתא דעשוין חיטי חיטי לא נקרא תותב כיון דלא פרוש כשמלה דהאי טעמא גופא פירש"י גבי חלב הקיבה דאינו תותב משום דנעשה חתיכות חתיכות (והביא טעם זה בשם שו"ת חוט השני תשו' ס"ד).

וכתב שם דאפשר דהכל בו הוכיח זה דלשיטת הגאונים אין אסור החלב שתחת הקרום, ראם גימא דגם החלב שתחת הקרום הוי חלב טמא ואסור, א"כ למה אמר ר"נ בהולין דף מ"ט ע"ב דחלב העשוי ככובע אינו סותם ומפרשי ליה בגמ' על חיטי דכרכשתא הא אפי' אינו עשוי ככובע אינו סותם משום דהוא חלב טמא, ודוחק לומר דר"נ קאי על החלב שאחר האמה דאע"ג דשם חלב מותר מ"מ אינו סותם משום דעשוי ככובע זה דוחק (ובפלתי סי' ס"ר סעיף ה' הוקשה ג"כ קושיא זו וכתב שם תירוצ' זה דר"נ אר"י לאשמעינן אחר האמה דריש מעיא דשם אינו סותם משום שעשוי ככובע, ובתשו' כנס"י כתב כהשב יעקב דמזה ראייה דתחת הקרום מותר, (ועיי' במגיה למשל"מ פ' י"ג מהל' שגגות ה"ה מש"כ בזה).

והנה מש"כ השב יעקב בשם החוט השני דמשו"ה מותר החלב שתחת הקרום בכרכשתא משום דאין קיי"ל בחלב הקיבה כר"ע דמותר משום דבעינן תותב ומשו"ה בכרכשתא החלב שתחת הקרום שאינו תותב מותר, לכאורה צ"ע הרי מבואר בשו"ע סי' ס"ד סעיף י"ד דנהגו איסור גם בחלב הקיבה, ועיי"ש ברמ"א שהגיה וי"א שמדינא אסור, א"כ גם בחלב שאינו תותב נהגו לאסור, אך בפלתי סי' ס"ד סק"ב כתב דלא בכל דוכתי קיי"ל דקרום ונקלף אסור רק בחלב הקיבה אסרינן דאייתרא אטו דאקשתא, ולפי זה יש ליישב דברי הש"י והחוט השני וצ"ע:

ובאמת בתשו' חוה"ש הביא שם עוד תירוצ' על קושיא זו וז"ל ועוד ג"ל דאין לדמות כלל חלב שעל הטבחייא תחת הקרום לחלב הקרב שתחת המכסה, דאפשר חזיתו מוכיח עליו דאין שומנו דומה לחלב וסברא זו מצינו בתוס' פגיה"נ ובאשר"י ובמרדכי בחלב היותרת ולובן כוליא וכן י"ל גם בחלב הכרכשתא שתחת הקרום, לכן אף אם הקרום שבטבחייא נקרא תותב עם החלב שעליו מ"מ אין לאסור החלב שתחתיו עיי"ש והש"י לא הביא תירוצ' זה (ועיי' מה שהבאתי לעיל בשם הגרד"א בטעם דחלב שתחת הקרום בכרכשתא מותר משום דכל האיסור של הכרכשתא הוא רק משום נגיעה לחלב הכליות כמוש"כ המהרי"ל ואו"ה עיי"ש, היוצא לנו דכל אותן המחברים ס"ל דחלב שתחת הקרום בריש מעיא הסמוך לקיבה אסור והחלב שתחת הקרום בכרכשתא מותר.

(ו) **ובשו"ת** כנסת יחזקאל תשו' כ"ה כ"ו האריך שם להוכיח דגם בריש מעיא שסמוך לקיבה מותר החלב שתחת הקרום, ודחה ראית

הגרד"א וכתב שם דעיקר ראית הב"ח היא לא מלשון גרירה דגרירה משמע ג"כ לגמרי, רק עיקר ראית הב"ח היא מדשני שמואל בלישניה דקאמר מעיקרא לשון אסור ואח"כ לשון גרירה משמע דאתי לאשמעינן דסגי בגרירת החלב שעל הקרום ותחת הקרום מותר וכתב שם דלר"י ולא בעי תותב קרום ונקלף אסור גם החלב שתחת הקרום, אבל לר"ע דבעי תותב מותר החלב שתחת הקרום דאינו תותב, ומשום"ה כתב הרמ"א דאין צריך להסיר רק הקרום אבל מה שתחת הקרום מותר כיון דאנן פסקינן כר"ע, ואפי' לשיטת ר"א דס"ל דחלב הדבוק לכרס אסור מ"מ מודה דחלב שתחת הקרום בריש מעיא מותר, וזה שכתב הרמ"א דצריך לגרור רק הקרום מעל אורך אמות אלו, היינו בין מצד הקיבה ובין מצד הכרכשתא רק הקרום אסור ולא החלב שתחתיו, ומש"כ הרמ"א אבל לא השומן הדבוק בטבחיא שתחתיו אין כונתו רק על הכרכשתא, אלא כל הדקין שאינו בהדרא עצמה נקראים בשם טבחיא מדלא כתב הרמ"א לשון כרכשתא, ואפי' נימא דרק הכרכשתא נקרא בשם טבחיא יש לומר דהרמ"א חזא מינייהו נקט, ומש"כ הרמ"א אח"כ דצריך להסיר ג"כ חוט ארוך שמונח עליו עם השומן שאצלו, הוא באמת חלב טהור דהרי הוא תחת הקרום ורק מטעם חומרא דלא ליתי לאחלופי אטו הקרום שעליו צריך ליטלו, ומשום"ה קורוהו הרמ"א בשם חוט ולא בשם קרום אף שבכל בו כתב אבל מסירין הקרום הארוך עם חלבו (ובשו"ת שב יעקב תשו' כ"ו משמע דהחוט עם חלבו הוא אסור מדינא).

וכתב דלרש"י ורא"ש חלב הדקין אינם בעצם חלב טמא רק שהם אסורים משום שהם מחוברים לחלב טמא, ומשום"ה קאמר רב בדף מ"ט ע"ב חלב טמא אינו סותם ולא קאמר חלב אסור אינו סותם, משום דחלב דריש מעיא אעפ"י שהם אסורין מ"מ סותמין משום שהם אינם חלב טמא בעצם, ולפי"ז מיושב גם מה שקשה על הגאונים מהא דאמר ר"נ דאינו סותם מטעם דעשוי ככובע, והיינו כיון דבעצם אינו חלב טמא וסותם ומשום הכי צריך ר"נ לומר מטעם שעשוי ככובע.

ומסיק שם דאם מושכין הדקין בעודן חמין דאו נשאר החלב שבראש הדקין על הדרא דכנתא צריך לגרור גם החלב שתחת הקרום, דשמא נשאר מן החלב על הכנתא עצמה ומשום"ה צריך לגרור עד שיעמוד על גלדו באופן דלא יהיה שום חשש, משא"כ אם מושך הדקין כשהן קרים או אין צריך לגרור החלב שתחת הקרום וסגי רק במה שיטול מה שעל הקרום, ומש"כ הרמ"א והכל בו דא"צ להסיר רק הקרום עם הדבוק בו שעל אורך אמות אלו היינו אם הוציא הדיקין בהיותם קרים, אך הלבוש ידע מנהג הטבחים שלעולם מושכין חמין ע"כ לא הזכיר מזה בריש המעים שא"צ לגרור לגמרי, דאין נפק"מ בזה כיון שלעולם מושכין בהיותם חמין, כי אם בסוף המעים כתב דאין צריך לגרור תחת הקרום כיון דשם אין חילוק בין קרים

וחמין, אבל כו"ע סברו שתחת הקרום באמה העליונה אין אסור מצד עצמה רק מחשש שמא נשאר מחלב הפרוש.

ובמגיה למשל"מ פ' י"ג מהל' שגגות ה"ה כתב ג"כ דחלב שתחת הקרום מותר, וכתב דט"ס הוא בדברי הכל בו וגורס מיהו של צד הקיבה גוררין לגמרי ושל צד הכרכשתא אין גוררין לגמרי ושכן הגיה הב"ה וכן הב"ה, ומה שכתב הכל בו דצריך לגרור לגמרי של צד הקיבה אינו מצד הדין רק מטעם חומרא, לפי שאין אנו בקיאים לחטט ולגרור החלב מכל וכל שלא ישאר מעט מן החלב דאי אפשר לצמצם להבדיל בין הטמא ובין הטהור ואתי לאחלופי, וזה רק בריש מעיא הסמוך לקיבה אבל בכרכשתא אין מחמירין לגרור תחת הקרום כיון דבלא"ה רוב הראשונים פירשו דריש מעיא הוא הסמוך לקיבה ורק מטעם חומרא אנו מחמירים לכתחילה כהגאונים. אבל דנחמיר ג"כ לגרור תחת הקרום דשמא נשאר קצת מן החלב שעל הקרום כולי האי לא מחמירין, כיון דכולו רק מטעם חומרא, ומיישב בזה סתירת הב"ה שבס"ד כתב כדברי הכל בו ובקו"א הגיה לשון הכל בו וכתב דחלב שעל הדקין הסמוך לקיבה גוררין אותו לגמרי, ולפי הנ"ל שפיר מיושב דבאמת ס"ל להב"ה כמ"ש בחיבורו בס"ד דנקט שמואל לישנא דגרירה לאשמעין דלא אסור רק הקרום, ומה שהגיה דברי הכל בו בקו"א היינו לומר דהמנהג הוא לגרור צד הקיבה לגמרי ושל צד הכרכשתא אין נוהגין לגרורו לגמרי, וסיים שם דחלב שתחת הקרום מותר מדינא, רק שהוא תלוי במנהג אם מחמירין לגרור או לא.

ובכרו"פ סי' ס"ד סק"ו כתב ג"כ דחלב שתחת הקרום מותר, ושכן נהיגו עלמא לאסור רק החלב שעל הקרום ולהתיר החלב שתחת הקרום, וכתב דיסוד לדבריו דחלב שתחת הקרום מותר הם דברי רש"י דף מ"ט ע"ב שכתב דחלב הדקין דבוק לחלב הקרב שקורין טיל"א וכן הרא"ש פגיה"נ, ופשטות דברי רש"י והרא"ש הם דחלב הדקין אסורים משום שהם סמוכים ומתחברים עם חלב הפריסה שהוא חלב שעל הקרב שקורין טיל"א ומשו"ה התורה מרבתו, וא"כ החלב שתחת הקרום בדקין שאינו מחובר לחלב הפריסה אינו אסור דרק החלב שעליו מחובר לחלב הפריסה אבל החלב שתחת הקרום אין לו שום שייכות לזה משו"ה מותר, ואפי' לדעת ר"א דגם החלב הדבוק לכרס אסור מכל מקום מותר החלב שתחת הקרום בדקין דהרי כל איסור חלב הדקין הוא משום דבוק וזה החלב שתחת הקרום בדקין אינו מתחבר כלל לא עם חלב הפריסה ולא עם חלב הדבוק לכרס ומשו"ה כו"ע מודים בו דמותר, ודחה דברי הכנה"ג שכתב דרש"י פירש כן לפי ברייתא ראשונה דלא ידעינן עור מתותב קרום ונקלף דא"כ נחלקו הברייתות אם אמרינן תותב או לא וזה דוחק דמשמע דגם ברייתא ראשונה דעה מזה אלא מה דסתים זה מפרש זה, ועוד קשה על הרא"ש דפי' כן גם

למסקנא דהוא משום מחובר, וכתב דנעלם מהם דברי המרדכי פגיה"נ דכתב וזהו חלב שעל הדקין פי' שריבה ר"ע מכל החלב וכו' והחלב המכסה הקרב הוא מתפשט על הדקין ומקום פישוטו בעי הדקין גרירה עכ"ל המרדכי הרי מבואר דלכך בעי גרירה מחמת התפשטות החלב שעל הקרב, וכתב שמתפשט בכל האמה ולכך בעי גרירה, וזה דלא כדעת כנה"ג דכתב דרש"י כתב הכל לברייתא קמייטא. דהא המרדכי כתב לפי המסקנא. וגם מזה מוכח בהדיא דאינו אסור רק מה שלמעלה מהקרום כיון דנתן גבול דאסור כפי התפשטותו והא למטה מקרום אינו מתפשט כלל ואינו בוקע חלולי קרום, וכיון דאינו מתפשט מהיכי תיתי לאסור הא אפי' למעלה חוץ ממקום התפשטותו אינו אסור ומכ"ש למטה מקרום, ועל מה שהקשה הכנה"ג על רש"י ורא"ש דכתבו דאסור מטעם דבוק ולא אמרו מטעם תותב, כתב שם דהכנה"ג סובר דחלב הדקין הוא תותב עד אמה ומש"ה הקשה קו' הנ"ל ובאמת זה אינו דא"כ מה נחלקו הגאונים ורש"י בריש מעיא נחזי אם האמה הסמוך לקיבה תותב אם כן בודאי אסור דהרי הוא תותב וגם קרב והוא חלב גמור ואינו כחלב הדפנות שאינו קרב ואם כן מדוע לא נאסר, וכן בחלחולת אם הוא תותב אם כן מדוע לא נאסור, וכן מה שנחלקו אם אמה דוקא או דבר מועט והרמ"א כתב שמודדין בזרוע נחזי עד איזה מקום הוא תותב ועד אותו מקום יהיה אסור ומה שייך מחלוקת בזה, וכתב שם דמדברי המרדכי פרק אלו טריפות במחלוקת ר"א ור"י שכתב ר"א וז"ל ולקמן אמרינן ריש מעיא באמתא בעי גרירה אף על פי שאינו תותב הואיל ונקלף הוא אסור, מבואר דס"ל לר"א (ולא מצינו שר"י נחלק עליו בזה) דחלב שעל הדקין אינו תותב כלל רק מחובר להפריסה, שהוא טיל"א בראשו והדקין סמוכים ויונקים ולכך אסורים, ומה שכתב רש"י דתותב בראשו בראשון דוקא בהתחלת התפשטות המעי ששם פריסת הכרס וגם עובר קצת על הדקין בתחילתו וזהו תותב, (ועיי' באו"ה הארוך סי' כ' סעיף ט"ו) ובזה מתרץ מה שהקשה הכנה"ג על רש"י דף צ"ג ע"א דקאמר חלב הדקין נחלקו בו ר"י ור"ע, ובדף מ"ט ע"ב מבואר דכו"ע ס"ל דחלב הדקין אסור. דבדברי ר"א מבואר דהדקין הם בעצמם עכ"פ קרום ונקלף, וע"כ כל הדקין הם קרום ונקלף דאם נימא דרק הריש מעיא א"כ נחזי עד היכן קרום ונקלף ועד שם נאסור את הריש מעיא וע"כ בכל הדקין קרום ונקלף, ולר"י באמת כל הדקין נאסרו דהרי הם קרום ונקלף רק לר"ע דאסור מחמת התפשטות החלב שעל הקרב מש"ה אינו אסור רק ריש מעיא עד מקום התפשטותו והיה לחז"ל מסורת עד כמה מגיע עצם התפשטותו, וזה כוונת רש"י במש"כ שנחלקו ר"י ור"ע דלר"י כל הדקין אסורין ולר"ע אסור רק עד אמה.

וכתב ג"כ דמה שהגיהו בדברי הכל בו דחלב דקין הסמוך לקיבה גוררו לגמרי, וחלב הכרכשתא אינו גוררו לגמרי, אינו נכון, דמאי נפק"מ

בין הדקין סמוך לקיבה לכרכשתא, דממ"נ אם ריש מעיא בעי גרירה פי כל החלב גם תחת הקרום איכ גם בכרכשתא נימא הכי, ואם אין צריך לגרור תחת הקרום א"כ גם בסמוך לקיבה אין צריך לגרור, ועל קושיית החוט השני שהקשה דכיון דאנו נוהגין כר"א דגם חלב הרבוק לכרס אסור א"כ אמאי מותר חלב שתחת הקרום בריש מעיא, תירץ דהמעין במרדכי במילתא דר"א יראה דלכך חלב הדבוק לכרס אסור דהוא סמוך לחלב הפריסה, אבל בדקין אף מה שלמעלה מקרום אינו אסור רק הואיל ודבוק לכרס אבל איתו גופא אינו חלב ואיך נאסר תחת הקרום מה דלא סמיכא עם חלב הקרב, ומכ"ש לפי המרדכי דאסור מחמת התפשטות וזה לא שייך תחת הקרום.

והנה מש"כ הכר"פ דחלב הדקין בריש מעיא אינו תותב רק בראשן קצת מתפשט מחלב הקרב והשאר אסור משום שהוא סמוך לאותו חלב והביא ראיה מדברי הר"א שכתב כן דחלב הריש מעיא הוא רק קרום ונקלף, וכדבריו כתב גם בחוט השני תשו' ס"ה ושם ביאר קצת יותר באריכות דמה שאמר ר"ע דדקין הם תותב קרום ונקלף יהיה הפירוש דבראשן הן תותב והשאר אסור משום שדבוק לתותב כמו שפירש"י (ועיי' בחוט השני דמיישב בזה קושיית ר"א על ר"י דר"י ס"ל כשיטת הרמב"ם דריש מעיא אסור רק דבר מועט, וא"כ לא קשה קו' ר"א עליו דהרי דבר מועט של הריש מעיא סמוך ממש אצל הקיבה הוא תותב קרום ונקלף), ובהעמק שאלה על השאילתות פ' ויקרא אות ד' הקשה על הפלתי דמדברי הבה"ג ושאילתות שכתבו ריש מעיא באמתא בעי גרירה מאי טעמא תותב קרום ונקלף הוא משמע דחלב הדקין הוא תותב (ועיי' בגילוי דעת סי' ס"ד ס"ק י"ז שג"כ הביא קו' זו ועיי"ש מש"כ בזה). והביא דבעל תוספת העזרה על תו"כ פ' י"ד רצה לתרץ דכונת השאילתות ובה"ג הוא דראש התפשטות הדבוק לחלב המכסה הוא תותב, ודחה דבריו דהבה"ג והשאילתות לא הוכירו כלל דאיסור דקין יהיה משום דבוק, ודק רש"י פי' כן אבל הם לא הוכירו כלל וא"א לפרש לשיטתם כן (ועיי' בפרישה סי' ס"ד אות ו' שכתב שם ג"כ הרבה פעמים דחלב הדקין באמה הסמוך לקיבה הוא תותב עיי"ש) וראיתי באשכול סי' י"ז שכתב דחלב הדקין בתחילתן כשיוצאין מן הקיבה החלב המכסה מתפשט עליהן באורך אמה מבואר דעל כל האמה מתפשט חלב המכסה.

ועיי"ש בהעמק שאלה דמבואר בדבריו דחלב הכרכשתא לשיטת הגאונים הוא יותר תותב מריש מעיא שאצל הקיבה, ומהמחברים שהבאתי לעיל משמע דאצל החלחולת אסור רק משום שהוא מחובר לחלב הכליות ואינו חלב ממש וכמו שכתב האו"ה כלל כ' דין ט"ו ובתשובת מהרי"ל סי' נ"ז (ועיי' באבן שלמה על הראבן סי' ר"פ מה שהאריך בזה בפי' האו"ה

אם הריש מעיא לשיטת הגאונים הוה תותב או לא ועיי"ש מה שהביא בשם
החת"ס:

ובהעמק שאלה הנ"ל כתב דר"א סובר דגם חלב שתחת הקרום בריש
מעיא אסור וכתב שם דזה כונת ר"א שכתב ולקמן אמרינן
ריש מעיא באמתא בעי גרירה אעפ"י שאינו תותב דקאי על חלב שתחת
הקרום בריש מעיא שדבוק להדקין, וכן בזר זהב על האו"ה סי' כ' תמה
על הכרו"פ דבאור זרוע בהל' טריפות סי' תי"ג מבואר דחלב שתחת הקרום
בריש מעיא אסור (ועיי' באבן שלמה סי' ר"פ שהאר"ך ג"כ בזה) ובשו"ת
ברכת חיים תשו' נ"ד האר"ך בזה והביא ראה מדברי האו"ז דלא כפירוש
הזר זהב עיי"ש.

ומש"כ הכרו"פ דלר"י כל חלב הדקין יהיה אסור משום שהם קרום ונקלת,
עיי' באבן שלמה סי' ר"פ שהביא בשם הכתב סופר חיו"ד סי' ל"ב
שהשיג על הכרו"פ דלא מצינו לשום פוסק שיאמר דלד"י יהיה כל חלב
הדקין אסור דא"כ בני גולה שהחמירו כר"י, כל חלב הדקין יאסר והא
שמואל מבני הגולה הוא ואמאי אסר רק ריש מעיא, והביא שם דברי
הפרישה סי' ס"ד ס"ק ו' שכתב ג"כ כדברי הפלתי דלר"י אסור החלב שעל
כל הדקין ועיי"ש מה שהאר"ך עוד בזה:

ולהלכה גם בהעמק שאלה כתב דמותר החלב שתחת הקרום, וכתב
דהשאלות ובה"ג ס"ל דחלב שתחת הקרום מותר וגרסו גרירה
בריי"ש ולא כר"א שגורס בד' וגרירה ברי"ש משמע רק מה שעל הקרום ולא
תחתיו.

ובאבן שלמה על הראב"ן סי' ר"פ הביא ראה דחלב שתחת הקרום מותר
מדברי הרשב"א בתוה"ב הארוך שכתב שם וז"ל והיכא דניקבן
וסותמן חלב טמא כגון בריש מעיא באמתא דאית ביה חלב טמא אינו
סותם עכ"ל משמע דיש שם גם חלב טהור מדלא כתב סתם חלב
טמא.

ובשפת"ד סי' ס"ד ס"ק י"א העלה דהעיקר להלכה כמוש"כ הרמ"א, דבין
בריש מעיא שסמוך לקיבה ובין בכרשתא מותר החלב שתחת
הקרום, אבל ביחודשי רעק"א כתב על הרמ"א וז"ל שעל אורך אמות אלו לא
קאי על אמה היוצא מהקיבה דהוא חלב גמור, וקאי דק על אמה שיוצא בו
הרעי וכדריק חיתום לשון הרמ"א אבל לא שומן הדבוק בטבחיא, וכ"כ
בלבוש וכ"כ הגרד"א ובשבות יעקב חלק ג' סי' ס"ה עכ"ל (ועיי' מש"כ
לעיל בשם הכנס"י בפשט דברי הרמ"א דטבחיא קאי גם על האמה שסמוך
לקיבה).

והנה בברכת סי' ס"ד ס"ק צ"ו הביא בשם ספר מי ששון שרצה לאסור
החלב שתחת הקרום בכרשתא ודחה דבריו והעלה לעיקר דחלב

שתחת קרום בכרכשתא מותר, והביא בשם שו"ת צ"צ החדשות חיו"ד סי' ז' דבאמה של צד הכרכשתא אינו אסור אלא הקרום עם החלב הדבוק אבל החלב שאינו דבוק בקרום מותר, כי החלב האסור שם הוא ניכר מהחלב הכשר החלב האסור אינו דבוק בכרכשתא כלל רק נמשך אחרי הקרום, וכתב שכן אמרו לו הטבחים דכשמניחין להצטנן שם ניכר היטב ההבדל שיש בין מה שהוא חלב וצריך גרירה ובין השומן שדבוק בכרכשתא שהוא כשר (ועיי' בשו"ת ברית אברהם חיו"ד סי' כ"ה), ועיי' בדעת כהן מהגאון מרן איה"כ קוק וצ"ל בסי' מ"ה קונטרס מיוחד לדחות דברי המי ששון שרצה לאסור החלב שתחת הקרום בכרכשתא והאריך שם בהרבה ראיות לדחות דבריו, והנה בשלחן גבוה סי' ס"ד טק"ג כתב וז"ל ולענין מעשה כבר כתבתי בדין הקיבה דהמנהג להסיר אותו מעי שחותכין עם הקיבה מכל וכל ואין מנקרין אותו, וכרכשתא שהוא סוף המעי שהרעי יוצא דרך שם מוציא ממנו קרום ארוך עם חלבו ואינו דבוק ממש עם הכרכשתא כשומן שלו וכדברי הכל בו הנ"ל, וחותכין ממנו לצד פי הטבעת כמלא ד' אצבעות בין בדקה ובין בגסה.

וכתב בטהרות אהרן אות ט' דלפי מש"כ הבהע"ט דמשליכין חתיכה הדבוק בפי הטבעת בחלחולת משום שאינו ראוי לאכילה ומאוס, (וכ"כ בשכ"ל הלקט דיני גיה"נ סי' י"ז שחותכין מן הכרכשא מעט לצד ראשה וכו' ע"ש) כמ"כ יש ליתן טעם מה שנוהגין להשליך אמה בריש מעיא הסמוך לקיבה ואין מנקרין אותו אף דמצד הדין מותר אחר הניקור, מ"מ זורקין אותו משום שהמקום שהמאכל יוצא מן הקיבה לדקין בראשן הוא דחוק ובשביל כך אותה אמה מלאה רירין ומאוסה ולכן משליכין אמה, משא"כ החלחולת שהיא גדולה וחשובה אין זורקין ממנה כי אם אותה חתיכה הדבוקה בפי הטבעת והמותר מותר עכ"ל, וכ"כ בצינה לדוד סי' ז' סק"א, ובעקרת הבית סי' א' ובעמודי זהב אות כ"ה, ולדבריהם מה שזורקין האמה בדקין של ריש מעיא הוא רק מחמת מיאוס, אך במגיה למשל"מ פי"ג מהל' שגגות ה"ה הביא בשם דמ"א שכתב וז"ל לפי רש"י דריש מעיא הוא היוצא מהקיבה, נהי דהחלב אסור מ"מ המעי עצמו שרי, ואפשר דאעפ"כ אסור אעפ"י שאינו מאוס מ"מ א"א לגרר שם היטב את החלב עכ"ל, ומדבריו נראה דאין זורקין רק מחמת מיאוס אלא דיש גם חשש איסור.

ובטהרות אהרן ס"ק י"ג ובעמודי זהב סי' א' אות כ"ד כתבו דנוהגים להסיר גם הבליטה הקטנה שעל שומן הדקין וקורין אותה בל"א דומל"ה ובגסה דוימין.

ח) **וכתב** בט"א ס"ק ט"ז שיש לו קבלה ממנקרים לחתוך את הסניא דיבי שקורין טריפה דערים מראשו ועוד חותכין עמו אחד מהבני מעים הסמוך לו עם החלב שביניהם וקורין לשומן זה בל"א גערא עד

המקום ששופך המעים לתוך הסניא דיבי וכ"כ בזב"ש ובצנל"ד סעיף ט'
סק"ד ובעקה"ב מי' א' סעיף כ"ד.

ובדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק צ"ו^ל כתב וז"ל אמנם בד"ק סק"י כתב דעתה
נתפשט המנהג לחוש במעי זו הנקרא מעי טריפה מחשש
דיש מעיא, וכן נוהגין להחמיר במעי הדק שאצל המעי טריפה הנ"ל עם
השומן שעליה מחשש ריש מעיא כי אנו חוששין מספיקא דיש מעיא בד'
מקומות.

ובשו"ת ברכת חיים תשו' נ"ב כתב דהחלב שעל הסניא דיבי אסור מצד
הדין ולא רק ממנהגא, והביא רא' לדבריו כי על מה שכתב
הטור בסי' ס"ה בסדר הניקור מבעל העיטור ועל הובלולא ושל הנכלולא
מפרש בפרישה אות מ"ז בשם יש מפרשים והנכלולא היינו אותו טבחא
דמיקרי סניא דיבי, ובאמת מבואר כדברי הפרישה בבה"ג הל' טריפות דקחשיב
שם בחלבים האסורים תרבא דעל הובלולא ותרבא דעל סניא דיבי, וכן כתב
בספר האודה שמיוחס לרש"י בסי' ק"ח דצריך ליטול חלב שעל הסניא דיבי
ועי"ש בהערות, (ושוב ראיתי בקונטרס סניא דיבי מהרה"ג אורי מוינשטער
שליט"א שהאריך בזה).

ובברכת חיים סיים שם דהחלב שאצל הסניא דיבי הוא חלב גמור, וגם
בלא"ה יש בו איסור כיון שחלב הפריסה הוא דבוק באותו חלב
א"כ אסור מטעם שיונק מגוף החלב כמו טחול וטרפש הכבד, ע"כ בדור הוא
שאותו חלב אסור מצד הדין ולא מצד מנהג לבד.

ומה שכתבו ספ"ג שהבאתי דקבלה ממנקרין לחתוך את הסניא דיבי
ולזרוק אותה ולא כתבו מקור לזה, ובעמ"ז סי' א' אות כ"ה כתב
דהוא מטעם מיאוס, מצאתי דבר זה בהדיא בשבלי-הלקט דיני גיה"נ סי'
י"ז וז"ל השיב ר' נתן וז"ל, על סניא דיבי דאינן אסורים, אלא מחמת
מיאוס אינו נאכל ולא מחמת איסור וכן נמצא בהלכות גדולות וחלב שעל
סניא דיבי אסור ושעל הקיבה מותר, מכלל דהיא עצמה מותרת כמו הקיבה,
ועי' ברבינו ירוחם נתיב ט"ו אות י' שכתב וז"ל סניא דיבי הוא המעי
הרחב הנקרא סייג"י והוא מחובר לדקין וזורקין אותו עכ"ל.

חלב הטחול

(א) **נ"ף** הגמרא בחולין צ"ג ע"א גופא אמר ר"ה תנא קרום שעל הטחול
אסור ואין חייבין עליו וכו' והתניא חייבין עליו, טחול אטחול
לא קשיא הא כנגד הדד הא שלא כנגד הדד וברש"י בד"ה אמאי, והא חלב
הקרב הוא וכן בר"ן פגיה"נ בקדום שעל הטחול כתב דאסור משום חלב
שעל הקרב השוכב עליו.

והנה לא מצינו מפורש בהדיא איסור על חלב הטחול, ובגמ' הוזכר רק קרום הטחול אסור וחייבין עליו כרת, וכן ברמב"ם פ"ז מהל' מאכ"א הי"א ובטור ובשו"ע סי' ס"ד סעיף י' נזכר רק קרום הטחול ולא נזכר שם שום חלב הטחול, אך ברש"י שהבאתי לעי' וכן בר"ן מבואר דיש על קרום הטחול במקום הד' חלב, ומן אותו החלב נאסר הקרום שתחתיו, וכ"כ באשכול סי' כ"ה, ולפי המבואר ברש"י בד"ה חות ביה, איסור אותו החלב הוא משום שדבוק לחלב הכרס, ובהגהות אשרי פא"ט סי' ל' כתב וז"ל וכן נהגו הקדמונים גדולי רייניס לאכול כל הדבוק לכרס עד הטחול ומה שמצד הטחול ותחת הטחול אעפ"י שהוא דבוק לכרס אסורים עכ"ל ובמרדכי פא"ט בסוף סי' תדכ"ג במחלוקת ר"א ור"י בסוף דבריו סיים שם וז"ל ויטול גם החלב והקרום שעל הטחול ושעל הכרס כולו וכו' מבואר מהנ"ל דיש חלב על קרום הטחול והוא אסור וענוש כרת, ובסמ"ג לאווין קל"ח כתב וז"ל החלב המכסה את הקרב מונח על הקרב וכו' וחלב שעל דד הטחול בעוביו ממנו הוא ולכך הוא אמר בחולין שחייבין עליו כרת והוא כעין קרום וכו', מבואר בדבריו דהא דאמרה הגמ' קרום שבדד הטחול חייבין עליו קאי על החלב שהוא כעין קרום וכ"כ באשכול סי' כ"ה שקרום הטחול נתהוו מחלב הקרב, (וברמב"ן בפ"י התורה בפ' ויקרא ג' פסוק ט' כתב וז"ל אבל כל הנקרא חלב נאסר אעפ"י שאינו קרב למזבח כגון החלב אשר על הטחול עכ"ל ועיי' מש"כ בסוגיא דחלב ומש"כ שם בשם ההעמק דבר), ובכרו"ם סי' ס"ד אות י"ג כתב עוד יותר דהקרום בעצמו של הטחול אינו אסור מן התורה, ותחיוב כרת הוא על החלב הדבוק בו ולשיטתו מה שנזכר בגמ' קרום הטחול שחייבין ע"י כרת קאי הכל על החלב שעליו (והארכתי בדבריו בסוגיא דקרומים):

(ב) והנה כל זה בחלב שעל קרום הטחול דאסור וחייבין עליו כרת, אך מה הדין בחלב שתחת קרום הטחול, כבר נשאל ע"ז המהרש"ם וז"ל השאלה בתשו' מהרש"ם סי' כ"ח וע"ד שאלתו בדבר המצוי בבהמות שמגות לאחר שמנקרין הקרום מעל הטחול כנהגין נשאר עוד תחת הקרום חלב הרבה על גוף הטחול ונסתפק אם הוא בכלל שומן וחלב טהור וא"צ לנקרו או שהוא בכלל חלב טמא, והשואל רצה לאסור לפי מה שמבואר ברש"י חולין דף ח' ע"ב בד"ה מפסיק שהקרום שעל הכסלים עב ומשו"ה אינו נבלע החלב כ"כ שיהיה זב לבשר שתחתיו, א"כ בקרום הטחול שהוא דק מאוד י"ל שנבלע חלב הכרס דרך חקרום, ותמה עליו דא"כ אם אין חלב תחת הקרום יאסר בשר הטחול, ובמהרש"ם הביא ראיה מאו"ז פגיה"ג סי' תמ"ח דמשמע שם מדבריו דדוקא הקרום שעל הטחול אסור אבל מה שתחת הקרום מותר, והביא ג"כ ראיה מזבירי הבי"י סי' ס"ד שכתב טעם שצריך לשרש אחרי חוטי טחול משום שיונקין מחלב המכסה את הקרב, ולא כתב משום

שיונקין מחלב שתחת קרום הטחול משמע דחלב שתחת קרום הטחול מותר והביא עוד ראיה מהגהות ש"ד שהובא בב"ח ובט"ז סי' ע"ד שאם נצלה הטחול בלא ניקור בטל חלב הטחול בטחול עצמה ובחלב הכשר שבו, והיינו החלב שתחת לקרום בבהמה שמינה, ומה שכתב הש"ד אם ניטל החלב וקרום שעליו אין כונתו קרום שעל החלב, אלא קאי על קרום שעל הטחול, ויש להביא ראיה לדברי המהרש"ם מרוקח סי' שצ"ד שכתב וז"ל ניקור הטחול משום חלב יסיר החלב והקרום שעליו וכו' ובסי' ה"ט כתב יטול החלב והקרום שעל הטחול מבואר דמש"כ בסי' שצ"ד הקרום שעליו כונתו על קרום הטחול.

ובמהרש"ם כתב עוד וז"ל ומה שהביא רי"ם מדברי האו"ז וטו"ז בסי' מ"ו (סק"א) דבטחול אין החלב סותם לפי שצריך שיצור בע"כ דהיינו חלב טהור שע"ג הטחול דאל"כ בלא"ה אין חלב טמא סותם ולכן צדקו דברי רי"ם שזה שומן ולא חלב ואין צריך לנקרו עכ"ל, ולפי דבריו מיושב מה שחמה בפרמ"ג סי' מ"ו במשב"ז סק"א בשם התב"ש והכרו"ם דאין חלב טהור בטחול שיסתום על הטחול, ועיי"ש מה שהביא לתרץ בשם התב"ש, וגם הכרו"פ בסי' מ"ו סק"ב כתב דמיירי שהיה שני טחולים וניקב הטחול השני וחלב הכנתא סותם עיי"ש, ולפי הנ"ל מתורץ בפשטות דמיירי בבהמה שמינה וחלב שתחת הקרום סותם.

היוצא מזה דפסק להלכה דחלב שתחת קרום הטחול מותר, ובספר הניקור גבעת פנחס הביא שם בסוף הספר שו"ת מאחיו הגאון ר' יוסף הכהן שהשיב בענין זה והעלה שם ג"כ דחלב שתחת קרום הטחול מותר ועיי"ש שהביא מקונט' מנחת אברהם שנספח לשו"ת מנחת שי ח"ב סי' ס"ד סעיף י' שדעתו להחמיר אך הוא הביא שם בשם חמיו דכתב להתיר דאם היה צריך לנקר גם תחת הקרום לא הוה שתקו כל הפוסקים להורות שצריך לנקרו, ועוד ראיה מדהגיה הרמ"ה שיש מחמירין לנקר השומן שתחת יותרת הכבד ובטחול לא הגיה כלום משמע דא"צ לנקר יותר, והביא ג"כ ראיה מהא דאיתא בגמ' חולין ק"א ע"א דטחול עצמו שומנא בעלמא הוא וא"כ מנא תיתי לאסור משום שנמצא עליו שומן כיון דכל עיקרו הוא שומן (אך בשו"ת מהרש"ם שהבאתי דחה ראיה זו וז"ל ומ"ש רי"ם שהטחול עצמו שומנא הוא אינו נראה דאף דשומנא הוא מ"מ אין לו מראה שומן כלל).

והנה הוא הביא שם עוד ראיה וז"ל ועיי' בב"י בסי' ס"ד הביא בשם רש"י הטעם שהקרום שבמקום עוביו אסור משום שמחובר שם לכרס ולחלב ואי הוה ס"ל דשומן שתחת הקרום אסור תיפוק ליה דאסור משום חלב גופא שתחת הקרום עכ"ל, וראיה זו לא הבנתי דהשאלה הוא דק אם גם החלב שתחת הקרום אסור כמו החלב שעל הקרום והכל משום שדבוק

לחלב הכרס דאל"כ מהיכי יהיה איסור על חלב הטחול הרי אינו חלב הקרב כלל כמו"ש כן בהדיא בהעמק דבר על פ' ויקרא והבאתי דבריו בסוגיא דחלב ועיי' במדרכי סי' תרכ"ג במחלוקת ר"א ור"י.

ובדרכ"ת סי' ס"ד סק"ס הביא בשם שו"ת בנין ציון ח"א סי' מ"ח שנסאל בדבר החלב הדבוק בטחול עצמו אחר שהסיר הקרום עם החלב שבקרום אם הוה בכלל איסור או לא כי הרבה פעמים ימצא תחת אותו קרום דבוק בטחול חלב מעט או הרבה ואפי' שמשתדלים לנקר את כל שטח הטחול הרבה פעמים א"א בקל לנקותו מכ"ז וכל מאותו חלב הדבוק בטחול עצמו, וכתב שם שלא מצא מקור לזה בש"ס ובפוסקים ראשונים ואחרונים דבכל מקום לא נזכר רק הקרום שעל הטחול ולא מחלב או שומן שתחתיו אמנם המנהג הוא להעביר גם החלב שתחת הקרום ואולי הוא מטעם שחוששין שמא נשאר מעט מהקרום לכן מעבירין כל אשר לבן בו, וע"כ לכתחילה אין להקל נגד המנהג דלא יהא אלא דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור שאי אתה רשאי להתיר בפניהם, אך לחוש לביטול איסור לכתחילה אם נשאר מעט מהחלב והטחול שבדאי בטל זה המעט שנשאר בששים בבישול כולי האי אין צריך לחוש, וכתב ע"ז הדרכ"ת וגם אני נשאלתי בענין זה והשבתי ג"כ שאין להתמיר לאסור גם השומן הדבוק בטחול עצמו והבאתי כמה ראיות לזה מדברי הפוסקים.

וכתב הבעה"ט בסדר הניקור שהובא בטור סי' ס"ה וז"ל ונוטל הטחול ומקלף מעליו הקרום עם החלב שעליו (ועיי' בט"א סי' י"ז ובצנל"ד אות י' סק"ה ובזב"ש דף י"ב ובעקרת הבית סי' א' סעיף י"ג) וכתב בשלחן גבוה סי' ס"ד ט"ק כ"ט שבטחול הבופלי נהגו בו איסור לפי שאין אדם בקי בניקורו מרוב החלב שבו.

חלב היותרת

(א) ז"ף המדרכי פניה"נ סי' תר"ס ר"א ממיץ אומר השומן של יותרת הכבד אסור אף לאחר שניטל הקרום מעליו, ויש אוכלין השומן המעורב בבשר היותרת שתחת הקרום מטעם חלב שהבשר חופהו, ואומר ר"א ממיץ דשיבוש הוא בידם שהבשר חופהו, אינו מותר כ"א בכסלים וכליות שנאמר בהן על למעוטי תוך אבל ביותרת הכבד דלא כתיב על לא שרינן תוך ידיה ואסור אחרי שהזכיר בא"מורי שלמים, וכן ד"ת אסר והביא ראיה מתו"כ פ' צו דקאמר למה נאמר אשר יקריב ממנו חלב שכמותו כשר ליקרב יצא חלב דפנות שאינו ראוי ליקרב משמע שהייתי אסור חלב דפנות אי לא משום דאינו קרב, וא"כ חלב היותרת דקרב אסור, ור"י הקשה לדבריו א"כ יאסר כל חלב שומן האליה שהרי הכל קרב, אלא נראה לר"י לפרש דלא

איצטריך למעט חלב הדפנות אלא משום דדמי לשאר חלב ושמא אף תותב קרום ונקלף הוא, אבל לובן כוליא ושומן האליה לא דמי כלל לשאר חלב אסור וכי קרב גמי לאו בתורת חלב איקרב אלא אגב כוליא, ואליה, וכן שומן היותרת אגב היותרת עכ"ל, ושיטת הרא"ם הובאה ג"כ בתוס' חולין צ"ב ע"ב בד"ה אמר אביי והקשו ג"כ קושיית הר"י להרא"ם יותר באריכות דלשיטת הרא"ם דחלב הקרב אסור באכילה אמאי אמרינן בגמ' דלובן כוליא מותר הא גם הלובן היה קרב עם הכוליא וא"כ גם באכילה יאסר, ותירצו דלובן כוליא מותר משום דהתורה מיעטתו מעל הכליות ולא תוך הכליות ושוב הקשו דלשיטת הרא"ם יאסר שומן האליה שקרב עם האליה, ואע"ג דאמר בפכה"ב דחלב האליה מיקרי חלב סתמא לא איקרי מ"מ ליתסר מטעם שקרב ומסיימו שם גמי כמו במדרכי דבעינן קרב למזבח וגם שיהיה עליו שם חלב ולא שם שומן, וכן הרא"ש בפגיה"נ סי' ג' הביא כל הנ"ל ועיי"ש במעדיו"ט אות ת' מה שפ"י שם בדברי התוס' והרא"ש שכתבו דשומן האליה יהיה מותר מטעם דחלב האליה איקרי חלב סתמא לא איקרי ועי' כתבו דמ"מ ליתסר מטעם שהוא קרב למזבח, והקשה במעדיו"ט הרי בלא"ה דחו בגמ' שם טעם זה א"כ מה זה שכתבו התוס' דמטעם זה יהיה מותר, ותירץ דכונת התוס' והרא"ש להקשות דלשיטת הרא"ם ממיץ דתליא מילתא בקרב למזבח, האי טעמא דחלב האליה מיקרי וכו' מעיקרא לאו טעמא הוא בלאו ההוא דחיה שבגמ', ובסוף דבריו הקשה שם על דברי התוס' והרא"ש דהאיך הקשו על הרא"ם דחלב האליה ליתסר, הרי בגמ' בדף קי"ז ע"א ממעט ר"ז חלב האליה מדכתיב כל חלב שור וכבש ועז דבעינן חלב השוה בשלשתן ואליה אינה נוהגת בשור ועז והניח זה בצ"ע, ולכאורה יותר הו"ל להקשות דהרי התוס' והרא"ש סיימו דמשו"ה חלב האליה מותר משום דאינו נקרא חלב, ולמה לא כתבו טעם שר' וי"ז דקאמר שם משום דאינו שוה בשלשתן, ובכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ד סעיף צ"ז הקשה ג"כ קוש' הנ"ל וכתב שכן הקשה במעדיו"ט ותירץ דכונת התוס' להקשות לפי מה שתירצו דלובן כוליא אע"ג דקרב לגבי מזבח שרי מדכתיב שעל הכליות ולא שבתוך הכליות קשה שומן האליה שקרב עם האליה ליתסר למ"ד שטעם היתרו משום דחלב האליה מיקרי חלב סתמא לא איקרי ומה בכך כיון שהוא קרב וכל כונתם אינם אלא להקשות למ"ד טעם זה דלמ"ד דמיעטיה קרא ליכא קושי', ותירצו דאף למ"ד דחלב האליה שרי מטעם דחלב האליה מיקרי חלב סתמא לא איקרי לא קשה, שטעם היתר חלב יותרת חלב הכבד ולובן כוליא ושומן האליה לא מקרא אלא משום דאין קרב בתורת חלב וכונתם לסתור דעת הרא"ם, וכן משמע מהסמ"ג בלאווין קל"ח שאחר שכתב מסקנת התוס' סיים, ולא הוצרכו לכל זה לתתיר חלב האליה שהרי נאמר שור וכבש ועז וכו' אבל לשומן יותרת הוצרכנו מטעם שבארנו ע"כ.

ובגוף הקוש' של תתוס' לפי מה שפירשו המעדי"ט והכנה"ג דכונת תתוס' הוא להקשות מר"א דקאמר טעם דחלב האליה איקרי חלב סתמא לא איקרי אבל מר"ו דקאמר הטעם משום שאינו שוה בשלשן לא קשה בתועפות ראם סי' על היראים שנדפס מחדש ובעמוד אכילות סי' מ"ז אות כ"ב כתב דבביאור ענפי יהודא לס' והזהיר כתב דלדעתו דברי תתוס' והרא"ש שהקשו ע"ד היראים נכונים דלא כהמעדי"ט שתמה על דבריהם, דגם ר"ז אינו חולק על ר"א בזה דחלב שאסרה התורה הוא דוקא חלב סתמא וחלבו האליה חוינן דהתורה ריבתה בכל חלב לה' בחלב סתמא, אבל אם יש לחלב שם אחר כגון שומן יותרת הכבד אין לאסור ושפיר הקשו על דברי היראים (ועיי' בהתורה והמצוה פ' ויקרא פסקא קפ"ב).

והנה קושי' תתוס' שהקשו על היראים מסוגיא דכל הבשר כבר תירץ היראים בעצמו בכתב יד שנדפס מחדש בסי' מ"ז וז"ל ואין לדקדק היתר מדאמרינן בשילהי כל הבשר קי"ז ע"א אמר ליה ר' מרי לר"ז ואי אליה איקרי חלב תיתסר באכילה, אמר ליה עליך אמר קרא כל חלב שור וכבש ועז לא תאכלו השה בשור וכבש ועז דמשמע דר' מרי היה סובר דלא דרשינן שוה ליקרב אלא אעפ"י שאינו קרב אלא בכבש מיתסר, ואפ"ה אי לאו משום דאיקרי חלב לא הוה סליק אדעתיה דתיתסר אליה, חלב היותרת נמי לא שנא מאחר דלא אשכחינן דאיקרי חלב אעפ"י שקרב באימורין שרי, הבא לדקדק דקדוק זה לא כיון דהתם ר' מרי נמי היה יודע דלא מיתסר אלא בשוה ליקרב והילכך לא היה רוצה לאסור אלא מטעם דאיקרי חלב אבל לא היה סובר שמיעט הכתוב לחתיר, דשוה ליקרב ללמד על עצמו בא לאסור שוה ליקרב ולא להתיר שאינו שוה ליקרב הילכך אסרינן אליה אעפ"י שאינו שוה מטעם דאיקרי חלב, והשיב לו ר"ז דמיעוט הוא דהכי אמר רחמנא שוה ליקרב אסור שאינו שוה ליקרב מותר, הילכך אעפ"י דאיקרי חלב אסור שהרי מיעט הכתוב להתיר עכ"ל היראים, וכתב שם בתועפות ראם אות כ"ב דקו' תתוס' והרא"ש כבר ישבה הרא"ם ז"ל בעצמו דשאני אליה שאינו שוה בשור וכבש ועז ואף המקשה בסוף מכה"ב היה יודע דמטעם שקרב בכבש לית לן למיסר אלא דהוה סלקא דעתך לאסור מטעם דאיקרי חלב, ותי' לו ר"ז דכל חלב שור וכבש ועז מיעוטא הוא, דהרי אמר רחמנא שוה ליקרב הוא דאסור הא שאינו שוה אעפ"י דאיקרי חלב מותר ור"א תירץ דלא איקרי כלל חלב סתמא, אבל בדבר השה בשור וכבש ועז אעפ"י דלא איקרי חלב יש לאסור.

(ב) **הינצא** מזה שיש שתי שיטות בשומן שתחת קרום היותרת, שיטת הרא"ם ורית דאותו שומן הוא חלב אסור כיון דקרב למזבח, ושיטת הר"י דמותר משום דלא דמי לשאר חלב ואינו קרב בתורת חלב, ובב"י בטויו"ר סי' ס"ד הביא דברי הרא"ם והחולקין עליו, וכתב שגם

בעל-התרומות מתיר בשומן שונחת קרום היותרת (ועיי"ש מה שביאר דבריו) וכתב שכן דעת התוס' והרא"ש וסמ"ג להתיר, וכתב רבינו ירוחם דכן עמא דבר, ומ"מ נוהגים עכשיו הנשים שלנו כרא"ם ויש מהן שכרי שלא להטריח עצמן בניקורו אין אוכלים הטרפש כלל, ובדרכי משה אות י' כתב דהרא"ש כתב דדברי ר"י עיקר, ובאגור משמע דיש להחמיר כדברי הרא"ם וכן ביש"ש פניה"נ סי' ד' כתב דשומן היותרת מותר דכן הכריע הרא"ש וכל האחרונים. **וכתב** הרמ"א סי' ס"ד סעי' י"ב וז"ל ויותרת הכבד, ויש מחמירין עוד לנקר השומן שתחת הקרום ההוא (רא"ם ור"ת) אבל צד פנים של צד הריאה אין צריך לנקר כלל (ת"ה ואו"ו). ובלבוש סי' ס"ד סעי' ט"ו כתב על יותרת הכבד וז"ל וקצת הנשים משליכים אותו כולו, ויש מהן שסוברים שכולו אסור ומשליכים אותו, אבל אינו כן אלא כרי שלא להטריח עצמן בניקורו נהגו להשליכו, ובצר אחר של היותרת לצד הריאה אין שום חלב כי השמנונית שסביב הלב ושעל הצלעות בין קטנות בין גדולות ועל החזה בפנים שומן הוא ולא חלב ומותר הכל, אלא שצריך להסיר החוטין הסמוכים לחזה כמו שנתבאר לעיל (ועיי' בכר"ח סי' ס"ד ס"ק י"ח).

ובשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק ל"ט תמה על הב"י שלא הביא כלל בש"ע פלוגתא דרבוותא בשומן היותרת וכתב שם דאולי י"ל דכיון דרבינו ירוחם כתב דכן עמא דבר להתיר כהרא"ש ודעמיה ועיני רבינו ז"ל רואות דנשים שלנו נוהגות לאסור כהרא"ם הניח הדבר במנהג כל אחד ואחד שיחזיק כמנהגו וכתב שם עוד ולכאורה נראה לדקדק מלשון הרמב"ם שהביא הטור שחלב שהוא תחת הבשר מותר, א"כ בנ"ד ס"ל להרמב"ם כהרא"ש דשומן שבתוך בשר הטרפש כשר אבל כד מעיינית טפי תראה דסובר כהרא"ם שהרי כתב בזו הלשון כל מקום שתמצא בו חלב תחת הבשר והבשר מקיפו כל סביבותיו ולא יראה עד שיקרע הבשר הר"ז מותר עכ"ל, א"כ בנ"ד אין הבשר מקיפו כל סביבותיו וכנודע ליודעי ניקור שהרי בהסירו קרום העליון נראו ראשי השומן הזה בבשר הטרפש.

ומה שכתב בשלחן גבוה דהרמב"ם ס"ל כרא"ם משום דלא חשוב חיפוי צ"ב, דהרי אפי' לא חשוב חיפוי ג"כ מותר אותו השומן משום דאינו נקרא חלב כלל כמו"ש התוס' והרא"ש, ואולי כונתו דעכ"פ אין הכרח דהרמב"ם ס"ל כהתוס' והרא"ש דיכול לסבור גם כהרא"ם כיון דלא חשוב חיפוי, משא"כ אם נימא דלהרמב"ם הוי חיפוי בשר א"כ ע"כ צ"ל דס"ל כתוס' והרא"ש.

וסיים שם בשלחן גבוה דהמנהג בשאלוניקי לנקר השומן הזה דוקא מה שנראה ע"ג בשר ואין מחטטין אחריו כשאר חלבים, וכן עיקר כיון שאפי' מה שע"ג בשר יש מתירין הרבה.

ובגילוי דעת סי' ס"ד סעי' י"א כתב דבדין השומן שתחת קרום היותרת

מבואר בב"י דמדינא יש להקל כדעת רוב הפוסקים ורק מצד חומרא נהגו לאסור, וכן נראה דעת הרמ"א מדכתב יש מחמירים עוד וכו' וכן הוא בשו"ת הלק"ט ח"א סי' רצ"ג שקבלה בידו מרביתו דהיא דנקט הרמ"א יש מחמירים דעתו דהעיקר כהמקילים ולחומרא בעלמא מחמירים, וה"נ בזה ולכן יש להקל בזה במליחה.

ג) וכתב בטהרות אהרן סק"כ בניקור הכבד וז"ל גם צריך לחתוך הגידין והקנקנות באותו צד שהמדה תלויה בו, וכשחותך המרה צריך לחתוך החלב הרבוק בה, ואעפ"י שזה החלב הוא של דאיתרא שיש בקיבה שבני ארץ ישראל נוהגים בו היתר, מ"מ אנו נוהגים בו איסור כמו שעל הקשת, וכ"כ בצנל"ד סי' י"ב סק"א ובעקב"ב סי' ג' סעי' י"א ובזב"ש הגדפס מחדש דף ח' כתב ג"כ כנ"ל, וכתב עוד בזב"ש דף י' וז"ל אותה החתיכה הרבוקה בחלב הכליות כגון חתיכה יותרת שיש בכבד היינו אצבע הכבד שקורין בל"א דוימ"ן וגם מעט מן הכבד הרבוקה שם לפי שהחלב הכליות מונח באמצע בין הכבד ובין החתיכה יותרת צריך לנקר מן החלב הרבוקה, כי לרוב פעמים נמצא שם חלב מן הכליות עכ"ל, וכן אנו נוהגין לנקר את הכבד ואת אצבע הכבד שקורין בל"א דוימ"ן ונקרא ג"כ כבד הלבן מפני שמראהו לבן, ובלשון ערבי נקרא "חלוננה" (ועי' באו"ה הארוך סי' כ' סעיף ג') וכן כתב בה"ג ה"ל טריפות דצריך להסיר תרבא דעל כבדא, ובגילוי דעת סי' ס"ד סק"י"ג כתב וז"ל בב"י הביא בשם הערוך דיותרת הכבד היינו אצבע הכבד ובמרדכי הביאו ג"כ בשם הרא"ם ותוס' שהיא חתיכת כבד קטנה הנכפלת על הכבד ונקרא בלשוננו דאמע"ן, וכיון שלא הביא דעה זו בשו"ע ש"מ דלא קיי"ל כן, ובזב"ש שמואל כתב דיש לנקרו והוא נגד השו"ע עכ"ל.

חלב הדפנות

א) דין חלב זה מבואר בתו"כ פ' ויקרא פסקא קס"ו וז"ל את החלב המכסה את הקרב, ואת כל החלב אשר על הקרב מה ת"ל (פי' בהתורה והמצוה כיון דכתיב כבר החלב אשר על הקרב נכלל בזה ג"כ חלב המכסה את הקרב שהוא החלב שקורין טיל"א שהוא ג"כ על הקרב ולמה כפל דבריו) לפי שנאמר כל חלב לה' כל חלב וכל דם לא תאכלו, כל חלב שור וכבש ועז לא תאכלו, כי כל אוכל חלב מן הבהמה ונכרתה יכול אף חלב דפנות בכלל, ת"ל את החלב המכסה את הקרב (תוה"צ, כי מלת על אינו דוקא בסמוך לכך אמר שאך המכסה את הקרב לא אשר עליו ולמעלה ממנו על הדפנות) יכול לא יהיה בכלל עונש אבל יהיה בכלל אזהרה, ת"ל את החלב המכסה את הקרב וכו', ובתו"כ פ' צו פסקא קמ"א כתב וז"ל כי כל

אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה אשה לה' וכו'. א"כ למה נאמר אשר יקריבו ממנה אשה לה' חלב שכמותו כשר ליקרב אמרתי, יצא חלב דפנות שאין כשר ליקרב עכ"ל. (ותו"כ זה הובא בתוס' פגיה"ג צ"ב ע"ב בד"ה אמר אביי וברא"ש ובמרדכי במחלוקת הרא"ש ור"י, וכן הובא בתוס' חולין מ"ט ע"ב בד"ה להביא חלב שע"ג הדקין).

בדברי תו"כ אלו מבואר דחלב הדפנות מותר מטעם גזירת הכתוב, אף שגם הוא תותב קרום ונקלף (עיי' בסמ"ג לאווין קל"ח ובהגמיי" פ"ז מהל' מאכ"א ה"ה).

ובהעמק שאלה על השאלות פ' ויקרא אות ד' תמה דלמה איצטריך תרי דרשי למעט חלב הדפנות, ועוד הקשה דבתו"כ פ' צו מבואר דפשיטא דחלב הדפנות אינו קרב, ולא איצטריך למעט אלא מאיסור אכילה דכתיב כל חלב. ובתו"כ פ' ויקרא איפכא תנא דלאחר שמיצט חלב דפנות מעונש ואזהרה מארבעה את החלב המכסה את הקרב, תנא דעזי איצטריך למעט מהקרבה והמפרשים הקשו כבר קושי' אלו, ותי' שם וז"ל והנראה לי דודאי לא איצטריך לן למעט מהקרבה חלב הדפנות של כל הבהמה שהרי הכתוב מפרש והולך את העולה לגבוה, והברייתא דפ' ויקרא לא אמר למעט אלא חלב דפנות שכנגד הקרב, ואי לא כתב אלא את כל כל החלב אשר על הקרב הו"א דכל שלמעלה מן הקרב קרב אפי' בדפנות, להכי כתיב את החלב המכסה אה"ק למעט מה שלמעלה מהמכסה מעונש ואזהרה והקרבה, אבל שאר חלב הדפנות אימעיט מעונש ואזהרה מאשר יקריב לד' עכ"ל, מבואר בדבריו דחלב הדפנות בולו מותר אפי' מה שכנגד לקרב.

(ב) **והנה** בשו"ת משיב דבר סי' כ"א הביא בשם קונטרס לחם שערים שרצה לאסור שומן שעל הצלעות אחורי חצר הכבד ואומר שהוא חלב הכסלים. ודחה דבריו והביא מדברי התו"כ שהבאתי לעיל דממעט חלב הדפנות ואין שום חילוק לפנים מחצה"כ או לאחוריו וכתב שהשומן שתחת אותו הקרום לא נזכר בשום פוסק שאסור וכו'.

וכתב בב"י סי' ס"ד וז"ל מצאתי שכתב אבן הירח"י יש לי תשובה על הנשים המנקרות לשומן החזה מבפנים מצלעות הקטנות ושעל הצלעות הגדולות שאין צריך לנקרן. ושלא כמנהג ארגון ונבאר"ה וקשטיליא, ובלבוש סי' ס"ד סעי' ט"ו כתב וז"ל ובצר האחר של היותרת לצד הריאה אין שום חלב, כי השמנונית שסביב הלב ושעל הצלעות בין קטנות בין גדולות ועל החזה בפנים שומן הוא ולא חלב ומותר הכל וכו'. מבואר ג"כ בדבריו דחלב שעל גבי הצלעות מותר.

וכתב ברש"א בסוגיא דקרומין וקליפה ס"ק י"ח וז"ל ובס' ויוסף אברהם לשו"ב מלונדון בסוף סדר הניקור כתב כדי להתרחק מכל הספיקות

אנו נוהגים להסיר כדי קליפה מכל שטח הצלעות מתחת טרפס הכבר עד
עצם הקליבוסת ועד בכלל, בשביל שבתוכם כרוכים כאחד חלב הכליות
ואגודות של הגידים הנוכרים עכ"ל וכן הביאו בתורת הניקור השלם
דף י"ט ע"ב.

וכל זה אינו אלא לענין חלב הדפנות אבל לענין הקרום שעליהם לא
נוכר בשו"ע מה דינו (בשו"ע סי' ס"ד סעיף ז' ובלבוש סי' ס"ד
סעיף ט"ו מוזכר רק קרום הכסלים שסמוך לדפנות) ומצאתי בארחות חיים
ח"ב הל' איסורי מאכלות סי' פ"ה (עמ' 348) לאחר שהביא דברי התו"כ הנ"ל
כתב וז"ל מ"מ הקרום שעל הדפנות צריך להסיר כולו והטעם מפני שחלב
המכסה את הקרב שוכב שם עכ"ל, [וכן נמצא בפסקי מהר"ר יצחק
מקורבייל כת"י ירושלם (מס' 90) דף נ"ט ע"ב שכתב שם וז"ל ע"מ (-עוד
מעשה) שאם לא הוסר הקרום שעל דק החזה ונמלח הבשר שאין צריך אלא
קליפה אחרי שהוסר כל החלב הדבוק עליו עכ"ל (קטע זה נמצא גם
בפרנקפורטר יאהרבוך די יודיש ליטראטור געזל. בפסקי מהר"ר מקורביל).
וכן הביא בפסקים למהר"ר יקר מביאוונא ז"ל (כת"י הנ"ל דף ס"א ע"א)
בשם הר"י מקורבייל, אלא דשם העתיק „הקרום שעל החזה“, אבל ברור
שתיבת „דק“ נשמטה בטעות שכ"ה גם בפרנקפורטר יאהרבוך שם, ודק החזה
שכתב נראה שהוא חלק הדפנות שתחת היתרת ששם נמצא חלב הקרב.
ומכאן נמי נראה כמש"כ המשיב דבר הנ"ל שחלב הדפנות שכנגד הקרב
נמי מותר. — מרדכי יהודה ליב זק"ש.]

חלב הכסלים

(א) **אמרה** התורה ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן אשר על
הכסלים (ויקרא ג' פ"ד).

כסלים שהוא כפליי וקורים אותו בלשונינו (פלדה) כתב השלחן גבוה סי'
ס"ד ס"ק ט"ו שבצדי הבהמה מזה ומזה יש שם מקום פנוי
מצלעות שאין שם אלא עור ובשר, והוא מסוף החזה עד עיקרי הירכים הוא
נקרא כסלים, מקום הכסלים לאורך מתחיל מהבוקא דאטמא ונמשך והולך
עד החזה, ורחבו נמשך על כל הבטן עד השש צלעות קטנות מימין ומשמאל
הבהמה, ומחברים הכסלים להקושליץ הנקרא בלשונונו (סינט"ע) ואינם מתחברים
עם הלונבו"ל, הכסלים מתחלקים לשלש חתיכות זה ע"ג זה כמין עלין.
(א) לצד העור נקרא דעק ונמשך על כל הכסלים, (ב) נקרא כשרה-קאלנער,
ומתחיל מהבוקא דאטמא ומתעקם לצד הקושליץ, ונמשך ברוחב קטן ועולה
למעלה עד צלע הי"ג, ואלו שתי החתיכות מחברים להקושליץ, (ג) נקרא
טריפה-קאלנער (שלוח כיון רש"י בחולין צ"ג ע"א בד"ה חלב שהבשר

חופה וכו' שכתב שם ואח"כ נמלע תחת בשר אדום דק) ואינו מתחבר עם הקושליץ, ומתחיל לצאת אחרי מרחק קטן מהצלעות קטנות והולך ברוחב של שלש צלעות קטנות שאצל האנקא ונמשך למעלה עד החזה, נמצא בחלק הפנים יש רק שתי חתיכות הדעק והטריפה-קאלנער, ובהמרחק הקטן שבין הטריפה-קאלנער והצלעות קטנות שכתבתי לעיל יש שם הדעק והכשרה-קאלנער, וקרום עב שיוצא מהטריפה-קאלנער ומתפשט בכל הכסלים, וקרום דק שנמשך על כל הכסלים:

(ב) **והנה** חלב שעל הכסלים פירש"י בויקרא ג' פ' ד' וז"ל הכסלים (פלנקין בלע"ז) שהחלב שעל הכליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים והם מלמטה וכו' לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים וכו' עכ"ל, כונתו שבחיי הבהמה נמצא החלב בגובה הכסלים, שמתחבר יחד עם הקושליץ (היינו על המרחק הקטן שכתבתי לעיל) אצל גב הבהמה, והם מלמטה, היינו הכליות הם למטה, תחת גב הבהמה וגובה הכסלים הם על הכליות, ומש"כ רש"י לובן הנראה למעלה בגובה הכסלים, הוא הפס לבן שהולך אצל צלעות הקטנות במקום הפנוי שאינו מכוסה עם הלונבול וזהו הנקרא חלב שעל הכסלים, היינו שחלב הכליות נמשך גם על הכסלים (עיי' ברש"א בסוגיא חלב מכוסה סעי' כ"ג).

ובגמ' חולין צ"ג ע"א איתא אמר ר"י אמר שמואל חלב שהבשר חופה אותו מותר, ופירש"י וז"ל חלב שעל הכסלים שתחת הכליות, ונראה בגובה הכסלים עכ"ל, וזה סותר מש"כ בפ"י התורה שהכסלים הם למעלה והכליות הם למטה, וכאן פ"י שהכסלים הם תחת הכליות, וכבר הרגיש בזה המעדי"ט על הרא"ש ספיה"נ סי' ה' אות ב' וז"ל שתחת הכליות ונראה בגובה הכסלים גרסי', ואסברה לה בבהמה לאחר שחיטתה שתלויה ברגליה שהכליות הם למעלה והכסלים למטה, ונקרא מה שמן הכסלים אצל הכליות גובה הכסלים שהוא החלק הגובה ממנו ממעלה לארץ שתלויה עליה, וזה נסתלקה התמיהא שתמה בספ"ג של רש"א בסוגיא דחלב מכוסה סעי' ז' על דברי המעדי"ט וכתב שנעלם ממנו פירוש רש"י בתורה דמיירי בבהמה בחייה, דלפי מה שביארתי עיקר קושי' המעדי"ט היתה סתירת רש"י בפ"י התורה עם רש"י בחולין דשם פ"י דהכליות הם תחת הכסלים, ובחולין פירש דהכליות הם על הכסלים, ועל זה מתרץ דמיירי בבהמה לאחר שחיטתה וממילא הקשה כיון דלאחר שחיטתה מיירי א"כ מה פירוש גובה הכסלים דאין זה גובה הכסלים דהרי הגב של הבהמה הוא למטה תחת הכליות ומפדש שהוא חלק הגובה ממנו מלמעלה לארץ שתלויה עליה, אבל מחיים שפיר ידע המעדי"ט דגב הבהמה נקרא גובה כפירש"י בתורה פ"י ויקרא, וטעותו של הרש"א נמשך מזה שלא היתה לפניו הגירסה בפירש"י והם מלמטה, ובפירש"י שהיה לפניו חסר תיבת והם, ולפי"ז תגיה ולמטה מזה החלב עיי"ש בדבריו

בסוגיא כסלים סעי' ז', ונמשך אחרי דברי התורה והמצוה שג"כ לא היתה לפניו הגירסה והם מלמטה, והאמת שהגירסה כמו שהיא לפנינו היא טובה, והכונה והם מלמטה הם הכליות כמוש"כ, ולפי"ז שפיר הקשה המעדי"ט והוכרח לפרש דמיירי בבהמה לאחר שחיטתה.

והנה בפרישה ביו"ד סי' ס"ד אות י"א כתב וז"ל פירש"י שהוא תחת הכליות ונראה בגובה הכסלים, ד"ל שלמטה מכסלים בבהמה לצד הארץ יש שם בשר אדום, ומן אותו הבשר ולמעלה ממנו לצד השדרה נגר הצלעות הקטנות מתחיל להיות לבן והוא חלב מגולה ואסור עכ"ל, מבואר מדברי הפרישה דחלב הכסלים הוא אותו חלב שבין הצלעות הקטנות ובין הטריפה — קאלנער, והוא תחת הכליות וכשמפרידים הכליות נראה אותו חלב, וכתב בזב"ש שגדלו בשור גדול כזית, (כך הביאו משמו בספ"ג האחרונים ובזב"ש החדש שנדפס בירושלם כתב שגדלו טפח).

ג) חלב שבתוך הכסלים וז"ל הגמ' בחולין דצ"ג ע"א אמר שמואל חלב שהבשר חופה אותו מותר, שעל הכסלים אמר רחמנא ולא שבתוך הכסלים ופי' רש"י וז"ל חלב שעל הכסלים ונראה בגובה הכסלים, ואח"כ נבלע תחת הבשר אדום דק ומתפשט תחת אותו בשר בכל הכסלים ומשהבשר חופהו מותר, מבואר דהחלב שתחת הבשר אדום הוא מותר מטעם חלב שבתוך הכסלים, ועיי' בפרישה סי' ס"ד אות י"א שכתב על פירש"י וז"ל ד"ל שלמטה מכסלים בבהמה לצד הארץ יש שם בשר אדום, ואותו בשר אדום הוא הטריפה — קאלנער (עיי' ברש"א ח"ב בהערה בשר אדום) וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א ה"ז דחלב שבתוך הכסלים מותר וכן כתב בטור יו"ד ובשו"ע סי' ס"ד סעי' ד' דבעינן שלא יהא הבשר חופה את החלב.

והנה בחלב שתחת הקרום העב כתב רש"י וז"ל וכשכלה למטה אותו בשר (ובב"י יו"ד סי' ס"ד כתב מאותו בשר ועיי' בדברי חמודות שכתב שכן הוא בפירש"י שלפנינו) יוצא ממנו קרום עב ולבן, ותחת אותו קרום עב יש חלב, ויש שנוהגים איטור באותו חלב לפי שאותו קרום אינו חשוב חיפוי בשר שדק הוא, אבל בארץ אשכנז נוהגים בו היתר וגם בעיני נראה דחיפוי בשר הוא עכ"ל, מבואר דיש שתי שיטות בקרום עב אם חשוב חיפוי בשר ורש"י פסק כדברי המתירין, (ועי' בהגהמ"י פ"ז מה' מא"א אות ה' שהביא שם פירש"י הישנים דיש אוסרים בחלב שתחת הקרום עב ולא הביא זה הסיום דרש"י הסכים לדברי המתירין), ובמהר"י סרינא שבסוף תשו' הדא"ש בפסק ב' הביא שם דשיטת הרמב"ם דקרום עב לא הוה חיפוי בשר וחלב שתחתיו אסור, **וכתב** בתועפות ראם סי' מ"ז אות י"ז דטעם שהקרום חשוב חיפוי הוא כיון דאיגו אסור רק מדרבנן תורת בשר יש עליו, אבל קרום שאסור מדאורייתא לא חשוב חיפוי.

והנה ברש"א בח"ב בסוגיא חלב מגולה וחלב מכוסה סעי' ג' הביא

בשם הזבח שמואל דדוקא בכסלים מותר החלב שתחת הקרום כיון שמחוסה עם שני קרומין, אבל קרום אחזי לא חשוב חיפוי (וכ"כ בהערה חלב מכוסה), אך דבריו צ"ע דמדברי המרדכי פגיה"נ סי' תר"ס שהביא שם דיש שהיו רוצים להתיר שומן היותרת שתחת הקרום מטעם שהבשר חופה אותו, והר"א ממיץ כתב דטעות בידם כיון דלא כתיב בו על למיעוטי תוך, משמע דבלא זה היה מותר דהקרום הוא חיפוי, אע"ג דאין שם רק קרום אחד, וכן משמע במהר"י סרוינא בפסק השני דקרום אחד חשוב חיפוי ומותר.

והנה ברמ"א סי' ס"ד סעי' ז' כתב וז"ל ויש נוהגין ג"כ להפריד הבשר הנדבק זה ע"ג זה ולגורר החלב שביניהן, ויש מתירין משום דחשוב חיפוי בשר וכן נוהגין באשכנז ובעירינו עכ"ל ואף שרמ"א כתב יש נוהגין להפריד הבשר, אין כונתו על בשר ממש רק על קרום העב, והרמ"א קוראו בשר היינו דהקרום עב חשוב חיפוי כמו בשר, וע"ז ציין הרמ"א הכל בטור, היינו המחלוקת שהביא הטור אם קרום חשוב חיפוי או לא, וכן הגר"א שם ציין לרש"י ד"ה חלב שהבשר וכו' וכונתו לרש"י חולין צ"ג ע"א שהביא שם מחלוקת אם קרום עב הוה חיפוי או לא, וכחנם גמגם הרב רש"א בהערה רמ"א בכונת הרמ"א והביא ראיה מס' זכחי רצון ולא ראה כל הנ"ל. **והנה** בשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק ט"ו ביאר רבברי רש"י בד"ה חלב שהבשר חופה וז"ל ויש לה לצד פנים קרום דק לבן המתפשט על כל פני הכסלים והוא אסור משום חלב לכו"ע, ותחת אותו קרום דק יש חלב נקלף וגם זה אסור לכו"ע, ותחת אותו חלב יש עוד קרום עב לבן ואינו מתפשט על כל הכסלים אלא בקצת מקומות ותחת אותו קרום העב יש חלב, והוא החלב שנחלקו בו בני אשכנז ושאר ארצות עכ"ד, נמצא לפי דבריו בפירש"י שיש חלב גם תחת קרום הדק, וכ"כ בנב"ש דף ה' שבין שני הקרומין יש חלב (ועיי' בשו"מ תשו' קצ"ח).

אך בלשון רש"י מצינו רק שיש חלב תחת הקרום העב, אבל תחת הקרום הדק לא מבואר ברש"י שיהיה חלב ורש"י כתב רק שיש שם קרום דק שמתפשט בכל הכסלים, וגם המציאות מורה שאין שם חלב שהקרום הדק מהודק מאד לקרום העב ואין נכנס שם חלב, וראי' לדברי מחולין דף ח' ע"ב וז"ל הגמ' אמר אמימר משמיה דר"פ לא לסחוף אינש כפלי עילויה בשרא דדאיב תרבא ובלע בשרא (ופירש"י לא לסחוף וכו') כל הכסלים שחלב הכליות דבוק שם לא יהא כופה אותם ע"ג בשר אחר, שהחלב מוטל על הבשר ומתחמם וזב על הבשר) ופריך בגמרא אי הכא כי תריצי נמי דאיב תרבא ובלע בשרא (ופירש"י כי תריצי נמי כשהם מונחים על הרף כדרכן החלב למעלה, הא בלעי כפלי גופייהו מחלב הדבוק בהן) ומשני הגמ' קרמא מפסיק מתתאי (פירש"י קרמא טיל"א מפסיק בין חלב לבשר והוא אותו קרום שאנו נוטלים מן הכסלים, ועב וחזק הוא לכך אסור שחלב נבלע בו, אבל אין נבלע כל כך שיהיה זב לבשר שתחתיו) ופריך בגמ' אי

הכי מעילאי נמי קרמא איכא, ומשני אידי דממשמשא ידא דטבחא מפתת (ופירש"י מעילאי נמי כי סחיף להו על גבי בשר, איכא קרמא מפסיק שאין חלב שאין לו קרום דק מלמעלה : מפתת לשון פתות אותה פתים).

והנה מה שמקשה הגמ' כי תריצי נמי דדאיב תרבא ובלע בשרא, צ"ב כיון שיש שלש חתיכות בהכסלים, הטריפה-קאלנער והכשרה-קאלנער והדק, א"כ על איהו מהשלש חתיכות כיונה הגמ', דא"א לומר דקושת הגמ' על הכשרה-קאלנער שנבלע בו חלב הכליות שדבוק על הכסלים, הא שם בשר מפסיק היינו הטריפה-קאלנער שמונח על הכשרה-קלנער, וגם במקום שאין שם הטריפה-קאלנער מ"מ איכא קרום עב, וזה ודאי הוי הפסק שלא יבלע החלב בהבשר לשיטת רש"י דקרום עב הוה חיפוי, וכ"ש דהוי הפסק, ועכצ"ל דקושת הגמ' כי תריצי קאי על הטריפה-קאלנער, שיהיה אסור מחמת חלב הכליות שעל הכסלים שנבלע בו, וכמו שכתב רש"י בד"ה לא ליסחוף, וע"ז משני הגמ' דקרמא מפסיק, היינו קרום הדק שעל הכסלים שעל הטריפה-קאלנער, (ועל הטריפה-קאלנער אין קרום עב, כמו שהבאתי לעיל שהקרום עב יוצא מהטריפה-קאלנער) והוא מפסיק בין החלב שפ הכליות שעל הכסלים, לבין הטריפה-קאלנער שתחתיו כמוש"כ רש"י בד"ה קרמא מפסיק שהוא הקרום של הכסלים (ועיי' בראב"ן סי' ר"ח שמבואר בדבריו כפירש"י) ואם נימא כשיטת הרב שלחן גבוה דגם תחת קרום דק של הכסלים יש חלב ואסור, דהרי קרום דק לא חשוב חיפוי בשר לכו"ע, א"כ מאי מפרש רש"י קרמא מפסיק בין החלב והבשר, והיינו קרום הדק של הכסלים דאכתי קשה דהחלב שתחת הקרום יאסר את הטריפה-קאלנער.

ובאמת צק"ע לפ"מ שפירש"י בד"ה מפסיק דהיינו הקרום שהולך על כל הכסלים (והוא הקרום דכפלי שמבואר בדף צ"ג ע"א שאסור משום חלב) א"כ מאי פריך הגמ' אי הכי מעילאי נמי קרמא איכא, ופירש"י היינו קרום דק שיש בכל חלב מלמעלה, אפשר דקרום שעל הכסלים מפסיק כיון שהוא עב וחזק כמו שפירש"י בד"ה מפסיק אבל קרום דק שעל החלב לא מפסיק ונבלע החלב בבשר, ועוד יותר קשה לפי מה שכתב הפרישה והב"ח ביו"ד סי' ס"ד שכל חלב שהוא תותב קרום ונקלף יש לו שני קרומים, אחד מלמעלה על החלב, ואחד תחת החלב, נמצא דבכסלים יש שני קרומים אחד הקרום שהוא נמשך על כל הכסלים כמו שפירש"י, ואחד שהוא תחת החלב, וכאן הרי ליכא רק קרום אחד שעל החלב, ויש לומר דהמקשן סובר דאין חילוק דאפי' קרום שהוא דק מאד, ואפי' קרום אחד מפסיק שלא יבלע מהחלב להבשר, ומתרץ אידי דממשמשא ידא דטבחא מיפתת וזה רק בקרום שעל החלב כיון שהוא מגולה, אבל הקרום שעל הכסלים שמכוסה עם חלב הכליות לא מיפתת, דכיון שמכוסה לא ממשמשא ידא דטבחא ולא מיפתת, וכ"כ ברבינו ירוחם גתיב ט"ו אות י"ד וז"ל ואין לנו לחוש בעוד החלב

בבהמה שיבקע הקרום שתחת החלב סמוך לבשר ויוזב החלב בבשר, שהקרום
ההוא עב ואין יד הטבח ממשמשת בו בעודו בבהמה עכ"ל.

אבל בבה"ג הל' חלב כתב וז"ל אי הכי תרבא גופיה נמי קרמא אית ליה,
רכיך וממרטט, ויש גורסין בבה"ג אית ליה קוביא וממרטט, ועיי"ש
במפרש דקוביא היינו שיש בו נקבים דקים ועיי"כ בקל ממרטט ע"י משמוש
ידא דטבחא, מבואר דבה"ג פירש דדוקא בקרום החלב כיון דהוא דק
מיפתת, אבל בקרום הכסלים שהוא עב לא חיישינן לזה.

והנה מה שיש להעיר דרש"י בדף ח' ע"ב בד"ה מפסיק כתב דקרום
הכסלים הוא עב וחזק, ובדף צ"ג ע"א בד"ה חלב שהבשר חופה
כתב רש"י דקרום הכסלים הוא קרום דק וקלוש, וכבר הרגישו האחרונים
בסתירה זו ובפשטות י"ל דבדף צ"ג דמיירי לענין אם הוי כחיפוי בשר
שפיר כתב רש"י דהוא קרום דק וקלוש, ולא הוי כחיפוי בשר, דהרי גם
בקרום עב הביא רש"י בדף צ"ג מחלוקת אם הוי חיפוי או לא, אבל בדף ח'
דמיירי לענין אם הוי הפסק שלא יבלע החלב בבשר שפיר כתב רש"י שהוא
עב וחזק ומפסיק, שהרי הגמ' מקשה דאף קרום החלב שהוא דק מאד שיפסיק,
והגמ' רק משני דאיירי דממשמשא ידא דטבחא מפתת הא לא"ה הוי הפסק,
ושפיר כתב רש"י דכנגד קרום החלב הוי קרום הכסלים עב וחזק.

(ה) **והנה** בדברי חמודות על הרא"ש פגיה"נ סי' ד' אות י"ג כתב וז"ל
לבד קרום דק וקלוש המתפשט בכל הכסלים וכו' והוא בחלק
אחודים, רק קצת ממנו נשאר בראש הדפנות שבחלק הפנים על הכסלים
הנשאר שם בראשם, וצריך להסיר אותו הקרום משם כ"כ רמ"א בהגהותיו,
ובתשו' להרשב"א סי' ש"ח כתב וז"ל אותו חלב שתחת קרום דק סמוך
למתנים ודאי אסור ואין זה נקרא שבתוך הכסלים אלא אותו שהבשר ממש
חופה אותו, והוא אותו שעומד בין כפלי בשר הכסלים, אבל אותו שהקרום
צבד חופה אותו נראה הוא על הבשר ולא בתוך הבשר ואין לך מי שמתירו
עכ"ל ותמיחיני עליו שדא פירש כן בהג"ה זו שכתבתי שצריך ג"כ לקלף החלב
שתחת אותו הקרום עכ"ל, כינתו דהרשב"א סבר שחלב שתחת הקרום דק
אסור ולפי"ז הקשה על הרמ"א בהגהותיו שכתב דק וצריך להסיר קצת מן
הקרום הנשאר בראש הדפנות, ומדוע לא הביא הרמ"א שצריך להסיר את
החלב שתחת הקרום, ומהר"ח נראה שסובר שיש חלב תחת כל הקרום דק
אפי' בחלק הפנים, שהרי הרמ"א מיירי בחלק הפנים.

אך בשו"ת משיב דבר סי' כ"א כתב על קושית דברי חמודות וז"ל מ"מ
מה שהקשה על הרמ"א מה שלא הביא החלב שתחת הקרום אסור
לק"ס, שהרי אין שום חלב תחת הקרום אלא סמוך למתנים והוא בחלק
האחורים, ובו לא דיבר הרמ"א והגאון הנ"ל לא ידע מזה וכסבור שאפשר
שימצא בכסלים חלב תחת הקרום ומשו"ה יפה הקשה, אבל באמת לשון

הרמ"א צדקו יחדיו עם לשון הרשב"א הנ"ל, מבואר מדבריו דאיהו סבר דאין חלב תחת הקרום הדק וכמו שכתבתי לעיל, אך מש"כ דאצל המתנים יש חלב תחת הקרום הדק ושוה כונת הרשב"א בתשו', המציאות אינו כן כי תחת הקרום הדק אין חלב כלל אפי' אצל המתנים וכמו שביארתי לעיל שכן משמע מרש"י דף ח' ע"ב ושם מיירי תחת הכליות שאצל המתנים, וכן בראב"ן סי' ר"ח כתב לא לכפול אינש כפלי שהן המתנים, ובכונת הרשב"א יש לומר דקאי על החלב שתחת הקרום העב, והא דכתב שתחת קרום הדק הוא משום דלא חשיב כחיפוי בשר ולגבי בשר הוא דק, וכן ברש"י צ"ג ע"א כתב שם ויש שנוהגין איסור באותו חלב וכו' שדק הוא, וממה שכתב הרשב"א ואין זה נקרא שבתוך הכסלים אלא אותו שהבשר ממש חופהו והוא אותו שעומד בין כפלי הבשר, משמע מדבריו דלא חשוב חיפוי רק בשר ממש, אבל קרום לבד לא הוי חיפוי ואפי' קרום העב, וכן מוכח מהדרכי משה סי' ס"ד אות ב' שהביא שם דברי הרשב"א הנ"ל וז"ל עוד כתב הרשב"א שאותו החלב שהוא בראש הכסל תחת הקרום לבד לכו"ע הוה חלב, דהקרום לבד לא מיקרי חיפוי בשוי עכ"ל, ומדכתב סתם דחלב שתחת קרום לבד לא הוי חיפוי ולא חילק בין קרום עב לרק משמע דאפי' קרום עכ לא הוי חיפוי וכן משמע מדברי הב"י סי' ס"ד שהרשב"א כיון על הקרום העב עיי"ש, ומה שסיים הרשב"א ואין לך מי שמתירו אף שרש"י דף צ"ג ע"א ד"ה חלב שהבשר חופה, הסכים לדברי המתירים בחלב שתחת קרום העב עיי' בהגה"מ על הרמב"ם פ"ו מהל' מאכ"א ה"ה שהביא דברי רש"י מספרים ישנים ולא כתב שם רק ויש שנוהגין לאסור ולא הביא כלל שרש"י הסכים לדברי המתירים.

(ו) והנה ברמ"א ביו"ד סי' ס"ד סק"ז כתב וז"ל וכל החלבים אין לחוש להם אלא באחורים של בהמה, אבל בחצי הבהמה של פנים אין בהם מחלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות על הכסלים הנשאר שם בראשה וצריך להסיר אותו הקרום משם (ד"ע) עכ"ל.

מה שכתב הרמ"א רק קצת מן הקרום, כונתו על קרום הדק שעל הכסלים וכונתו לאותו קרום שהביא המחבר בסעי' ו' וז"ל חלב הכסלים וקרום שעליהם אסור עכ"ל, אך מש"כ על זה (ד"ע) צריך קצת עיון דלכאורה זה מפורש בסדר הניקור של בעל העיטור שהביאו הטור בסי' ס"ה וז"ל ואח"כ מתחיל ממקום סיום הגיד שמוציא מן החזה, ומקלף בידו אותו קרום שעל הכסלים, וכשמקלף נראים ראשי החוטמים שהם בכסל והם שלשה מימין וכו' וע"ז כתב הב"י שם וז"ל ומקלף בידו אותו קרום שעל הכסל, בפגיה"נ אמרינן דקרמא דכפלי אסור משום תרבא וכבר נתבאר בסי' ס"ד עכ"ל, וגם המדרכי בפגיה"נ סי' תר"ס הביא בשם ס"ה (וכ"כ באורחת חיים הל'

מאכ"א אות פ"ה) וז"ל וכן צריך להסיר הקרום מן הבהמה מצד פנים סמוך לדופן החזה, וזהו קרום שעל הכסלים והביאו הר"מ בס"ד אות י' הרי מפורש בהדיא דהקרום שעל הכסלים אפי' בחלק הפנים אסור משום חלב א"כ צ"ע מש"כ את זה בשם (ד"ע).

והנה בלבוש סי' ס"ד סעי' ט"ו כתב וז"ל גם בראש הכסלים סמוך לדפנות במקום שתולים הפנים של הבהמה צריך לקלוף שם קרום שהחלב המכסה את הקרב שוכב ונוגע שם עכ"ל, ובחגורת שמואל ס"ק כ"ה הקשה על הלבוש דמדוע לא כתב טעם הרמ"א, דמשו"ה אסור משום דקצת מן הקרום שעל חלב הכסלים נשאר בראש הדפנות והניח בצ"ע (ועיי' בד"ח פגיה"נ אות י"ג שהקשה על הלבוש שהשמיט הגה"ה זו שצריך להסיר אותו הקרום מחלק הפנים, ובדבריו החג"ש שהבאתי מבואר דדברי הלבוש שהבאתי הוא מהגהות הרמ"א) ואפשר יש ליישב קושיית החג"ש לפי מש"כ בשם המשיב דבר דתחת קרום הדק שבחלק הפנים אין כלל חלב, ומשי"כ הרמ"א מן הקרום שעל חלב הכסלים ר"ל שנמשך מחלב הכסלים, אבל אין חלב תחת קרום הדק, ובראב"ן סי' רפ"א כתב דאגב שצריך לקלוף אותו צד שתחת החלב צריך לקלוף את כל הקרום שעל הכסלים, ולפי"ז יש לומר משו"ה לא כתב הלבוש טעם הרמ"א, משום דנראה לו דוחק טעם הרמ"א כיון דאין שם חלב מדוע יאסר הקרום שם, משו"ה כתב הלבוש טעם אחר דהקרום אסור משום דחלב המכסה את הקרב נוגע שם.

(ו) **היוצא** לנו מזה לענין חלב שהבשר חופה אותו הוא כך, דקרום דק לא הוי חיפוי אליבא דכו"ע (ולדברי המשיב דבר שיש חלב תחת אותו הקרום סמוך למתנים אותו חלב אסור מדאורייתא דהרי לא הוי חיפוי), ותחלב שתחת קרום העב הוא מחלוקת שהביא רש"י דף צ"ג ע"א דיש אוסרין ולא הוי חיפוי בשר, ויש מתירין דהוי חיפוי ורש"י הסכים לדברי המתירין ולשיטת הרמב"ם אסור ולא הוי חיפוי בשר, והחלב שהבשר ממש חופה אותו מותר לכל הפוסקים, ולפי"ז יש להקשות על מה שכתבו ספרי הניקור שנוהגים לאסור את החלב שבתוך כפלי הבשר וכן נוהגים פה, הא שם הבשר חופהו, והיכא דבשר חופה לכל הפוסקים מותר, ובספרי הניקור כתבו הטעם משום דפרוקי מיפרקא ומשו"ה לא הוי חיפוי, וזה רק עד הטבור אבל למעלה מהטבור בחלק הפנים שם לא מפרקא ומותר משום חלב שהבשר חופהו, ובספ"ג של רש"א בח"ב בסוגיא חלב מגולה וחלב מכוסה סעי' ח' כתב הטעם דבחלק הפנים לפי שהצלעות גדולות שבשם נותנות חיווך לבהמה ואינה מתפרקת (ועיי' בעקה"ב סי' ג' ובתיקון הבית אות ב') ולפי דבריהם צ"ל דמה שאמרה הגמ' דחלב שבתוך הכסלים מותר מטעם שהבשר חופה אותו הוא רק על זולב הכסלים שבחלק הפנים היינו עד הטבור, אבל למטה מזה אסור מטעם פרוקי מיפרקא, אך דבריהם צ"ע דהנה

מקור הדין של פרוקי מיפרקא הוא בש"ס חולין דף צ"ג ע"א וז"ל הגמ' גופא אמר ר' יהודה אמר שמואל חלב שהבשר חופה אותו מותר איני והאמר ר"א אר"י אמר שמואל הא' תרבא דתותי מתנא אסור, אמר אב"י בהמה בחייה פרוקי מיפרקא, מבואר דרך חלב המתנים אסור מטעם פרוקי מיפרקא הא שאר חלב שמכוסה עם בשר אינו פרוקי מיפרקא, וברש"י בד"ה האי תרבא דתותי מתנא ביאר מקום חלב המתנים שאסור מטעם פרוקי מיפרקא, ומבואר שם בהדיא דחלב שבתוך הכסלים אפי' למטה מהטבור אינו פרוקי מיפרקא וחשוב חיפוי בשר, וכן ביאר רש"י בד"ה חלב שהבשר חופה אותו וז"ל ואח"כ נבלע תחת בשר אדום דק ומתפשט תחת אותו בשר בכל הכסלים ומשהבשר חופה אותו מותר, הרי להדיא דחלב שבתוך הכסלים למטה מהטבור יש עליו חיפוי בשר ומותר, וכ"כ בתשו' הרשב"א סי' ש"ח (והובא בב"י סי' ס"ד) וז"ל אותו חלב שתחת הקרים הדק הסמוך למתנים ודאי אסור ואין זה נקרא שבתוך הכסלים אלא אותו שהבשר ממש חופה אותו והוא אותו שעומד בין כפלי בשר הכסלים וכו', מבואר דחלב שבתוך הכסלים למטה מהטבור מותר מטעם חיפוי בשר, וגם הרמב"ם בפ"ו מהל' מאכ"א ה"ח כתב וז"ל וכל מקום שתמצא בו החלב תחת הבשר והבשר מקיף אותו מכל סביביו ולא נראה עד שיקרע הבשר הרי זה מותר עכ"ל, וברא"ש פגיה"נ סי' ה' כתב שהרמב"ם נתן סימן איזהו חלב מותר ולא אמרין בו פרוקי מיפרקא, וזה דבר הנראה בחוש דאותו הכפלי מחופה בשר מכל סביביו, מבואר מכל הראשונים הנ"ל דחלב שבתוך הכסלים למטה מהטבור הוי חיפוי בשר ומותר.

ומה שכתב הרש"א בהעדה בשר אדום דכי היכי דאמרין במתנים פרוקי מיפרקא, ה"נ אמרין בהחלב שבתוך הכסלים שלמטה מהטבור, ומש"כ רש"י דחלב שבתוך הכסלים מותר זה רק לשיטתו שמה שאמר שמואל תרבא דתותי מתני קאי על הלונבו"ל ולא על מקום אחר, אבל לדידן יש הרבה מקומות בכלל מתנים וגם הבשר אדום בכללן, עדיין לא מיושב דהרי מה שאנו מנקדים הרבה חתיכות מטעם חלב מתנים, זה משום דיש מחלוקת בין הפוסקים מהו תרבא דתותי מתני ואנו חוששים לכל השיטות, אבל זה אנו יודעים לכל אחד מהפוסקים איפוא מקום התרבא דתותי מתני לפי פירושו (עיין מש"כ בסוגיא מתנים ששם מבואר לכל אחד מהפוסקים מקום תרבא דתותי מתני) ולכל הפוסקים לא כונה הגמ' על הכסלים שלמטה מהטבור שיהיה בכלל פרוקי מיפרקא, (ומש"כ התוס' חולין צ"ג ע"א בד"ה בעי דחטוטי וכו' שגם אצל חוטין פרוקי מיפרקא מבואר בסוגיא דחוטין) ובמהר"י סרוזינא בסוף תשו' הרא"ש בפסק ב' הביא שם מחכמי עיר קנדיא"ה שרצו לומר שהחמשה אצבעות שהם על הכשר קאלנער שהוא תחת הטרפה קאלנער למטה מהטבור שם הוא פרוקי מיפרקא והיה מחלוקת גדולה ביניהם, ודחה

את דבריהם ששם לא הוי תרבא דתותי מתני רק זה חלב שבתוך הכסלים וביאר שם איפוא, והמקום דפרוקי מיפרקא עיי"ש.

לכן נראה דמה שנוהגים לאסור החלב שבתוך הכסלים יש ליישב משני טעמים (א) לפי מה שביארתי בסוגיא דכליות דהר"ז הלוי והרב בעל התרומות ורבינו יונה פסקו כמ"ד לובן כוליא אסור וגורסים רבא ממרטט ליה, וסבירא להו דמאן דאסר מדינא אסר ולא רק מטעם חומרא (ועיי' בב"י סי' ס"ד ד"ה ולובן שבכוליא ובשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק ל"ד, ועיי' בכנה"ג סי' ס"ד בהגהות ב"י אות ס"ח שכן שיטת הרוקח) וכן הרשב"א והר"ן והריטב"א כתבו דרבי ור"ח חד אסר היינו מדאורייתא אסר, ולפי"מ שכתב בתשו' הרשב"א ח"ג סי' רנ"א (הובא בב"י סי' ס"ד) וז"ל חלב שבתוך הכסלים יש אוסרים אותו מפני שבגמ' השוו אותו עם חלב שבתוך הכליות ובחלב שבתוך הכליות קי"ל כרבא עכ"ל מבואר דמאן דאסר בכליות מדאורי' ולא מטעם חומרא, גם חלב שבתוך הכסלים אסור מדאורייתא, א"כ י"ל מה שנהגו לאסור החלב שבתוך הכסלים בין בשר לבשר ולנקר אותו הוא מטעם שאנו חוששים לשיטות הג"ל שאוסרים בחלב שבתוך הכליות מדאורייתא א"כ גם בכסלים אסרו מדאורייתא, ועיי' בזב"ש דף ח' שהביא ג"כ טעם זה לאסור החלב שבתוך הכסלים ומה שהקשה עליו ברש"א בסוגיא דחלב המתנים סעי' י"ח, עיי' בסוגיא דאליה אות ג' מש"כ ליישב קושיתו (ב) י"ל אפי' לשיטת הראשונים דפסקו דלובן כוליא מותר ופסקו כאביי ודרשינן על ולא בתוך, מ"מ המנהג שאנו מנקרים החלב שבתוך הכסלים הוא משום גזירה, וכדברי תשו' הרשב"א סי' יכ"א הג"ל שסיים שם וז"ל ויש מקומות שנהגו בו איסור ובאותם מקומות אפשר שאסור להם להתיר, דשמא לא טעו אלא נהגו איסור אטו חלב שעל הכסלים עכ"ל, הרי חזינן דיש מקומות שנהגו לאסור חלב שבתוך הכסלים.

היוצא לנו שמחמת טעמים הג"ל מיושב המנהג מה שאנו נוהגים להפריד בכסלים בין בשר לבשר ומנקרים את החלב שבתוכו.

ולפי אלו הטעמים אין חילוק בין הכסלים שלמטה מהטבור ובין הכסלים שלמעלה מהטבור, וגם למעלה מהטבור צריך לנקר את החלב שבתוך הכסלים (ועיי' מש"כ בח"ב בדיני ניקור חלק הפנים).

חלב דקליבוסתא

(א) **ז"ל** הגמרא בחולין דף צ"ג ע"א אמר ר"א אר"י אמר שמואל האי תרבא דקליבוסתא אסור ועונש כרת, וזה חלב שעל הכסלים עכ"ל הגמרא מבואר דתרבא דקליבוסתא אטור משום חלב הכסלים, ופירש"י האי תרבא דקליבוסתא עצם קטן, ומונח ע"י עצם שקוראים הנקא ומחובר לחוליות

האליה מלמעלה, ועליו יש חלב תחת ראש המתן שקורים לונבי"ל עכ"ל, וכתב ביש"ש חולין פגיה"נ סי' ה' דמה שכתב דש"י עצם קטן הוא לאו דוקא, אלא שבראש העצם למעלה הוא עגול כעין מדרה קטנה, וזהו לבן דנקראת קליבוסת, והוא מחובר לחוליות האליה עכ"ל, ובר"ן כתב ומחובר לכליות מלמעלה.

ובספ"נ של רש"א בסוגיא קליבוסת סעי' ו' כתב דמש"כ דש"י שחלב הקליבוסת הוא תחת ראש הלונבי"ל תמוה מאד, דבשלמא אם הלונבי"ל היה מתפשט על הקליבוסת כדרך שמתפשט על השדרה היה אפשר לומר שראשו מכסה את הקליבוסת, אכן אינו מכסה כלל הקליבוסת, כי בשעה שמגיע אל סוף השדרה הוא מתעקם והולך ויורד אל בוקא דאטמא וא"כ איך אפשר לומר שחלב הקליבוסתא נמצא תחת ראש הלונבי"ל, וסיים שם ולא זכיתי ליישב דברי דש"י ז"ל, ונראה לתרץ דיש שני לונבי"ל אחד שהולך על הצלעות הקטנות שהם המתנים ועליו כיון רש"י בדרך צ"ג ע"א בד"ה האי תרבא דתותי מתני והוא נקרא לונבלי"ש בלע"ז, וכן כל הראשונים הביאו בשם לונבלי"ש, ואותו לונבלי"ש הוא מתעקם והולך בסוף השדרה ויורד אל בוקא דאטמא כמו"ש רש"א, אבל יש עוד לונבי"ל והוא מונח על סוף עצם הקליבוסת, ולזה כיון רש"י בד"ה תרבא דקליבוסתא שכתב שם ועליו יש חלב תחת ראש המתן שקורין לונבלי"ל. וכן כל הראשונים הביאו בשם לונבלי"ל וזה אינו הלונבלי"ש שכתב רש"י בתרבא דתותי מתני, ומש"כ רש"י תחת ראש המתן הוא משום שהלונבלי"ל מתחיל שם ויורד עד סוף הונב, כמו"ש בתשו' מהר"ם מינץ תשו' כ"ה דצריך לנקר בזנב חתיכות בשר שנקרא טריפה לונבלי"ל, וכ"כ בספ"ג תורת הניקור השלם דף מ"ה בהערה טריפה לעדווין דמה שכתב הפרישה בס"י מ"ד אות י' על פירש רש"י ועליו יש חלב תחת ראש המתן שקורין לונבלי"ל והוא שקוראים טריפה לעדווין. וכתב שם דכונת הפרישה הוא על הלונבלי"ל שמונח על עצם הקליבוסת.

(ב) **שיטת הרי"ף** מבואר ברי"ף פגיה"נ וז"ל ואמר ר"א אמר ר"י אמר שמואל תרבא דאקליבוסתא אסור ועגוש כרת וזה חלב שעל הכסלים, פירוש היכא דלייפין אטמהתא זהו חלב שעל הכסלים, ולפיכך נקרא מי שרגלו גבוה מהבדחתה כסול כדתנן השחול והכסול עכ"ל, וכתב במעדיו"ט אות מ' היכא דלייפין אטמהתא מקום חיבור פידור הירכים כ"כ בפירוש הגדס בספר הרי"ף עכ"ל, וכ"כ בשאלתות ובה"ג הובא דבריהם בהגהמ"י פ"ז מהל' מאכ"א ה"ו דתרבא דקליבוסתא הוא במקום שהירכים מתחברים, והרמב"ם כתב בפ"ז מהל' מאכ"א ה"ו חלב שבעיקרי הירכים מבפנים חייבין עליו כרת, והוא החלב שעל הכסלים, וכתב שם בהגהמ"י שהוא כשיטת הרי"ף ובה"ג, וכ"כ בהתורה והמצוה פ' ויקרא פסקא קע"א דהרמב"ם סבר כשיטת הרי"ף ובה"ג.

היוצא מזה דיש שני שיטות. שיטת רש"י דתרבא דקליבוסתא הוא חלב שעל עצם הקטן שנקרא בלשון אשכנז נעו"ל שמונה על עצם האנקא, ושיטת שאר הראשונים דתרבא דקליבוסתא הוא במקום פירוד הירכים ועיי"ש בהתורה והמצוה שכתב שאלו שני השיטות. הוא מחלוקת בתו"כ בויקרא ג' פסוק ד', אשר על הכסלים זה החלב שבין הפקוקלות דברי ריה"ג, ר"ע אומר להביא חלב שעל העוקץ. דמ"ש ריה"ג בין הפקוקלות הוא כפירוש הרי"ף, היינו במקום שהירכים מתחברים, ותיבת פקוקלות הוא מורכב משני תיבות פקק (חיבור) קולית (האטמהות). ודברי ר"ע הוא כשיטת רש"י, דחלב שעל העוקץ הוא החלב שעל עצם הקליבוסתא.

ג) והנה בספ"ג הביאו קושי' בשם דברי מלכיאל ח"ב יו"ד סי' ל"ו, שהקשה מרש"י שבת קנ"ב שדרשו חז"ל על וינאץ השקד זו קליבוסתא, ופירש"י שהוא עצם האנקא ובחולין שינה רש"י פירושו ולא פירש על האנקא, רק על העצם קטן שמונה על האנקא ופלפלו שם הרבה, ולכאורה קשה עוד לפי"מ שהבאתי ששיטת רש"י הוא כשיטת ר"ע שאמר להביא חלב שעל העוקץ, ורש"י בעצמו פירש בדף צ"ג ע"א גבי חוטין שבעוקץ דעוקץ הוא הנקא א"כ מדוע פירש כאן על עצם קטן ולא על עצם האנקא, ונראה דלא קשה כלום דרש"י סובר דכל עצם המושב נקרא בשם הכולל אנקא, וגם עצם הקליבוסתא נכלל בזה וגם הוא נקרא בשם אנקא, רק דהכא בתרבא דקליבוסתא פירש"י על עצם קטן. (היינו כמו"ש היש"ש דהכונה הוא על ראש העצם למעלה שהוא עגול). ולא פירש דקליבוסתא הוא אנקא. הוא לפי"מ התורה והמצוה פ' ויקרא פיסקא קע"א אחר שהביא פירש"י בתרבא דקליבוסתא כתב וז"ל כי כן דיוק הכתוב אשר עליהם, אשר על כסלים שהוא מתחבר עם חלב הכליות עכ"ל ולפי דבריו מתורצים כל הקושיות, דמשו"ה לא פירש רש"י דקליבוסתא הוא אנקא כמו שפירש רש"י בשבת, דרש"י בא לפרש על תרבא דקליבוסתא שהוא חלב הכסלים, ומדיוק הכתוב משמע שהוא מתחבר עם הכליות כמוש"כ התורה והמצוה, ומשו"ה פירש רש"י דקאי על העצם קטן שהוא מחובר לכליות מלמעלה כמוש"כ הר"ן, ואתי שפיר מה שהוסיף הר"ן בפירושו שמחובר לכליות.

שיטת היראים הוא ג"כ כשיטת רש"י וז"ל בעמוד מאכלות סי' קמ"ד תרבא דקליבוסתא אסור וענוש כרת, זהו חלב שעל הכסלים, פי' גם זה מחלב שעל הכסלים הוא, פי' קליבוסתא עצם מונח לכסלים ויש עליו חלב עכ"ל והוא כשיטת רש"י.

ובסמ"ג לאווין קל"ח אחר שהביא שיטת רש"י הביא בשם ר"א ממיץ וז"ל סמוך לזנב יש שומן האליה, ועליו יש חלב קליבוסתא שאמר שמואל, (היינו המשך מקליבוסתא כן פי' רש"א) ואותו חלב ושומן האליה דבוקין זה בזה, ואין כיניהן אלא גיד אחד לבן כעין הקרום ומראהו

כמראה שומן, מה שעל אותו גיד שהוא קרום לבן אסור בכרת ומה שתחתיו מותר, מטעם חלב שהבשר חופה אותו וכו' (וכן הובא בספר יראים שנדפס מחדש) והנה מה שהוסיף הרא"ם דגם על השומן שסמוך לזנב יש תרבא דקליבוסתא, נראה ששיטת הרא"ם הוא ג"כ כשיטת ר"ע שאמר להביא חלב שעל העוקץ, רק שהיראים סובר שמה שאמר ר"ע להביא חלב שעל העוקץ קאי גם על אותו חלב שסמוך לזנב שמונה על שומן האליה, ואפשר יש לומר שהרא"ם לשיטתו שפי' בסי' קמ"ד דחוטין שבעוקץ בחולין דף צ"ג ע"א הם החוטין שבזנב, והובא ג"כ במרדכי פגי"ה וז"ל ונ"ל עוקץ זנב כרתניא ניטל עוקצו וכו', ומש"ה פי' הכא דמ"ש ר"ע להביא חלב שעל העוקץ, קאי גם על החלב שסמוך לזנב.

והנה מש"כ היראים שהשומן שתחת החלב סמוך לזנב מותר מטעם שהבשר חופה אותו, ראיתי בספ"ג של רש"א בסוגיא דקליבוסתא סעי' י"ד שכתב דאפי' אם נימא דשיטת הרא"ם דקרום לבד לא חשוב חיפוי, אבל עם חלב שעליו חשוב חיפוי והוה כמו חיפוי בשר, וזה דבר חידוש לומר דחלב האסור עם קרום יהיה חשוב כחיפוי בשר, וכן מדברי הרשב"א בתשו' שהבאתי בסוגיא דכסלים משמע דאפי' חלב עם קרום לא חשוב חיפוי בשר ודינו כחיפוי קרום לבד, לכן נראה דטעם היראים שכתב דשומן שתחתיו מותר מטעם שהבשר חופה אותו, הוא משום דהרא"ם סובר דקרום לבד הוה חיפוי, וכמו שהביא רש"י חולין צ"ג ע"א, וכ"כ בהדיא בפסק השני של מהר"י סרוינא, דמש"כ היראים דחשיב חיפוי בשר הוא משום דסבר דקרום לבד הוה חיפוי כמו בשר כשיטת רש"י, והביא מכאן ראיה דלא כהרמב"ם שסובר דקרום לבד לא הוה חיפוי, (ועיי' מש"כ בסוגיא מתנים אות ה') ומה שאנו נוהגים כדברי היראים להתיר השומן שתחת הקרום סמוך לזנב, אף שאנו מחמירים ולא חושבים קרום לחיפוי, עיי' בסוגיא דאליה מה שתירצתי.

והנה הבאנו כל השיטות בתרבא דקליבוסתא, ועיי' קאמרה הגמ' בדף צ"ג ע"א וזהו חלב שעל הכסלים, וכתב הר"ן וז"ל וכן הא דאמרינן בתרבא דקליבוסתא דזהו חלב שעל הכסלים היינו לומר שאף זה מחלב שעל הכסלים עכ"ל, וכ"כ היראים שהבאתי לעיל, וכונתם דעיקר חלב הכסלים הוא כמו שפירש רש"י בד"ה חלב שהבשר חופה וכו' וכמוש"כ הפרישה בסי' ס"ד אות י"א, רק דשמואל בא להוסיף דגם תרבא דקליבוסתא הוא בכלל חלב הכסלים, וכן פי' התורה והמצוה בויקרא פי"ד פסוקא קע"א עיי' באריכות. **אך** בשו"ת משיב דבר סי' כ"א כתב שם וז"ל ובאמת עיקר חלב הכסלים הוא הסמוך לכליות, כמפורש בתורה ואת החלב אשר עליהן (היינו הכליות) אשר על הכסלים, ותניא בתו"כ ויקרא אשר על הכסלים זהו חלב שעל הפקוקלות, והפי' הוא חיבור שמחבר הירכים כמו מן הפקק ולמעלה, והכי פי' הרי"ף תרבא דקליבוסתא היכא דלייפא אטמהתא, וכן פי' הרמב"ם

והביאו הטור בסי' ס"ד שהוא חלב שבעיקרי הירכים, והביא עוד הטור דרש"י חולק ומפרש תרבא דאקליבוסתא הוא עצם קטן המונה על עצם הנקרא הנקא וכו' והכי פי' הר"ן, וע"ז כתב הר"ן שלא זהו עיקר חלב שעל הכסלים, דודאי עיקר החלב אינו אלא היכא דלייפן אטמהתא כפי' הרי"ף והרמב"ם שהוא סמוך לכליות, אלא דתרבא דאקליבוסתא לפי' רש"י והר"ן ג"כ בכלל חלב שעל הכסלים וכו'. ובעל זה הקונטרס לא הבין דברי הר"ן, וקסבור דמה שכתב הר"ן קאי על הרי"ף ושעיקר חלב על הכסלים הוא חלב הדפנות רחוק מן הכליות, ואין שום חיבור לזה החלב עם הכליות והחלב שעליהן עכ"ל.

הנה מה שפי' דלרש"י עיקר חלב שעל הכסלים הוא מה שפי' הרי"ף והרמב"ם על תרבא דקליבוסתא היינו היכא דלייפן אטמהתא, צ"ע דהרי רש"י פי' בהדיא היכא הוא חלב שעל הכסלים בדף צ"ג ע"א בד"ה חלב שהבשר חופה אותו, וכן פי' בפירוש התורה, וכמו שפי' הפרישה בדבריו בסי' ס"ד אות י"א וז"ל ר"ל שלמטה מכסלים בבהמה לצד הארץ יש שם בשר אדום, ומן אותו הבשר ולמעלה ממנו לצד השדרה נגד הצלעות הקטנות מתחיל להיות לבן והוא חלב מגולה ואסור וכו', הרי מפורש בפירוש"י מה הוא עיקר חלב שעל הכסלים, וכן פי' בהתורה והמצוה ובספ"ג (עיי' רש"א בסוגיא דכסלים סעי' י"א ובחלב מכוסה סעי' כ"ד, וכן כתב בשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק ט"ו שזה עיקר חלב שעל הכסלים).

וכן מש"כ במשיב דבר שאותו החלב שבין הפקוקלות יש לו שייכת לחלב הכליות, יותר מחלב שעל עצם הקליבוסתא לפי' רש"י, קשה קצת דהרי הר"ן פי' בדבריו רש"י דאותו העצם הקטן מתחבר עם הכליות מלמעלה עכ"ל, וכ"כ בהתורה והמצוה שהבאתי לעיל.

וא"כ צ"ל דמה שכתב הר"ן לא זה עיקר החלב שעל הכסלים, היינו דעיקר חלב שעל הכסלים הוא חלב הלבן שפירש"י בדף צ"ג, אלא דתרבא דאקליבוסתא הוא ג"כ מחלב הכסלים.

הן אמת שמלשון הרמב"ם בהל' מאכ"א פ"ז הל' ו' שכתב וחלב שבעיקרי הירכים מפנים חייבין עליו כרת והוא חלב שעל הכסלים, משמע דזה עיקר חלב שעל הכסלים, דהרי הרמב"ם לא הזכיר כלל תרבא דקליבוסתא רק שכתב שם בהל' ה' שלשה החלבנים ואח"ז מפרש כל חלב בפני עצמו, ומפרש על חלב הכסלים שהוא החלב שבעיקרי הירכים, אך מלבד שכתבתי שמדברי רש"י בודאי משמע דאין זה עיקר חלב שעל הכסלים, גם להרמב"ם והרי"ף קשה לומר דחלב שבין הפקוקות זה הוא עיקר החלב שעל הכסלים, דהרי ברייתא שנינו בתו"כ פסקא קט"ב וז"ל חלבו האליה להביא את החלב הסמוך לאליה זה חלב שבין הפקוקות דר"ע, ובתורה והמצוה פסקא קע"א פי' דזה הדרש קאי לר"ע דמרבה מחלב הכסלים חלב שעל העוקץ ולא

ידעינן חלב שבין הפקולות, ומשוה צריך ריבוי לר"ע מחלבו האליה לחלב שבין הפקולות, א"כ אנו רואים דר"ע מרבה חלב שבין הפקולות מחלבו האליה, ואם נימא דזה עיקר חלב שעל הכסלים, א"כ למה צריך לרבות מחלבו האליה הא זה עיקר חלב הכסלים הוא ומפורש בתורה ואת החלב אשר עליהם (ולפי מה שפי' הרמב"ן בפירוש התורה ויקרא ג' פ"ט ע"י"ש מה שהביא דברי התו"כ יש ליישב בדוחק).

לכן נראה שגם להרי"ף והרמב"ם י"ל דהרמב"ם לא בא לפרש עיקר חלב שעל הכסלים, דגם הם סברו דעיקר חלב שעל הכסלים הוא כפירש"י וכמו שפירש הפרישה הנ"ל, רק דבא לומר דגם חלב שבין הפקולות הוא חלב שעל הכסלים וחייבין עליו כרת, ובפרישה סי' ס"ד אות ט' אחר שהביא פי' הרמב"ם בחלב הכסלים הביא פי' הר"ן דאין זה עיקר חלב הכסלים, וכן משמע מהב"י, וכן כתב בהדיא בשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק ט"ו דלשיטת הרי"ף והרמב"ם חלב של הכסלים מתפשט עד לשם היינו לעיקרי הירכים, וכ"כ בס' אורח לצדיק סי' כ"ד.

(ה) ובפירוש העמק שאלה על השאלות פ' ויקרא באות ו' כתב ג"כ כמו שכתב בספרו משיב דבר, דעיקר חלב הכסלים הוא היכא דלייפן אטמהתא והר"ן קאי רק על רש"י, ולא על פי' הרי"ף וז"ל השאלות בפ' ויקרא והי ניהו תרבא דקרב דכתיב את החלב המכסה את הקרב הדא היא פריסותא, ואת החלב אשר על הקרב היינו שעל המסס ובית הכו' דאמר ר"א אמר ר"י א"ש חלב שעל המסס ובית הכו' אסור ועגוש כרת וזהו חלב שעל הקרב וכו', חלב שעל הכליות היינו תרבא דצדייתא שע"ג הכסלים היינו תרבא דאקליבוסתא היכא דלייפן אטמהתא, דאמר ר"א אמר שמואל תרבא דאקליבוסתא אסור ועגוש עליו כרת וזהו חלב שעל הכסלים עכ"ל, ועל מש"כ השאלות דחלב שעל הכסלים הוא היכא דלייפן אטמהתא, כתב בהעמק שאלה דזהו עיקר חלב שעל הכסלים, וז"ל באות ו' היכא דלייפן אטמהתא כיכ בה"ג והרי"ף והרמב"ם המ"א פ"ו, ורש"י כתב בזה"ל עצם קטן וכו' וכך כתב הר"ן וכבר כתב בהגהמ"י שם אות ג' והטור סי' ס"ד דפליגו עם הרמב"ם ודבותיו ז"ל, ורצה לומר דעיקר חלב שעל הכסלים הוא מקום חיבור לבד בעיקרי הירכים כלשון הרמב"ם, אלא דלשיטת רש"י גם המתפשט הלאה בכלל חלב זה וכיכ הר"ן וכו'.

הן אמת שבדברי השאלות שפי' כל החלבים שכתובים בתורה, ופי' על חלב הכסלים שהוא היכא דלייפן אטמהתא, משמע כדברי ההעמק שאלה דזהו עיקר חלב שעל הכסלים, דאלי"כ מדוע לא פי' אפוא עיקר חלב הכסלים, וממה שכתב שחלב הכליות הוא תרבא דצדייתא, משמע דהוא סובר דחלב שתחת הכליות הוא בכלל חלב הכליות, דהרי כתב סתם תרבא דצדייתא משמע דהכל בכלל חלב הכליות אפי' מה שמונח על גובה הכסלים.

ורק היכא דלייפן אטמהתא שם הוא רק חלב הכסלים, אבל מהרמב"ם שלא כתב כלל אפוא מקום חלב הכליות, משמע דהוא סובר דחלב הכליות הוא מה שעל הכליות ממש, והחלב שתחת הכליות על הכסלים הוא עיקר חלב הכסלים, וזה לא צריך להביא הרמב"ם דזה מפורש בקרא ואין צריך לפרש מקומו, כמו שלא הביא הרמב"ם אפוא מקום חלב המכסה, וכן לא פי' אפוא מקום חלב הכליות, (כמו שהביא השאילתות מקומו) משום דזה מפורש בקרא, רק דפי' דגם החלב בעיקרי הירכים היינו היכא דלייפן אטמתא נמשך מחלב הכסלים וגם ע"ז חייבין כרת, וכמוש"כ הש"ג בסי' ס"ד ס"ק ט"ו.

וּלְפִימִשׁ"כ יהיה מיושב מה שלא פירש רש"י בתרבא דקליבוסתא דאין זה עיקר חלב הכסלים, כמו שפי' על חלב המסס ובית הכו' בד"ה המסס ובית הכו' ולפי הנ"ל ניתא כיון דרש"י פי' כבר בראש הדף בד"ה חלב שהבשר חופה אותו וכו' מה הוא עיקר חלב שעל הכסלים ידעין ממילא דתרבא דקליבוסתא אין זה עיקר חלב הכסלים וזה ראייה למש"כ.

חלב מתנים

(א) המתנים מתחילים לאחר גמר צלעות הגדולות, והולכים על שש הצלעות הקטנות עד התחלת עצם האנקא, מצד חוץ לצד העור נמצא עליהם בשר החופה את כל רוחב ואורך הצלעות הקטנות, וגם חופה את חוליות השדרה, והוא הנקרא קושליץ (סינטא), ומצר הפנים לצד חלל הגוף, מונח ע"ש הצלעות הקטנות לצד חוליות השדרה חתיכת בשר ונקרא לונבלי"ש, ואינו מתפשט על כל רוחב הצלעות הקטנות, ונמשך למטה עד הבוקא דאטמא, וחלק זה נקרא בשם הכולל מתנים.

(ב) חן"ף הגמ' בחולין דף צ"ג ע"א ואמר ר"א אר"י א"ש האי תרבא דתותי מתני אסור, אמר אב"י בהמה בחייה פרוקי מיפרקא, מבואר מגמ' זו דיש חלב תחת המתנים והוא מכוסה בבשר, ואינו מותר מטעם חלב שהבשר חופה אותו, כיון דבהמה בחייה פרוקי מיפרקא, ופעמים שאין הבשר חופה אותו ונתגלה אותו חלב ובשר"ה לא חשוב חיפוי בשר ואסור. **ואפוא** המקום של אותו תרבא דתותי מתני, נחלקו בה הראשונים הרי"ף הרמב"ם ורש"י, שיטת רש"י בדף צ"ג וז"ל בד"ה האי תרבא דתותי מתני זה עליונו וגובהו של אותו חלב שפירשתי, (היינו בד"ה חלב שהבשר חופה אותו) קודם שמכסהו הבשר, ואותו גובה עצמו מכוסה במתנים שקורין לונבלי"ש שרחבן מרחיב למטה מצלעות קטנות ומכסהו, וכשהטבח מפרישו נראה אותו חלב עכ"ל, וע"ז כתב הפרישה ביו"ד סי' ס"ד אות י"א

ו"ל חלב שתחת המתנים אסור ופירש"י שהוא תחת הכליות ונראה בגובה הכסלים, ר"ל שלמטה מכסלים לצד הארץ יש שם בשר אדום, ומן אותו הבשר ולמעלה ממנו לצד השדרה נגד הצלעות הקטנות מתחיל להיות לבן, והוא חלב מגולה ואסור, ומשם הולך ומתפשט עד תחת הטריפה לעדוויץ, וגם אותו שתחת העדוויץ אסור, אעפ"י שהוא מכוסה בבשר, מפורש בגמ' הטעם אמר אביי בהמה בחייה פרוקי מיפרקא, פ"י כשהיא הולכת איברייה נעים והמתנים פעמים שהן נמשכים כלפי מעלה והכסלים נמשכין כלפי מטה ואין החלב נכסה בהם עכ"ל מבואר מדברי הפרישה דלשיטת רש"י חלב הכסלים הוא אותו חלב שבין הצלעות הקטנות ובין הטריפה-קאפנער, והוא חלב מגולה, ומאותו חלב נמשך לתוך הכסלים תחת הבשר אדום והוא חלב שהכשר חופה אותו ומותר, ולמעלה תחת הלונבי"ל נמשך ג"כ אותו חלב והלונבי"ל מכסה אותו, רק פעמים ע"י הילוך הבהמה הוא מתגלה, ומש"ה לא הוי חיפוי ואסור, וזהו תרבא דתותי מתני לשיטת רש"י (ועיי' ברש"א שפירש קצת בדרך אחר במה שאמרה הגמ' פרוקי מיפרקא).

(ג) **שיטת הרמב"ם** בפ"ז מהל' מאכ"א ה"ח ו"ל יש כמו שתי פתילות של חלב בעיקרי המתנים סמוך לראש הירך כשהבהמה חיה חלב זה נראה במעים וכשתמות נדבק בשר בבשר ויתכסה חלב זה ואינו נראה עד שיתפרק הבשר מן הבשר ואף על פי כן הרי זה אסור שאין זה חלב שהבשר חופה אותו עכ"ל ועיי' באו"ה כלל כ' סעי' ח' אחר שהביא שם פ"י הרמב"ם כתב ו"ל דוהו דא"ש פרוקי מיפרקא פ"י כשהבהמה מהלכת נמשכים המתנים לצד הראש והירכים לצד הזנב ונגלה אותו חלב עכ"ל, והחילוק בין שיטת רש"י לשיטת הרמב"ם הוא דלשיטת רש"י אסר שמואל החלב שתחת הלונבי"ל שמונח על הצלעות קטנות מחמת פרוקי מיפרקא ולשיטת הרמב"ם קאי רק תחת ראש הלונבי"ל שסמוך לראש הירך (בוקא דאטמא, רש"א בסוגיא דמתנים סעי' כ"ט), ובש"ג סי' ס"ד אות י"ז כתב דלשיטת רש"י אינו אסור רק מה שהוא נגד ראשי הצלעות קטנות שאותו מקום פעמים מגולה בחיי הבהמה מבשר המתנים ופעמים מכוסה לפי שבשר המתנים גמרא לצד השדרה ופשטא אבל חלב שתחת ראשי המתנים אינו מתגלה בחיי הבהמה ומותר, אבל מדברי הרמב"ם ז"ל משמע שמה שתחת ראשי המתנים אסור דכתב בפ"ז מהל' מאכ"א דין ח' ז"ל יש כמו שתי פתילות וכו' ומדקאמר חלב שבעיקרי המתנים סמוך לראש הירך היינו בחלב שתחת ראשי המתנים שהן סמוכים לעיקרי הירכים הנקרא בוקא דאטמא כנודע למבין בניקור, והרמב"ם ז"ל מפרש דמ"ש אביי בחייה פרוקי מיפרקא היינו שראשי המתנים פעמים נמשכים למטה וחלב שתחתיהם מגולה, ועיי' ש' שהקשה על הרמב"ם שזה אינו שראשי המתנים אגודים בגיד שבראשן ער' עצם המחבר בקולית עם הגוף ושם א"א בעולם להיות גמרא ופשטא ואפי

את"ל שיהיו ראשי המתנים נעים ונדים וגמרא ופשטא אפ"ה אין מתגלה החלב שבתחתיהם דכיון דגם ראשי המתנים הם מכוסים בבשר עב שיש על גביהם וא"כ הגם שראשי המתנים פעמים נמשכים למטה עכ"ז חלב שבתחתיהם אינו מתגלה כי סוף סוף נשאר מכוסה בבשר שעל גבם ואין החלב רואה את את פני המעים והבקי בניקור הבהמה יבין את זה, לכן כתב דהעיקר כפירש"י, מדבריו נראה דלרש"י אסור רק החלב שתחת הלונבי"ל שהוא נגד ראשי הצלעות קטנות ומה שתחת ראשי המתנים מותר, ולשיטת הרמב"ם אסור מה שתחת ראשי המתנים היינו בעיקרי המתנים, ועיי"ש שחידש רבין לתרמב"ם ובין לרש"י החלב שתחת הלונבי"ל שהוא לצד השדרה מותר, ולשיטת הרמב"ם הרי רק בעיקר המתנים אמרינן פרוקי מיפרקא ולא תחת הלונבי"ל, ולשיטת רש"י רק בצד הדק לצד ראשי הצלעות הקטנות אמרינן פרוקי מיפרקא אבל לצד השדרה מותר דשם אינו פרוקי מיפרקא, ועיי"ש שכתב דמדברי בעל העיטור בסי' ס"ה משמע דגם החלב של צד השדרה אסור וצריך לנקרו.

ד) שיטת הרי"ף וז"ל בפניה"נ קאמרו רבואתא שהחלב שתחתיו השומן שבראש הכסלים, הוא חירותא דתותי מתני, וקרום מפסיק בין החיורא ובין השומן שהוא תחת זה החיורא, והעליון אסור והתחתון מותר עכ"ל הרי"ף.

ורבן הפירושים בכונת הרי"ף וגבארם אחד אחד, שיטת המרדכי בפניה"נ בסי' תר"ס וז"ל לשון הרי"ף וקאמרו רבואתא שחלב שעל ראש הכסלים, וכן פ"י ביראים וז"ל סמוך לזנב יש שומן האליה ועליה יש חלב דקליבוסתא שפירשנו למעלה שחייב כרת, ואותו חלב ושומן האליה דבוקין זה בזה ואין ביניהם אלא גיד אחד לבן כעין קרום ומראהו כמראה שומן, מה שעל אותו גיד שהוא כעין קרום לבן אסור בכרת, ומה שתחתיו מותר מטעם חלב שהבשר חופהו וכו', נראה מדברי המרדכי שפ"י בדברי הרי"ף בתרבא דתותי מתני, שכונתו על חלב דקליבוסתא שהביא בשם היראים, וכ"כ ביש"ש פניה"נ סי' ה' דהמרדכי הביא את דברי היראים לפרש דברי הרי"ף, ובדרכי משה סי' ס"ד אות א' כתב על דברי היראים שהוא כעין פירוש האלפסי בחלב המתנים, ולפי' המרדכי בדברי הרי"ף צ"ל דפרוקי מיפרקי הוא חתיכת בשר שמונח על אותו חלב שסמוך לזנב, ואותו בשר הוא פרוקי מיפרקא.

אך בספר ניקור של רש"י נסוגיא מתנים סעיף ז' יפה הקשה על דברי המרדכי דאיוז המשך יש לו לשומן האליה עם חלב המתנים, ואפשר י"ל בדוחק דלשיטה זו יהיה הכוונה תותי מתני היינו למטה מן המתנים לצד האחורים, אך זה דוחק דלשון תותי מתני משמע דהוא מונח תחת המתנים ואפשר י"ל כיון שהחלב שסמוך לזנב נמשך מהקליבוסתא, (כמו שביארנו בסוגיא תרבא דקליבוסתא), ורש"י דף צ"ג ע"א בדה"ה תרבא דקליבוסתא כתב

על תרבא דקליבוסתא שהוא תחת ראש המתן שקורין לונבי"ל, משו"ה קרא לחלב זה תרבא דתותי מתני (ועיי' מש"כ בסוגיא חלב קליבוסתא אות א'). פ"י הב"י בדברי הרי"ף, וז"ל בסי' ס"ד וממה שכתב הרי"ף בחיבורא דתותי מתני נראה, והיינו חלב שלמטה אחר גמד הצלעות אצל חוט השדרה, בין אותו בשר (היינו בשר שעל הצלעות מבחוץ שנקרא קושליץ), ובין פני הבשר הסמוכים לעור (היינו השומן שמונח על בשר הקושליץ, ומחובר לעור), יש כמין שומן, והוא נקלף בסכין כמו שהחלב נקלף, וזהו שכתב שהחלב שתחת הבשר שבראש הכסלים, שהרי בשר זה בראש הכסלים הוא, ומה שתחת זה החיורא יש שומן היינו פני הבשר שהם כמין שומן (היינו שקרא לשומן כשר בשם בשר) עכ"ל, מבואר שהב"י מפרש שכונת הרי"ף הוא על החלב שעל הקושליץ, והשומן שעל הקושליץ חופה אותו, ובחיי הבהמה פרוקי מיפרקא, ומש"כ הרי"ף בראש הכסלים כיון על האחורים שהרי"ף קרא לאחורים בלשון כסל, וכמו שהביא ממשנה דבכורות דמי שרגלו גבוהה מחברתה נקרא כסול, ועוד יותר מפורש בדרכי משה אות ב' וז"ל ודע כי חלב זה הוא לצד חוץ הצלעות הקטנות שנשארו באחורים, והוא בין השומן שנראה בחוץ ובין הבשר המונח על הצלעות אצל השדרה, ונראה בראש אחורים, וכשמפרידין השומן מבחוץ (היינו לצד העור) מעל אותו בשר (היינו בשר הקושליץ) נראה אותו חלב עכ"ל, מפורש בדבריו בהדיא שכונת הרי"ף הוא על החלב שעל הקושליץ.

ה) **והנה** יש עוד שיטה בפ"י הרי"ף, והוא שיטת הפרישה בסי' ס"ד אות י"ג וז"ל ור' אלפס פ"י שהוא תחת הבשר בראש הכסלים וכו' פ"י למעלה סמוך לצלעות קטנות יש שלש חתיכות בשר שמונחות זו ע"ג זו, והעליון נקרא דעק ולמטה ממנו שומן (היינו הכשרה-קלנער), ולמטה ממנו קרום עב הנקרא טריפה ליילעך היינו הקרום שעל הכסלים, ועל אותו טריפה ליילעך מונח החלב ועליו כתב הרי"ף העליון אסור עכ"ל. (ובדמ"א דרכ"ה ע"א במקום והעליון נקרא דעק העתיק והתחתון נקרא דעק ולמעלה ממנו שומן ולמעלה ממנו קרום עב הנקרא טריפה ליילעך וכו' וכתב בכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ד אות ל"ב דמר מדבר כשתבהמה בחייה ומר מדבר אחר מיתתה שתליה בדגליה).

מבואר מדברי הפרישה שהרי"ף קאי על אותו חלב, שבין הצלעות קטנות ובין הטריפה-קאלנער, ושם יש חלב והוא חלב לבן (כמו שפי' באות י"א), ועל אותו חלב כיון הרי"ף שהוא תרבא דתותי מתני, כן פירשו ספ"ג שזה כונת הפרישה, והביאו רא"י לדברי הפרישה שכן כונת הרי"ף מחולין דף נ"ה לקתה בכוליא טריפה, והוא דמטיה למקום חריץ, והיכא מקום חריץ חיורא דתותי מתני, וגם הזכא בחלב המתנים קרא הרי"ף לאותו חלב חיורא דתותי מתני, א"כ נראה שכיון לאותו חלב שתחת הכליות שנקרא

חיוורתא דתותי מתני וכמו שכתב הפרישה (עיי' בספ"ג של רש"א בסוגיא מתנים).

אך באמת דברי הפרישה צ"ע דאותו חלב שבין הצלעות ובין הטרפה-קאלנער הוא חלב מגולה ואין בשר חופהו, וכמו"ש הפרישה באות י"א שם על פירש"י, ואין לומר דהלונב"ל חופה אותו חלב, ובחייה פרוקי מיפרקא, דהרי הלונב"ל אינו מתפשט חוץ לצלעות קטנות, וגם אין לומר דכיון דבהמה בחייה פרוקי מיפרקא, לפעמים נכנס החלב תחת הלונב"ל והלונב"ל חופה אותו, זה אינו דמסוגיא דחולין צ"ג משמע דתרבא דתותי מתני מחופה בבשר, ורק מחמת פרוקי מיפרקא, בחייה נוגלה החלב ולא חשוב חיפוי, דבגמ' דף צ"ג ע"א מקשה מתחילה דתרבא דתותי מתני שיהיה מותר מטעם בשר חופה, וע"ז משני פרוקי מיפרקא, משמע דלפי ראות עינינו אותו חלב מחופה בבשר, ורק בחייה של הבהמה מחמת פרוקי מיפרקא הוא נתגלה (ועיי' בתפארת יעקב על חולין) ואותו חלב שהביא הפרישה אינו כן, כי הוא תמיד מגולה ואינו מונח תחת הלונב"ל וצ"ע.

והנה בספ"ג של רש"א בסוגיא דמתנים אות כ"ז כתב דאין ראה מכאן דהרי"ף סובר כאותן הסוברים ברש"י צ"ג ע"א דקרום לבד הוא חיפוי, דאפי' אם נימא דקרום לבד לא הוה חיפוי, הכא שאני דקרום עם חלב שעליו הוה חיפוי, וכמו שכתב היראים דקרום עם חלב הוה חיפוי.

ולא משמע כן בדברי הרשב"א בתשו' שהבאתי בסוגיא דכסלים, וז"ל חלב שתחת אותו קרום שנוטלין מנקרי הבשר בכסלים, אותו חלב שתחת קרום הדק הסמוך למתנים ודאי אסור, ואין זה נקרא שבתוך הכסלים אלא אותו שהבשר ממש חופה אותו וכו', אבל אותו שהקרום לבד חופה אותו נראה הוא על הבשר ולא בתוך הבשר ואין לך מי שמתירו עכ"ל.

מדברי הרשב"א נראה דסובר דאותו חלב שאצל המתנים תחת הקרום הוא חלב אסור דקרום לבד לא הוה חיפוי, ואם נימא כרש"א דחלב עם קרום הוה חיפוי א"כ יהיה החלב מותר, אף דקרום לבד לא הוה חיפוי אבל חלב עם קרום הוה חיפוי, ולומר דהרשב"א חולק על הרי"ף וסובר דחלב עם קרום ג"כ לא הוה חיפוי, זה דיוק כיון דלא מצינו בזה מחלוקת בין הרשב"א והרי"ף ואין לנו לבדות מחלוקת חדשה ביניהם, ואין לחלק דכונת הרשב"א הוא על חלב שתחת הקרום הדק (וכמו שהבאתי בסוגיא דכסלים שכן פירש דברי הרשב"א בשו"ת משיב דבר) ומשו"ה לא הוה חיפוי אפי' עם החלב שעליו, וכונת הרי"ף לפי פי' הוא על השומן שעל הכשרה-קאלנער שהוא תחת שני קרומים קרום הרק וקרום העב ושני קרומים עם חלב הוה חיפוי ומותר, זה אינו דמקור דבר זה שכתב רש"א הוא מדברי היראים בשומן האליה, ושם הרי אין בין התרבא דקליבוסתא והשומן שתחתיו רק קרום אחד לבד ודק מאד וכמו"ש במהרי"י סרוינא בפסק ב' בסוף תשו' הרא"ש.

וראיתי בתועפות ראם על היראים סי' מ"ז אות י"ז שהביא בשם ספ' בא"ה הטעם דקרום חשוב חיפוי בשר להרבה ראשונים הוא משום דקרומין מותרין מן התורה, וכתב שם דקרום האסור מן התורה לא חשוב חיפוי בשר, וזה דאיה למה שכתבתי דחלב לא חשוב חיפוי בשר, וצריך לומר דהדי"ף סובר דקרום עב הוה חיפוי אפי' בלי חלב, וכשיטת רש"י בחולין דף צ"ג ע"א.

(ו) **שיטת** הראב"ן בתרבא דתותי מתני צ"ע מה כונתו, וז"ל הראב"ן על חולין סי' ד"פ וחלב שהבשר חופה אותו הוא חלב שבתוך הכפלים (בפר"ח הגירסא כסלים) תחת בשר אדום דק, והוא מתפשט מן הכליות והולך לפי שהבשר אדום חופהו מותר, דחלב שעל הכסלים אסרה תורה ולא שבתוך הכסלים, אבל תרבא דתותי מתני אסור, והוא החלב שתחת המתנים שקוראין לו מובלי"ש והוא אצל הקודלי"ש (ובספי"נ של רש"א גורס במקום קודלי"ש כליות) בין הבשר אדום שעל הכפלים (וכן הוא הגירסא בפר"ח שעל הכסלים אבל בדברי חמודות פגיה"נ צ"ג ע"א אות ט"ו הגירסא הוא שעל הכליות ופשוט דט"ס הוא וצ"ל על הכסלים) ובין הקודלי"ש, ומנקרין אותו עם הקודלי"ש, ואעפ"י שבשר המתן שהוא לומבו"ש חופה אותו אינו חיפוי דבהמה בחייה פרוקי מיפרקא, כאילו כל אבר לבדו עומד והוה החלב כמגולה וזה החלב הוא חיוורא דתותי מתני, וקדום דק מפריד בין אותו חלב ובין בשר שומן שתחתיו, העליון חלב והתחתון שומן, נמצא ניקרוו ש' קודלי"ש כולו משום חלב הכסלים (כן הובא בפר"ח סי' ס"ד סעי' י"ב).

ובספ"נ של רש"א פי' דהראב"ן בא לפרש דברי הרי"ף, ופירושו הוא כפירוש הפרישה שהבאתי לעיל, ויש להביא דאיה רשיטת הראב"ן הוא דחלב המתנים מונח על הכסלים שסמוך למתנים, ממה שכתב בסי' ר"ח וז"ל ואמר אמימר לא ליכפול אדם הכפלים שהם המתנים שעליהם חלב הכליות ע"ג בשר וכו', והוא בגמ' חולין דף ח' ע"ב, ומסה שקרא להכפלים מתנים, נראה שסובר דחלב המתנים הוא על הכסלים שסמוך למתנים כפי' הפרישה לשיטת הדי"ף, (ועי' בצנל"ד סי' ד' אות א' דרק חלק הכסלים שהוא סמוך למתנים נקרא בשם מתנים אבל שאר הכסלים לא נקרא בשם מתנים, ועיי' בצנל"ד שדחק הרבה למצא מדברי הראב"ן דהכסלים שסמוך למתנים נקרא בשם מתנים, והוא מפורש בדברי הראב"ן בסי' ר"ח שהבאתי), ועוד ראיה לפי' הרש"א בדברי הראב"ן, ממה שכתב הראב"ן בסי' רפ"א וז"ל וה' מקומות יש קרומין ג' מהן אסורין משום חלב, דכפלי הוא אותו קרום שזכרתי למעלה עכ"ל, ומה שכתב שזכרתי למעלה כונתו לסי' ר"פ שהבאתי, שכתב שם וקרום דק מפריד (ועיי' ברש"א סוגיא דקרומין וקליפה סעי' ט"ו).

א"כ נראה בהדיא דכונת הראב"ן בסי' ר"פ בתרבא דתותי מתני הוא על חלב שעל הקרום שעל הכסלים, והוא כפי' הפרישה בדברי הרי"ף.

אבל מלשון הראב"ן שכתב שהחלב הוא אצל הקודלי"ש, וכן כתב שם כמה פעמים שהחלב הוא בין הקודלי"ש ובין הבשר אדום ומנקרין אותו עם הקודלי"ש, מזה משמע לא כפי' הפרישה, ומה שהגיה רש"א כליות במקום קודלי"ש דוחק לומר כן, כיון שנוכר בדברי הראב"ן הרבה פעמים קודלי"ש, וכן ממה שהביא הפר"ח בסיום דברי הראב"ן, ונמצא ניקורו של קודלי"ש כולו משום חֲבֵב הכסלים, משמע דהגירסא הנכונה היא קודלי"ש ולא הכליות (וכראב"ן שלפנינו לא נמצא זה הסיום שהביא הפר"ח).

ובצנל"ד סי' ד' סעי' א' הביא ג"כ פי' הראב"ן, וכתב שם דכונת הראב"ן הוא על החלב שבין הדעק לבשר אדום עב, ומה שכתב הראב"ן, אעפ"י שבשר המתן שהוא לונבי"ש חופה אותו, כתב דכונתו על בשר אדום שלמעלה מצלע י"ב, ולפי פירושו יהיה מיושב מה שהקשתי על פי' הפרישה דאם נימא דהכונה על החלב של קרום הכסלים א"כ איך הלונבי"ל חופה אותו, הא הלונבי"ל אינו מתפשט חוץ להצלעות קטנות, אבל לפי דברי הצנל"ד דפירש דהכונה הוא על בשר אדום שלמעלה מצלע י"ב ניחא, אך גם פירושו צריך עוד עיון.

ח) והנה מדברי הראב"ן למדין פירוש חדש בפירוש בהמה בחייה פרוקי מיפרקא, דהרמב"ם בפ"ו מהול' מאכ"א ה"ח פי' דכשהבהמה חיה חלב זה נראה במעים, משמע דצריך שיהיה החלב נראה במעים, וכן נראה מפירש"י צ"ג ע"א דפי' שם דכשהבהמה חיה נמשכין המתנים למעלה והכסלים למטה ונראה אותו הזולב, (ועיי' בש"ג סי' ס"ד אות י"ז), אבל מדברי הראב"ן שפי' דבהמה בחייה פרוקי מיפרקא כאילו כל אבר עומד לבדו והוא החלב כמגולה, משמע דאין צריך שיראה החלב במעים רק דכל אבר עומד לבדו ולא הוא חיפוי, ובוז' יהיה ניחא שיטת הב"י והד"ם שהבאתי לעיל דפירשו דכונת הרי"ף הוא על החלב שבין הקושלי"ץ והעור, אף דשם אינו נראה החלב במעים. א"כ מדוע יהיה אסור מטעם פרוקי מיפרקא, אבל לפי' הראב"ן בפרוקי מיפרקא ניחא דאפי' אם אינו נראה במעים ג"כ אסור החלב.

ט) ועכשיו נבאר אם תרבא דתותי מתני אסור מדאורייתא או אסור רק מדרבנן, הנה התוס' בחולין דף צ"ג ע"א בד"ה בעי לחטוטי כתבו וז"ל ולא דמי לבשר החופה את החלב דשרי, דהכא בהמה בחייה פרוקי מיפרקא, ונמשכין החוטין בהליכתן ומתגלין עכ"ל, וצריך ביאור דכיון דהחוטין פרוקי מיפרקא א"כ אסור מדאורייתא כחלב שחתח המתנים דאסור מדאורייתא מטעם פרוקי מיפרקא, א"כ קשה מה שכתבו התוס' דהחטיטה הוא רק מדרבנן מטעם שהבשר חופה אותו, ובספר שלחנו של אברהם יו"ד סי'

ס"ד אות א' דין ז' דייק מזה דגם חלב שתחת המתנים אסור רק מדרבנן וז"ל חלב שתחת המתנים אסור נראה דאינו אסור אלא מדרבנן, והכי משמע לי מדברי התוס' בדף צ"ג בד"ה בעי שכתבו בחוטין דכפלי דאין אסורין אלא מדרבנן וכו', ועוד שעל הכסלים ולא תוך הכסלים ומ"מ צריך לחטט וכו', הרי אע"ג דאפרוקי ממעטינן ליה מעל הכסלים ולא שבתוך הכסלים וא"כ בחלב דתותי מתני דאמרינן בגמ' דטעם דאסור משום אפרוקי אינו אסור אלא מדרבנן, דמדאורייתא תוך הכסלים קרינן ביה עכ"ל.

הנה יצא לידון בדבר החזש מדיוק דברי התוס' דחלב המתנים אסור רק מדרבנן, אך הרא"ש כתב קצת בלשון אחר, וז"ל ונראה מדאורייתא מישרא שרי מתרי טעמי, חדא דחלב אמר רחמנא ולא חוטין, ועוד דחלב שהבשר חופה אותו מותר (וכתב המעדיו"ט דלטעם הא' אסור מדרבנן ולטעם הב' מותר אפי' מדרבנן כמו כל בשר שהבשר חופהו, והתוס' לא כן כתבו שכתבו דאפי' לטעם ב' צריך לחטט מדרבנן) ובהא איכא למימר דשמא בהמה בחייה פרוקי מיפרקא, (וכתב המעדיו"ט וז"ל כלומר דבהך טעמא דהבשר חופהו איכא למימר דאסור מדאורייתא דשמא בהמה וכו').

מבואר לפי פירוש המעדיו"ט בהרא"ש להך טעם שני דפרוקי מיפרקא החטוטי הוה מדאורייתא, אבל התוס' כתבו בהדיא דאפי' לטעם זה הוי מדרבנן, שכתבו ומ"מ צריך לחטט אחריהם מדרבנן ולא דמי לבשר החופה וכו', ולא כמו שכתב בספר תורת ניקור השלם דף ט"ז ע"ב, שדוחה הדיוק של שלחנו של אברהם וכתב שגם כונת התוס' הוא כהרא"ש, וזה אינו ואי אפשר לומר כן בדברי התוס', וכ"כ בהדיא המעדיו"ט באות ט' בפגי"ג דהתוס' סבירו דאסור מדרבנן ולא כמוש"כ הרא"ש.

ובתפארת יעקב על חולין דייק ג"כ מדברי התוס' דתרבא תותי מתני אסור רק מדרבנן וז"ל בתוס' ד"ה בעי לחטוטי חטיטה לא הוה אלא מדרבנן וכו', ונמשכין החוטין בהליכתה, דבריהם צ"ע לכאורה כיון דהכא נמי פרוקי מיפרקא, א"כ מה זה שכתבו עוד טעם ולא שבתוך הכסלים, דהא טעם זה אינו הויכא דמיפרקא בחייה כדאמרן לעיל, ואין כאן רק חד טעם דחלב אמר רחמנא ולא חוטין, ומוה נראה לי ראייה ברורה דס"ל להתוס' כפי מה שהוכחתי מהשגות הראב"ד וז"ל פ"י מהל' קרבן פסח ה"א דתרבא דתותי מתני אינו רק איסור מדרבנן ואינו קרב למזבח, משום דאחר שחטיטה בתוך הבשר הוא ולא אמרה תורה להקריב רק חלב שעל הכסלים, והציווי הוא אחר השחטיטה, ש"מ דבתוך חכסלים אינו מקריב ואפי' תרבא דתותי מתני, רק כיון דבחייה מיפרקי אסור רבנן משום חלב דעלמא, משא"כ חלב שהבשר חופה לא אתי להחליפו כיון דאינו נראה כלל, וזה שכתבו שני טעמים חדא דעל הכסלים ולא בתוך, ועוד דחלב ולא חוטין עכ"ל, ולפי דבריו נדחו ג"כ דברי תורת ניקור השלם דלפי דברי תוה"ג

השלם קשה מה שכתבו התוס'. דחטיטה הוי מדרבנן משני טעמים, ומש"כ המעדי"ט שהרא"ש אסור מדאורייתא הוא משום דמהרא"ש משמע שדוחה טעם השני, שכתב ובהא איכא למימר דבהמה בחייה פרוקי מיפרקא, אבל בתוס' משמע דקאי גם בטעם השני דאפי' נימא פרוקי מיפרקא מ"מ חטיטה לא הוי אלא מדרבנן, משום דהוי בתוך הכסלים ודרשינן על ולא בתוך וכמו שכתב המעדי"ט.

והנה ממה שהבאתי מדברי התוס' והרא"ש דהטעם דצריך לחטוטי בחוטים הוא משום דאמרינן פרוקי מיפרקא, אע"ג דהחוטין מצוים בחלק הפנים של הבהמה תחת החזה כמוש"כ התוס' והרא"ש והמרדכי, חזינן דאפי' בחלק הפנים אמרינן פרוקי מיפרקא, וצ"ע לכאורה מגמ' חולין צ"ג ע"א דקאמרה הגמ' א"ש חלב שבתוך הכסלים מותר מטעם על ולא בתוך, הרי חזינן דבכסלים לא אמרינן פרוקי מיפרקא, ואפי' לפ"מ שכתבו המנקרים דהטעם דאסור חלב שבתוך הכסלים בחלק אחורים הוא משום פרוקי מיפרקא, מ"מ כתבו הם בעצמם דחלב הכסלים שהוא בחלק הפנים מותר מטעם בשר חופה, (עיי' בעקה"ב סי' א' בעמודי זהב אות ט', ועיי' מה שכתבתי בסוגיא דכסלים) א"כ זה סותר מה שכתבו התוס' והרא"ש, אך האמת הוא דהתוס' והרא"ש לא כתבו כלל דהכסלים הם פרוקי מיפרקא דבאמת אינם פרוקי מיפרקא, רק על החוטין כתבו התוס' והרא"ש דהם נמשכין ומתגלין שהבהמה בחייה פרוקי מיפרקא, וכמו"ש רש"י בתרבא דתותי מתני שהמתנים נמשכין למעלה והכסלים למטה או נתגלה החלב שביניהם, והכי נמי בחוטין כשהבהמה הולכת נמשכין החוטין מחמת שהבהמה בחייה פרוקי מיפרקא, אבל חלב הכסלים אינו פרוקי מיפרקא ומותר מטעם חיפוי בשר וכמו"ש בסוגיא דכסלים, (כתבתי זה להוציא ממנקר אחד שכתב דמהרא"ש והתוס' משמע דכל הכסלים פרוקי מיפרקא ואפי' בחלק הפנים, וזה אינו כמו שמפורש בהדיא בחולין צ"ג דהכסלים אינם פרוקי מיפרקא).

והנה בתפארת יעקב על חולין הביא בשם הכ"מ פ"י מהל' קרבן פסח הי"א שכתב דתרבא דתותי מתני אסור מדאורייתא, ותמה על הכ"מ דאיך ס"ד שסבור הראב"ד דכונת הרמב"ם שיצלה הקרבן פסח עם חלבו האסור מן התורה, ועוד הקשה דאם נימא דתרבא דתותי מתני אסור מן התורה, א"כ ע"כ היה קרב למזבח דאל"כ לא היה אסור, כחלב הרפנות דמותר מטעם שאינו קרב למזבח כדאיתא בתו"כ, וא"כ איך יחשוב הראב"ד דלהרמב"ם נצלה הפסח עם תרבא דתותי מתני, הא היה צריך להוציאו להקריב האמורים כמש"כ הרמב"ם שם בהדיא, ומוה מסיק שם בתפא"י דלא כדברי הכ"מ אלא דתרבא דתותי מתני הוא מדרבנן ושכן שיטת הראב"ד.

ויש לרדן בדבריו, מה שהקשה דאם היה אסור מדאורייתא א"כ היה קרב יש להעיר משיטת הרמב"ן שהבאתי בסוגיא דחלב, דאיסור אכילה

והקרבה אינו תלוי זה בזה, ומה שהביא עוד דאיה ממה שאמרה הגמ' תרבא דתותי מתני אסור, ולא אמרה הגמ' חייב כרת כמו שאמר שמואל בתרבא דקליבוסתא והמסס ובית הכו', באמת בסמ"ג לאוויין קל"ח מנה תרבא דתותי מתני בחלבים שחייבין עליהם כרת, אך במגיה למשל"מ פי"ג מהלי שגגות ה"ח הביא ג"כ דברי הסמ"ג, וכתב שם דיש לומר דמש"כ הסמ"ג חייבין כרת לא קאי על כל החלבים שמנה שם עיי"ש.

וראיתי בתפא"י דבר תמוה שפירש דכונת רש"י בדף צ"ג ע"א בד"ה האי תרבא דתותי מתני וכו' זה עליונו וגובהו של אותו חלב ואותו גובה עצמו מכוסה במתנים וכו' דכונת רש"י הוא דתרבא דתותי מתני וזהו עיקר חלב שעל הכסלים שאמרה תורה, והקשה דא"כ מה רבותא במה שאמרה הגמ' דתרבא דתותי מתני אסור, הלא זהו חלב שעל הכסלים שאמרה תורה, ומטעם זה דחה דברי רש"י וכתב דתרבא דתותי מתני אינו חלב הכסלים ורק מדרבנן אסור, ותמוה מאד דכונת רש"י הוא פשוט כמו שכתב הפדישה בסי' ס"ד, דיש חלב שמגולה תמיד, וחלב שמכוסה תמיד, ויש חלב שלפעמים מגולה וזה תרבא דתותי מתני שהוא פרוקי מיפרקא, וזהו הרבותא אע"ג שלפעמים מכוסה הו"א דמותר והתורה לא אסרה רק חלב הכסלים שמגולה תמיד, ע"ז קאמר שמואל דכיון דפעמים מגולה אין זה חלב שהבשר חופה אותו ואסור.

(י) **והנה** בתוס' חולין דף צ"ג כתבו עוד דכיון דרובן של חוטין גלויים, אף מה שבתוך הבשר אסור מדרבנן, ובמעדי"ט פגיה"נ אות ל' הקשה שם ממש"כ רש"י דחלב שהבשר חופה הוא חלב הנראה ונבלע תחת בשר אדום דק, ומותר מטעם שהבשר חופהו ולא גזרו אטו חלב הנראה, וכן הקשה באורח לצדיק, ובאמת מדברי התוס' משמע דרק היכא דרובן גלויים גזרו על המיעוט שמכוסה, וכ"כ המרדכי כיון שרובן מגולין אסרו אף המכוסה, ובחלב הכסלים הרוב הוא מכוסה בבשר, אך ברא"ש כתב או שמא מגולין קצת קודם שיכנסו לבשר.

ובתוס' צ"ב ע"ב בד"ה אמר אביי וכו' כתבו וז"ל ואע"ג דחוטין שבחלב אסורין מדרבנן, יש לגזור בהו טפי בחוטי חלב אטו חלב בלובן כוליא עכ"ל, ואפשר יש לתרץ בזה ג"כ קוש' המעדי"ט דכונת התוס' והרא"ש כיון דהן קצת גלויים גזרו גם על המכוסה אטו הגלויים, וזה דק גבי חוטים דיש לגזור בהו טפי כמו"ש התוס' משא"כ גבי חלב דשם לא חששו חז"ל לגזור אטו חלב המגולה, (ועיי' במרדכי פגיה"נ סי' תר"ס).

(יא) **והנה** מחלוקת הרמב"ם והראב"ד שנוכר בתפארת יעקב שהבאתי לעיל צ"ב, וכיון שמחלוקת זו שייכת לעניני ניקור אבאר מחלוקותם.

ז"ף הרמב"ם בפ"י מהל' ק"פ ה"ל י"א כשאדם אוכל את הפסח חותך הבשר ואוכל וכו' וכשיגיע לגיד הנשה מוציאו ומניחו עם שאר הגידין

והעצמות והקרומות שיוצאין בשעת אכילה שאין מנקין אותו כשאר הבשר ואין מחתכין אותו אלא צולין אותו שלם, ואם חתכו חתיכות חתיכות כשר והוא שלא יחסר אבר עכ"ל הרמב"ם. ותמה עליו הראב"ד דאין איסור גדול מזה שיצלה הפסח עם גיד הנשה ועם שמנו ועם תרבא דתותי מתני ועם קרומות שבראש.

והכס"מ המליץ בעד הרמב"ם שלא עלה על דעתו שמותר לצלותו עם התרבא דתותי מתני וגם החוטין והקרומין שאסורין משום חלב היה נוטלם קודם הצליה ורק עם הגיד הנשה התיר הרמב"ם לצלותו כיון שאין בגידים בנותן טעם, וכן בשומן הגיד כיון שאינו אסור אלא מטעם מנהג ישראל קדושים בפסח לא נהגו כדי שלא יבוא לחתוך בו אבר.

והפ"י דרכו של הכס"מ בשיטת הרמב"ם נ"ל לבאר קצת יותר מה שהרמב"ם לא הזכיר שצריך ליטול התרבא דתותי מתני קודם הצליה הוא משום שהוא מילתא דפשיטא, דכיון שהרמב"ם כתב שאם חתכו חתיכות כשר, משום הדין דלכתחילה צריך שיהיה הק"פ שלם אין מתירין לצלות הק"פ עם תרבא דתותי מתנא שהוא אסור מה"ת (ובתפארת יעקב על חולין דף צ"ג תמה על הכס"מ שעלה על דעתו שהראב"ד יסבור דלהרמב"ם היו צולין את הק"פ עם חלב שאסור מה"ת ומטעם זה החליט דתרבא דתותי מתני אסור רק מדרבנן, ובאות ט' ביארתי בארוכה דין תרבא דתותי מתנא אם אסור מדאורייתא או מדרבנן והבאתי שם שיטת הראשונים בזה ומה שיש לדון בדברי התפא"י).

וכן החוטין של חלב והקרומין שאסורין מדרבנן ויכול ליטלם בלא חתיכה ודאי צריך לנוטלן, ובפרט לפי מה שהבאתי בסוגיא דחוטין אות ז' בשם הכנה"ג דשי' הרמב"ם הוא דא"צ לחטט אחרי החוטין שמובלעין בתוך הבשר (כשיטת אחרים שהביא הר"ן בפניה"ג דף צ"ג), אבל בשומן הגיד שאינו אסור אלא מטעם מנהג א"צ לנוטלו קודם הצליה כמוש"כ הכס"מ וכן בגיה"נ כיון שאינו בנו"ט.

ולכאורא מה הדין עם קנוקנות גיהנ"ש שהם נותנין טעם כמבואר בחולין דף צ"ב ע"ב, אך לפי מה שכתבתי בסוגיא דגיה"נ אות ו' בשם ההעמק שאלה פ' וישלח דשיטת הרמב"ם דקנוקנות אפי' מדרבנן מותרין ופסק כעולא דף צ"ב ע"ב א"כ לא רק שמותר לצלות את הק"פ עם הקנוקנות אלא שמותר גם לאוכלן (ושם ביארתי כל שיטות הראשונים בקנוקנות גיה"נ).

ולכאורא יש להעיר על הכס"מ שכתב שבק"פ לא נהגו באיסור שומן הגיד כדי שלא יבא לחתוך אבר ומשו"ה מותר לצלות עמו, וצ"ע מפסחים דף פ"ג ע"ב דאמר שם ר' אשי לא נצרכה אלא לשמנו של גיד שלא היו אוכלין אותו [ופרש"י שם דתחילתו לשרפה עומד] ומדוע לצליה

התירו אותו משום גזירה שמא יבוא לחתוך ובאכילה לא חששו למצות אכילת קדשים והתירו שיבוא לידי נותר.

והנה כל זה לדרכו של הכס"מ בשי' הרמב"ם, אבל הראב"ד למד דלהרמב"ם היו צולין עם התרבא דתותי מתני ואפשר דהוכחת הראב"ד הוא כיון דשי' הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א דתרבא דתותי מתני הוא בעיקרי המתנים סמוך לראשי הירך שהוא בבוקא דאטמא [כמו שביארתי בארוכה שיטת הרמב"ם באות ג' ושם ביארתי בארוכה כל שיטת הראשונים בחלב המתנים] וא"א ליטול התרבא דתותי מתני בלי שיחתוך כף הירך שעליו מונח הגיה"נ [ורמב"ם פ"ח מהל' מאכ"א הל' א' פסק כשמואל דמדאורייתא אינו אסור אלא מה שעל הכף והארכתי בזה בסוגיא דגיה"נ] ומזה הוכיח הראב"ד שאם נימא דהרמב"ם סובר שהיו נוטלין התרבא דתותי מהני קודם הצליה מדוע לא היו מוציאין גם גיד הנשה שנמצא שם קודם הצליה כיון שבלא"ה היו צריכין לחתוך כדי להוציא התרבא דתותי מתני.

ולתריך שיטת הרמב"ם אפשר י"ל לפי מש"כ הרמב"ם ב"פ ט"ז מהל' מאכ"א הל' ל"ב דאם היה כחוש ולא היה בו חלב כליות ולא חלב קרב אלא מעט כאחד מששים קולף ואוכל עד שמגיע לחלב עכ"ל הרמב"ם ולפי מה שפירש שם הכ"מ לשיטת הרמב"ם אין שם כלל קליפה אלא אם הוא גדי שמן אסור כולו ואם הוא כחוש אפי' קליפה אינו צריך ומה שאמרה הגמ' בחולין צ"ז ההוא כחוש הוה היינו שהגדי היה כחוש שהיה בו חלב מעט וכפי' השני של התוס' שם, וא"כ לשיטת הרמב"ם אפילו חלב כחוש מפעפע, ולפי"ז שפיר התיר הרמב"ם לצלות את הק"פ עם התרבא דתותי מתני שהוא דבר מועט שהרי חלב הכליות וחלב הקרב היה קרב למזבח וא"כ בטל בששים כיון שמפעפע, ואע"ג שאין מבטלין איסור לכתחילה מ"מ כיון שמצוה לכתחילה שיצלה הפסח שלם התירו לבטל, והראב"ד הקשה רק על הצליה דאיך מותר לצלותו עם התרבא דתותי מהני דאף שיתבטל מ"מ איך מותר לבטלו, והראב"ד לשיטתו דאיסור אין מבטלין לכתחילה הוא

מה"ת

ומה שלא הזכיר הרמב"ם לטול התרבא דתותי מהני בשעת האכילה אף שכתב שצריך ליטול בשעת אכילה הגיד הנשה א"כ היה לי להזכיר גם את זה, הטעם הוא לפי שלפעמים ע"י הצליה נימס החלב ולא נשאר ממנו כולם וכיון דלא פסיקא ליה להרמב"ם שישאר החלב לא הזכירו כמו גיה"נ, אבל אם נשאר אחר הצליה בודאי צריך ליטלו וכן משמע מהכס"מ בפט"ו מהל' מאכ"א הל' ד"ב שכתב שם וז"ל הילכך אם נשאר שום חלב משליכו ואוכל הגדי עכ"ל מבואר שלפעמים החלב נימס כולו.

והנה בשומן הגיד שיטת הרמב"ם שם בפט"ו מהל' מאכ"א שכיון שהוא כחוש אינו מפעפע כלל בצליה ואפי' קליפה אינו צריך. כמו

שביאר הכס"מ שם והה"מ בפ"ו מהל' מאכ"א, ולפי"ז מיושב היטב מה שלהדמב"ם מותר לצלות הק"פ עם שומן הגיד כיון שאינו מפעפע כלל וכמוש"כ הכ"מ שם וז"ל אבל בצליה אינו מפעפע ואפי' את"ל שמפעפע קצת הוא דבר מועט ונתבטל עכ"ל וא"כ בק"פ התירו חז"ל לצלות עמו, וכיון שאינו מפעפע נשאר השומן גם אחד הצליה וצריך ליטלו כמו שמבואר בפסחים פ"ג ע"ב, ומה שלא הוכיד הדמב"ם בהל' ק"פ שצריך ליטלו בשעת אכילה הוא משום שהוא בכלל מש"כ הרמב"ם שצריך ל"טול הגיד וגם שומן הגיד בכלל כיון שאיסורו מחמת הגיד [וכן משמע קצת בכ"מ בהל' מאכ"א פט"ו הל' ל"ב שמש"כ הדמב"ם שם שאין כגידים בנו"ט גם השומן בכלל].

וּלְפִי"ן לא קשה מה שהקשינו לעיל מדוע מותר לצלותו עם שומן הגיד ואסור לאוכלו והטעם שיותר לצלותו הוא משום דשומן הגיד אינו נבלע כלל ואפי' אם נבלע קצת בודאי נתבטל, ואפי' אם נימא דבחולין אסור לצלות משום דאסור לבטל גם אותו מועט שנבלע, אבל בק"פ בודאי מותר, אבל מלשון הכ"מ בהל' ק"פ שכתב שם דבפסחים לא נהגו, משמע מדבריו דבפסח לא נהגו כלל באיסור שומן הגיד ויש לדחוק בדבריו דכונתו כמוש"כ וצ"ע.

חלב הכליות

(א) אמרה התורה (ויקרא ג' פ"ד) ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהם אשר על הכסלים וגו', ופירשיי הכסלים פלנקין בלע"ז שהחלב שעל הכליות כשבהמה חיה הוא בגובה הכסלים והם מלמטה וכו' (ועיי' בסוגיא דכסלים מש"כ בפירוש דברי רש"י) ואותו חלב הכליות נקרא בלשוננו גרין חלב, והוא חלב אסור וחייבין עליו כרת כמו שביאדנו בארוכה בסוגיא דחלב.

ובתוה"נ השלם בסוגיא דכליות כתב שם דכליות אין מונחות בשוה, אלא כוליא הימנית משוכה יותר כלפי מעלה ומעורה, להכבד, כמבואר בזוה"ק פרשת פנחס לב שריא על תרין כוליין דיהבין עיטא דאינן רחוקין קריבין ימינא ושמאלית, כלומר דהכוליא הימנית יותר קרובה אל הלב מהשמאלית, וכתב שם דזה כונת התו"כ על הכליות יסירנה אפי' כוליא אחת בשביל שהכבד מחובר רק אל כוליא אחת היינו הכוליא הימנית, ונתן בזה טעם למה מן הדין צריך להוציא בצד ימין שלשה חוטין, ובצד שמאל רק שני חוטין, והוא משום דהכוליא בצד ימין יותר סמוכה לחוטין, שאסורין משום שיונקין מחלב הכליות, משו"ה צריך מדינא דגמ' להוציא ג' מצד ימין וב' מצד שמאל, ורק מטעם חומרא מחמירים ליטול ג' בכל צד כמוש"כ בסוגיא דחוטין.

ב) והנה בגמ' חולין דף צ"ב ע"ב יש מחלוקת בלובן כוליא אם הוא אסור או מותר, וז"ל הגמ' לובן כוליא רבי ור' חייא חד אסור וחד שרי (ופירש"י לובן כוליא שבתוך החרץ, ומתפשט והולך בתוך הכוליא), וז"ל הריטב"א דף צ"ב ע"ב לובן כוליא אין הבשר הלבן שבתוך הכוליא דההיא בשר גמור הוא וא"צ לסלקו, אלא לובן זה הוא החלב הארוך שבתוך החוט שחוליא תלויה בו, והחוט מתפצל ונכנס בתוך הכוליא להרבה פיצולין ועל זה נחלקו עכ"ל.

רבה ממרטט ליה, ר"י ממרטט ליה (ופירש"י ממרטט ליה משרש אחריו) ר' אסי גאים ליה (ופירש"י גאים ליה החפוי, אבל בכוליא אכל), וברש"י ברי"ף הוא קצת בשינוי וזה לשונו בד"ה גאים ליה בשוה לכוליא, אבל החפוי בכוליא אוכל עכ"ל, וכלשון זה הביא גם הר"ן שם, ומדברי רש"י ור"ן אלו נראה דגאים ליה הפי' הוא דחתך רק מה שעל הכוליא אבל מה שאינו בולט לחוץ מן החרץ לא חתך ומותר.

וכן הביא הב"י בס"ד וז"ל גאים ליה אבל החפוי אכל, ואח"ז כתב והרי"ף כתב גאים ליה לא היה מדרק בנטילתו עכ"ל, ומדבריו נראה דס"ל דהרי"ף חולק עם רש"י בפירוש גאים ליה.

ין"ף הרי"ף ר"א גאים ליה כלומר לא היה מדרק בנטילתו, כדאמר לקמן דף צ"ו ע"א בענין פיולי הוה מנקר אטמא קמיה רשמואל חזיית דהוה גאים ליה, אמר ליה חות ביה טפי עכ"ל, נראה מדברי הרי"ף דמפרש גאים ליה רק שלא היה מדרק בנטילתו, והיינו שלא היה מדרק לחטט ולשרש אחרי החלב שמונח ממש בתוכו בתוך הכוליא, אבל מה שנראה בחוץ אעפ"י שהוא בתוך חריץ הכוליא ג"כ חתך.

ובב"י סי' ס"ד הביא שם פי' הרמב"ם בגאים ליה וז"ל הב"י וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א, וז"ל חלב שעל הכליות נאסר ולא שבתוך הכליות, ואף על פי כן נוטל אדם שבתוך הכוליא וא"צ לחטט אחריו עכ"ל הרמב"ם, נראה שהוא מפרש פי' גאים ליה כמו שפירש הרי"ף לא היה מדרק בנטילתו, רמשמע שהיה נוטל אלא שלא היה מחטט אחריו עכ"ל הב"י.

ובשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק ל"ב אחר שהביא שם פירש"י ברי"ף וכן פי' הר"ן בלובן כוליא כתב שם וז"ל דר"א לא היה מחטט לנקר גם מה שהוא חפוי תוך הכוליא כרב ור' יוחנן, אלא לא היה מנקר כי אם מה שנראה לעין שבתוך הכוליא קורם שיחתך בשר הכוליא, וכן פי' הרי"ף וז"ל גאים ליה לא היה מדרק בנטילתו עכ"ל הש"ג, ומדבריו נראה דס"ל דגם רש"י ור"ן מפרשו כפי' הרי"ף בגאים ליה, אבל מלשון הב"י שהבאתי משמע דס"ל דרש"י והרי"ף מחולקים בפ"י גאים ליה, ורק על פי' הרמב"ם כתב הב"י שהוא כפי' הרי"ף, ולשון רש"י בגמ' שהבאתי

שכתב וז"ל גאים ליה החפוי אבל בתוך הכוליא אכל, יש ליישב קצת כפי הרי"ף, אבל רש"י ברי"ף וכן הר"ן שם משמע דחולק על הרי"ף.

והנה מש"כ הרמב"ם ואף על פי כן נוטל אדם לובן שבתוך הכוליא ואחר כך אוכל אותה, נראה לי טעם הדבר לפי מש"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' מאכ"א ה"ח שנתן סימן על חלב שהבשר חופה אותו וז"ל, וכל מקום שתמצא בו החלב תחת הבשר והבשר מקיף אותו מכל סביביו ולא יראה עד שיקרע הבשר הרי זה מותר עכ"ל והביאו הרא"ש בפגיה"נ סי' ה', וטעם ר"א דגאים ליה ואין צריך לחטט מפרש בגמרא שהוא משום שהוא חלב שהבשר חופה אותו דעל הכליות אסור ולא בתוך הכליות כמבואר בגמרא דף צ"ג, וא"כ לפי שיטת הרמב"ם דבעינן שהבשר חופה אותו מכל הצדדין ולא יראה עד שיקרע הבשר, משו"ה כתב בה"ו דצריך ליטול לובן שבתוך הכוליא כיון שהוא ג"כ נראה (כמו שהבאתי לעיל לשון הש"ג ס"ק ל"ב) ורק לחטט שהוא בתוך הכוליא ואינו נראה עד שיקרע בשר הכוליא (כמו"ש הש"ג שהבאתי), כתב ברמב"ם דאין צריך דזה הוה חיטוי בשר ומותר, ולפי"ז נוחא קוש' הלח"מ שם בה"ו שהקשה על הרמב"ם וז"ל ואעפ"כ נוטל אדם לובן שבתוך הכוליא וכו' קשה דכיון דרבינו פסק כר"א דגאים ליה, מאי אעפ"כ הא בגמ' סייעו לר"א ממאי דאמר שמואל חלב שהבשר חופה אותו מותר וכו' ואמר שם ה"ג שעל הכליות אמר רחמנא ולא שבתוך הכליות וא"כ היכי קאמר רבינו אעפ"כ, הא מדבריו הראשונים סייעו בגמ' לדין זה עכ"ל, ולפי מש"כ נוחא דזה כונת הרמב"ם, דמקודם אמר דחלב שהבשר חופה אותו מותר וכו' וכן חלב שעל הכליות נאסר ולא שבתוך הכליות, וע"ז סיים דאעפ"כ דאמרינן דחלב שבתוך הכליות מותר מ"מ נוטל אדם לובן שבתוך הכוליא, והוא לובן הנראה לעין כמוש"כ, דזה אינו מותר מטעם שהבשר חופה אותו, כיון דאין הבשר חופה אותו מכל הצדדין, כמוש"כ הרמב"ם בה"ח דזה כלל גבי בשר החופה, ורק לחטט אין צריך דשם מותר מטעם חופה מכל הצדדים, (ועי' בש"ג סי' ס"ד ס"ק ליט מה שכתב שם בשיטת הרמב"ם גבי שומן שתחת קרום היותרת והבאתי דבריו בסוגיא דחלב היותרת), ולפי מש"כ מה שכתב הרמב"ם דצריך ליטול הלובן שבתוך הכוליא הוא מדינא והוא חלב גמור, כיון שאינו בכלל שהבשר חופה אותו.

ובלח"מ שם תירץ על קושיתו וז"ל ונראה דרבינו מפרש דגאים דלא כפירש"י דקאמר שלא היה נוטל החפוי, אלא שאפי' החפוי היה נוטל ולא היה מדקדק בנטילתו מדרך אחומרא, (גם מדבריו נראה דהרמב"ם חולק עם רש"י בפירוש גאים ליה ודלא כהש"ג שהבאתי לעיל) ומ"ש בגמ' כוותיה דר"א מסתברא הכי קאמר מה דעביד ר"א דאינו משרש אחריו אלא נוטל קצת מהחפוי והוא אמת, דהא בהא א"ש דהחיטוי מותר וא"כ מן הדין

מותר היה החיפוי בכסלים ה"ה בכליות, וכיון שכן די לנו מדרך החומרא ליטול קצת מחיפוי ולא כולו עכ"ל, ומדבריו נראה דבאמת מן הדין כל הלובן כוליא מותר מטעם על הכליות ולא תוך הכליות ומש"כ הרמב"ם דנוטל אדם שבתוך הכוליא הוא רק מטעם חומרא, ולפי מש"כ לעיל אין צריך לזה אלא דהרמב"ם ס"ל דמן הדין צריך ליטול, ועיי' בש"ג סי' ס"ד ס"ק ל"ג ובס"ק ל"ד דמבואר בדבריו דהרמב"ם מן הדין כתב ואעפ"כ נוטל וכו', אך הוא לא פי' טעם הדבר ולפימ"ש נחא, ואפשר דהלח"מ דייק מלשון הרמב"ם דאחר שהביא דחלב שבתוך הכליות מותר מטעם בשר חופה כתב אח"ז ואעפ"כ נוטל וכו', מלשון אעפ"י כן משמע דגם הלובן כוליא שנוטלין הוה ג"כ בכלל חלב שהבשר חופה אותו ורק מטעם חומרא הוא ניטל וצ"ע.

והנה הרי"ף הביא ראיה לפירושו בגאים מדף צ"ו ע"א. ולכאורה למה לא הביא ראיה מדף צ"ג ע"א דשם ג"כ אמרה הגמ' כלשון זה, גבי טחלא דקאמר הוה קא גיים ליה מעילאי א"ל חות ביה טפי. אך לא קשה דשם דף צ"ו מה דהוה גיים ליה גבי אטמא הכונה שלא עשה חטיטה כר"מ דס"ל בחולין דף צ"ב ע"ב גיה"ג מחטט אחריו. ורק הוה גאים ומה הביא הרי"ף ראיה דגאים ליה פירושו ולא עשה חטיטה וגם הכא הפירוש ר"א גאים ליה היינו דא"צ לחטט אחרי הלובן כוליא (עיי' במעידו"ט על הרא"ש פגיה"ג סי' ג' אות כ' שכתב וז"ל מחטט לשון שירוש הוא כדלעיל גבי גיה"ג וכו'), משא"כ בדף צ"ג ע"א גבי טחלא דלא מיירי שם מענין חטיטה, ויותר נחא לפי"מ שהבאתי דהרי"ף ס"ל דגם בתוך החרץ צריך ליטול הלובן כוליא, ולכן מביא ראיה מדף צ"ו ע"א דקאמר שם סתם לשון גיים ליה, משא"כ בדף צ"ג ע"א דקאמר שם הוה גיים ליה מעילאי משמע דלשון גיים ליה הוא רק מעילאי, אך עיי' ברש"י דף צ"ו ע"א ד"ה גאים ליה דג"כ כתב גומם מלמעלה, ואולי רש"י לשיטתו כמוש"כ.

(ג) **הנה** הבאתי המחלוקת בלובן כוליא אם הוא אסור או מותר ואביי הביא ראיה לדברי המתיר, משמואל דס"ל גבי כסלים דבשר חופהו מותר כמו"כ אמרינן גבי כליות, אך צריכים לבאר איך הוא ההלכה אם כדברי המתיר או כדברי האוסר, וגם אותן האוסרים אם ס"ל דמדאורייתא אסור או שהוא רק מטעם חומרא.

הנה הרי"ף וכן הרמב"ם בס"ז מהל' מאכ"א ה"ז פסקו כר"א דגאים ליה, וברש"י צ"ג ע"א כד"ה חלב שהבשר חופה אותו וכו' מבואר דחלב שבתוך הכסלים מותר מטעם חלב שהבשר חופה אותו, ובלובן כוליא כתב שם וז"ל ובלובן כוליא הלך אחר המחמיר לשרש אחריו, כיון דלא איתוקם הילכתא כר"א והמחמיר יחמיר והמונע לא הפסיד עכ"ל, נראה מדבריו דגבי לובן כוליא דלא איתמר הילכתא כמאן צריך להחמיר, ומ"מ המונע לא הפסיד וגבי כסלים מותר לגמרי וא"צ להחמיר.

ובתוס' ד"ה אמר אב"י כותיה דר"א מסתברא כתבו דמשמע דהכי הילכתא דלובן כוליא מותר ואין צריך לגמום אלא מה שחון לכוליא, והביאו שם פירש"י דכתב דהמיקל לא הפסיד והקישו עליו שנראה מדבריו דבחלב שהבשר חופה אותו משוט לו שמותר, אע"ג שבלובן כוליא לא פסק בהדיא שיהא מותר, וצריך ליתן טעם דמ"ש זה מזה, דאי דרשינן שעל הכסלים אמר רחמנא ולא שבתוך הכסלים ה"נ אמר רחמנא שעל הנ' ולא שבתוך הכליות.

ובר"ן על הרי"ף כתב ז' י"ף פסק כר"א דגאים ליה דהא סייעה אב"י מדשמואל, ואחרים נסקו כרבא ור"י דממרטט להו וכו', וטעמא דמילתא משום דלא דמי חלב שבתוך הכליות לחלב שבתוך הכסלים, דכיון דכסלים עצמם לא היו קרבים אם איתא דחלב שבתוך הכסלים שמה חלב כי היכי דכתב רחמנא שעל הכסלים הוה ליה למיכתב שבתוך הכסלים, משא"כ בכליות דלעולם חלב שבתוך הכליות שמה חלב, והאי דלא כתב רחמנא שבתוך הכליות משום דלא הוי צריך משום דכליות עצמם קריבים הן וכן דעת הר"ז הלוי והרב בעל התרומות ז"ל, (וכנראה שזה ג"כ כונת רש"י מה שחילק בין חלב שבתוך הכסלים ללובן כוליא, ולא קשה קו' התוס' מ"ש זה מזה) וכתב שם ע"ז הר"ן ולא נהירא דאם איתא דאיכא למדחי לסיוע דאב"י לא הוה שתיק גמרא מיניה מלמימר ולא היא, אלא ודאי כר"א קי"ל דגאים ליה וכו'.

ובר"ן לא מיישב קושית האחרים דאיך דרשינן בכליות על ולא תוך דהרי התם לא איצטריך לכתוב תוך כיון דגם הכליות עצמם היו קריבים, ונראה דבפשוט לא קשיא לפי מש"כ התורה והמצוה פ' ויקרא פיסקא ק"ע, דמה דדרשינן בכליות על ולא תוך הוא מדלא אמרה התורה ואת חלביהן כמו שאמרה במילואים, ולמה האריכה התורה יותר וכתבה אשר עליהם, מזה נפקא לן דהתורה כתבה אשר עליהם ללמד דתוך הכליות מותר, וא"כ לא שייך הדחיה של האחרים, דאם הוה אמרינן דילפינן מדלא כתבה התורה תוך שפיר שייך הדחיה דגבי כליות לא איצטריך, אבל אדרבא אנן ילפינן מדהאריכה התורה והוה לה לכתוב בקצרה שפיר גם בכליות שייך הדרש דעל ולא תוך.

ובר"ן שם האריך עוד בענין זה, והיוצא מדבריו דהר"ז הלוי ובעל התרומות פסקו דלובן כוליא אסור, והם גרסו רבא ולא רבה ורבא ואב"י הלכה כרבא, ולשיטתם רבא ור"י מדינא אסרו לובן כוליא משום דגבי כליות לא דרשינן על ולא בתוך.

והר"ן פסק דלובן כוליא מותר כר"א ואב"י דגם רבא ור"י לא מדינא אסרו רק ממידת חסידות בעלמא, ורבי ור"ת דחד אסר הוא מדינא וכדברי הר"ן כתב גם הרשב"א בחידו' לחולין דף צ"ב ע"ב ד"ה לובן כוליא,

וכתב שם דבכל הספדים גורסים רבא ומ"מ הלכה כאביי דרבא ור"י לא מדינא אסרו אלא להחמיר על עצמם החמירו למרטט, אבל מרבא ור"י לא איסורא לעלמא שמעינן ולא היתירא, וא"כ הלכה כאביי שהביא ראיא משמואל דלובן כוליא מותר, (ועיי' בהה"מ פ"ז מהל' מאכ"א ה"ז שהביא שם בשם הרשב"א שנהגו במקומותינו איסור וממרטין אותו מעיקרו והובא בב"י סי' ס"ד), וכן כתב הריטב"א דף צ"ב ע"ב דאיכא מאן דאסר לובן כוליא מדאורייתא, ורבא ור"י ממידת חסידות ממרטי ליה.

וברא"ש פגיה"נ סי' ג' כתב וז"ל, רש"י פוסק דלובן כוליא הלך אחד המחמיר והמחמיר יחמיר והמונע לא הפסיד וכו', וגם בשאלות פ' וישלח הביא דברי המתיר ולא הביא דברי האוסר וגרס רבה ממרטט ליה וכו', ומיהו נהגו לשרש אחריו מאחר שרש"י נסתפק בו וגם ר"י ממרטט ליה וכו', וצריך ליתן טעם מאי שנא זה מזה דאי דרשינן חלב שעל הכסלים אמר רחמנא ולא חלב שבתוך הכסלים ה"נ נדרוש חלב שעל הכליות ולא חלב שבתוך הכליות, וגם ר"י אית ליה חלב שהבשר חופה אותו מותר מדקאמר בהמה בחייה פרוקי מיפרקא ואפי"ה ממרטט ליה (וכתב המעדי"ט אות צ' ולי ראיא גדולה מזו מהא דלקמן סי' כ"ד דאמרינן כוליא בחלבה הוי ושרייה ר"י), ופירש הרב ר' יונה ז"ל דמחמיר היה ר"י (ואביי דינא דאורייתא קאמר, ולא לאפוקי מדרבא ור"י דמדינא אינהו מודי לר"א אלא לאפוקי ממאן דאסר בפלוגתא דרבי ור"ת, ר"ן ורשב"א) הילכך ראוי להחמיר כר"י עכ"ל הרא"ש, מדברי הרא"ש נראה קצת דסובר דר"י רק מדאורייתא שרי, אבל מדרבנן אסור אפילו לעלמא, ואביי מביא ראיא דמדאורי' שרי, והוא דלא כהרשב"א שכתב דרבא ור"י רק ממידת חסידות ממרטי ודוקא לעצמם היו מחמירים, אבל לעלמא לא מיירי רבא ור"י, ואפשר דכונת הרא"ש דאפי' נימא דרבא ור"י רק ממידת חסידות היו עושים, מ"מ גם אנו צריכים להחמיר כמו דחזינן מרבא ור"י שהיו מחמירים על עצמם, וכן משמע מהרא"ש בפגיה"נ סי' כ"ד שכתב שם דלובן כוליא חומרא בעלמא שהי' ר' יוחנן מחמיר, משמע דגם הרא"ש ס"ל שהוא רק חומרא בעלמא כמוש"כ הרשב"א, ובתוס' חולין דף צ"ז ע"א ד"ה כוליא בחלבה הוה כתבו וז"ל כיון דלא אסר אלא מדרבנן אינו אוסר את הכוליא עכ"ל, משמע דהתוס' סוברים דלובן כוליא לר"י אסור מדרבנן.

והנה הרי"ף והרמב"ם לא הכיאו כלל דצריך לחטט מטעם חומרא ופסקו דלא כרבא ור"י, יש לומר דלשיטתם רבא ור"י דממרטט ליה הוא רק ממידת חסידות לעצמם כמו"ש הרשב"א ולא לעלמא, ומשו"ה פסקו כר"א דגאים ליה, ורק מה שלמעלה נוטל בלובן כוליא אבל לחטט אין צריך, כיון דגם רבא ור"י לא פליגי אדר"א לדינא (ועיי' מש"כ הלח"ם שם והבאתי דבריו לעיל).

והנה השאלות ב' וישלח שהביאו התוס' והרא"ש דפסק כר"א דלובן כוליא מותר, ושלח הביא כלל דברי האוסר, עיי"ש בשאלת שלום ובהעמק שאלה שתמהו על דברי התוס' והרא"ש בזה דאמת הוא שבפ' וישלח לא הביא השאלות רק דברי המתיר ולא דברי האוסר אך בפ' אחרי שאלתא צ"ב הביא שם גם דברי האוסר, וז"ל שם אמר ר"ה אמר ר"א לובן שבכוליא מותר, דאיתמר לובן שבכוליא רבי ור"ח חד ממרטט וחד גאים ליה, רבא ממרטט ליה ורב יוסף גאים ליה, אמר אבבי כוותיה דר' יוסף מסתברא וכו' עכ"ל הרי שהביא השאלות גם דברי האוסר רק שפסק כהמתיר.

וכתב שם בהעמק שאלה דמהשאלות מוכח דהגירסה בגמ' רבה ממרטט ליה שהיה קודם ר' יוסף, ולא גרס רבא שהיה אחר ר' יוסף וכתב ג"כ דנראה מהשאלות שלא היה גורס בגמ' ר' יוחנן ממרטט ליה, ולפי"ז לא קשה קו' הרא"ש והרשב"א שהקשו מד"י אדר"י (ועיי' בשאלת שלום על פ' וישלח ובהעמק שאלה שהאריך שם בדברי השאלות).

ויש לדייק עוד שינוי בגירסת השאלות דגירסה שלנו ברבי ור"ח הוא חד אסר וחד שרי, ובשאלות גורס חד ממרטט ליה וחד גאים ליה ולפי גירסה זו נפל כל היסוד של הרשב"א והר"ן שכתבו דרבא ור"י ממרטי מטעם חומרא, והראיה הוא מדלא קאמרי לשון אסור, ואבבי שהביא ראיה לדברי ר"א הוא לאפוקי מרבי ור"ח דחד אסר מדינא, ולפי גירסת השאלות דגריס גם גבי רבי ור"ח חד ממרטט וחד גאים, א"כ אבבי שהביא ראיה לר"א לאפוקי ממאן אתי, ולא ראיתי מי שהעיר בזה.

ובב"י סי' ס"ד הביא כל השיטות הנ"ל וכתב שם וז"ל וכתב הר"ן דרבא ור"י דממרטי ליה ממת חסידות בעלמא היו עושים אבל לענין הדין כו"ע מודים דמותר, ומ"מ כתב שהרז"ה ובעל התרומות גורסים דבא ממרטט ליה ופוסקים כותיה לגבי אבבי וכתב רבינו ירוחם שכן דעת רבינו יונה ז"ל, והרשב"א כתב שנראין דברי הרי"ף והרמב"ם, אלא שנהגו במקומותינו איסור וממרטין אותו מעיקרו ע"כ, והביא דברי המרדכי שכתב דכיון דרש"י ותוס' מספקא להו בלובן כוליא דכן טוב להחמיר, וזה שכתב הטור ורש"י פסק לחומרא דמשמע דהכי נהיגין, ומהר"ן חביב כתב, דמדלא כתב הטור ורש"י פסק כדברי האוסר, אלא פסק לחומרא כאומר המחמיר יפה עשה, וכיון שאמר בסוף דבריו והמונע לא הפסיד קרובים דבריו לפסוק עם המיקץ.

וה"פ השלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק ל"ד כתב מהרשד"ם ז"ל בחיור"ד סי' ג"ב וז"ל ולובן שבתוך הכוליא י"א שאסור ג"כ, אבל לכו"ע מידת חסידות לנקרו גם כי מן התורה מותר ע"כ, ויש לתמוה היכי קאמר לכו"ע מידת חסידות וכו', והלא לדעת הרז"ה ובעל התרומות הנ"ל ורבינו יונה

שהביא רבינו בב"י דגורסין רבא מחטט במקום רבה מן הדין נמי אסור, ועוד דהו"ל לפרש דדוקא החטיטה הוא ממידת חסידות אבל הלובן עצמו שבתוך הכוליא בלי שיחטט מן הדין נמי אסור, וכמוש"כ הרמב"ם ואעפ"כ נוטל אדם לובן שבתוך הכוליא וכו' וכר"א רהוה גאים כדפירשנו וצ"ע עכ"ל הש"ג, ולא הבנתי מה קשיא ליה דדברי הרשד"ם נכונים בפשוטן דמש"כ הרשד"ם י"א שאסור ג"כ היינו דמן הדין אסור והוא לשיטת הר"ז ובעל התרומות ור"י, ומה שכתב הרשד"ם אבל לכו"ע מידת חסידות לנקרו גם כי מן התורה מותר כונתו דאפי' להחולקים על הר"ז ובעל התרומות, וס"ל דאפי' רבה ור"י דאסרו לאו מדינא אסרו, גם הם מודים עכ"פ דממדת חסידות צריך לנקר וכמו שכתב הרא"ש שהבאתי, וזה מה שכתב לכו"ע היינו דגם הם מודים דממדת חסידות צריך לנקר, וזה פשוט בכונת הרשד"ם ולא קשה קוש' הש"ג וגם הקושיא השניה שהקשה על הרשד"ם ג"כ לא קשה, דלפי מה שהבאתי לעיל מהלח"מ משמע שהוא סובר דמה שכתב הרמב"ם שנוטל לובן כוליא הוא רק מטעם חומדא ולא מן התורה.

ובאמת מה שהביא הש"ג בשם הב"י דגם רבינו יונה ס"ל דרבא ור"י מדינא אסרו ופסק כדברי האוסר כדעת הר"ז ובעל התרומות, צ"ע מהרא"ש שכתב בשם רבינו יונה דר"י רק מטעם חומרא קאמר ולא מדינא (והבאתי דבריו למעלה) וא"כ סותרים דברי ר' יונה וצ"ע.

(ד) **וְנָתַן** השו"ע סי' ס"ד סעי' י"ב ולובן שבכוליא (ועיי' בש"ג ס"ק ל' שהגיה שצ"ל ולובן שבכוליא מותר ועיי"ש מה שכתב בזה), חלב שעל הכליות נאסר ולא שבתוך הכליות, ואעפ"כ נוטל אדם לובן שבתוך הכוליא ואינו צריך לחטט אחריו, ויש מחמירין לחטט אחריו, (וביש"ש פגיה"נ סי' ג' כתב דבכל מקומות אשכנז נהגו בו איסור גמור) והגיה הרמ"א ואם לא חטטו אחריו והניחו קצתו תוך הכוליא לכו"ע מותר אם נתבשל כך (ב"י בשם הגהות אשרי שכ"כ בשם אור"י), ודוקא מה שבתוך הכוליא אבל מה שעל הכוליא אסור (ד"מ בשם רא"ש פגיה"נ ושכן הוא בש"ס) עכ"ל,

ובשלחן גבוה ס"ק ל"ה כתב וז"ל ואם וכו' זה לשון הגיא בפגיה"נ דף קס"ו ע"א והביאו רבינו בב"י מיהו אם נמצא קצת שלא שרשו לחוץ ונגלה אם נתבשל עמו לא אסרינן ליה עכ"ר, וכתב הרב כנה"ג בהגהו' ב"י אות מ' וז"ל וכן פסקו הפוסקים ספר המפה וב"ח ול"ח ודמש"א, אבל אור"ה כתב דאפי' נמלח צריך ס', ותמהני מהאחרונים איך לא הביאו דבריו עכ"ל ואין זה מן התמיה דכיון דאינהו ז"ל סברין דאינו אסור מן הדין אלא מן החומרא א"כ מסתיין לאסור אותן בלבד לא תערובתו והאור"ה דלמא ס"ל כהר"ה ורעמייה ולכך הצריך ס' גם כי נמלח עמו ולא קיי"ל כותיה, ושם בס"ק ל"ז כתב וז"ל אבל וכו' לאו למימדא חלב ממש שעל הכוליא דהיינו קרום העליון דזה פשיטא אפי' לבר בי רב דחד יומא, אלא

ר"ל אותו חלב שבפי הכוליא רהוה גיים ר"א, דכיון דאסור מדינא צריך ס' לבטלו כחלב גמור עכ"ל הש"ג, ובלבוש סי' ס"ד סעיף י"ב כתב גם כן כהב"י והרמ"א.

ובעהע"ט שהובא בטור סי' ס"ה כתב וז"ל ונוטל את הכוליא ומעביר החלב שעליה (וכתב ע"ז הב"י זה חלב הכליות האמור בתורה עכ"ל והוא נקרא גרין חלב) ומנקרו יפה יפה, ונוטל הסכין ומחתך ומעביר קרום שיש על כל אחת ואחת, ומחתך בתוך הכוליא ונוקר אותו שורש של גיד מתוך הכוליא כמו שהוא עם קצותיו הנראין מבחוץ וכן לכוליא השניה. **וכתב** בצנל"ד סי' ב' ס"ק ב' דנוהגים שכל הנקודות הלבנות שנמצאים בתוכו חותכים מתוכו יפה (ועיי' בז"ש דף י"ג ובט"א סי' כ"ו ובעקרת הבית סי' א' ס"ק י"א).

ובנקרת איסור אומן יד ג' כתב וז"ל ויסירו בידו כל חלבי הכליות שהם תותב קרום ונקלף, ויחטט אחריהם עד שלא יראה ולא ימצא על הבשר מן החלב הנראה אפי' משהו שאיסורו מדאורייתא, ויסיר מעל שתי הכליות כאשר כתבתי למעלה ויזהר כי כליות בהמה דקה שעיעות וחלקות הנה וקלות לנקות ולהכשיר, אך כליות בהמה גסה מלאות הריצים הנה והנה וצריך זהירות רב לקלפם ולהעביר כל החלב עכ"ל.

וכתב בשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק ל"ד וז"ל ולענין מעשה כך נהגו להחמיר בכל גבולינו לחטט אחריו ולנקר כל לובן שבכוליא משל כבש או עז, אבל של בופלו נהגו בו איסור שאין אדם בקי בניקורו מרוב חלב שיש בו מבית ומחוץ עכ"ל.

חלב האליה

(א) **התורה** קוראה את הזנב בכבש בשם אליה, באליה יש חוליות מתחילתה עד סופה, שלשה חוליות הם בתוך חלל הבהמה ושאר החוליות תלוים מבחוץ ומכישין על ירכי הבהמה, באליה לצד הגב תחת העור שפרוס עליה יש שם בשר, ותחת הבשר הולכים החוליות של האליה ובתוך החוליות נמשך חוט השדרה שמתחיל לצאת מן המוח והולך עד סוף הזנב, ומאותו החוט מתפצלין עור שני חוטין משני צידי החוליות אחד מימין ואחד משמאל, וגם הם נמשכים בכל הזנב עד סופו, ותחת החוליות יש שם עור שלושה חוטין, אחד שהולך באמצע ושנים מן הצדדים אחד מימין ואחד משמאל, והם יוצאים ונמשכים מחלב הכליות שבפנים בחלל הבהמה והולכים על עצם שנקרא נעזי"ל ונמשכים עד סוף הזנב, ועל אותם החוטין מונח שם חתיכת בשר שנקרא בשם טריפה לזנבי"ל, ואותו הבשר יוצא מסוף עצם הנעזי"ל מבפנים בצד חלל הבהמה, ונמשך והולך עד סוף הזנב, באליה של כבש דבוק שומן כשר ובפרט בארצנו הקדושה שהכבשים הם פטומות מאד יש שם הרבה שומן.

(ב) **אמרה** התורה (בויקרא ג' פסוק ט') והקריב מזבח השלמים אשה לה' חלבו האליה תמימה לעמת העצה יסירנה ופירש"י חלבו המובחר שבו ומהו זהו האליה תמימה עכ"ל, ובא רש"י לפרש דאין הכונה חלבו האליה חלב ממש, רק חלבו הוא המובחר שבו, ובא תיבת חלב בזה רק בדרך השאלה.

והרמב"ן בפירושו על התורה האריך יותר וז"ל והנה אין באליה חלב כלל, אבל יש בה שומן שאינו נפרד כמו שיש בכל נתח טוב ירך וכתף, וכן ידעו הרופאים בטבעיהם שאין החלב נעשה לעולם סמוך לעור, ולא באבר שינוע תמיד, ואמרו כי טבע השומן שאינו נפרד מן הבשר בצלעות ובצדדין, ובאליה הוא חם ולח, והנפרד מן הבשר כמו אשר על הכליות קר ולח וגם ועבה וקשה להחבשל באסטומכה וממהר לכלות, ויוליד ליחה לבנה וסוחת, וא"כ הכתוב שאמר כל חלב וכל דם לא תאכלו אין שומן שע"ג האליה בכלל, כי איננו חלב בשמו וטבעו וכו', ושאינו נקרא חלב מותר אעפ"י שהוא קרב כגון הכליות והיותרת כן הכבד וכן האליה, וכן אמר הכתוב במילואים בצווי ולקחת מן האיל החלב והאליה, ובמעשה ויקח את החלב והאליה כי אין האליה חלב עכ"ל, מבואר מדברי הרמב"ן שהאליה א"א מטבע שתחיה חלב, ואין האליה כלל חלב רק שומן, ופשוט דהרמב"ן מיירי אפי' בשמנות מאד, שהרי הרמב"ן קאי על האליה שכתוב בתורה והם היו שמנות מאד, וכמו שכתב האבן עזרא בפסוק י"ב וז"ל ובבן הבקר לא הזכיר האליה כי אם בכבש, כי האליה בעז ובשור קטנה, ועוד כי הכבשים שהם בארץ ישראל יש להן אליה גדולה וזה דבר ידוע עכ"ל, וגם חז"ל הפליגו בכמה מקומות בגודל האליה, הרי דהרמב"ן קאי אפי' על אותן כבשים, ואפי"ה אין האליה שלהם חלב, ומה שאמר הכתוב חלבו האליה וקרא לאליה בשם חלב כתב הרמב"ן ע"ז ב' פירושים, וז"ל שם והכתוב הזה שאמר חלבו האליה תמימה, פ"י שיקריב ממנו חלבו באליה תמימה כי כאשר יסיר האליה תמימה עד העצה יוסר עמה חלב רב אשר הוא מחובר בה בצד הפנימי, וכן אמר בתו"כ להכיא את החלב הסמוך לאליה וזה חלב שבין הפקוקלות, ועל דעתי עוד שיעור חתוב הזה כמו הכתוב האחר ואת כל חלבו יקריב ממנו את האליה, אף כאן יאמר והקריב מזבח השלמים אשה לה' כל חלבו, בשני הפסוקים יכול תחילה שיקריב כל חלבו, ואחרי כן פרט והזכיר כל מה שיקריב ממנו, ואין כל הנפרטים חלב כי שתי הכליות והיותרת על הכבד אינן בכלל חלב כלל וכן, ועיי"ש שהאריך עוד, סוף דבר מבואר בדברי הרמב"ן שהאליה אינה חלב כלל, ומה שאמר הכתוב חלבו האליה או דנימא דכונת הכתוב החלב שמסירין עם הצד פנים שבאליה, או דכונת התורה בחלבו היינו חלב שיש בבהמה ולא קאי על חלב האליה.

(ג) **והנה** דבר זה דאליה הוא שומן כשר ומותר באכילה מבואר בחולין

קִיּוֹ ע"א וז"ל הגמ' א"ל ר"מ לר"ז אי אליה איקרי חלב תיתסר באכילה (פירש"י תיתסר כל אליה כבש באכילה). א"ל עליך אמר קרא כל חלב שור וכבש ועז, דבר השוה בשור וכבש ועז (פירש"י כל חלב שור וכבש לא אסרה תורה אלא הנוהג בכולן, ואליה אינה נוהגת לא בשור ולא בעז), ר"א אומר חלבו האליה איקראי חלב סתם לא איקראי, אלא מעתה לא ימעלו בה (פירש"י דהא מעילה מכל חלב לה' נפקא לך והא אמרת דלאו חלב איקראי) אלא מחורתא כדר"ז עכ"ל הגמרא.

מבואר דיש מחלוקת בין ר"א ור"ז דלר"א חלב האלִיר לא איקרי כלל חלב ואין זה בכלל חלב סתם שאסרה תורה, ולר"ז גם חלב האליה איקרי חלב רק דהתורה מיעטה אותו כיון שאינו נוהג בשור ועז, והגמרא מסיק מחורתא כדר"ז, וכן בכריתות דף ד' ע"א איתא שם דחלב האליה אימעיט מדר' זביר, וכן ברי"ף פגיה"נ כתב וז"ל ואליה גופא אע"ג דמיקרי חלב רחמנא שריה דכתיב כל חלב שור וכבש ועז וכו', והוא כמסקנת הגמרא, ולפי"ז צ"ע על פירוש רש"י בתורה שפירש על חלבו האליה שהכונה המובחר שבו ולא כמסקנת הגמ' וכן קשה על הרמב"ן שכתב דאין האליה כלל חלב, וכן בתוס' חולין צ"ג ע"א בסוד"ה אמר אביי כתבו וז"ל ומ"מ קשה דלפי"ז ליחסר שומן האליה שקרב עם האליה ואע"ג דאמר בפרק כל הבשר דחלב האליה מיקרי חלב סתמא לא מיקרי מ"מ ליחסר מטעם שקרב, ותירצו שם דשומן האליה שאין דומה כלל לחלב לא מיתסר דאין קרב בתורת חלב אלא אגב אליה וכן הוא ברא"ש ובמרדכי, מבואר מדבריהם דהאליה אין כלל חלב, ואעפ"י שקרבה לגבי מזבח ג"כ אין לאסרה דאינה חלב רק שומן, וקשה דהרי הגמ' מסיק שם היתר לשומן האליה משום דאינו שוה בשלשתן, וכבר העיר זה המעדי"ט בפגיה"נ אות ח' (ועיי' מש"כ בסוגיא דחלב היותרת) וכן הקשה בפרמ"ג על הט"ז סי' ס"ד סק"ו שכתב ג"כ כתירוצ' רב אשי דלא כמסקנת הגמ' שהוא כרב זביר, וכן קשה בדברי מהרי"ן חביב שהובא בבי"י סי' ס"ד וסיים שם וז"ל ואמרינן בפכה"ב חלב האליה איקרי חלב סתמא לא איקרי (ועי' בטוטר"ד תליתאי סי' קי"ד שהקשה קושיא זו על הט"ז, וכבר קדמו הפרמ"ג, ומה שח' דתלוי במחלוקת ר"י ור"ל אי דרשינן כל, עיי' בגילוי דעת סי' ס"ד סעי' ו' שכתב שתירצו אינו נכון).

ובהתורה והמצוה פ' ויקרא פסקא קפ"ב מתרץ קוש' הג"ל וז"ל ולדעתי גם ר"ז דעתו עפ"י הפשט שחלבו האליה הוא מענין מיטב, רק שקשה לו למה כתבה התורה לשון שמלבד שהוא למותר (כי למה לנו הסיפור שהאליה מיטב), הלא טעו בו המכחישים ואמרו שהאליה חלב האסור, עד שהוצרכו הגאונים הרי סעדיה והרמב"ן להשיב עליהם וכו', וזה מבואר כי רצה ללמדנו שהאליה דינה כחלב לאיזה דבר מבואר שבאה הכונה להורות לנו שהאליה הגם שהיא שומן מצד שמה וטבעה דינה לענין קודש כחלב.

שהתורה קראה אותה בשם חלב ר"ל שדינה כדין חלב, ללמד שמש"כ כל חלב לה, שבא ללמד שחייב על החלב משום מעילה וכו', ובכ"ז אין לומר דהתורה קראה אותה חלב לענין שתאסר גם באכילה אחרי שהקיש אותה לחלב, דלענין אכילה גלה דעתו במה שכתב כל חלב שור וכבש ועז שרק מה שהוא חלב בכל המינים והוא החלב הגמור אסור לא מה שהוא אינו חלב מצד עצמו, רק בכבש השלמים נתנה לה התורה דין חלב לענין קדשים לבד, ותראה כדברי ממש"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' מאכ"א וז"ל האליה מותרת באכילה לא נקראת חלב אלא לענין קרבן בלבד כמו שנקרא יותרת ושתי כליות חלבים לענין קרבן כמו חלב הארץ וחלב כליות חטה ולפי שמדימין דברים אלו מן הקרבן לשרפה לשם נקראו חלב שאין שם דבר טוב אלא המורס לשם עכ"ל הרמב"ם, וזה לכאורה כתי' ד"א והגמרא דחה תי' זה, ומקשה לר"א אלא מעתה לא ימעלו בה ומסיק כד' זביר משום דבעי השה בשור וכבש ועז כמוש"כ בחולין קי"ז ובכריתות ד', אך גם ר"ז סובר כן, רק שהוא למד זה ממה שכתב כל חלב שור וכבש ועז שזמו ידענין שלענין אכילה אינו חלב כי הוא רק מיטב ולא חלב, רק לענין מעילה נותן לו דין חלב, וכן פי' המגיד משנה והגה"מ שם ובזה נבין מש"כ התוס' בחולין צ"ג ע"א כתי' ד"א וכן בט"ז ביר"ד עכ"ל התורה והמצוה, היוצא לנו מזה דגם למסקנת הגמ' וכן כל הראשונים ס"ל כהרמב"ן דהאליה עצמה אין כלל חלב.

ד) והנה זה מה שאמרנו דשומן האליה מותר, אין נפק"מ בין בצד שבפנים היינו האליה שהיא בחלל הגוף, ובין האליה שהיא תלויה על הבהמה בחוץ, דשומן האליה אינה חלב כלל, וראיה לזה דהרי הא דשומן האליה מותר לאכילה הוא מטעם שאינו שוה בשלשתן, ומה שמיעטה התורה אליה בשור ועז הוא דגם לעומת העצה לא קרבה כמוש"כ רש"י בפסחים צ"ו ע"ב בד"ה אם הפסיק הענין עיי"ש, ובכבש שקרבה האליה מ"מ מותר דאליה אינה חלב כמו שכתבתי, וכן מבואר בהרי"א בהרמב"ן בפירוש התורה וז"ל והכתוב הזה שאמר חלבו האליה תמימה פי' שיקריב ממנו חלבו באליה תמימה, כי כאשר יסיר האליה תמימה עד העצה יוסר עמה חלב רב אשר הוא מחובר בה בצד הפנימי, וכן אמר בתו"כ להביא את החלב הסמוך לאליה וזהו חלב שבין הפקוקלות עכ"ל, דאינו שהרמב"ן לא מצא חלב באליה אפי' בצד שבפנים היינו בחלל הגוף רק חלב הסמוך לאליה, ואינו משומן האליה רק חלב שבין הפקוקלות שהביא בתו"כ וזה אסור מחמת חלב דקליבוטתא (וכמוש"כ בסוגיא בחלב קליבוטתא, אבל האליה עצמה איננה חלב).

והנה במדרכי פגיה"נ סי' תר"ס כתב וז"ל ובספר ידאים כתב סמוך לזנב יש שומן האליה ועליו יש חלב הקליבוטתא שאמרנו, ואותו חלב

ושומן האליה דבוקין זה בזה ואין ביניהם אלא גיר לבן כעין קרום ומראה כמראה שומן, מה שעל איתו גיר אסור בכרת ומה שתחתיו מותר מטעם חלב שהבשר חופה אותו. וצריך לגרור אותו הגיד יפה, ולפי שהוא לבן טועין בו הרבה בני אדם ואין יודעים להפריש בין החלב דהשומן עכ"ל, ודברי היראים צריכים קצת עיון, דממה שקרא לאותו חלב שתחת הגיד שומן אליה נראה שההיתר שלו הוא דלא הוי חלב אלא שומן האליה ושומן האליה מותר כמו שביארנו, ואח"כ סיים דההיתר שלו הוא מטעם שהבשר חופהו משמע דגם מה שתחת הקרום הוא חלב רק דמותר מטעם בשר חופה אותו, ובאמת התוס' הקשו שם דלדברי היראים יתסר גם שומן האליה ועיי"ש במערי"ט שתירץ דחלב האליה מותר מגזיה"כ דכל חלב שור וכבש ועז וכו' וזכר' וזכר' בחולין ק"ז ע"א וא"כ לא צריך להיראים טעם בשר חופה, וצריך לומר דהיראים סבר דגם אותו חלב שתחת הקרום הוא מתרבא דקליבוסתא ומשום זה צריך להתיר מטעם שהבשר חופה, וכיון שהוא חלב מותר להכי קראו היראים בשם שומן האליה, וכ"כ ברש"א בסוגיא דקליבוסתא סעי' י"ד דלולי טעם הרא"ם היינו אוסרים אותו החלב שתחת הקרום מטעם תרבא דקליבוסתא ורק מטעם חיפוי אנחנו מתירים אותו.

והנה בפסק השני של מהר"י סרוינא כתב וז"ל כי מנהגינו המיוסד כדברי רש"י לנהוג היתר בחלב שתחת העור הדק יותר נכונים מדברי הרמב"ם, וזה מכח ק"ו מה סמך לזנב יש שומן האליה ועליו יש חלב דקליבוסתא שחייב כרת, ואותו חלב ושומן האליה דבוקין זה בזה ואין ביניהם אלא גיר אחד לבן כעין קרום לבן ומראהו לבן כמראה השומן, ומה שעל אותו הגיד שהוא כעין קרום לבן אסור בכרת ומה שתחתיו מותר מטעם חלב שהבשר חופה אותו כמוש"כ המרדכי פגיה"ב וכו', כאן שעור הדק מתפשט בכל הכסל וכו' לא כ"ש שיהיה מותר. וכתב שם עוד וז"ל ומיהו קשה על הרמב"ם מרוע לא קאמר הכא כמו שאמר על העור הדק שעל הכסלים דלא חשוב חיפוי וצ"ע, וכ"ת לאו משום האי טעמא דקאמרת שומן האליה מותר אלא משום שהתורה התירו כדאמרינן בגמ' חלב האליה מיקרי חלב סתמא לא איקרי, ולכן אין לנו לאסור מה שהתורה התירה, עכ"ו, לא מצינו בכל הגמ' ובכל הפוסקים אין גם אחד שיאמר לכה"פ להקליף בשומן האליה הנוגע בחלב דקליבוסתא כיון שהעור דק הוא, ע"כ נראים דברי רש"י יותר נכונים מדברי הרמב"ם עכ"ל מהר"י סרוינא.

מבואר בדבריו דלשיטת הרמב"ם צ"ל דשומן האליה שתחת הקרום מותר לא מטעם חיפוי, רק משום דשומן האליה התורה התירה אותו, ומה שהקשה דלשיטת הרמב"ם יצריך קליפה כיון שהוא קרום דק מאד, משמע מדבריו דלשיטת רש"י לא קשה דכיון דס"ל לרש"י דקרום חשיב כחיפוי בשר הוה גם כן הפסק שלא יבלע החלב ולא צריך קליפה, אבל לשיטת הרמב"ם

דלא חשוב קרום חיפוי גם הפסק לא הוה, ומשו"ה הקשה דיצריך קליפה, מבואר דסובר דחיפוי והפסק תלוי זה בזה ואם קרום לא חשוב חיפוי אינו מפסיק, וזה אינו כמו שמבואר בגמ' חולין ח' ע"ב גבי לא ליסחוף אינש כפלי וכו' דאפי' קרום דק דלא חשוב חיפוי וחלב שתחתיו אסור, מ"מ הוה הפסק שלא יבלע החלב לבשר שתחתיו ואין צריך קליפה (כמו שהארכתי בסוגיא דכסלים), א"כ גם הכא אפי' לשיטת הרמב"ם דלא חשוב קרום כחיפוי בשר אפי"ה הוה הקרום הפסק בין החלב והבשר שתחתיו ואין צריך קליפה, ועיי' בשו"ת מהרש"ם סי' כ"ח שכתב גבי קרום הטחול דאע"ג דהקרום דק מאד מ"מ הוה הפסק לבשר שתחתיו, והו"ך מזה לא קשה קו' המהר"י סרוזינא דיצריך קליפה דהרי לשיטת הרמב"ם לא צריך כלל קליפה בשר שתחת החלב וכמו שהביא הר"ן שם בגמ' דלא ליסחוף, וכן פסק באמת השו"ע בסי' ס"ד סעי' י"ט, ואפי' הרמ"א לא מצריך רק שיפשוף הבשר היטב אבל קליפה לא מצריך (ואפשר דעכ"פ יצריך שיפשוף היטב) ולדידן דפסקינן לחומרא ועושין קליפה וכמו שכתב הדברי יוסף סי' תל"ד הובא בדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק קי"ז, כבר כתבו ספ"ג והזבח שמואל דף ל' דנוהגים ליטול השומן עד חצי הדריז שיש שם ואז לא ישאר שום חלב מאותו מקום עכ"ל ובזה יש כבר כדי קליפה.

היוצא לנו דשפיר יש לומר דהשומן שתחת הקרום מותר משום שהוא שומן האליה והתורה התירה אותו כמוש"כ המהר"י סרוזינא דלשיטת הרמב"ם צ"ל מעם זה, ובזה מיושב הקו' שהקשה ברש"א בסוגיא מתנים סעי' י"ח על טעם הזבח שמואל שאסר חלב הכסלים משום דחוששין לאותם אמוראי דס"ל דלא דרשי על ולא תוך, והקשה עליו דא"כ למה מתירים בשומן שתחת הקרום סמוך לזנב דגם שם מותר רק מטעם על ולא תוך כמוש"כ הרא"ם, ולפי הנ"ל מיושב דמה שאנו מתירים השומן שתחת הקרום, הוא משום דהוא שומן האליה והתורה התירה אותו ולא מטעם חיפוי. (ה) **ף"ח** הטור בסי' ס"ד וחלב האליה מותר, והביא הב"י עי"ז וז"ל וכתב מהרי"ן חביב חלב האליה מותר אפשר שיטעה בזה האיש החמוני ויחשוב שהחלב שבאליה לצד פנים מותר, ורחמנא ליצול מהאי דעתא כי אין הכונה אלא על האליה עצמה, והוצרך לומר כן לפי שהיתה קרבה על המזבח, וזה מבואר בדברי הרי"ף פגיה"ג ובדברי הרמב"ם ואמרין בסוף פכה"ב חלב האליה איקרי חלב סתמא לא איקרי עכ"ל, ובב"ח כתב וז"ל חלב שעל האליה כך הוא הגירסא הנכונה בספרי רבינו, ובא להוציא החלב שבאליה לצד פנים שהוא חלב גמור, אלא שעל האליה מבחוץ קאמר דאעפ"י שהוא קרב לגבי מזבח אפ"ה שרי וכדאיתא סופכ"ה עכ"ל, ובכנה"ג בהגהות על הטור סי' ס"ד אות י' כתב דמדברי המהרי"ן חביב משמע רלא גרס בטור על האליה דאל"כ איך יטעה בזה איש ההמוני.

ובדרכי משה סי' ס"ד אות א' כתב על מה שהביא הב"י בשם ספר יראים סמוך לזנב יש שומן האליה ועליו יש חלב הקליבוסטא וכו' וז"ל ויראה שמה שקאמר ששומן האליה סמוך לזנב שרי, היינו פני הבשר שבחוץ והוא כולו שומן, אבל לצד פנים כולו אסור כמוש"כ לעיל בשם מהרי"ן חביב, וכן נוהגים לנקר הכל לצד פנים עד שמגיעים לאותו שומן שהוא ג"כ בחוץ ושם הוא כמין קרום דק והוא הגיד המספיק לנו עכ"ל.

וה"פ השו"ע סי' ס"ד סעי' ה' האליה מותרת ובלבד שינקר ממנו מה שלצד פנים עכ"ל, והוא מדברי מהרי"ן חביב שהובא בב"י, וכתב בט"ז שם וז"ל האליה וכו', דלא אסרה תורה אלא חלב סתם וזה מיקרי חלב האליה, אבל מה שדבוק על צד פנים של האליה הוא חלב גמור ואינו בכלל חלב האליה, דלשון חלב האליה היינו האליה עצמה דחלב זה לשון מיטב הוא.

ובלבד סי' ס"ד סעי' ה' כתב וז"ל חלב האליה מותר ואע"ג שנקרא בתורה חלב, חלב האליה איקרי חלב סתמא לא איקרי וכו' ואינו נקרא חלב האליה אלא האליה עצמה ושומנו אבל החלב שבאליה לצד פנים הוא חלב גמור ואסור עכ"ל.

והנה מש"כ המהרי"ן חביב דהחלב שבאליה לצד פנים אסור, בודאי מש"כ לצד פנים כונתו על צד הפנימי של האליה דשם דבוק חלב, ובא למעוטי לצד הגב דהוא צד החיצון של האליה, (עיי' בב"ח ובכנה"ג שהבאתי דברייהם לעיל), אך גם אם נימא דכונתו על צד הפנימי של האליה, יש עוד לעיין אם כונת מהרי"ן חביב על כל צד הפנימי של האליה, וגם על חלק האליה שתלוי מחוץ לחלל גוף הבהמה יש עליו חלב בצד הפנימי, או דכונת מהרי"ן חביב הוא רק על צד פנימי של האליה שהוא בפנים בחלל הבהמה, אבל בחלב של האליה שתלוי מחוץ לגוף הבהמה אין שם כלל חלב ואפי' בצד הפנימי שלו.

והנה בפרישה סי' ס"ד אות ח' כתב וז"ל מיהו צ"ע וא"כ הו"ל לרבינו ולהרמב"ם לכתוב ולמנות גם החלב דעל האליה בתוך החלבים שמונה והולך, ואף ו'לקמן בהל' ניקור כתבו וז"ל ולא ישתיר לכל פני האליה לא בשר ולא שמנונית אלא גוררין יפה, מ"מ אין ראייה משם כולי האי דהא מסיק שם בהל' ניקור שאותו חכם החמיר טפי והו"ל לרבינו לכתוב כאן דמ"ש חלב האליה מותר היינו דוקא האליה עכ"ל, נראה מדבריו דלמד דמה שאמר מהרי"ן חביב דחלב האליה לצד פנים אסור כונתו גם על צד הפנימי של האליה שמחוץ לגוף הבהמה, וכמו שמשמע מדבריו שהביא מדברי הבעל העיטור דשם מיירי גם בהחלב שבאליה שמחוץ לגוף הבהמה בצד פנים של הזנב.

ובב"י סי' ס"ד בד"ה כתב מהרי"ן חביב הביא שם בשם הרוקח וז"ל וגם הרוקח כתב יטול חוטין שתחת השדרה והחלב שבזנב והחוט שבו עכ"ל, משמע מדברי הרוקח דגם בצד פנימי של האליה שתלוי, מבחוץ שזה נקרא זנב יש שם חלב, וגם מש"כ והחוט שבו משמע דבמקום החוט שבזנב יש חלב והחוט הולך על כל פני הזנב עד סופו.

ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאי חלק א' תשו' שי"ו כתב וז"ל ומש"כ לענין האליה אם צריך ניקור על כל פני האליה גם מה שיוצא עד קצה האליה, או סגי במה שהוא לתוך חלל הבהמה, הנה זה מבואר בב"י בשם הגהות פ"ו מהל' מאכ"א בשם הסמ"ג ועיי' בד"מ שם אות א' ועיי' בטור סי' ס"ח ובב"י שם שגורר מהמקומות הגבוהים קצת עד שישתוו אותן המקומות עם מקומות השפלים, ולא ישתיר לכל פני האליה לא בשר ולא שמנונית עיי"ש, ואותן הגוררים רק שלשה חוליות לא יפה עושים עכ"ל מבואר דט"ל דבכל צד הפנימי של האליה אפי' מה שתלוי, בחוץ יש עליה חלב וכן כתב בספרו דברי שאול ויוסף דעת על יו"ד סי' ס"ד סעי' ו' וז"ל, אירע מעשה שבק"ק קאמארנע נודע שאכלו כל האליות ולא נקרו מצד פנים, וכפי הנראה נהגו כן מכמה שנים ולא הרגישו כלל שיש בו איסור, והנה אסרתי כל הכלים למען יהיה למזכרת ואמרתי לבאר הטעות שלהם. הנה בטור כתב סתם וחלב האליה מותרת וע"ז כתב הב"י בשם מהרי"ן חביב שטעה ההמוני וכו', אמנם ברמב"ן על התורה פ' ויקרא חלבו האליה ביאר שהאליה גופא יש בה שומן שזה אינו חלב, והביא דברי התו"כ שאמר בשם ר"ע להביא חלב שעל הפקוקלות וכפי הנראה היינו מצד פנים וכו', ועכ"פ הדין דין אמת שחלב של צד פנים הוא חלב גמור ואיסור כרת יש בו ומהתימא על הרמב"ם והטור שכתבו סתם שחלב האליה מותר וכו' (ועיי' בדרכי' סי' ס"ד ס"ק ל"א).

וכן בטו"ד תליתאי תשו' קי"ד כתב ג"כ דחלב האליה לצד פנים חייב כרת אפי' מחוץ לחלל הגוף וז"ל הנה בדבר ניקור האליה שנוהגים בקהלתכם בוואלאחיי שמנקרים מצד חוץ ובפנים ובצד הפנימי של האליה אין עושין ניקור כלל רק מקלפין העור הפרוס שעליו, ומנקר אחד קרא תגר שהוא שלא כהוגן, הנה חבל לי על מנהג מדינתכם וכל מדינת וואלאחיי שאוכלין חלב זה, ולא היה צריך להביא ראייה מדברי מהרי"ן חביב שבב"י רק כן מפורש בשו"ע סי' ס"ד סעי' ה' האליה מותרת ובלבד שינקר ממנה מה שלצד פנים, אם כן מוכח דעיקר הניקור הוי בצד פנים, ובודאי לשון ניקור מורה על נטילת גוף החלב ממנו, ובקליפת העור לבד לא נקרא ניקור, וכן הוא יותר בלשון הטו"ד סי' ס"ה בלשון בעל העיטור שהביא שם בדיני ניקור, וביותר בלשון הלבוש ביו"ד סי' ס"ד סעי' ה' וז"ל אבל החלב שבאליה של צד פנים הוא חלב גמור ואסור, ומדכתב החלב שבאליה משמע

שהוא בתוך האליה זה הוי חלב גמור, ומוכח דהעיקר הוי הניקור שבצד פנים ולא מה שבצד חוץ, והמנקרים עושים בהיפך ואומרים לטוב רע ולרע טוב, ואם איישר חילי הייתי אומר דהכלים טריפה לכל מי שאוכלים בביתו האליה לפי מה שהיו מנקרים עד הנה, והאל הטוב יכפר להם על השגגת שהיה להם בזה, ויוכל ר"מ לכתוב כן בשמו ובשמי לכל הקהילות למען ידעו איך יתנהגו להבא ויזכה את הרבים ויהיה חלקי עליו בזה, שוב ראיתי למנקר מומחה דפה ואמר דלפעמים אירע שמנקרין פה אליה ועושין כדין שנוטלין תחילה עור הפרוס לצד פנים, ואח"כ מנקרין כל החלב שבפנים וקולפין מגוף האליה עד שיהיה שוה ממש, ומנקרין החוטין של פנים, אבל הצד החיצון הוא כשר ונהניתי דכאן עושין כדין ויותר אין להאריך עכ"ל התשו', ובתשו' השניה כתב שט' על בעל העיטור בסי' ס"ה דבומנו אז לא היו האליות פטומות ואז השומן הבולט בצד הפנימי הוא חלב עיי"ש, נראה מדבריו שג"כ למד דגם על צד פנים של הזנב שהוא מחוץ לחלל הגוף יש חלב, ועליו כיון המהרי"ן חביב וכן השו"ע בסי' ס"ד סעי' ו' והעבוס והט"ז וכן הוא ציין על בעל העיטור סי' ס"ה שכתב שצריך לנקר את הבשר והשמוניות מהזנב עד סופו.

והנה בביאור דברי המחברים הנ"ל נראה דודאי גם הם סברו דשומן האליה מותר, אך הם סברו דמה שאמר מהרי"ן חביב דחלב שבצד פנים אסור הוא משום דחלב הקליבוסתא נמשך גם לחוץ מחלל הבהמה על צד הפנימי של הזנב, וזה שציין השואל ומשיב להסמ"ג שהביא הב"י וכן ציין להד"מ סעי' א', שמדברי הד"מ נראה דהתרבא דקליבוסתא נמשך בצד פנימי גם מחוץ לחלל הבהמה, וכ"כ בספ"ג של רש"א בסוגיא דקליבוסתא סעי' ט"ז וז"ל וביור' סי' ס"ד א"תא חלב שעל הזנב באותם פנים המכישין על הבהמה אסור באכילה וכתב הס"ז שהוא חלב גמור, ונראה שהוא ג"כ המשך מחלב הקליבוסתא והוא ג"כ בכלל חלב שעל הכסלים, וכ"כ בח"ב בד"ה אליה וז"ל שומנא של אליה הוא שומן כשר ודוקא אותו שהוא כלפי חוץ, אבל אותו שהוא כלפי פנים שמכה על הבהמה אסור משום חלב, וחוא המשך מחלב קליבוסתא עכ"ל, ומה שאמרה התורה דחלב האליה מותר זה רק חלב האליה עצמה מטעם שאינה שוה בשלשתן שהרי בעז ושור לא קרבה, אבל תרבא דקליבוסתא דהוא שוה בשלשתן אסור וחייב כרת וזה לא התיירה התורה, וא"כ אם נמשך חלב הקליבוסתא מחוץ לחלל הגוף על פנים המכישין על יריכי הבהמה ג"כ אסור.

אך מה שהקשה הפרישה דמדוע לא מנה הרמב"ם והטור גם חלב האליה בחלבים שמונה, לא הבנתי דהרי האליה עצמה אינה כלל חלב והחלב שאסור הוא משום המשך מתרבא דקליבוסתא א"כ הוא בכלל תרבא דקליבוסתא שמנה הרמב"ם והטור ומה שכתבו הרמב"ם והטור דחלב האליה מותר היינו

רק חלב האליה של האליה עצמה, אבל לא חלב שהוא מונח שם ונמשך מתרבא דקליבוסתא, וכן היוסיף דעת בפירושו על יו"ד כתב שם שהרמב"ם והטור נתנו מקום לטעות ולפי מש"כ הרי הרמב"ם והטור כתבו רק דחלב האליה מותר ולא חלב שהוא נמשך מתרבא דקליבוסתא.

ובגילוי דעת סי' ס"ד כע' ד' כתב וז"ל עיי' ביוס"ד דמש"כ בשו"ע שינקר מצד פנים היינו דשם איכא על החלב חיוב כרת והביא מהרמב"ן פ' ויקרא, ובסעי' ו' כתב וז"ל והנה אף דהש"ס קאי על גוף האליה ולא על החלב שבצד פנים, מ"מ נראה דלא מחייב כרת על חלב זה, ודלא כמוש"כ לעיל ס"ק ד' בשם היוס"ד עכ"ל הגילוי דעת.

והנה הטעם אפשר לומר דס"ל להגילוי דעת דאע"ג דנמשך מתרבא דקליבוסתא מ"מ לא היה קרב בשור ועז, דהרי לא מצינו דבשור ועז יקרב גם מה שבחוץ לגוף ומשו"ה אינו חייב כרת, ואע"ג דלא קרב מ"מ אסור משום שהוא מחובר לתרבא דקליבוסתא שהוא חלב גמור, וע"ז החלב לא בא מיעוט התורה דאינה שוה בשלשתן דהתורה התירה רק חלב האליה עצמה ולא הנמשך מתרבא דקליבוסתא, וכמוש"כ בהעמק דבר על התורה ויקרא פ' ג' פסו' ט' דחלב הטחול כיון שהוא דבוק ממש לחלב הקרב חייבין עליו כרת אעפ"י שאינו קרב, אך לפי דבריו יש לחייב כרת ג"כ וצריך עוד עיון, סוף דבר נמצינו למדין דלפי הני רבוותא שהבאתי לעיל גם החלב שמצד פנימי של הזנב מחוץ לגוף הבהמה הוא חלב גמור ואסור וחייבין עליו כרת, והגילוי דעת כתב שאין ענוש כרת.

אך באורח לצדיק בתשו' חן חן סי' ו' סק"ה כתב וז"ל ומוכרח אני לכתוב שניה ולהוכיח שחלב האליה האסור הוא לצד חלל הגוף, גם להבין להורות דברי מהרי"ן חביב כתב הסמ"ג בשם ר"א ממיץ וז"ל סמוך לזנב האליה יש שומן האליה וכו' מה שעל אותו גיד שהוא כעין קרום לבן אסור בכרת, ומה שתחתיו מותר מטעם חלב שהבשר חופה אותו, מכלל דחלב האליה האסור הוא מגולה והוא חלב הקליבוסתא שאמרו חכמים ז"ל, והם הם דברי מהרי"ן חביב דקאמר ויחשוב שחלב שבהאליה לצד פנים מותר ורח"ל מהאי דעתא כי אין הכונה אלא על האליה עצמה עכ"ל מכלל דחלב האליה שבאליה לצד פנים דקאמר אינה מהאליה עצמה אלא לצד הגוף וכו' מכל הנ"ל נשמע שחלב האליה הוא מבפנים לצד חלל הגוף, ובתו"כ תניא חלבו האליה להביא את החלב הסמוך לאליה ובפ"ק דחולין קאמר לעומת העצה יסירנה ממקום שהכליות יועצות ופירש הקרבן אהרן שהוא כמו זרת למעלה ממקום שאליה תלויה וממנו נשמע כדכתיבנא עכ"ל אורח לצדיק (ועיין בכנה"ג בהגהות הטור סי' ס"ה אות ל"ט שכתב וז"ל מאותן פנים המכישין על יריכי הבהמה, והמנהג פה איזמיר לגרור תחת המכיש לפי הטבעת, ושאלתי למנקרים ואמרו לי שאין שום איסור אלא מטעם מיאוס

עכ"ל), וכ"כ בשלחן גבוה סי' ס"ד סעי' י"ד וז"ל וכן נהגו המנקרים לנקר תחת האליה מפי טבעת ולפנים, וכתב בדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק ל"ב דמבואר מדברי הש"ג דמש"כ בשו"ע כאן שינקר ממנו מה שלצד פנים, ר"ל החלב שתחת האליה בגוף הבהמה בהאחורים במקום פי הטבעת (ועיי' בתשו' מהר"ם מינץ סי' כ"ה שהאריך שם בסדר ניקור האליה, וכתב דעל הונב בפנים על ג' החוליות מהונב מונח חלב והמנקרים מסירין כל החלב, וגם הבשר שתחת אותו החלב וכו', ועל שאר האליה שתלויה מחוץ לחלל הבהמה לא הזכיר כלל ריש שם חלב).

מבואר מאלו המחברים דסוברים דמש"כ המהרי"ן חביב דצריך לנקר לצד פנים, הכונה בצד הפנימי שבחלל הבהמה, ומחוץ לחלל הבהמה אינו נמצא שם חלב רק שומן האליה ומותר.

ומדברי הרמב"ן פ' ויקרא שכתב וז"ל והכתוב הוה שאמר ה'לבו האליה תמצמה פי' שיקריב ממנו חלבו באליה תמימה כי כאשר יסיר האליה תמימה עד העצה יוסר עמה חלב רב אשר הוא מחובר בה בצד הפנימי, וכן אמרו בתו"כ להביא את החלב הסמוך לאליה וזהו חלב שבין הפקוקלות עכ"ל, מבואר דאין חלב על האליה שמחוץ לחלל הבהמה שהרי כתב דכאשר יסיר האליה תמימה עד העצה שם יש חלב רב בצד הפנימי, הא אם לא יטול האליה מלעומת העצה לא יהיה עמה חלב, משמע מדבריו דהתרבא דקליבוסתא אינו נמשך כלל חוץ מחלל גוף הבהמה, והרמב"ן הרי קאי על אלית כבש, והכבשים היו שמנים מאד כמוש"כ האבן עזרא, מ"מ אין החלב נמשך לשם, והוא כמו שכתב הרמב"ן בתחילת דבריו דטבע החלב דאינו נעשה לעולם סמוך לעור ולא באבר שינוע תמיר, משמע מדבריו כמו שכתבו המחברים שהבאתי דכונת מהרי"ן חביב הוא על החלב שבחלל הבהמה.

אך קשה מאד לומר דאותן המחברים נעלם מהם דברי הרמב"ן שהרי הרברי שאל ויוסיף דעת הוא בעצמו הביא דברי הרמב"ן, לכן צ"ל דמש"כ הרמב"ן דיש חלב רב בצד פנימי לא בא למעט דאין החלב נמשך חוץ לחלל הגוף, אלא דהרמב"ן מפרש דבאליה עצמה אין חלב והחלב שיש עליו הוא מתרבא דקליבוסתא שדבוק בצד הפנימי שבחלל הבהמה דשמ עיקר התרבא דקליבוסתא, ועל זה הביא התו"כ דסמוך לאליה יש שם חלב שבין הפקוקלות ודבוק על האליה, ובאמת אותו חלב הקליבוסתא נמשך גם בצד פנימי של הונב מחוץ לחלל הבהמה וכמוש"כ הרש"א שהבאתי לעיל, וגם לא קשה ממה שכתב הרמב"ן בטבע החלב דאין נעשה סמוך לעור ולא באבר שינוע, דכונתו רק על מקור וגירול של חלב שאין יכול להתהות שם, ולא על חלב שנמשך מחלב האסור שבחלל הבהמה.

(ו) **ועכשין** נבוא לבאר דיני ניקור האליה, כתב בעל העיטור הובא בטור בסוף סי' ס"ה וז"ל ונוטל הסכין וחותר באליה ומוציא ממנה חוט שמתחלק לשנים וממשיך החוט מעיקר האליה עד קצותה מאותן פנים המכישין על ירכי הבהמה, (כן הגירסה בשערי דורא, בדיני ניקור, אבל בבעל העיטור בעצמו דף ח' ורבינו ירוחם נתיב ט"ו אות י"ד ובאורחות חיים אות כ"ג הגירסה מאותו פנים המביטין על ירכי הבהמה), ואח"כ נוטל סכין וגורר מאותן פנים גופן אותן חומרים שקורין בערבי עקר מן העצמות, וגורר יפה עד שישתוה מקום גבהות החומרים עם שפלות שביניהם ולא ישתיר לכל פני האליה לא בשר ולא שמנונית אלא גורדין יפה עכ"ל הבעל העיטור, וכתב הב"י וז"ל כבר כתבתי בסי' ס"ד שנראה טעמא משום דסבר כהרא"ם שפירש דהא דאמרינן דחוטין שבקוקץ אסורים היינו חוטי הזנב והם אסורים מפני שיונקין מחלב הכליות, ומטעם זה כתב שנוטל הסכין וגורר מאותן פנים גופן חומרים, והם מקומות גבוהים קצת עד שישתוה אותן מקומות עם מקומות עם מקומות השפלים, ולא ישתיר לכל פני האליה לא בשר ולא שמנונית עכ"ל הב"י, בדברי הב"י מבואר דעיקר היסוד של הבעל העיטור הוא משום דסבר כפי' הרא"ם דקוקץ הוא זנב, ובאמת יש בזה הרבה שיטות מהו חוטי העוקץ והכאתי דבריהם בסוגיא דחוטין, דדש"י ותוס' והרא"ש סברו דקוקץ הוא אנק"א או קושלי"ץ, ולהרשב"א והרמב"ם לא ידעינן לשיטתם מהו עוקץ, (ועיי' בשלטי הגבורים פגיה"נ, ועיי' בסוגיא דחוטין שהבאתי בשם הכנה"ג דהרשב"א סבר דקוקץ הוא זנב), וביש"ש כתב על דברי הרא"ם שפירשו הוא חידוש, ומ"מ מסיק שם ג"כ להחמיר כדברי הרא"ם, וכן ברמ"א סי' ס"ד סעי' ה' כתב ג"כ צריך להסיר חוטי האליה כי יונקים מחלב הכליות וציין שם מרדכי והרוקח, וכ"כ הלבוש בסי' ס"ד סעי' ה', ובדברי שאול ויוס"ד סי' ס"ד כתב וז"ל וגם מש"כ הרמ"א שחוטי האליה יונקים מחלב שעל הכליות כפי הנראה במרדכי שפירשו חוטי העוקץ היינו מה שעל האליה, וכן מצאתי בבעל העיטור שפירש כן בשם ר"ח דחוטי העוקץ היינו מה שעל האליה עכ"ל וכן בשבלי הלקט הינו ניקור הבשר סי' ט"ז כתב דחוטי העוקץ הם חוטי הזנב וצריך ליטלם עיי"ש.

מבואר מהנ"ל דכל הפוסקים ס"ל דצריך ליטול חוטי הזנב, ומה שכתב הבעל העיטור ולא ישתיר לכל פני האליה לא בשר ולא שמנונית אלא גורדין יפה מבואר טעמו בב"י, אחר שכתב הטעם בחוטין משום שיונקים מחלב הכליות כתב, דמטעם זה כתב ונוטל סכין וגורר מאותן פנים וכו' משמע דגם זה הוא מאותו טעם משום שיונק מחלב, ונראה דהוא משום שהבשר שעל האליה שנקרא טריפה לונב"ל מתחיל לצאת מבפנים בתוך חלל הבהמה, ושם הוא מונח בתוך החלב שעל עצם הנעזי"ל ויש לו יניקה מחלב, משו"ה גורר אותו בשר ושמנונית וכמוש"כ בסוגיא דחוטין עיי"ש.

ובשורת מהר"ם ממינץ סי' כ"ה כתב סדר ניקור האליה כדברי בעל העיטור שצריכין לנקר כל האליה בפנים המכשין על הבהמה, וכתב שם כי בהזנב יש גיד מבפנים באמצע ואותו הגיד הולך מהתחתית הזנב עד סופו ומכאן ומכאן יש מעט אורך בשר וקורין אותו המנקרים טריסה לונבי"ל, ותחת אותו הבשר יש גיד בכל צד, וכשמסירים המנקרים אותו הבשר והגיד דרך המנקרים לחתוך תוך החוליות עד תחת הזנב כדרך שעושים הנשים באוזן ותרגולים, וגם על הזנב מבפנים על ג' החוליות מונח חלב והמנקרים מסירים כל החלב וגם הבשר שתחת אותו החלב, כי גם גיד קטן מונח שם תחת הבשר עד שישתנה המראה תוכו על העצם ויהיה קצת לבן עכ"ד, ובתשו' שאח"ז כתב וז"ל צריך לחתוך על הבשר מראש הבשר עד סופו עד עצם הזנב עד שישתנה וכו', ואח"כ חותכים תוך כל החוליות עד סופו, וכ"מ מהמרדכי וז"ל הילכך צריך להסיר חוטי הזנב עכ"ל ונקט סתמא ולא יהיב שיעור למילתא, וכן לשון יו"ד וחותר האליה ומוציא ממנה חוט שמתחלק לשנים וממשיך החוט מעיקר האליה ועד קצתו עכ"ל, וכן הרוקח וס' א"ז וראבי"ה מנו מנין החוטין נ"א ונתנו סימנים למילתא אל תאכלו ממנו „נא“ ולא נתנו שיעור למילתא וכו', ומנקר אחד שלא הוציא חוט הזנב אלא מג' חוליות הראשונים ואמר שיש לו בקבלה כן, החמיר עליו מאד שיעשה תשובה על זה, וכ"כ השואל ומשיב שהבאת דאומן הגוררים רק שלש חוליות לא יפה עושים, וכן כתבו כל ספרי ניקור בטהרות אהרן סי' כ"ט, ובצינה לדוד בניקור אחורים סי' ה' ובסי' י"א, ובזבח שמואל דף כ"ח, ולח"פ, ובעקרת הבית סי' סק"ב, ה' וגרש"א בח' ב' בניקור האליה סעי' ג', ועיין בדרכ"ת סי' ס"ד סק"ל ד"ה.

ז) ולענין אליות שמנות עיי' בטו"ד תליתאי תשו' קי"ד וז"ל שם וכעת ששינה בשאלתו וכתב שמנקר גם בצד פנים רק שסביב הקצוות והקצוות אין מנקרים, והחלב שמקלפין אינו דומה המראה לשומן שבקצוות, והשומן שבקצוות דומה לשומן שבחוץ, הנה לפי שאלתו עתה הדין עם המנהג שלכם, כי הן אמת שהבעה"ט כתב להיות מנקר להיות הצד שבפנים שוה, יש לומר בדומנו אז לא היו האליות פטומות כל כך במקומו ואז השומן הבולט בצד הפנים הוא חלב, גם המראה של השומן שבקצוות היה דומה לשומן שמנקרים באמצע צד הפנימי, לכך מוכח או יתכן שגם הוא חלב וחששו לחומרא, אבל בזמן הזה במקומו שהן פטומים ביותר, הרבה אשר לא ישוער כמוש"כ רומ"מ ודאי יש לתלות יותר דברוב השומן בולטים לפנים, ותולים במצוי בין להקל ובין להחמיר, גם כיון דמראה חלב שמנקרים אינו דומה לשומן שבצדדים, והשומן שבצדדים דומה ממש לשומן שמבחוץ, המראה מעיד שהוא שומן כשר וכו', ובפרט דבלא"ה מסתבר כן מכה רוב הפטום ודאי מותר השומן שבצדדים הרומה לשומן שמבחוץ, ולכן הנח להם מנהגם עכ"ל,

מבואר בדבריו דמתיר באליות הפטומות את השומן שבקצוות, ועיי' בדרכ"ח סי' ס"ד ס"ק ל"ד.

(ח) **והנה** פה בירושלם עיה"ק המנהג בניקור האליה הוא כך, שמנקרים מהאליה בצד הפנימי שהיא בתוך חלל הבהמה, והאליה שתלויה מבחוץ לחלל הגוף אין מנקרים כלל, והנה מה שאין מנקרים את השומן שעל האליה התלויה בחוץ בצד פנים המכישין, מקור המנהג הוא לשיטת הכנה"ג ואורח לצדיק והשלחן גבוה שכתבו כן דבמקומיהם לא נקרו רק מפי הטבעת ולפנים וכמו שהבאתי דבריהם לעיל, ואף שהאשכנזים בחו"ל נהגו לנקר את האליה גם מחוץ לחלל הבהמה, מ"מ נהגו האשכנזים פה כמנהג הספרדים שלא לנקר את האליה מחוץ לחלל הבהמה לפי שהיישוב הראשון בפה היה מן הספרדים והשחיטה היתה תחת ידם, לכן גם אחר שנתיסדה השחיטה האשכנזית לא רצו לשנות ממנהג הספרדים (ועיי' במבוא מש"כ בהשתלשלות ניקור האשכנזים דפה), ומה שלא נוהגים ליטול החוטים שבאליה כמוש"כ הבעה"ט והרמ"א ומהרש"ל והלבוש, הוא לפי מה שכתב החגורת שמואל בסי' ס"ה סק"ג וז"ל וחוטי העוקץ, הוא דעת הרמב"ם שסבר הא דאמרו חוטין שבעוקץ אטורים הם חוטין אחרים מלבד ה' חוטין דכפלי שאטורים משום חלב, והרשב"א סבר כדעת הרמב"ם שהם חוטין אחרים, אלא שסבר שאטורים משום חלב דומיא דה' חוטין דכפלי, אבל לית הילכתא כוותיה, ויש לסמוך בזה אדעת הרמב"ם הואיל דלרש"י לגמרי מותר וליכא איסור אלא בחמשה חוטי דכפלי, ודלא כפר"ח בסי' ס"ד סעי' כ' שרוצה להחמיר כדעת הרשב"א בלי טעם עכ"ל, מבואר בדבריו דפסק כהרמב"ם דחוטי עוקץ הם רק חוטי דם, וסגי בחתיכה ומליצה כמו שאר חוטי דם (כמו שהארכתי בסוגיא דחוטין), וגם המחבר בשו"ע לא הביא דצריך להוציא חוטי הונב.

ומה שנוהגים פה ליטול החוטין מתוך האליה שבפנים בחלל הבהמה, הטעם הוא כיון דבגוף הבהמה יש חלב הרבה משו"ה החמירו בזה, וכמוש"כ ספ"ג טעם לאסור חוט השדרה שבהלק האטורים משום שמונח בתוך החלב (כמוש"כ בסוגיא דחוטין), ועיי' בשו"ת מהר"ם מינץ שהבאתי, שמנקר אחד לא הוציא החוטין רק מג' חוליות הראשונות ואמר הטעם דיותר מג' פרקים אינם יונקים מהחלב, ובצינה לרוד בניקור חלב האטורים אות י"א כתב שבני פולין נהגו להקל, וכתב שם שאין צריך להסיר שום גיד רק מן הג' פרקים הנזכרים.

ה ו ט י נ

(א) **ינ"ד** הגמרא בחולין צ"ג ע"א ואמר ר"י חוטין שבעוקץ אסורין, חמשה חוטי אית ביה בכפלי וכו', אמר אביי ואיתימא ר"י חמשה חוטי הוי, תלתא משום תרבא ותרין משום דמא וכו'.

מבואר בסוגיא זו דאיסור החוטין הוא או מטעם חלב או מטעם דם, וז"ל הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א ה"י יש בגוף הבהמה חוטין וקרומין שהם אסורין מהם משום חלב ומהם משום דם עכ"ל.

והנה מקודם נבאר אם אלו החוטין אסורין מדאורייתא או מדרבנן, בגמ' חולין צ"ב ע"ב אמר ר"ש חוטין שבחלב אסורין ואין חייבין עליהם, שבכוליא אסורין ואין חייבין עליהם, מבואר דחוטין אין חייבין עליהם כרת. אך אם יש עליהם איסור דאורייתא או אסורין רק מדרבנן לא מפורש בגמ' ורש"י כתב דאסורין רק מדרבנן, וכן הר"ן והרשב"א בחידו' כתבו דאיסור חוטין הוא רק מדרבנן, אבל הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א הט"ז כתב וז"ל יראה לי שכל אותן החוטין והקרומות אסורין מדברי סופרים, וא"ת שהם אסורים מן התורה בכלל כל חלב וכל דם, אין לוקין עליהם אלא מכות מרדות ויהיו כחצי שיעור שאסור מן התורה ואין לוקין עליו, וכתב המגיד משנה וז"ל הטעם לדברי רבינו לפי שאין אלו דם גמור היוצא צלול, ואעפ"י שדם האברים האוכל ממנו כזית לוקה כנוכר בפ"י, הוא מפני שהדם צלול וקרוי דם אבל אלו דם אסרה תורה ולא חוטין וקרומות, ובפ"י אמרו בגמרא פגיה"נ חוטין שבחלב אסורין ואין חייבין עליהם וסבר רבינו דאסורין מדבריהם וכן פירש"י ז"ל אסורין מדרבנן וכן דעת הרשב"א ז"ל וכן נראה עיקר, וכתב רבינו שאף א"ת שאסורין מן התורה אין חייבין עליהן מלקות שאפי' את"ל שנתרבו לאזהרה בכל חלב וכל דם לא נתרבו לעונש ואין בהם מלקות וכמוש"כ ואין חייבין עליהם והריהו כחצי שיעור וזה ברור עכ"ל (ועיי' במגיה למשל"מ פ"ג מהל' שגגות ה"ה מה שביאר בדברי הה"מ). מבואר מהה"מ שמסיק דעיקר בדברי הרמב"ם דחוטין אסורין רק מדרבנן, וראינו מדברי הרמב"ם שיש ג"כ סברא לומר דאסורין מן התורה, ומה דקאמרה הגמ' חלב אמר רחמנא ולא חוטין ממעט רק מחיוב כרת ומלקות, אבל איסור דאורייתא יש אפי' בחוטין וקרומין, וכן נראה קצת מהגהות אשר"י על הרא"ש פגיה"נ אות ו' שאחר שפירש שם כל החוטין והקרומין האסורין סיים שם וז"ל וכל אלו אסורין משום כל חלב וכל דם לא תאכלו עכ"ל, נראה מפשטות דברי הגהות אשר"י דחוטין וקרומין אסורין מן התורה, כמוש"כ הרמב"ם ג"כ בזה הלשון למאן דסבר דהוא מדאורייתא דילפינן מכל חלב וכל דם, ובאורח לצדיק בבתשובת חן חן סי' ח' ס"ק ל"ה השיג שם על מי שרצה לומר דכונת הגהות אשר"י הוא דחוטי חלב אתי מריבויא

והוא מדאורייתא, וכתב דחוטין הם בודאי מדרבנן כמו שאמרה הגמרא חלב אמר רחמנא ולא חוטין (ועיי"ש בסי' ו' סק"ג מש"כ בכונת הגהות אשר"י שהביא הפסוק דכל חלב וכל דם לא תאכלו), ולפי הנ"ל יש לומר דשיטת הגהות אשר"י הוא כשיטת הרמב"ם באת"ל דרק מכרת ומלקות ממעט אבל איסור דאורייתא איכא.

ובתוס' חולין צ"ג ע"א בד"ה בעי לחטוטי כתב, חטיטא לא הוי אלא מדרבנן, חדא דהא חלב אמר רחמנא ולא חוטין עכ"ל, נראה מדבריהם דמה שאמרה הגמ' חלב אמר רחמנא ולא חוטין היינו דאין עליהם כלל איסור דאורייתא רק איסור מדרבנן, וכ"כ הרא"ש דמטעם זה צריך לחטוטי דק מדרבנן דחלב אמר רחמנא ולא חוטין עכ"ל, אך דבריהם צריכין ביאור שכתבו טעם שני על חטיטה שהוא מדרבנן מטעם שהבשר חופה אותו, ולמה צריכין לטעם זה כיון דאפי' חוטין מגולין אסורין דק מדרבנן מטעם דחלב אמר רחמנא ולא חוטין ואין עליהם שום איסור דאורייתא, א"כ בודאי החטיטה לא הוי אלא מדרבנן, אשר על כן נראה מזה דהתוס' והרא"ש מספקא להו אם חוטין הוה דאורייתא או מדרבנן, וכמוש"כ הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א והבאתי דבריו לעיל דשמא מה שאמרה הגמ' חלב אמר רחמנא ולא חוטין זה רק למיעוטי מכרת ומלקות אבל איסור דאורייתא איכא, ומשו"ה כתבו התוס' והרא"ש דהחטיטה הוי ודאי מדרבנן משני טעמים, חדא דחלב אמר רחמנא ולא חוטין א"כ אפי' חוטין הגלויין ג"כ אסורין דק מדרבנן, ואפי' את"ל דחוטין אסורין מדאורייתא מ"מ החטיטה הוה רק מדרבנן כיון שהבשר חופה אותו (ועיי' במעדיו"ט אות יוד מש"כ בזה), ומיושב קושית התפארת-יעקב על חולין שהקשה על דברי התוס' וז"ל, אך לא הבנתי מה שכתבו התוס' חטיטה לא הוי רק מדרבנן והדי כל החוטין אפי' מה שאינו מחטט לא הוי רק מדרבנן דחוטין הן ולא אסרה תורה רק חלב ולא חוטין, ודוחק לומר דמשום טעם השני דלא הוי דק על החטיטה זכרו חטיטה, ואולי ס"ל דלא מיקרי חוטין רק ממקום שמתפצלין אבל מעיקרא חלב גמור הם, וזה שכתבו דלחטוטי בתרייהו עד שימצאו במספר הזה ודאי הוה מדרבנן דחלב אמר רחמנא ולא חוטין, אבל מעיקרא יש לומר דחלב גמור הוא וצ"ע עכ"ל, ולפי מש"כ מיושב קושיתו דבחוטין מגולין התוס' מספקא אם הוי מדאורייתא או דרבנן ומשו"ה כתבו דחטיטה וודאי הוי מדרבנן, או מטעם דחוטין אפי' מגולין הן מדרבנן, ואפי' אם נימא דחוטין מגולין אסורין מדאורייתא, מ"מ החטיטה הוי מדרבנן מטעם תוך הכסלים.

ומש"כ התפא' דחוטין מעיקרא הם חלב גמור, צ"ע דמכל הפוסקים משמע דחוטין אין עליהם חיוב כרת ומלקות אפי' למאן דסבר דחוטין אסורים מדאורייתא (עיי' בהה"מ פ"ז מהל' מאכ"א) ואין שום נפק"מ בין מגולים ומכוסים.

ובחכמת אדם כלל כ"ח סעי' ה' הביא שם יש אומרים דחוטין אסורין מדאורייתא, וציין שם על הרמב"ם (ועיי' בבינת אדם בתשו' מ"ב), ולפי"מ שביארתי גם התוס' והרא"ש מספקא להו בזה אם חוטין הם דאורייתא או מדרבנן, ובטור ובשו"ע אינו מבואר אם חוטין אסורין מדאורייתא או מדרבנן וכתבו סתם שחוטין אסורין ואין הייבין עליהם.

(ב) **והנה** הנפק"מ אם החוטין אסורין משום חלב או משום דם, מפורש בגמ' חולין צ"ג ע"א למאי נפק"מ הני דמשום דמא אי מחתך להו ומלח להו שפיר דמי, הנך צ"ת להו תקנתא, ובראב"ן סי' רפ"א הביא בשם והקשו חכמים דמאי נפק"מ בין חלב לדם, ותיריך בשם אותן החכמים דהנפק"מ דלחלב צריך להוציא כולו ולדם די בחתיכה ומליחה כתיריך הגמ' ובאבן שלמה על הראב"ן, הקשה עליו מה שהביא זה בשם חכמים מה שהוא מפורש בגמ', וכתב דלפני הראב"ן לא היה גירסת הנפק"מ בגמרא, רק הוא כתוב בבה"ג הלכות חלב דהנפק"מ הוא לענין חתיכה ומליחה ועליו כיון הראב"ן במה שכתב והקשו החכמים.

ויש עוד נפק"מ בין חוטי חלב לחוטי דם לענין צלי, דאי משום דם מותר לצלותן אפי' בלי חתיכה ומליחה, ומטעם חלב צדיך ליטלן כמוש"כ בהב"ג בהל' חלב, (ועיי' ברמב"ם פ"ז מהל' מאכ"א ה"י ובהה"מ שם, ועיי' בתוס' חולין צ"ג ע"א בד"ה חתיכה ומליחה ובר"ן וברא"ש פגיה"נ סי' ז'), ובחידושי הרשב"א בחולין דף צ"ג, שהאריכו בזה אם צריך חתיכה לצלי או לא) וכתב בשלטי גבורים בשם הרשב"א דלא בעי חתיכה לצלי ובכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ה טעי' י"ג תמה עליו דברשב"א בת"ה מפורש דסבר דבעי חתיכה לצלי, ושכן כתב הה"מ עיי"ש.

ובב"י סי' ס"ה הביא דדעת הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א דלצלי לא בעי חתיכה, וכ"כ הה"מ בשיטת הרמב"ם, ובכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ה טעי' י"א הקשה על השלטי גבורים שכתב דשיטת הרמב"ם הוא כשיטת התוס' דכל חוטין שהם משום דם דינם לצלי כמו לקדרה, והקשה עליו דברמב"ם פ"ז מהל' מאכ"א ה"י מפורש דלצלי אין צריך חתיכה, ורק גבי חוטי חלב קאמר דאין להם תקנה, וכתב דיש ליישב בדרך דוחק דהש"ג סובר דשיטת הרמב"ם דמחלק בחוטי דם בין בישול לצלי, ולבישול צריך לכתחילה לנוטלן ובריעבד סגי בחתיכה ומליחה, ובצלי אפי' לכתחלה סגי בחתיכה ומליחה, והביא בשם דמשק אליעזר שכתב דהרמב"ם סבר דגם לצלי בעי חתיכה ומליחה, דלא כהה"מ וגורס בדברי הרמב"ם וכן לצלי, וכתב דאפשר דגם הש"ג היה לו הגירסא כן ברמב"ם.

והנה בתפארת יעקב על חולין הביא ראייה דלשיטת התוס' דלצלי בעי חתיכה מדלא קאמרה הגמ' נפק"מ בין חוטי חלב לחוטי דם לענין צלי. וכבר קדמו בראיה זו בכנה"ג סי' ס"ה בהגהות הב"י סעי' ט', ולפימ"ש

האב"ש לעיל דלהראשונים לא היה הגירסא כלל בגמ' למאי נפק"מ וכמו שהביא הראב"ן בשם הקשו חכמים. אין ראייה זו מוכרחת. ובכנה"ג בהגב"י סי' ס"ד אות נ"ז כתב דיש עוד נפק"מ בין חוטי דם לחוטי חלב לענין חיה דמטעם חלב מותר ומטעם דם אסור. אלא דהגמ' קאמרה נפק"מ בבהמה עצמה.

ובטור הביא שני שיטות. וכתב דשיטת הגאונים דלצלי לא בעי חתיכה (ועיי"ש בב"י) ובשו"ע סי' ס"ה סעי' א' פסק כשיטת הגאונים דמותר לצלי בלא חתיכה.

(ג) **ועכשין** נבאר בפרטות חוטי חלב ודם מקומם ודינם. איתא בגמ' חולין צ"ג ע"א אר"י חוטין שבעוקץ אסורין. חמשה חוטין אית ביה בכפלא תלתא מימינא ותרתי משמאלא. תלתא מיפצלי לתרי תרי תרי מיפצלי לתלתא תלתא נפק"מ דאי שלין להו עד דחמימי מישתלפי, ואי לא בעי חטוטי בתרייהו עכ"ל הגמ', ופרש"י שם וז"ל שבעוקץ היינו ה' חוטי דכפלי פלנקא, עוקץ הנקא, נעי לחטוטי בתרייהו עד שימצא במספר הזה, וראשן אחד מחובר בשדרה, וראשי הפיצולין נדבקין תחת החזה בראשי הצלעות עכ"ל, מבואר דשיטת רש"י דחוטין שבעוקץ הם החמשה חוטין שבכפלי, וכתב רש"י דראשן אחד מחובר בשדרה, והטור בסי' ס"ד הביא קצת בשינוי לשון וכתב וראשה האחד מחובר בשדרה, וכן בשו"ע סי' ס"ד סעי' י"ג כתב וראשו האחד מחובר בשדרה. וכתב השלחן גבוה בסי' ס"ד אות מ"ב דר"ל ראשו של כל אחד ואחד מהחמשה חוטין הללו, וכ"כ בדא"ש דרש"י קאי על כל החמשה חוטין שהביא גזה"ל ופירש"י דהנהו חמשה ראשן אחד מחובר לשדרה עכ"ל, ומש"כ רש"י שהן מחוברין לשדרה בתב השלחן גבוה באות מ"א דר"ל בעוקץ זה שהוא מחובר לשדרה למטה סמוך לזנב. **ומש"כ** רש"י וראשי הפיצולין נדבקין תחת החזה בראשי הצלעות, כתב על זה המעדיף וז"ל, בראשי הצלעות כלומר בסמוך לצלעות, ואין פירוש ראשי בכאן תחלתן אלא צדן, וכלומר בסמוך להן לאורך הצלעות, וכלפי שאותו צד ששם מונחים הפיצולין האלו הוא חד משא"כ הצד השני שהוא עב, משו"ה נקט בלשון ראשי עכ"ל, נראה מדבריו שהוא בא לומר דאין הכונה שהחוטין נדבקין ממש בראשי הצלעות רק שהם בסמוך לאורך צד החד שבצלעות, ובמרדכי פגיה"נ הביא שם וז"ל חמשה חוטין איכא בכסלים פי' הקונטרס שמחוברין למטה מן החזה בצלעות עכ"ל. משמע קצת דהפי' הוא כמשמעו דהם נדבקין ממש בצלעות. סוף דבר רש"י סובר דחוטין שבעוקץ וחוטין שבכפלי הם הכל דבר אחד ואסורין משום חלב :

והנה במרדכי פגיה"נ סי' תר"ס הקשה על פירש"י וז"ל יש מפרשים עוקץ אנקא בלע"ז. ואיני בקי באותן חוטין כי לא ידעתי חוטי חלב באותו מקום לבר חוטי דכפלי הנמשכין עד תחת המתנים עכ"ל. אך עיי' בפרישה

סי' ס"ד אות ח' שהביא שם בשם מהר"ן בהלכות ניקור דף כ"ט ע"א וז"ל אבל במחילה מהם לפירש"י שפירש עוקץ הנקא ג"ל שאינו מדבר בחציו שלפניה אלא בחציו של אחר בחתיכה שקורין בלי"א קושליץ, ובאותה חתיכה יש ה' חוטין והן אסורין משום חלב דתותי מחני דאמר שמואל בפגיה"ג האי תרבא דתותי מחני וכו', והקשה עוד שם דברי רש"י ידידיה אדידיה ותיריך שרש"י קורא לכל השדרה פנים ואחור הנקא ולא קשה, לפי"ז צריך לחטט אחר שניהם, בין בחוטין שבחצי של פנים ובין בחוטין שיש בחצי של אחר היינו שיש בקושליץ, ומדברי הפרישה נראה דסבר דכונת רש"י שכתב דחוטין שבעוקץ היינו הנקא כונתו לחוטין שבחלב המתנים, היינו הה' חוטין שיש בקושליץ, והוא באמת במציאות כך דיש בהקושליץ ה' חוטין שנמשכין להחזה ולא קשה קושיית המרדכי דרש"י כיון לחוטין שהם תחת המתנים וכמוש"כ המרדכי בשם הרא"ם דהחוטין שבכפלים נמשכין תחת המתנים (ויותר באריכות הוא ביראים סי' מ"ז וז"ל חוטין דכפלי אדוקין אצל המתנים, וגמשכין עד תחת החזה עכ"ל) וכ"כ באורחות חיים אות פ"ה וז"ל ובמתנים עצמם שקורין לונבי"ש יש בהן חוטי חלב אסורין וצריך לנקרן ולשלוף אותן מהן עכ"ל וכתבו ספ"ג דחוטי ה'ונבי"ש והקושליץ דבוקין יחד נעיי' וב"ש דף מ' ושאר ספ"ג].

וכתב הרא"ש פגיה"ג סי' ח' דראשי הפיצולין מצויין בחצי הבהמה של פנים וצריך לזהר לחטט אחריהם. וכ"כ התוס' בדף צ"ג ע"א וז"ל פ"י בקונטרס שמחוברין בראשי הצלעות שתחת החזה, וצריך לזהר הקונים חלק של פנים לחטט אחריהם עד החזה עכ"ל, וכן כתב הטור בסי' ס"ד, מבואר מהרא"ש והתוס' והטור דחוטין שנמצאים בחלק הפנים אסורין משום חלב (ועיי' בפרמ"ג בסי' ס"ה במשבצות זהב אות ב' שהביא בשם מהר"ן בהלכות ניקור שהביאו הפרישה דשיטת רש"י דאותן החוטין שהם בחלק הפנים אסורים משום דם וסגי בחתיכה ומליחה, והביא בשם דמש"א דגם שיטת הטור הוא כך):

והנה בצינה לדור סי' ה' אחר שהביא פירוש רש"י בחוטין שבעוקץ כתב וז"ל כי הג' חוטין דכפלי שנמשכין מן הג' צלעות דהיינו י', י"א, י"ב, עד הכסל, כמו שכתב רש"י בלשונו וראשי הפיצולין נדבקין תחת החזה הוא הכסל, וב' חוטין מצלע י', וי"א, הם אסורים רק משום דם, וצלע הי"ב הוא לבד אסור משום חלב, ושפיר קאמר וראשו אחד מחובר לשדרה אעפ"י שהב"י מביא השלשה חוטין אלו יונקין מחלב הכסלים, ומ"מ אומר וראשו אחד מחובר לשדרה, אלא ש"מ מכאן מתחיל חלב המתנים וכו' על כן נכון הוא לנקר בכל צד ג' צלעות כמוזכר לעיל, ועכ"פ לגיד על צלע י"ב צריך לחטט אחריו עכ"ל לענינינו, ודבריו תמוהים מאד מה שרייק מלשון הב"י שכתב וראשו אחד דהכונה דוקא ראש של חוט אחד, וזה אינו

דהכונה הוא וראש אחד של החוט מחובר לשדרה, ותיבת אחד קאי על הראש היינו ריש לכל חוט שני ראשין אחד עולה למעלה תחת החזה, ואחד מחובר לשדרה על זה קאמר הב"י וראשו האחד מחובר לשדרה, וכונתו לכל חוט מהחמשה חוטין וכמו שהבאתי לעיל בהדיא משלחן גבוה, וברש"י שלפנינו הגירסא הוא וראשן אחד וקאי על כל החמשה חוטין, וכמו שכתב בהדיא הרא"ש שהבאתי לעיל שכתב דהנהו חמשה ראשן אחד מחובר לשדרה, משמע בהדיא דקאי על כל החמשה חוטין, וממילא נפל כל היסוד של ספ"ג צינה לדוד שכתב דחוטין שבצלע י, וי"א, הם משום דם (ועיי' במה שהבאתי לעיל בשם הפרמ"ג, ועיי' בח"ס תשו' קס"ח, ומה שהקשה עליו במשנת אליעזר תשו' כ"ה):

וכתבו ספדי ניקור דצריך ליטול שלשה חוטין שבין צלע לצלע בחלק הפנים, ומקור לדבריהם הוא ברבינו ירוחם נתיב ט"ו אות י"ד שכתב וז"ל יש חוטין בין צלע לצלע בחצי הבהמה שלפנים, ונהגו הנשים לחטט אחריהן ולנקר, ונראה בעיני כי נהגו עפ"י רש"י על ההוא שכתבתי למעלה ה' חוטין יש בכסלים, ופירש"י דאלו ה' חוטין ראשן אחד מחובר לשדרה וראשי הפיצולין נזבקין תחת החזה בראשי הצלעות, וכן מבואר בבה"ג הל' טריפות שכתב שנוטלין חוטין דבין גרמי לגרמי, ונראה שכונתו כמו שכתב רבינו ירוחם, ודלא כפירוש הרה"ג היגדסהיימער שהשיא כונת הבה"ג לד"א:

ובד"מ סי' ס"ד אות ו' הביא בשם האו"ה הארוך וז"ל ונהגין בקצת מקומות שנוטלין הגידין הסמוכין תחת הג' צלעות התחתונים עד השדרה שצריך לחטט אחריהם עכ"ל, וראיתי בס' משנת אליעזר בתשו' כ"ה שכתב דהאו"ה אסר הני שלשה חוטין משום שהם חוטי דכפלי, וכתב וז"ל ואני בדקתי בעצמי וראיתי שהחוטין האלו מונחים באורך בתוך הבשר בין צלע לצלע לא באמצע הבשר רק סמוך ממש לעצם הצלע, וראש האחד מחובר לשדרה ושם אינם מתפצלין, אולם לצד השני לעומת החזה נמשכין ראשי הפיצולין ומשכתיים בידי וראיתי כי שם כשמשתלפים מתוך הבשר נראו ראשי הפיצולין וכו', וכתב שם עוד דגם למעלה שם באיזה צלעות נמצאים חוטין מתפצלין, ומה שלא אסרו חז"ל אותם חוטין משום דקים להו לחכמינו ז"ל דרוקא אותן החוטין בג' צלעות האחרונות שקדובות יותר להאחורים אסורים משום שיונקין מחלב הכטלים אשר שמה עכ"ל, וכן בכנה"ג בהגהות על הטור סי' ס"ד אות ט"ו כתב וז"ל ואותן ראשי הפיצולין מצוים בחצי הבהמה של צד פנים וכו', וכן כתבו התוס' והרא"ש, וסיים דפריך נהגו הנשים לחטט אחר החוטין שבין צלע לצלע בחצי הבהמה של פנים עכ"ל:

והנה כל ספ"ג כתבו דצריך ליטול הג' חוטין מצלע י"ב, וי"א, וי"א, אבל המנהג דפה ליטול רק מצלע י"ב, וי"א, ומצלע י' אין נוטלין

כמנהג הספרדים, ומדברי האו"ה שכתב שנוטלין הגידין הסמוכין תחת ג' הצלעות התחתונים משמע דכונתו לצלע י"ג, י"ב, וי"א. שהם הצלעות האחרונים דלפי מה שכתבו ספה"ג אין אלו ג' הצלעות התחתונים כיון דיש עוד צלע י"ג, וכנראה דהם חשבו הג' צלעות אחר שהניחו צלע י"ג להלך אחרים, אבל פשטות האו"ה משמע כמו שכתבתי וקאי גם על הצלע י"ג, ועיי' במהר"י סרוינא בפסק הראשון שכתב דתחת צלע הי"ג יש שם חוטין מהחמשה חוטין דכפלי האסורין משום חלב משמע מדבריו כמו שכתבתי (ועיי' מש"כ בניקור חלק הפנים באות ח') :

ד) והנה הה"מ בפ"ז מהל' מאכ"א הל' י"ג כתב דלשיטת רש"י אין לשון הגמ' מתיישב בזה, וכתב שם בלח"מ דכונת הזה"מ היא דמדקאמרה הגמ' אח"כ חמשא חוטי אית ביה בכפלי, ולמה קאמר כפלא הא היינו העוקץ שאמר מעיקרא משמע שהם חוטין אחרים :

ושיטת הרשב"א (הביאו הה"מ בפ"ז מהל' מאכ"א הל' י"ג, ועיי' בפר"ח סי' ס"ד אות כ') הוא דחוטי דעוקץ וחוטי דכפלי הם שני דברים ור"י דאמר חוטין שבעוקץ אסורים אתי לאשמעינן דין חוטין שבעוקץ, ואח"כ מפרש חוטין דכפלי והם חוטין אחרים, ובזה גם הרשב"א סובר כשיטת רש"י דבין חוטין שבעוקץ ובין חוטין שבכפלי אסורין משום חלב, וכן הוא שיטת הראב"ן במס' חולין סי' רע"ט דמביא שם מנין החוטין וחושב חוטין שבעוקץ בפני עצמו ודכפלי בפני עצמו, וכתב דחוטין שכעוקץ אסורים משום חלב, ולאלו השיטות דחוטין שבעוקץ אסורין משום חלב צריך לחטט אחריהם ולא סגי בחתיכה ומליחה.

ושיטת הרמב"ם הוא ג"כ כשיטת הרשב"א והראב"ן בזה דחוטין שבעוקץ וחוטין שבכפלי הם שני מיני חוטין, אך הרמב"ם סובר דחוטין שבעוקץ אסורין משום דם וסגי בחתיכה ומליחה כמו בכל חוטי דם, וחוטי דכפלי אסורין משום חלב ולא סגי בחתיכה ומליחה וצריך לחטט אחריהם, עיי' ברמב"ם פ"ז מהל' מאכ"א הי"א דקחשיב שם חמשה חוטין יש בכסלים וסיים שם דאסורין משום חלב ובהל' י"ג קחשיב חוטין שבעוקץ וסיים דאסורין משום דם.

והנה בין לשיטת הרשב"א והראב"ן דחוטין שבעוקץ אסורין משום חלב, ובין לשיטת הרמב"ם דחוטין שבעוקץ אסורין משום דם, לא מבואר מדבריהם מהו עוקץ אם הוא כפירש"י דהיינו אנקא או לא (ועיי' בשלטי גבורים על הרי"ף), ובכנה"ג בהגהות על הטור סי' ס"ד סעי' י"א כתב דהרשב"א ס"ל כשיטת הרא"ם דעוקץ היינו זנב.

ובלח"מ בפ"ז מהל' מאכ"א הל' י"ג הקשה בין לשיטת הרשב"א ובין לשיטת הרמב"ם, דלשיטת הרשב"א קשה מדוע קאמר בגמ' תלתא משום תרבא הא איכא גם חוטי העוקץ, ולשיטת הרמב"ם קשה

דמפני מה קאמר תרתי משום דמא הא איכא גם חוטי עוקץ דאסורין משום דמא.

ואפשר יש לישב קושית ה"ח"מ לשיטת הרמב"ם, לפי מש"כ ה"ח בס"י ס"ה ב"ה לשון הרמב"ם וכתב שם וז"ל ונדאה דס"ל להרמב"ם דמה שאמרו בפגי'ה"נ דחוטין שבעוקץ אסורין וכו', וס"ל להרמב"ם דבכלל זה עוקץ הלב וכו', ואפשר דבכלל זה גם חוטי הדקין שהם כמו בית עכביש, כי החוטין שקשה להסירם אם לא בטורח נקראים חוטין שבעוקץ, כי עוקץ פירוש זוית כהיא דאין צדין כל איכא דאית ליה עוקץ ביבר גדול, וחכא פ"י חוטין שבעוקץ חוטין שבוזית שנמשכין הנה והנה וטורח לנקרן ספני ריבוי החוטין הדקין המתפשטין בכל זוית שבכנתא, ולפי"ז כל החוטין שהזכיר הרמב"ם שאסורים משום דם ושצריכין חתיכה ומליחה לקדרה הוזכרו בגמרא עכ"ל ה"ח. ג ד א ה מדברי ה"ח דלשיטת הרמב"ם אין הפירוש עוקץ דבר שנקרא שמו עוקץ כמו לדש"י שהכונה על האנקה, אלא פירוש עוקץ הוא שם הכו"ל על זוית, ו ל פ י ז במה שאמר ד"י חוטין שבעוקץ, כלל בזה כל החוטין שבוזית ובכלל זה זוית הלב וגם החוטין שבדקין, ומשונה לא חשבה הגמ' חוטין שבעוקץ בהדיה חמשה חוטי, ד שם לא מיירי בחוטין שהם בזוית שכבר נכללו בחוטין שבעוקץ ו ב ח מ ש א חוטי מגו רק חוטין שאינן בזוית, כמו טחלי, כפלי, כולייתא, או גבי דם דידא, ודלועא.

והנה יש עוד שיטה בחוטין שבעוקץ והוא שיטת המרדכי בפגי'ה"נ ס"י תר"ס בשם הרא"ם וז"ל, ואני שמעתי ונדאה לי עוקץ זנב כדתנא גיטל עוקצו הילכך צריך להסיר חוטי הזנב, ונדאה שהוא אסור משום דגדלים ויונקים מחלב הכליות ובעי לחטוטי בתדייהו עכ"ל, מבואר דלשיטתו איסור חוטין שבעוקץ הוא משום חלב דק הוא פירוש דעוקץ הוא זנב, וכן הביא ה"ב בס"י ס"ד ב"ה כתב מהר"ן חביב בשם המרדכי והדוק דס"ל דחוטין שבזנב אסור משום חלב.

וכן כתב בשבלי הלקט בדיני ניקור הבשר ס"י ט"ז דעוקץ הוא זנב וצריך ליטול החוטין משם עיי"ש.

(ה) **והנה** להלכה חוטין שבעוקץ אם הם אסורים משום חלב כשיטת דש"י ורשב"א ורא"ם, או הם אסורים משום דם כשיטת הרמב"ם, הנה הטור בס"י ס"ד הביא דחוטין שבעוקץ אסורים משום חלב כשיטת דש"י, ובס"י ס"ה חשב החוטין שבעוקץ בהנך חוטין דאסורים משום דם, וכן בשו"ע הביא המחבר בס"י ס"ד סעי' י"ג דחוטין שבעוקץ אסורין משום חלב, ובס"י ס"ה סעי' א' הביא חוטין שבעוקץ דאסורים משום דם, וכבר הרגישו כל המפרשים בסתירה זאת, ובדרישה ס"י ס"ה אות ד' תירץ דבאמת סבר הטור דחוטין שבעוקץ אסורים משום חלב והא דהביא הטור חוטין שבעוקץ בהנך

חוטין דאסורים משום דם, הוא משום שאר חוטין שאסורים משום דם, שהביא שם בשם הרמב"ם, ובפרמ"ג סי' ס"ה במשבצות זהב אות ב' הקשה לתירוץ הדרישה דזה נחא רק ליישב דברי הטור, אבל דברי המחבר קשה דבסי' ס"ד קחשיב חוטי עוקץ בחוטי חלב ובסי' ס"ה חשב עוקץ בחוטי דם ומהני חתיכה ומליחה, ותירץ בשם ספר דמש"א דהטור סבר כשיטת רש"י דחוטי העוקץ שבחלק אסורים האיסור הוא מטעם חלב, ולמעלה בחלק הפנים בכפלי האיסור הוא מטעם דם, והפרמ"ג בעצמו תירץ דהטור מספקא ליה אם כפירש"י או כהרמב"ם, ומשו"ה כתב חוטי עוקץ בין בחלב ובין בדם והנפק"מ הוא לאינו מינו, אבל חתיכה לא מהני בחוטי עוקץ דיילמא הם חוטי חלב ומש"כ המחבר דמהני חתיכה ומליחה קאי על שאר חוטי ולא על חוטין שבועוקץ, (והובא דבריו בדרכ"ת סי' ס"ה סק"ח בשם הפרמ"ג, ובספ"ג של הר"ש מאלין דף כ' ע"ב תפס על הדרכ"ת שהביא זה התירוץ בשם שלחן גבוה ולא ראה דברי הפרמ"ג, ופלא עליו שלא עיין כלל בדרכ"ת שהביא זה בשם הפרמ"ג ולא בשם שלחן גבוה ולא נזכר כלל תירוץ זה בשלחן גבוה).

ובשלחן גבוה בסי' ס"ה סק"ו דחה ג"כ תירוץ הדרישה וכתב דאם נימא דהטור נקט עוקץ אגב, שאר חוטין לא הוה שתק הב"י מלפרש כן דדרך אגב נקט ליה הטור, ויותר הוה ליה להקשות דהב"י בעצמו הביא ג"כ בשו"ע דחוטי עוקץ אסורים משום דם ולא שייך לתרץ דמביא אגב שאר חוטין כמו שהקשה בפרמ"ג, ועיי"ש שרצה לתרץ דחטור והב"י סוברים דבעוקץ יש חוטי דם וחוטי חלב ומשו"ה כתבו לעוקץ בין בחוטי חלב ובין בחוטי דם, ומסיק שם דמדברי המפרשים משמע דמאן דמפרש משום חלב משמע דוקא ולא דם, וכן מאן דמפרש משום דם משמע דוקא ולא חלב א"כ מגין להם דהטור והב"י לפרש כן והניח בצריך עיון.

הנה מה שהקשה דמגין להם להטור והב"י לפרש כן, אפשר יש לומר לפי מה שהבאתי לעיל קושית ה"ח"מ דלשיטת הרשב"א והרמב"ם דעוקץ וכפלי הם שני מיני חוטין מדוע לא מנו בגמ' גבי חמשא חוטי גם חוטי עוקץ, ולפי הנ"ל דחוטין שבועוקץ אסורים בין משום חלב ובין משום דם לא קשה קושית ה"ח"מ, דהגמרא חשבה רק חוטין דאסורים או משום חלב לבד או משום דם לבד משא"כ חוטי עוקץ דאסורים משום חלב ומשום דם, וזה שהכריחו להטור והמחבר לפרש כן דיש בחוטי עוקץ בין משום חלב ובין משום דם.

ולא הלכה כתב הפר"ח בסי' ס"ד סק"כ דיש להחמיר ולאסור חוטי עוקץ מטעם חלב דלא כמוש"כ המחבר בסי' ס"ה, ובחגורת שמואל על הלבוש סי' ס"ה סעי' ג' כתב דהעיקר הוא כפי' הרמב"ם דחוטי עוקץ אסורים משום דם דלא כהפר"ח שכתב להחמיר (והובא דבריו בדרכ"ת סי' ס"ד אות ע"ח).

והנה (ו) איך הוא ההלכה בחוטין שבזנב, הרמ"א בסי' ס"ד סעיף ה' כתב וז"ל גם צריך להסיר חוטי האליה כי יונקים מחלב הכליות וסיים שם מרדכי ורוקח וכן בשבלי הלקט גדיני ניקור הבשר סי' ט"ו כתב וז"ל חוטין שבקוקץ הזנב אסורים משום חלב דינקי מחלב הכליות וצריך כל אדם להיות זריז ליטלם ולנקר כל הזנב, ומי שאינו מנקרו ואוכלו עובר משום חלב, והזהיר ישי' לב על זאת, ובכנה"ג בהגהות על הטור סי' ס"ד סעי' י"ד כתב דגם הרשב"א ס"ל כשיטת הרא"ם דקוקץ היינו זנב ואסור משום חלב, וכן בלבוש סי' ס"ד סעי' ה' כתב שחוטי האליה אסורים משום חלב, וכ"כ בפר"ח סי' ס"ד סעי' כ' דקוקץ הוא זנב ואסור משום חלב, וביש"ש פרק גיה"נ אות ח' כתב דפירוש המרדכי בקוקץ חידוש הוא, ומסיק שם דמ"מ נהגו המנקרים לנקר חוטי הזנב וכן הוא בסדר הניקור לבעה"ט שכתב דחותך באליה ומוציא ממנו חוט שמתחלק לשנים, וממשיך החוט מעיקר האליה עד קצתו מאותן פנים המכישין על ירכי הבהמה, וכתב הב"י דהוא מדברי הרא"ם שהובא במרדכי פגיה"נ, ובסדר הניקור של לחם הפנים בניקור האליה כתב שיש בהזנב בפנים חוט הנמשך מהשררה, וצריך להוציא זה החוט הנחלק לשנים או לשלשה חלקים עד קצתו, וכ"כ בט"א ס"ק כ"ט, ובעק"ב סי' ה' וצ"ל"ד אות ה', ובזבח שמואל.

והנה הטעם שצריך להוציא חוטי הזנב מפורש במרדכי שהוא משום דגדלים ויונקים מחלב הכליות, וכן מפורש ברמ"א סי' ס"ד סעי' ה' דצריך להסיר חוטי האליה כי יונקים מחלב הכליות, וכן הוא בלבוש סי' ס"ד סעי' ה'.

ובספ"ג טהרות אהרן סי' כ"ט כתב וז"ל ואותו החוט שנו' לעיל אסור משום חלב הכליות לפי שבא מן החוט השדרה, ואותו חוט השדרה גמי' טריפה משום שיונק מן חלב הכליות עכ"ל, וכן כתב בצ"ד סי' י"א, ובעק"ב סי' ה' בעמודי זהב אות ד', ובזבח שמואל ובלחם הפנים, וכ"כ ברש"א בסוגיא דחוטין סעי' ו' וז"ל וכתבו ספ"ג שאסור לאכול חוט השדרה של אחורים, על שם שיונק מחלב הכליות המונח אצל השדרה, ואת חוט הזנב אסרו ג"כ באכילה שהוא המשך מחוט השדרה שיונק מחלב הכליות עכ"ל, הנה אנו רואים שכל ספ"ג כתבו כן דחוט הזנב אסור משום שיונק מחוט השדרה, וחוט השדרה יונק מחלב הכליות, אך זה תימא מאד דתלו תניא בדלא תניא, דחוט השדרה לא נזכר כלל בגמ' ובפוסקים שיהיה אסור, רק שהמנקרים החמירו בזה דאסור משום שיונק מחלב הכליות, וחוטי הזנב נזכרו בפוסקים במרדכי וברמ"א ובלבוש, ואיך נימא דחוטי הזנב אסור משום שיונק או נמשך מחוט השדרה שלא נזכר כלל איסורו בגמ' ובפוסקים, וא"כ הנה בפוסקים מבואר דחוט השדרה אין עליו איסור, דהנה בטור סוף סי' ס"ה כתב וז"ל וחוט המוח שבא מהראש

לשדרה מוציאים אותו והקרום שותחתיו, ומנקר חלבו שיש בשדרה ניקור יפה עכ"ל, ועיי"ש בב"י שכתב שמדברי בעה"ט משמע דהחלב שמפסיק בין חוט המוח לעצם השדרה אסור והחוט עם קרומו מותר, וכתב שם שלא מצא מקור לזה לא בגמ' ולא בפוסקים שנתחלב יהיה אסור וכן העולם נהגו בו היתר, ובב"ח הביא בשם המהרש"ל דהבעה"ט מיירי בחלק אחוריים, וע"ז כתב דמוציאים החוט ואוכלים אותו, ונתחלב שבין החוט לעצם השדרה אסור, ובפירוש מבוא שערים שעל השערי דורא בדיני ניקור כתב ג"כ דהבעה"ט לא קאי על כל אורך השדרה אלא ממקום שכלות הצלעות הגדולות, ומשם ואילך לצד הזנב סובר שהחלב שמפסיק שם בין חוט המוח לעצם השדרה אסור, ומש"כ הב"י שנהגו העולם היתר כתב כן לפי אנשי מקום מדינתו, אבל בכל מדינותינו נוהגים איסור, וסיים שם רכל אחר יעשה כמנהג המקום, (ובדרישה סי' ס"ה אות י"ד הביא ג"כ דבריו), ובאו"ה הארוך כלל כ' סעי' כ"א כתב וז"ל אבל שומן הרבוק בראש אורך חוט השדרה שומן כשר הוא עכ"ל, מכל הנ"ל מבואר דחוט השדרה בעצמו מותר אפי' בחלק אחוריים, וכמו שמבואר בבעה"ט דמוציא חוט המוח עם קרומו ואוכלו, וכל מחלוקת הפוסקים הנ"ל הוא רק על החלב שבין החוט לעצם השדרה, ורק ספח"ג תחמירו בחוט השדרה שבחלק אחוריים לאסור.

וברש"א בסוגיא דחוטין סעי' ה' תמה על מה שכתבו הספ"ג דחוט השדרה אסור, וז"ל ויש להתפלא וכי חדשו המנקרים איסור שלא נזכר בגמ' ארדבא בגמ' משמע שלא אטרו אלא ה' מקומות שיש בהם חוטין של איסור ולא יותר, וכתב שם פירוש חדש בגמ' דמה שאמרה הגמ' עוקץ הכונה על השדרה והביא שם ממשנה דחמיר דתנן התם בא לו לעוקץ דהכונה היא לשדרה, וחומי עוקץ קאי על כל החוטין שיוצאים מחוט השדרה שאסורים משום שיונקים מהעוקץ שהוא חוט השדרה, וחוט השדרה יונק מחלב הכליות, וזה פירוש חדש בגמ' והוא נגד כל הראשונים ואחרונים שהבאתי.

היוצא לנו דמה שכתבו כל ספ"ג דאיסור חוטי הזנב הוא משום שיונק או נמשך מחוט השדרה הוא תמוה, א ב ל האמת לפענ"ד ולפי מה שהמציאות מורה, שחוט השדרה וחוט הזנב הם שני מיני חוטין וגם איסורם אינו תלוי זה בזה, וכדי לברר זה נקדים מקורם סדר הליכתם, חוט השדרה יוצא מן המוח ונמשך בתוך חוליות השדרה והוא מתפצל ונמשך בתוך החוליות עד סוף הזנב, כמוש"כ דש"י בחולין מ"ה ע"ב בוד"ה עד היכן חוט השדרה, וד"ה בין הפרשות, ועיי"ש ברש"י שהוא מתפצל הרבה פעמים, וכן בתוך הזנב משני צירי חוט השדרה יש שם ג"כ חוטין והם הפיצולין של חוט השדרה, ואיסור זה החוט לא נזכר כלל בגמ' ובפוסקים רק המנקרים אסרו חוט השדרה שנמצא בחלק אחוריים מטעם שיונק מהחלבים שמונחים אצלו (עיי' בטהרות אהרן סי' מ"ד מש"כ שם בניקור הקושליץ ובצינה לרוד

סי' י"ז ובעמודי זהב סי' ה' אות י"ט, א' כ' יש עוד חוט שיוצא מחלב הכליות
ונמשך על חוליות השדרה לצד פנים, ויש בחוליות כעין חריץ, ובאותו חריץ
מונח החוט על החוליות ולא בתוך החוליות דשם מונח חוט השדרה שהוא בתוך
החוליות, ואותו החוט שהולך על החוליות נמשך עד קצה הזנב. ואותו חוט אין
לו שום המשך עם חוט השדרה, וזה דבר הנראה לעינים, שאותו חוט הזנב יוצא
מחלב הכליות והולך על עצם הנעזי"ל ונכנס לתוך הזנב, ונמשך כן על החוליות
של הזנב עד קצה הזנב, והוא אסור מחמת שיונק ויוצא מחלב הכליות, ולא
מחמת המשך או יניקה מחוט השדרה, ומשני צדדיו יש ג"כ שני חוטין אחד
מצד ימין ואחד מצד שמאל, וכן גם יש על החוטין בשר שנקרא טריפה
לונביל, ואותו בשר מתחיל לצאת מסוף העצם שנקרא נעזי"ל ונמשך עד
סוף הזנב, ולזה כיון הבעה ע"ט בסדר הניקור שלו במה שכתב ונוטל הסכין
וחותך באליה ומוציא ממנו חוט שמתחלק לשנים, וממשיך החוט מעיקר האליה
עד קצותיו מאותן פנים המכשין על יריכי הבהמה עכ"ל, נראה בהדיא
מלשונו שכיון לאותן חוטין שכתבתי שהם באותן פנים המכשין, משא"כ
חוט השדרה שהוא בתוך חוליות של הזנב, שוב מצאתי בב"ה הל' טריפות
שכתב וז"ל מורקי דאליתא תרין חווי דשכבין בהדי גרמא, ותרין עילוי
חומרא עכ"ל מבואר בדבריו כמוש"כ, וכן מוכח מלשון המרדכי שכתב דטעם
שצריך להוציא חוט הזנב הוא משום שגדלים ויונקים מחלב הכליות וממה
שכתב גדלים מחלב הכליות משמע דאותו חוט הזנב יוצא וגדל מחלב
הכליות, (ועיי' כתועפות ראם סי' מ"ז אות ל') ומש"ה יש לו דין חוטי
חלב וצריך להוציאו, (ועיי' ברש"א בסוגיא דחוטי' שכתב דשום חוט אינו
יוצא מחלב, ועיי"ש בהערות מה שהקשה מחוט הקוליא), ובתשובת מהר"ם
מינץ תשו' כ"ה כתב וז"ל בהזנב יש גיד בפנים באמצע ואותו גיד הולך
מתחילת הזנב של הבהמה עד קצתו של זנב, וגם מצידי הזנב מכאן ומכאן
יש מעט אורך בשר וקורין המנקרים טריפה לונביל"ל כי תחת אותו לונביל"ל
יש גיד בכל צד, וכשמסירים המנקרים אותו לונביל"ל והגיד, דרך המנקרים
לחתוך תוך החוליות על תחתית הזנב עכ"ל, מבואר בדבריו דהכונה הוא
על אותם החוטין שכתבתי.

(ז) **הנה** בגמ' חולין צ"ג ע"א איתא חמשא חוטי אית ביה בכפלי תלתא
מימינא ותרתא משמאלא תלתא מיפצלי לתרי תרי ותרי מיפצלי
לתלתא תלתא נפק"מ דאי שלף להו עד דחמימי משתלפי ואי לא בעי חטיטי
בתרייהו, ופרש"י שם בעי לחטוטי בתרייהו עד שימצא במספר הזה עכ"ל.
ובפירוש חטוטי נחלקו הראשונים, מדברי התוס' בד"ה בעי לחטוטי וכן מהרא"ש
ומרדכי שם נראה דהכונה במה שאמרה הגמ' חטיטי הוא דצריך לחטט
החוטין המובלעים בבשר וז"ל התוס' בד"ה חמשא חוטין וצריך ליוהר אותם הקונים
חלק הפנים לחטט אחריהם עד החזה עכ"ל, וכן הרא"ש כתב דראשי הפיצולין

מצוים בחצי הבהמה שלפנים וצריך ליוהר לחטט אחריהם, וכן כתב הרשב"א
ב'חיד' והביאו הר"ן.

והרשב"א הביא פירוש אחר בחטיטי וז"ל ואחרים כתבו דלאו למימרא
דאזיל ומחטט להו עד מקום שהם כלים דהא בליעי בבשר
ומותרים, אלא לפי שהן חוטין דקים הרבה קאמר דבעי לחטוטי בתרייהו, עד
שימצא מנינו שלם עכ"ל, ובש"ג סי' ס"ד אות מ"ה הקשה לשיטת האחרים וז"ל
וקשה כיון דלדירהו כל מקום דבלע בבשר הם מותרים, א"כ למה צריך לחטט
בתרייהו עד שימצא מנינם שלם אפי' כי לא שלם מותרים כל מקום שהם
גבלעים בבשר משום חלב שהבשר חופה אותו דמותו, ולא נצטרך מגינה
אלא למחמידין לחטוטי אפי' מה שנבלעים בבשר כדי להחזורי אבתרייהו
והרש"ם ז"ל בחיו"ד סי' נ"ב כתב וז"ל חוטין שבעוקץ והן חוטין שבכסלים
שראשן מחובר בשדרה וראשי הפיצולין נדבקין תחת החזה בראשי הצלעות,
צריך לחטט אחריהם מצד ימין ומצד שמאל אפי' מה שתחת הבשר, ואחרים
מקילין וס"ל דמאי דקאמר צריך לחטט אחריהם היינו מצד ימין ומצד שמאל,
לפי שהן ג' מצד ימין, וב' מצד שמאל, ובין כולם י"ב שהג' מימין נפשטין
לב', והב' משמאל לג' עכ"ל, וקשה מש"כ לדעת המקילים דמה שצריך
לחטט אחריהם היינו מצד ימין ומצד שמאל וכו' והיינו נמי לדעת המחמירים
ומה בינייהו לכך צ"ל דהכי פירושם, ואחרים מקילין וס"ל דמאי דקאמרי
וצריך לחטט אחריהם היינו בעיקרן שהן מצד ימין ומצד שמאל וכו',
והשוא איכא בינייהו טובא, לדעת המחמירין צריך לחטוטי בין מעיקרן של
אלו החוטין בין מסופן עד שהן כלין, ולדעת המקילין אין צריך לחטט כי
אם בעיקרן בלבד, וזהו שפירשו המקילין דמה דאמרו בגמ' בעי לחטוטי
בתרייהו היינו בעיקרן בלבד ולכך צריך לידע מנינם באותו מקום דלא בלעי
בבשר וזהו ג"כ כונת המקילים הנ"ל עכ"ל השלחן גבוה.

ובכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ד סעי' ע"ה כתב וז"ל ואחרים אמרו
דלאו למימרא, ר"ל דה' חוטין שהם בצד של אחוריים הם
אסורים משום חלב הכסלים וחלב הכליות וחלב הקרב שהכל שם ומשו"ה
צריכין חטוטי אעפ"י שאינם אסורים אלא מדברי סופרים, אלא דפיצולים
דהם תרי תרי' תלתא תלתא שלצד פנים צריך לחטט, ולא מדינא אלא כדי
לידע אם המספר שלם עם הה' חוטי שבאחוריים עכ"ל.

ובדרכי משה סי' ס"ד אות ה' הביא בשם שאילות חלומות דר"ת שכתב
להתיר, וכתב דאינו ד"ל להתיר לגמרי דאיך יחלוק על הגמ',
אלא דר"ל אם חטט אחריהם עד שימצא במנין שוב אין צריך לחטט לאורך
הגידין במקום דבליעותא.

והנה שיטת הרמב"ם מבואר מדבריו בפ"ז מהל' מאכ"א הל' י"א שכתב
וז"ל חמשה חוטין יש בכסלים שלשה מן הימין ושנים מן השמאל,

השלשה שמן הימין מתפצל כל אחד מהם לשנים שנים, והשנים שמן חשמאל מתפצלין לשלשה שלשה וכולן משום חלב עכ"ל, ולא הזכיר הרמב"ם כלל חסיטי, א"כ נראה שהוא פירש כפי' האחרים וצריך לחטט רק עד שימצא כמספר הזה, ומשום כיון שהזכיר הרמב"ם מנין החוטין די בזה, שוב מצאתי מפורש בכנה"ג אחר שהביא שיטת האחרים בפי' חסיטי שבגמ' סיים וז"ל, ואפשר שזה דעת הרמב"ם ג"כ בפ"ז מהל' מאכ"א שפ"א הזכיר חסיטה. **ומ"ש** בספ"ג רש"מ דף מ"ג לתוך דברי הרמב"ם ורצה לומר דהרמב"ם סבר דאסורים משום דם, דבריו צ"ע דמהרמב"ם שסיים בהלכה זו וכולם משום חלב משמע דגם החוטי דכפלי משום חלב, ורק על חוטין שבעוקץ סבר הרמב"ם דהם משום דם ולא על כפלי.

והנה בחוטי דכפלי איתא בגמ' נפק"מ דאי שליף להו עד דחמימי משתלפי ואי לא בעי לחטוטי בתרייהו, חזינן דאיכא נפק"מ לדינא אם חמימי או לא, ובשאלות פ' וישלח כתב וז"ל אי שליף ליה כשהן מחמימי אתי בתרייהו ואי לא צריך לחטוטי בתרייהו, ולא הזכיר כלל תיבת נפק"מ כמו דאיתא בגמ', וכתב ע"ז בהעמק שאלה וז"ל אי שליף להו וכו' בגמרא ובה"ג הל' חלב וברייף איתא נפק"מ אי שליף וכו' וצריך להבין לשון זה מאי נפק"מ אי שליף להו עד דחמימי אי בעי לחטוטי בתרייהו וע"כ הכי פירושו דהא דצריך המנקר לדעת המנין אינו אלא בדלא שליף עד דחמימי, אבל אי שליף עד דחמימי אינו צריך לדעת המנין כל החוטין, אלא דתולה דודאי שלפי שפיר, ומשום שאינו אלא איסור דרבנן תולין במצוי וכיוצא בזה בנדה דף ס"ו ע"ב וכו', וקאי האי נפק"מ אסיפא דמילתא דאי לא שליף עד דחמימי בעי לחטוטי בתרייהו לדעת כל המנין, אבל לגי' רבינו אינו אלא עצה טובה ואפשר דס"ל דלעולם צריך לבדוק אי משתלף כולו חוטי עכ"ל העמק שאלה.

(ח) **והנה** להלכה כתב הטור בס"ד ס"ד דצריך ליוזר לחטט אחריהם, וכ"כ בשו"ע ס"י ס"ד סעי' י"ג, והגיה הרמ"א ויש מקילין באלו החוטין במקום שהם בלועים בבשר וטוב להחמיר.

והנה בב"י ס"י ס"ד הביא שם וז"ל והר"פ כתב, ומורי ר' יחיאל היה נוהג שלא היה אוכל כלל מאותה חתיכה, לפי שאין הטבחים נוהגין להסיר אותן חמימי עכ"ל וכ"כ בהגהומ"י, וביש"ש חולין פגיה"ג אות ח' כתב וז"ל וכתב האגודה שצריך להזהר בהן מאד לשולפן חמין, ומי שאינו עושה כן לא יכול לחטט הכל, והם נשארין בו בצד שלפנים שקונים מן הטבחים, והביא ג"כ בשם ר"י שלא היה אוכל חתיכה זו כיון שאין נוהגים להסיר אותם חמימי, וסיים שם וישר כוחו שהחמיר וחומרא יתירה הוא שהרי אינו אלא מדרבנן, וא"כ למה נחמיר מספיק וכו', אלא שחומרא יתירה לרוב פרישות הוא, בפרט לפי מש"כ בחידושו וז"ל ואחרים אומרים וכו' ולא

נהגין כך אלא צריך להזהיר המנקדים על ככה, מ"מ להזהיר ולמנוע מלאכול לא מצינו עכ"ל היש"ש, וכן כתב באו"ה כלל כ' סעיף ז' דכשנתקדד הבשר אי אפשר לנתקו כולו (ועיי"ש בהגהות).

והנה לכאורה גש להעיר דמשמע דכל הקפידא דצריך לשולפן כשהן חמימי קאי על החוטין שהם בחלק הפנים, כמו"כ האגודה שהביא היש"ש שצריך להזהר בהן מאד לשולפן חמין, ומי שאינו עושה כן לא יוכל לחטט הכל והן נשארים בו בצד שלפנים שקונים מן הטבחים, ומדוע לא הזהיר כל זה גם בחלק הכסלים שהן בצד אחורים, דהרי גם שם נמצאים אותם החוטין, ונראה לי דלמי מה שהמציאות מורה, אותן החוטין כשהן נמשכים כלפי מטה יותר עבים, וא"כ שם אין כל כך חשש דאפילו קרירים אפשר לחטט אחריהם בנקל, ועיקר החשש הוא רק בחלק הפנים ששם החוטין דקין יותר, וגם שם מצויין הפיצולים, ומשו"ה כתב דצריך לזהר לחטט בחלק הפנים, ור' יחיאל לא היה אוכל מחתיכה זו מהאי טעמא.

ובזה יש ליישב המנהג דפה ירושלם ת"ו מה שאנו משליכים לטרפה ג"כ אותה חתיכה שלמעלה מהטבור שמונח על הדעק, משום שהחוטין נמצאים שם באותו חתיכה שמונחת על הדעק ומנקרים אותם בשעה שהוא קדירי, ומשו"ה החמירו כן וכמו שכתב האגודה שהבאתי שאם הוא קרירי אי אפשר לחטט הכל ואף שכתב המהרש"ל שהוא הומרא יתירה לא לאכול חתיכה זו, מ"מ אם נהגו כך בפה ירושלם מימים קדמונים בודאי אסור להתיר, כמו שביארתי בחלק ב' בניקוד חלק הפנים שאסור לשנות מנהג שנהגו כן מימי קדם.

ט) ונבאר חוטי הטחול, וז"ל הגמרא בחולין צ"ג ע"א אמר אבבי ואיתימא ר"י חמשא חוטי הוה תלתא משום תרבא וכו' רטחלי וכו' משום תרבא ופירש"י ה' חוטין הוה, ה' מקומות ובהן חוטים של איסור דטחלי עכ"ל, והטור בסי' ס"ד כתב על חוטי הטחול וז"ל והחוטין שבו אסורין ואין חייבין עליהם, וכתב ע"ז הב"י שם וז"ל בסדר הניקוד של בעה"ע שכתב רבינו בסי' ס"ה, נוטל ראש הגיד שבתוך הטחול ומושך אותו ונמשכין עמו ג' חוטין שבתוכו עכ"ל, וראיתי לאבא מרי ז"ל שהיה נוהג שלא יפסק שום חוט מהם, ואפשר שטעמו מדאשכחן בחוטין שבעוקץ שאעפ"י שהם נבלעים בבשר צריך לחטט אחריהם, ה"ה בחוטי הטחול שטעם איסורם של אלו ושל אלו שוה, ונראה דהיינו מפני שראשי החוטין סמוכים לחלב אלו לחלב המכסה את הקרב, ואלו לחלב שעל הכסלים, מאחר שכתבתי זה מצאתי שכתב הרשב"א בת"ה חוטין שבכוליא ושבטחול אסורין משום חלב, וצריך לשרש אחריהם עכ"ל הב"י, וכ"כ בשו"ע סי' ס"ד סעי' י' דהחוטין שבטחול אסורין ואין חייבין עליהם, ובסעי' י"א כתב נוטף ראש

הגיד שבתוך הטחול ומושך אותו ונמשכין עמו ג' חוטין שבתוכו, וצריך לזוהר שלא יפסיק שום חוט מהם ואם נפסק צריך לשרש אחריו.

וכתב בש"ג סי' ס"ד סעיף יור אות כ"ז דאלו החוטין לא חוטין שבתוך הטחול ניגהו שכתב המחבר בסעי' י"א שאח"ו, אלא אלו החוטין הן ע"ג הטחול תחת הקרום שמוקרים מן הטחול ונשארים תחתיו חוטין מן הקרום, וצריך לנקר היטב עד שיראה קרום הטחול עצמו, ואח"כ קודעין בסכין קרום הטחול עצמו בסומכיה, ושם יראה ראש החוט עב שבתוכו שנמשך עד סוף הטחול, ובסעי' י"א אות כ"ט הביא דכ"כ הבי"י דהחוטין שבתוך הטחול אסורין מטעם חלב והביא ראה מדברי הרשב"א בת"ה, וכתב ע"ז הש"ג דאעפ"י שלכאורה נראה דאין כ"כ דאיה מדברי הרשב"א, דרילמא הרשב"א מיידי בחוטין שעל גבי הטחול כדלעיל בסעי' שלפני זה, מ"ז הדין דין אמת דמה נשתנו אלו מאלו, ועוד דלשון וצריך לשרש אחריהם מוכח דמיידי באותן שבתוך הטחול.

מכל הנ"ל מבואר דיש חוטין על הטחול והן חוטין שמן הקרום דאסורים משום חלב, ולחוטין אלו כיון השו"ע בסי' ס"ד סעי' יוד, וחזק מזה יש חוטין בתוך הטחול וגם אלו אסורים משום חלב וצריך לשרש אחריהם ולזה כיון בשו"ע סעי' י"א, וכ"כ ברש"ם סי' נ"ב חוטי הטחול ג"כ צריך לנקרם משום חלב.

והנה באמת יש בטחול עוד הרבה חוטין דקין שהם ג"כ מחוברין לגיד הגדול שבטחול שנמשך עד סוף הטחול, ומדברי השו"ע בסעי' י"א שהזכיר רק ג' חוטין שנמשכין עמו ממשע דאין אסורים רק ג' החוטין, אבל שאר החוטין שבטחול מותרים, וא"כ אם נפסקו שאר החוטין אין צריך לשרש אחריהם, ומש"כ בשו"ע ואם נפסק צריך לשרש אחריו קאי רק על השלשה חוטין ולא על שאר החוטין שהם בתוך הטחול, ונראה כיון שהטעם שצריך לחטט חוטי הטחול הוא משום שיונקים מהחלב, כמו"ש הבי"י בסי' ס"ד על הטור שהחוטין אסורים משום שסמוכין לחלב המכסה את הקרב, והיינו החלב שהוא על הטחול והוא בצד הגס של הטחול כדאיתא בהדיה בגמ' חולין צ"ג ע"א, א"כ הנך שלשה חוטין שסמוכים לחלב של דד הטחול אלו החוטין צריך לשרש אחריהם, ובדיני ניקוד בספר זבחי רצון כתב וז"ל ונוטל ראש הגיד ומושך עמו ג' גידין כמו "ש", ואסור משום חלב וצריך לחטט אחריהם עכ"ל, מבואר שהשלשה חוטין שנוזכרין בשו"ע הם כמו "ש", וכונתו לאותן הג' חוטין שסמוכים לראש הדר של הטחול שנראה בחוש שהן כמו "ש", אבל שאר החוטין שבטחול אין צריכים לשרש אחריהם.

והנה בתשו' דבד שמואל לר' שמואל אבוב תשו' שנ"ב כתב וז"ל, חוטי הטחול שבבהמה שהוא רמוז בגמ' חולין צ"ג, וכתוב יותר מפורש בספרי הפוסקים ז"ל וביאור מנינם בס' העיטור ז"ל שהם ג' נמשכים מעיקר

החוט הגדול שאיסורו משום תמצית החלב שעל הכרס, ורוב הפוסקים הבאים אחריו כך כתבו ופסקו לענין דינא לנקד החוט העיקרי שבטחול עם כל הג' הנמשכין עמו, ולא העלו על לב להצריך חטיטה וניקור החוטין שבתוכו, כנראה שכן קבלו שאין בהם חשש חלב כלל וכן המנהג פשוט בקהלתנו ע"כ, ולכאורה צריך ביאור דממה שכתב בדבר שמואל שהם נמשכים מחוט הגדול שאיסורו משום תמצית החלב שעל הכרס, משמע דאותם הג' חוטין דינם כשאר חוטי חלב וצריך לשרש אחריהם ואח"ז כתב ולא העלו על לב כלל להצריך חטיטה ועיקור החוטין שבתוכו כנראה שכן קבלו שאין בהם חשש חלב כלל, משמע דסבד דאין צריכים חטוט ואין איסורם כלל משום חלב, ואולי יש לומר דמה שכתב שאיסורו משום תמצית החלב קאי רק על החוט הגדול ולא על הג' חוטין שנמשכים עמו, אך מה שכתב שלא העלו על לב כלל להצריך חטיטה וניקור החוטין, והחזיק אחריו בס' מחזיק ברכה שכתב בס' ט' וז"ל לא הוצרכו חטיטה בחוטין שבתוכו שכן קבלו שאין בהם חשש חלב כלל דבר שמואל עכ"ל וכן הובא בלחם הפנים בשם הדבר שמואל, וזה צ"ע שהרי מפורש בב"י סי' ס"ד שצריך לשרש אחריהם ואסורים משום חלב, וכן בס' ס"ה כתב הב"י על הבעה"ט דחוטית הטחול אסורים משום חלב וצריך לשרש אחריהם והביא דגם הרשב"א בת"ה כתב כן, וכן פסק בשו"ע סי' ס"ד סעי' י"א, וכן מבואר בלבוש סי' ס"ד סעי' י"א וז"ל ויזהר שלא יפסוק שום חוט מהם ואם יפסוק אחד מהם ישרש אחריו ויטלנו עכ"ל, וא"כ איך כתב הדבר שמואל שלא העלו על לב כלל להצריך חטיטה, וכבר העיר בזה בזבחי רצון אחד שהביא שם דברי הדבר שמואל כתב וז"ל ומה שכתב אף שאין צריך לחטט צ"ע עכ"ל.

ואפשר י"ל להדבר שמואל ג"כ סבד דהגיד הגדול עם הג' חוטין שנמשכין עמו שהם כמו "ש", אצל דד הטחול שהם אסורים משום חלב ודינם כמו חוטי חלב, ומה שכתב אח"כ ולא העלו על לב להצריך חטיטה וניקור החוטין שבתוכו, כונתו על שאר החוטין שהם בתוך הטחול, וכן בשו"ע לא הזכיר רק אותן הג' חוטין שהם כמו "ש", כמו"כ לעיל ולא שאר החוטין שבתוך הטחול.

וראיתי בספר נקרת איסור מר' יהושע סגרי שנדפס בש' תקמ"ה באומן יד אות ב' שכתב וז"ל הטחול מצד אחד יש קשר שממנו מתפשטים בתוכו שלשה ורידין כעין "ש" האסורין לבד משום דם ויוציאם, ואם ינתקו וישברו יחתוך הטחול לשנים או לשלשה או יותר ויצא הדם ע"י מליחה עכ"ל, ודבריו הם נגד הרשב"א והשו"ע והלבוש שכתבו בהריה דאסורים משום חלב, וצריך לשרש אחריהם, וכ"כ ביש"ש פרק גיד הנשה סי' ט'.

(י) **חוטי הכליות**, וז"ל הגמ' חולין צ"ג ע"א ודכיליתא משום תרבא. ובטור סי' ס"ד כתב הכוליא וכו' והחוטין שבה אסורים ואין חייבין עליהם, וכן הוא בשו"ע סי' ס"ד סעי' י"ב.

וכתב במדרכי פניה"ג סי' תר"ס וז"ל וגבי כוליא גזרו על החוטין לחטט אחריהם יותר מבלבון כוליא. דאמרינן לעיל חוטי כוליא אסורין ואין חייבין עליהם, ולבון כוליא מותר עכ"ל, ובתוס' דף צ"ב ע"ב כתבו סתם על חוטין שבחלב כן, ולא רק על חוטין שבכוליא.

וכתב בנחל אשכול סי' כ"ה ס"ק י"ד דהחוטין שבכוליא הם החוטין שבקרום התחתון המונח על הכליות שקרום זה אסור מדרבנן, אבל בכוליא עצמה לא נמצא חוטי חלב חוץ מלבון שבה.

(יא) **ועכשין** נבאר חוטי דם, הנה בגמ' צ"ג ע"א נזכרו שני מקומות שיש בהם חוטי דם, וז"ל הגמ' חמשא חוטין הוי וכו' תרי משום דמא וכו' דידא ודלועא משום דמא. (ופירש"י דידא שביד ודלועא שבבלי, וחוטין דקין הוא דקחשיב ומשו"ה לא תני מזרקי צוואר שאף הם משום דם) ואמר ר"א אמר ר"י אמר שמואל חוטין שביד אסורין וכו' (ופירש"י חוטין שאנו נוטלין מן הכתף).

ובטור סי' ס"ה כתב וז"ל יש חוטין שאסורין משום דם שבהם כגון שביד ושבתף, וכתב ע"ז הב"י דמלשון רש"י משמע לכאורה דחוטין שביד היינו חוטין שבכתף, אבל מדברי הטור משמע דהן תרי גוונא חוטי חד ביד וחד בכתף, וכ"כ בסדר הניקור לבעהע"ט שצריך לנקר חוטין מהכתף וחוטין אחרים מהיד, וכן הביא רביה ממשי"כ הרשב"א בשם הראב"ד דחוטין שבכתף בכלל ידא הם, וכיים דאפשר שלזה כיון רש"י, וכתב בש"ג סי' ס"ה אות א' דמה שאמר הב"י אפשר שלזה כיון רש"י, הוא ממה שפירש"י גבי חוטין שביד שאנו נוטלין מן הכתף, דפתח ביד וסיים בכתף, ולכך מפרש הב"י דרש"י סבר כדעת הראב"ד דחוטין שבכתף שאנו נוטלין אין להקשות היכא כתיבא **לבגמ'**, לז"א דבכלל חוטין שביד גינהו, אבל הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א הל' י"ג כתב חוטי היד כלישנא דגמ' ולא הביא חוטי הכתף. **ובשו"ע** סי' ס"ה סעי' א' כתב שצריך להתקן חוטין שביד ושבתף, וכ' בש"ג שם וז"ל דאין זה תמוה שהקצבים שלנו אינם נוטלין אלא חוטין שבכתף ולא שביד כלל, די"ל דחוטי היד הם הולכין ומתפשטין מן היד לזרוע, וכיון שחותכין בין קשר היד לקשר הזרוע שוב אין צריכים ליטלם, כדלקמן בסמוך דכל אלו החוטין שהם משום דם אם חתכן ומלחן שפיר דמי וכן אמרו לי הקצבים שבחתוכת היד מן הזרוע זב דרך שם דם חוטי היד, וכן הסכמתי בתשו' שכתבתי על זה (והוא בשו"ת אוהל יוסף חיו"ד סי' ט"ז), ומה שמנקרין חוטי הכתף בבהמה גסה היינו משום שהן גסין ועבים והדם נקשר בתוכם, אבל בגדיים וטלאים שחוטי הכתף הם דקים גוהגין

לתחוב הסכין בלבד תחת הזרוע ולא לנטלם, דכיון שהם דקין אין צריך לנטלם אלא חתיכה בלבד, ואע"ג שחותך הוא מצד אחד דהיינו בין פרק ראשון לשני, מהיות טוב חותכין אותו ג"כ מצד אחר כדי שיוזב הדם משני צדדין וכן אמרו לי הקצבים, עכ"ל, ומדבריו נראה דכיון שהם חוטין דקין סגי בחתיכת היד מן הזרוע, וויק מטעם מהיות טוב כתב דנוהגים לתחוב הסכין תחת הזרוע.

ואף שכתב, האורחות חיים והובא בב"י סי' ס"ה דלא סגי בפירוק האבר זה ממנה, כי כשמתפשטים בתוך האבר הם מתרככים עם ליחות הבשר ושם הדם רבה, משמע דלא מהני בחוטי דם בחתיכת אבר אחד מהשני, י"ל דהיינו רק בבהמה גסה שהחוטין עבים אבל בדקין סגי בחתיכת היד מהזרוע כמו"ש הש"ג שהבאתי, וכ"כ בס"ק י"ב על מש"כ השו"ע בסי' ס"ה סעיף ב' דיתוך הבשר והעצם לשנים כתב וז"ל חוטין אלו בחוטי היד היינו כשאין חותכין היד מן הזרוע אבל כשחותכין היד מן הזרוע שוב אין צריכין לחתוך לא הבשר ולא העצם :

(יב) והנה בגמ' מנו בין חוטי דם דלועא ופירש"י חוטין שבלחי, וז"ל הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א יש חוטין שאסורין משום דם וכו' ושבלחי התחתון שבצד הלשון מכאן ומכאן, וכן הוא בשו"ע סי' ס"ה סעי' א', וכתב ע"ז בשלחן גבוה סק"ב וז"ל ושבלחי התחתון וכו' זה לשון הרמב"ם ודייק מהא דאמרינן בפ' הזרוע והלחיים דף קל"ג ע"א אר"ה אמר רב חוטין שבלחי אסורין, וכל כהן שאינו יודע ליטלן אין נותנין לו ממנה (ופירש רש"י חוטין שבלחי אסורין משום דם), וממה שאמר וכל כהן שאינו יודע ליטלן אין נותנים לו ממנה, משמע שבלחי התחתון קאמר שהוא מתנת כהונה ולא לחי העליון :

ובדרכ"ת סי' ס"ה סק"ד הביא בשם קונטרס הסמ"ע שכתב באזהרה ד' שנכשלין העולם במה שאינם נוהגים בניקור הלחיים (והביאו הלח"פ סק"א) והביא בשם זבח שמואל דבהרבה מקומות אין נוהגים ליטול הגידים של הלחיים והנה להם לישראל וכו' :

ובטהרות אהרן סק"ב כתב דצריך ליטלן ואין להקל בזה, ואין חילוק בין בהמה גסה לדקה ודלא כיש מי שאומר דדוקא בהמה דקה כשמכשלין או צולין הראש כשהוא שלם או צריך לחתוך או ליטול הגידין, אבל בבהמה גסה כיון דמנתח הראש לנתחין דהגידין נחתכין ממילא סגי בהכי, דלכתחילה אין לסמוך על זה, דאף בבהמה גסה כשחותך הראש דחתיכות יש לחוש שמא אינו חותך לתוך החוט דק סמוך לו ונשאר החוט שלם וסיים לכן הרוצה לצאת י"ח יחתכם יפה או ינטלם הן בדקה הן בגסה : **(יג) כתב** הרא"ש בפגיח"נ סי' ח' דחוטין שבלשון הן בכלל דלועא, כי הלשון בכלל הלחיים במתנות כהונה, וכ"כ הרשב"א והר"ן בשם

הראב"ד דחוטי הלשון הן בכלל הלחיים וצריך לחתכן או לנטלן, אבל הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א כשהזכיר כל החוטין שאסורים משום דם לא הזכיר כלל חוטי הלשון, ובטור סי' ס"ה הביא ג"כ חוטי הלשון, וכתב שם הב"י שבגמ' לא הוזכרו, אלא שהרשב"א והר"ן הביאו בשם הראב"ד דהם בכלל דלועא, (ועיי' בדברי חמודות פגיה"נ אות ל"ו שתמה על הב"י שלא הביא כן גם בשם הרא"ש)

והנה לפי מה שביארנו דחוטי הלשון הם בכלל דלועא, משמע שהם תרי גווני חוטין כמוש"כ הב"י בסי' ס"ה גבי חוטי הכתף, דמדקאמר הראב"ד דחוטי הכתף הם בכלל דירא משמע שהם תרי גווני חוטי, א"כ צריך לחתוך חוטי הלחיים וגם חוטי הלשון, וכן משמע מלשון הראב"ד שהביא הב"י דחוטין שבלשון הם בכלל דלועא, וצריך לחתכן או לנטלן, וכן בשו"ע סי' ס"ה סעי' א' כתב דחוטי הלחי וחוטי הלשון צריכים חתיכה, משמע דלא סגי בחתיכת הלחיים וצריך לחתוך גם בחוטי הלשון. **ובשו"ת** מים רבים חיו"ד סי' ד' האריך שם על מנהג עיר אחת שלא היו חותכים החוטין שבלשון שאסורים משום דם, והביא שם מדברי הכנה"ג בהגהות ב"י אות ה' שכתב שם וז"ל וכמדומה שבקושטאנטינה אינם נוטלין חוטי הלשון, ואיני יודע למה ושוב מצאתי בספר הזכרונות מתרעם על זה, ומסיים שם דצריכים ליטול חוטי הלשון, ועכ"פ לחתוך אותם ובלי חתיכה ומליחה אסור לבשלם.

וכן בשו"ת נחלת שבעה סי' מ"א ובסי' מ"ד האריך שם בדין חוטי הלשון וכתב דאין מה להסתפק בזה והוא דבד מבורר בגמ' ובראשונים דחוטי הלשון אסורים משום דם, וכתב שבק"ק פיורדא מעולם אין מוכרין לשון שם אלא שהקצב חותך הלשון לחתיכות קטנות וחותר החוטין דאז מהני, כמבואר בגמ' חולין דף קל"ג דאי מחתך ומלח להו מידב דייב, אבל כשקונים לשון שלם ודאי מנקרין החוטין, ומקום שיש מנהג שלא לנקר צריך לבטל המנהג, ובבית לחם יהודא סק"א הביא דברי הכנה"ג והנ"ש הנ"ל וסיים יזכן המנהג במדינתנו ליטול חוטי הלשון.

וכתב הבעהע"ט בסי' ס"ה דמחתך בסכין תחת שורש הלשון ומוציא ממנו חוטי של דם, וכתב על זה בטהרות אהרן סי' ב' שלא נמצא בלשון שום חוט כי אם בשני צידי הלשון, וגם בעהע"ט כיון על אותן חוטין אלא שהזכיר רק צד אחד, וכן כתבו שאר ספ"ג עיי' בצל"ד סי' א' אות ד' ובזבח שמואל דף ב' ובעקבה"י סי' ג' אות ב'.

ומה שכתבו ספ"ג דצריך ליטול חוטי הלשון זה לפי מנהגם שבכל חוטי דם נוהגים בחו"ל לכתחילה לנטלן, אכל לפי המנהג דפה שנוהגין בכל חוטי דם רק בחתיכה ומליחה כמו שאבאר לקמן באות ט"ו, גם בחוטי הלשון סגי בחתיכה ומליחה.

ובסדר ניקור למהר"ו כתב שלא דאח משום טבח שמנקרין שם. רק שהטבחין חותכין אותו בשר שתחת הלשון, וכן כתב בש"ג סי' ס"ה סק"ג דמנהג הקצבים לחתוך דק חתך אחד תחת הלשון ולא ליטול מפני דקותו, (ועיי' בשו"ת זרע אמת חלק ב' סי' כ' שכתב דגם אותן מקומות שנהגו שלא לנקר הלשון יש להם על מה שיסמכו שכן משמע דעת הרמב"ם והובא דגוריו בדרכ"ת סי' ס"ה סק"ה).

וכתבו ספ"ג דנוהגין לחתוך משני צירי הלשון שני עצמות שקורין טריפינע ביינראלך וגם נוהגין לחתוך כיסוי הגרגרת שנקרא צעפיל, מפני שהוא תמיד מלא ליחות ואסור משום מיאוס, ועוד טעם משום שיש לו ראש ואין הדם יכול לצאת לא ע"י מליחה ולא ע"י הרחה.

יד) חוטי הצואר, כתב רש"י בדף צ"ג ע"ב בד"ה מזרקי חוטי הצואר וירידין, אבל הבי' בסי' ס"ה (בסדר הניקור של בעה"ע"ס שכתב ויורד משם לגרגרת למקום שחיטה ומוציא ב' גידים מצד זה סמוך לבשר וכו') אחר שהביא פירש"י על מזרקי כתב שם וז"ל, משמע לי שהן חוטין אחרים זולת הורידין דאמרו שצריך לחתכן בשעת שחיטה כמו שנתבאר בסי' כ"ב, דהנהו כיון שחתכן בשעת שחיטה אינו צריך להסירם עכ"ל הבי'.

ובשו"ע סי' ס"ה סעי' א, כתב חוטין שבצואר אסורין משום דם, וכתב בש"ג סי' ס"ה סק"ד דהב"י כתב דהם שני מיני חוטין, ובחוטי צואר אין צריך חתיכה לצלי כמוש"כ השו"ע בסעי' א, דלצלי אין צריך חתיכה, אבל בוורידין כתב הבי' גסי' כ"ב דבעוף צריך לשחוט הורידין ואם לא עשה כן לא יצלנו שלם, ואם צלאו שלם ישליך הורידין ויחתוך סביביו כדי נטילה וכו' משמע דהני חוטין לאו וורידין נינהו, וכן כתב הכנה"ג בסי' ס"ה בהגהות ב"י אות ו' בשם הפרישה וז"ל ג"ל שיש לחלק בין וורידין לחוטין שהחוטין דקין ונורא שאיב כל דם שבתוכן וכו', משא"כ בוורידין שהם עבים ואין כח באור להוציא כל דמו, ומסיים שם לענין מעשה בבהמה גסה שהוורידין הם עבין והדם נקרב בתוכו כבר נהגו הקצבים להסירם בשעת השחיטה, ובבהמה דקה בחתיכת הראש מן הצואר שותת הדם שבתוכם דכיון שהן דקין אין הדם נקרב בתוכו כבהמה גסה, וכן בסק"ה כתב לענין חוטי הצואר וז"ל ולא נהגו כן במקמינו ליטול שום חוט מן הצואר דהני ע"י חתיכת הראש הדם זב ויוצא עכ"ל, ובדרכ"ת סי' ס"ה סק"ז כתב דכל ספ"ג כתבו שהמנהג לנקר החוטין שבצואר אף אם חתך כל הראש.

טו) והנה כל אלו החוטין שביארנו עד כאן נזכרו בגמ', או דהם בכלל אותם שנזכרו בגמ', ואסורים משום חוטי דם וצריכים חתיכה ומליחה, ובאמת יש בבהמה עוד הרבה חוטי דם חוץ מחוטי דידא ודלועא שנזכרו בגמ', ויש מחלוקת בין הראשונים מה הרין בשאר החוטין, שיטת

הראב"ד הוא דגם בשאר חוטין הדין כמו בחוטי דידא ודלוצא, ומה שלא נזכרו בגמ' שאר החוטין הוא משום דבגמ' מיירי דחתך את הוורידין, וקמ"ל לרבנות דאפילו דידא ודלוצא דסמיכו לוורידין ג"כ צריכין חתיכה ומליחה ולא סגי בחתיכת הוורידין.

והרשב"א ור"ן דחו דבריה, ושיטת הרשב"א ור"ן הוא דבלא חתך הוורידין כל החוטין אסורין וצריכין חתיכה ומליחה, והגמ' מיירי היכא דחתך הוורידין דשאר חוטין סגי בחתיכת הוורידין, ומה שנמצא בהן דם לאחר מכאן כתב הרשב"א דשמא שומן בעלמא הוא, או שמא לא הניחו למצות יפה, אבל דידא ודלוצא צריך חתיכה ומליחה ואין דמם יוצא בחתיכת הוורידין וכן פסק הטור בסי' ס"ה, וכתב הב"י שם שכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א שכל שאר חוטין חוץ מאותם שהזכיר שם הרמב"ם הרי הם כבשר ואין צריכים חתיכה ומליחה.

והנה הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א הל' י"ג הוסיף עוד חוטין שלא נזכרו בגמ' והביאם הטור בסי' ס"ה והן חוטי הלב וחוטי הדקין שאסורים משום דם, וכתב הה"מ דמה שכתב הרמב"ם שאר החוטין שלא נזכרו בגמ' הוא מפני שסובר דלאו דוקא הני שהזכירו בגמ' אלא אפילו הני דסמיכו לבית השחיטה צריכים חתיכה ומליחה (ובב"י סי' ס"ה שהבאתי לעיל כתב דשיטת הרמב"ם הוא כהרשב"א ור"ן), ובב"י סי' ס"ה כתב דאלו החוטין לא נזכרו בגמ' ומדינא דגמ' אינם צריכים חתיכה, ובטו"ז סי' ס"ה סק"ב כתב דגם הרמב"ם לא הצריך חתיכה לאותם חוטין רק דבא לאשמעינן דיש בהם דם וצריכים מליחה, ובא הרמב"ם להוציא בני מעים שכתב שם אח"כ דאין מחזיקין בהם דם ומותרים בלי מליחה, אבל בב"ח כתב דלהרמב"ם חוטי הלב והדקין הן בכלל חוטי העוקץ, וגם הם אסורים מדינא דגמ'.

והנה על מה שכתב הרמב"ם דחוטי הדקין אסורים משום דם כתב הה"מ שם וז"ל כ"כ הגאונים עד שיש מהם מי שאסר חלב הדקין דהיינו הכנתא לקדרה מפני ריבוי החוטין שיש בהם דם, וכתב הרשב"א ועכשיו נהגו בהם היתר, והבקי בחוטין אלו שולפן היטב עד שלא ישאר אחד מהם וזה דעת רבינו עכ"ל הח"מ, וכ"כ המחבר ביו"ד סוף סי' ע"ה דאותם חוטין של דם כשאדם בקי בהם מוחזקין ונפשלים היטב עד שלא ישאר אחד מהם.

וכתב בשלחן גבוה סי' ע"ה ס"ק כ"א דאע"ג דבחוטין דם סגי בחתיכה ומליחה ואי"צ להוציאן ולנקרן, שאני הכא דמתוך שהם רבים לא סגי להו בחתיכה, דשמא נשאר אחד מהם שלא נחתך וע"כ צריך להפשילן ר"ל לסלקן לגמרי (ועיי' מש"כ הב"י ביו"ד סוף סי' ע"ה)

ובדרכ"ת סי' ס"ה סק"ט הביא בשם ספר יד אברתם דמש"כ המחבר דסגי בחתיכה ומליחה לא קאי על חוטי הדקין דהני צריך ליטלם

כולן, ובסי' ע"ה ס"ק מ"ו כתב זמ"מ אם שכח ולא הוציאם מותר בדיעבד, ולא גרע משאר חוטי דם דשרי בדיעבד אם מלחם בלא חתיכה.
ויש עוד חוטין שלא נזכרו בגמ' ואסורים משום דם, ברמ"א סי' ס"ה סעי' א' כתב וז"ל ונוהגים להסיר ג"כ ג' חוטי אורך אצל החזה מבפנים (א"ה הארוך), ובדרכ"ת סק"י הביא בשם ס' רמח קרני שיש ס"ס בלשון הרמ"א וצ"ל ב' חוטי אורך, כי לא נמצא ג' אלא ב' חוטין ובאים משורש אחד.

וכתב בס"א סק"ד שאותו חוט החזה כפול הוא ושניהם הם נראין כאחד, ומי שאינו יודע מזה יכול לבוא לידי נכשול כשיתחוב חטכין לנקר החוט הכפול, ויזדמן לידו שיתחוב בינו לבינו כשיתחבול החוט ונשאר חוט אחד תוך הבשר והוא לא ידע.

וברמ"א הביא ג"כ שצריך ליטול החוטין שאחורי האזניים (סדר הניקור וארוך), וסיים דאינו אלא חומרא בעלמא, (ועיי"ש בט"ז סק"א מש"כ בזה), ובסדר הניקור של בעהע"ט כתב וז"ל ונטול הלב ומחתך האזניים ומשליכן, וקורעו ומוציא דמו, וכתב ע"ז הב"י דלא נזכר זה לא בגמ' ולא בדברי הפוסקים, וזולת הרוקח שכתב הותך עוקץ הלב ואזני הלב שבהם חוטים מלאים דם, ובזבחי רצון תמה דלמה ישליכם הרי כיון זחתך בהן שפיר דמי.

וכתב ברמ"א בסי' ע"ב סעי' ב' דנוהגים לכתחילה לחתוך ערלת הלב, וסיים דאינו אלא חומרא וזהירות בעלמא, וכתב הש"ך בס"ק י"ד ע"ז בשם הרקנט"י פ' לך לך בעבור כי הברית הוא דוגמת הלב לכן חותכים גם חידוד הלב בראשיתו להעביר משם כוחות הטומאה וזה ומלחם את ערלת לבבכם, ובדרכ"ת ס"ק כ"ד כתב דלפי הטעם בחיתוך ערלת הלב שלא יתעבב פליטת הדם הוי הקפדה לכתחילה רק קודם מליחה, אבל לאחר המליחה אם לא חתכו שוב אין תועלת בחיתוך ערלתו, והביא שם בשם ס' מזמור לדוד דמ"מ אם לא חתך קודם בישול יחתוך אחר כן מטעם הרקנט"י כדי להעביר כוחות הטומאה, וכתב עוד דלפי טעם האו"ה צריך לחתוך ערלת הלב עד שיגיע לבית חללו, וכן מבואר במהרש"ל בהגהותיו לאו"ה שכתב שצריך לחתוך ערלת הלב כדי שיהא פתוח מכל צד.

בד"מ סי' ס"ה אות כ' הביא בשם או"ה הארוך דנהגו להסיר העינוניתא דורדא ולהשליכה שלא לאכלה משום דמאוס, או דמטמטם הלב, וכן הגיה ברמ"א סי' ס"ה סעי' ד' דנהגו להסיר לעינוניתא דורדא ולהשליכה ואין איסור בדבר עכ"ל.

והנה בב"י סוף סי' ס"ה כתב וז"ל ודע דברוקח מצאתי עוד חומרות וזולת מה שהחמיר הבעהע"ט שכתב דבינו ואלו הם, אצבעות ידים ורגלים יחתוך ויוציא החוטין שבהם שהם מלאים דם, ויטול החוטין שבריא,ה,

והריאה יבקע בכל סמפון וסמפון וסיים שם ואיני יודע שורש לדבריו, וכתב שם בדרכי משה אות כ"ב דבדיעבד אין לחוש.

וכתב ברמ"א סי' ס"ה סעי' ד' דנהיגו לחתוך בין הפרסות של רגלי הבהמה ולהסיר משם בשר לבן [ונקרא בל"א גייץ ט"א סי' כ"א] ודק משום מיאוס, ואם לא עשה כן אין לחוש.

ין השו"ע בסי' ע"ב סעי' ד' הריאה אינה צריכה חיתוך, אבל נהגו לקרעה ולפתוח הקניקנות הגדולים שלה ומנהג יפה הוא ועיי"ש סק"כ דאם בשלוה בלא קריעה מותר בדיעבד, ובדרכ"ט סי' מ"ב הביא בשם חמודי דניאל הל' מליחה אות ל"ה דה"ה אותו שומן היורד בין הערוגות שקורין יאצני"ק שיש בו קנים חלולים לבנים, צריך לפתחם קודם מליחה ולמלוח גם בפנים.

והנה (טו) מדינא דגמ' חוטי דם סגי בחתיכה ומליחה וא"צ לנוטלם, כמבואר בחולין דף צ"ג ע"א חתכיה ומליחה אפילו לקדירה נמי שפיר דמי, ומשמע דסגי בחתיכה אפילו לכתחילה מדהשיב לו רבא דאפילו לקדירה שפיר דמי, היינו שיכול לכתחילה לבשלו בקדירה בחתיכה ומליחה, ולא אמר דצריך לכתחילה להוציא החוטין אם רוצה לבשלן בקדירה, וכן לקמן בגמ' קאמר נפק"מ דהני דמשום דמא אם מחתך להו ומלח להו שפיר דמי ולא אמרה הגמ' אי חתכיה בדיעבד רק אי מחתך דמשמע אפילו לכתחילה, וכן ברי"ף וברא"ש ובטור סי' ס"ה כתבו בחוטי דם רק דצריך חתיכה ומליחה, וכן המחבר בסי' ס"ה סעי' א' כתב בחוטי דם דמליחה לא מהני בהו אם לא שיחתכן תחילה, ולא הזכיר דלכתחילה צריך לנוטלם.

והר"ן הביא בשם הראב"ד דצריך לאותיבו חתיכה לתחת, וכן הגיה הרמ"א בסי' ס"ה סעי' א' וחתוך לתחת, וכתב ע"ז הדרכ"ט בסי' ס"ה ס"ק י"ז בשם ספר שירי ברכה אות א' דהפירוש הוא שצריך שיניח מקום החתך למטה כדי שיוזב הדם, וכן מפורש בהדיה בריטב"א על חולין דף צ"ג ע"ב וז"ל ובשעת המליחה יתן החתוך למטה בירידה וכן הדם יוצא יפה עכ"ל (ועיי' בדברי חמודות פניה"ג סי' ז' אות כ"ג מה שכתב בשם הטור)

עוד כתב הר"ן בשם הראב"ד דכל החוטין שצריכין חתיכה לא יסמוך על חתיכת בשר לבד, כי פעמים שהחוטין סמוכים אל העצם הרבה וגדבקים בו ואם חתך הבשר לבד שמא עדיין החוטין קיימין, אלא יחתוך הבשר והעצם לשנים, ואז יחתוך החוטין ונעשה פתח ליציאת הדם וכ"כ הרשב"א ז"ל, וכן פסק בשו"ע סי' ס"ה סעי' ב' דלא יסמוך על חתיכת הבשר אלא יחתוך הבשר והעצם לשנים, וכתב ע"ז הש"ג ס"ק י"ב דהא דלא מהני חתיכת הבשר בלבד היינו דוקא בחותך הבשר לאורך העצם, אבל כשחותך הבשר לרוחב העצם סמוך לעצם ממש שוב אין צריך שיחתוך גם העצם.

והנה כל זה לדעת הגמרא והפוסקים דחוטין דם סגי בחתיכה ומליחה ואפי' לכתחילה, אבל הדרכי משה בס"י ס"ה אות ז' כתב וז"ל ובאו"ה הארוך כלל כ"א משמע דלכתחילה אל יסמוך על החתיכה אלא צריך ליטלם משם, אבל בדיעבד יש לסמוך על החתיכה כאילו הוסרו משם לגמרי, וכ"כ הא"ז אם לא הסירו גידי הצואר כמו שרגילין מותר בדיעבד אם נחתכו עכ"ל. **וכן** ביש"ש פגיה"נ סי' ו' הניא בשם מהר"א בשערים וז"ל המנהג הוא לנקר וליטול כל הגידין האסורים אף משום דם ואפי' לצליה, ובדיעבד אם לא נטלו או לא נחתכו בצליה או במליחה נוטלין הגידין ואח"כ קולפין מיד סביבותיו ומשליכין אותו והשאר מותר, וכ"ש לקדירה שמנקרין ואין סומכין על חתיכה ומליחה, אעפ"י דסגי בחתיכה ומליחה לכו"ע מ"מ מנהג הניקור עוקר ה"ל כה, בפרט למ"ש הראב"ד שכל החוטין שצריכים חתיכה ומליחה הרוצה לצאת ידי חתיכה לא יסמוך על חתיכת הבשר בלבד, כי פעמים שחוטין סמוכים אל העצם הרבה וכו', ע"כ נראה שמנהג יפה לנקרו עד שימצאם ויטול עכ"ל לשון היש"ש, וכן בסדר הניקור של בעה"ע ש הביא הטור בס"י ס"ה כתב שם שצריכים ליטול כל חוטין דם.

והנה פה בירושלם נהגו רק לחתוך בחוטין דם, ולא נהגו ליטול כל החוטין, ונראה שהטעם הוא דמכוגית הגמ' שהבאתי לעיל וכן מכל הראשונים נראה דאפי' לכתחילה סגי בחתיכה, ולא הזכירו כלל דלכתחילה צריכין לנוטלין. **וה"פ** הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א הל' יוד יש בגוף הבהמה חוטין וקרומין שהן אסורין מהם משום חלב ומהם משום דם, וכל חוט או קרום שאסור משום כל דם לא תאכלו צריך לנוטלין ואח"כ ימלח ויבשל הבשר כמו שאמרנו, ואם חתכו ומלחו אינו צריך לנטלו עכ"ל, וראיתי בכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ה סעי' י"א שהקשה שם על השלטי גבורים שכתב דשיטת הרמב"ם הוא דחוטין דם גם לצלי בעי חתיכה, והקשה דברמב"ם פ"ז מהל' מאכ"א הל' יוד מפורש דלצלי אין צריך חתיכה וכמו"ש הה"מ שם, וכתב דיש ליישב בדוחק דהשלטי גבורים למד בשיטת הרמב"ם דחוטין דם לקדירה לכתחילה צריך לנוטלין ובדיעבד סגי בחתיכה ומליחה ולצלי א"צ לנוטלין ואפי' לכתחילה סגי בחתיכה, ואח"ז מביא שם בשם דמש"א דגורס בהרמב"ם וכן לצלי, וסיים דאפשר דגם השלטי גבורים היה לו כן הגי' בהרמב"ם.

מבואר דלמד בשיטת הרמב"ם דלכתחילה צריך ליטול החוטין דם, ורק בדיעבד סגי בחתיכה ומליחה, הן אמת שכן משמע לשון הרמב"ם, אבל מהדרכי משה וכן מהיש"ש שהביאו כן בשם מהר"א ולא הביאו כלל כן בשם הרמב"ם משמע דס"ל דלהרמב"ם סגי לכתחילה בחתיכה, וכן משמע מדברי הרמב"ם בהל' י"ד שכתב שם ולא יבשלם עד שיקלוף או עד שיחתוך כמו שביארנו עכ"ל משמע דגם לכתחילה סגי בחתיכה, וכן מצאתי בס' האורה המיוחס לרש"י סוף סי' ק"ח וז"ל ואותן שאסורין משום דם חותך

אותן ומולח אותן ואפילו לקדרה שפיר דמי ומותר עכ"ל, מבואר בהדיא דמותר אף לכתחילה בחתיכה ומליחה.

ובב"י בסי' ס"ה בד"ה הנקור את הבשר כתב שם וז"ל ודברי המחבר בזה בשלא הפריך הראש מן הגוף הוא דאל"כ לא היה צריך להוציא שום חוטין כלל משם, דכיון שהפריך הראש מן הגוף כבר כל החוטין ששם נחתכו ושוב אין צריך להסירן עכ"ל, מבואר דטבר הב"י דאפילו לכתחילה א"צ ליטול החוטין ודי בחתיכה (ועיי"ש בפרישה אות ל' מה שתמה על דברי הב"י), וכן בשו"ע סי' ס"ה כתב בחוטי דם דמליחה לא מהני בהו אם לא שיחתכט תחילה ואח"כ ימלחם עכ"ל, וגם הרמ"א לא הגיה כלום ע"ז דלכתחילה צריך לנטלם כמוש"כ בד"מ, ואף שברמ"א כתב כמה פעמים לשון נטילה בחוטין אבל מ"מ לא הגיה בהדיא הרמ"א על המחבר להצריך לכתחילה נטילה ולא חתיכה, ובזבחי רצון בדיני ניקור הקשה על מה שכתב הרוקח דחותך עוקץ הלב וישליכן הרי כיון דחותך בהן שפיר דמי, נראה ג"כ דסובר דלכתחילה סגי בחתיכה ומליחה.

מבואר מכל הפוסקים הנ"ל דחוטי דם סגי לכתחילה בחתיכה ואין צריכין לנטלן וכמו שכתב היש"ש שהבאתי דמדינא סגי לכו"ע בחתיכה ורק מטעם מנהג הניקור צריך ליטלן, וגם הדרכי משה כתב רק דלכתחילה אין לסמוך על החתיכה ולא כתב לאסור לכתחילה בחתיכה.

והנה אף שהאשכנזים בחו"ל נוהגים ליטול חוטי דם כמש"כ הדרכי משה ואין סומכים על החתיכה ומליחה, מ"מ מנהג האשכנזים פה להתיר חוטי דם בחתיכה ומליחה, לפי שהישוב דפה היה מקודם מהספרדים והשחיטה היתה תחת ידם והם נהגו לחתוך החוטי דם ולא ליטלן, ולכן גם אח"כ כשנתיסדה השחיטה האשכנזית החליטו הרבנים הגאונים מהר"ל דיסקין ורש"ס וצ"ל שלא לשנות ממנהג הספרדים, כיון שמה שנוהגין ליטול חוטי דם בחו"ל הוא רק מטעם חומרא, ולא רצו לשנות כדי שלא להוציא לעז על הראשונים, וכמו שכתב הכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ד סעי' מ' דבאיסור דרבנן אין לשנות ממנהג אפילו אם נהגו להקל כדי שלא להוציא לעז על הראשונים שאכלו איסור, וכן בפר"ח סי' ס"ד סעי' כ"ב ביו"ד כתב דהיכא דאסור רק ממנהג אין לבטל היכא שנהגו להתיר (ועיי"ש מש"כ בארוכה במבוא ובהשתלשלות סדר הניקור דפה ירושלם).

ובבהמה דקה בודאי יש להתיר לכתחילה בחתיכה כמש"כ הש"ג סי' ס"ה סק"א שהבאתי לעיל דחוטי היד והכתף בבהמה דקה כיון שהחוטין הם דקין משו"ה סגי בחתיכה ומליחה, וכתב שם דאפילו בחתיכת יד מהזורע מהני, וגם בבהמה גסה כתב שם דחוטי היד סגי בחתיכה ומליחה, ורק חוט הכתף כיון שהוא עב צריך ליטול, וכ"כ הש"ג בסי' ס"ה סק"ג דמנהג

הקצבים שלנו לחתוך חתך אחז' תחת הלשון ולא ליטלם מפני דקותן, מבואר
דבחוטין דקין סגי בחתיכה ומליחה וא"צ ליטלן.

(י) **והנה** לפי המבואר בט"ז סי' ס"ט ס"ק ל"ג בשם או"ה דבשר ששהה
ג' ימים בלא מליחה אם נקרו מחוטי דם סגי בהעברה בעלמא
בדיעבר, אבל אם לא נקרו מחוטי דם צריך שריה היטב (ועיי"ש במשב"ז
ובש"ך ס"ק נ"ג ובשפתי דעת), ופשוט הטעם דבגידין צריך שריה ולא סגי
בהדחה הוא משום דהא דצריך הדחה הוא כדי שיתרכך הבשר ולא יתייבש
הדם, ובגידין בהדחה בעלמא לא נתרכך עד שישרה במים ואז מהני שלא
יהיה עליו דין בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה, והרבה פעמים נשתייר
הבשר לאחר ג' ימים, והקצבים אינם עושים רק העברה בעלמא דבשריה
היטב מתקלקל הבשר, א"כ איך סומכים פה בחוטי דם בחתיכה, דזה מהני
רק אם תיכף מולחין את הבשר אז הוא מוציא את הדם כיון שנחתך הגיד,
אבל אם משהא את הבשר שלשה ימים אחרי החתיכה או לא מהני מליחה
דהם נתיבש בתוך הגידין, והוחה שעשו בתוך ג' ימים לא מהני לגידים
אפי' היכא דחתיכה דהעברה במים בלבד אינו מרככת את הגיד והדם שבתוכו
נתיבש, וא"כ צריך להוציא החוטי דם ולא סגי בחתיכה ומליחה, אך בדרכ"ת
סי' ס"ט ס"ק רל"ח הביא בשם שו"ת צמח צדק החדש פסקים ס"ק י'
שהביא שם תשו' בשם הגאון מורינו הרב שאול אבד"ק אמשטרדם ומשמע
שם מדבריו דאפי' לא נטל הגידין רק חתכן נמי סגי בהדחה בעלמא לאחר
ג' ימים והוא כניקור חוטי הדם, ובשפ"ד ס"ק נ"ג הביא בשם מ"ב
להתיר בדיעבד בהדחה בעלמא אפי' לא ניקר חוטי דם (ועיי' באריכות בזה
בדרכ"ת סי' ס"ט ס"ק רל"ה, רל"ז, רל"ח).

וצריך להזהיר אותם הקונים הכתף והיד מעגל קטן, וכך מבשלים אותו שלם
ואחר הבישול חותכים אותו לחתיכות, שיחתכו קודם המליחה החוטי
דם ויחתכו הבשר עם העצם כמבואר בשו"ע סי' ס"ה (ועיי' בש"ג אם חותכין
הבשר לרוחב א"צ לחתוך העצם), והוא חשש איסור דאורייתא לפי מה
שהבאתי באות א' בשם הרמב"ם בפ"ו מהל' מאכ"א הל' ט"ו, ועכ"פ הוא
איסור דרבנן לדברי הכל, ואפילו אם נוטלין העצם מהכתף והיד יכול להיות
שנשאר החוט שלם, לכן צריך להזהר בזה לחתוך ברוחב חבשר באופן
שיחתוך החוטין.

קרומים

(א) **דיני** הקרומים, וז"ל הגמ' בחולין צ"ג ע"א אר"כ ואיתימא ר"י חמשא
קרמי הוה תלתא משום תרבא ותרי משום דמא, דטחלי ודכפלי
ודכולייתא משום תרבא, דביעי ורמוקרא משום דמא, ודיני הקרומים הם כדיני

החוטין, ומי שסובר דחוטין הם דאורייתא גם קרומים הם דאורייתא (ועיי' בביתא אדם כלל כ"ח אות כ"א תשו' ל"ה), ומי שסובר דחוטין מדרבנן דחלב אסרה תורה ולא חוטין, קרומים נמי הוה מדרבנן מטעם זה, דחלב אסרה תורה ולא קרומים, וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א הל' ט"ז שכלל שם חוטין וקרומים בחד דינא, אך לא כל הקרומים שוים בדינם, דיש קרומים שחייבים עליהם כרת ג"כ אם אכל כזית, ויש קרומים שאסורים דק מדרבנן.

ב) קרום הטחול מבואר בנמ' דכנגד הדר חייבין עליו כרת וז"ל הגמ' גופא אמר ר' המנונא תנא קרום שעל הטחול אסור ואין חייבים עליו וכו'. והתניא חייבים עליו, טחול אטחול לא קשיא הא כנגד הדר הא שלא כנגד הדר, ופירש"י שם בד"ה על הדר קרום שעל מקום עוביו עכ"ל, וכ"כ הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א הל' י"א וז"ל וקרום שעל דר הטחול חייבים עליו כרת, ועיי' בב"י סי' ס"ד שהביא בשם רבינו ירוחם דמקום הדר הוא מקום החד ודחה דבריו שט"ס הוא וכל הפוסקים כתבו דהוא צד הגס (ועיי' בפר"ח סי' ס"ד ס"ק ט"ז מה שכתב בפ"י רבינו ירוחם) וכן פסק בשו"ע סי' ס"ד סעי' י' דקרום שעל דר הטחול והוא צד הגס חייבים עליו ועיי"ש בט"ז סק"י שכתב דבכל מקום הן צד הנגלה הן צד הנסתר דהיינו במקום שדבוק לכרס חייבין עליו, והנה בכרתי סי' ס"ד ס"ק י"ג כתב וז"ל חייבין עליו היינו כשיש חלב דבוק בכזית, דקרום עצמו אינו אסור דק מחמת חלב הדבוק בו עכ"ל מבואר בדבריו דמה שחייבין כרת על קרום הטחול אינו מחמת הקרום בעצמו רק מחמת חלב הדבוק בו, ואם יש עליו כזית חלב חייב כרת, ובחכמת אדם כלל כ"ח סעי' ה' כתב וז"ל קרום שעל דר הטחול והוא על צד הגס חייבין עליו (ר"ל על החלב שעליו כרו"פ), ואמנם מלשון הגמ' והפוסקים משמע שחייבין גם על הקרום ולא ככרו"פ עכ"ל, וכן משמע מרש"י שכתב וז"ל וקרום חלב הקרב הוא עכ"ל, משמע דהקרום בעצמו אסור משום חלב.

ובר"ן כתב וז"ל וקרום שעל דר הטחול אסור וחייבין עליו משום חלב שעל הקרב השוכב עליו עכ"ל, וכתב בדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק ס"ג דמהר"ן משמע דהאיסור הוא רק משום החלב ששוכב על הקרום ולא שהקרום עצמו הוא חלב, ונראה להביא ג"כ ראיה מדברי המרדכי בפא"ט סי' תרכ"ג בתשו' ר"א לר"י שכתב וז"ל ועוד קרום שעל הטחול אמרת שעל הדר אסור וענוש כרת, ופירש"י מפני שדבוק לחלב הכרס אלמא שחלב הדבוק לכרס אסור שאפי' קרום שעל טחול אסור בגינו, ועוד אפי' אותו שאינו על הדר אסור משום הרחקה ואין חייבין עליו עכ"ל, משמע מדבריו דאיסור הדר הוא משום חלב הקרב שדבוק שם, אך י"ל דכונתו דכיון דיש שם חלב הקרב

דבוק. גם על הקרום בעצמו חייבין כרת שגם הקרום נאסר מחמתו וחייבין עליו כרת, וכונת הר"ן ג"כ י"ל דכונתו ככונת המדרכי.

אך באמת לא הבנתי איך אפשר לומר דהקרום בעצמו חייבין עליו כרת זמאיוה טעם יהיה עליו חיוב כרת, אם נימא משום דנבלע בו חלב א"כ גם על קרום הכסלים יהיה חיוב כרת, שהרי כתב רש"י בהדיא בחולין דף ח' ע"ב בד"ה מפסיק דלכך קרום הכסלים אסור דחלב נבלע בו, ו ע " כ צ"ל דהטעם הוא משום דהקרום שעל דד הטחול הוא חלב ממש, והא דאמרינן בחוטי חלב בגמ' דף צ"ג ע"ב דחלב אמר רחמנא ולא חוטין וברמב"ם פ"ו מהל' מאכ"א הל' י"ו כתב חוטין וקרומין בחד דינא דאסורים מדרבנן מטעם חלב אמר רחמנא ולא חוטין (ועיי' בבית אדם כלל כ"ח תשו' ל"ה), זה רק היכא דאסור משום שניקת החלב, אבל קרום דד הטחול הוי חלב ממש משו"ה חייבין עליו כרת וכן כתב רש"י בדף צ"ג ע"א גבי קרום הכליות בד"ה עילאה, חלב ממש שעל הכליות יש עליו קרום דק והוא חלב גמור עכ"ל משמע דהקרום של כליות חייבין עליו כרת משום שהקרום הוא חלב ממש.

שוב ראיתי בס' תפארת יעקב על חולין שהקשה קוש' זו וז"ל אי לימא שעל הדד אמאי אין חייבין עליו וכו' יש לדקדק היכא פשיטא להו להקשות אמאי אין חייבין, הא איכא למימר חדא כמו דחוטין אינו ענוש כרת דחלב אמר רחמנא ולא חוטין ה"נ י"ל חלב ולא קרום, ועוד דהא חזינן בסמוך בכוליא אף שהחלב הוא על הכליות מ"מ קרום הכוליא מותר מדאורייתא, א"כ ה"נ נהי דחלב שעל הטחול אסור, אבל קרום שעל הטחול מותר מדאורייתא, ונ"ל דודאי הפרש גדול יש בקרום הטחול שעל הדד לקרום הכוליא, דחלב שעל הכליות יש לו קרום שלו בפני עצמו ומפסיק בין החלב לקרום הכוליא, אבל קרום שעל הטחול שעל הדד אותו קרום הוא קרום החלב שעל הטחול, שאין לחלב קרום אחר רק זה והחלב אדוק בקרום הטחול לכן פשיטא לו דאסור מדאורייתא עכ"ל, אך עדיין לא מיושב הקושיא שהקשית' דמאי גרע קרום הכסלים דג"כ מונח החלב עליו ונבלע בו כמש"כ רש"י דף ח' ע"ב ומ"מ אינו אסור רק מדרבנן, ועכצ"ל כמש"כ דבטחול הקרום הוא חלב ממש ואפשר דגם כונת התפארת יעקב הוא כן.

וראיתי באו"ז פגיה"נ סי' תמ"ח וז"ל ונראה לריצב"ש דעילאה היינו קרום שעל החלב ושעל הכליות. ותתאה היינו קרום הסמוך לכליות שתחת החלב, ואע"ג דבטחול אין חילוק בין קרמא עילאה לקרמא תתאה של חלב שע"ג הדד, היינו לפי ששם חלב יותר מדי ודומה יותר מן החלב עצמו עכ"ל, מבואר בדבריו דבטחול אין נפק"מ בין קרום העליון לקרום התחתון משום דיש שם חלב יותר מדי, ולא כמש"כ התפארת יעקב, ולפי דברי האו"ז מיושב ג"כ מה שהקשית' דמ"ש קרום הטחול מקרום הכסלים

דיש לחלק כמש"כ הריצב"ש, ו ב ת ו ע פ ו ת ראם על היראים סי' קמ"ד
אות ל"ב הביא ראייה מדברי הריצב"ש דמשמע מדבריו דחייבין על הקרום
בעצמו של הטחול כרת ודלא כהכרו"פ.

והנה לשיטת הכרו"פ דעל הקרום של הטחול בעצמו בלי החלב שעליו אין
חייבין עליו ודינו כשאר קרומין שאסורים רק מדבריהם, (ועיי'
בבית אדם כלל כ"ח תשובה ל"ה שכתב דקרום הטחול בעצמו אם נמלח עם
בשר ליש אומרים סגי בקליפה ואין צריך סי', לשיטת הכרו"פ דהקרום אינו
אסור מן התורה), ו ק ש ה מסוגיא דחולין צ"ג ע"א דמקשה איני והא אמר
רב המנונא תנא קרום שעל הטחול אסור ואין חייבין עליו ה"ד אילימא שעל
הדד אמאי אין חייבין עליו אלא לאו דכולהו (ופירש"י אלא לאו דכולהו של
טחול כוליה), אמר ליה אי הניא תניא עכ"ל הגמ', ואם נימא כשיטת הכרו"פ
דקרום הטחול גופיה אינו אסור אלא מדרבנן כשאר קרומין, והא דחייבין כרת
הוא רק על החלב שעליו, א"כ מאי פריך הגמ' בפשיטות מהא דקתני קרום
שעל הטחול אסור ואין חייבין עליו, נימא דהברייתא קאי על הקרום עצמו
דאפילו במקום הדד אינו אסור אלא מדרבנן כשאר קרומין, ואין לומר שא"א
שיהיה הקרום שעל הדד בלי קצת חלב משו"ה פריך אמאי אין חייבין עליו,
דהא יש נפק"מ אם אין עליו חלב כזית דזה בודאי אפשר כמו שמשמע
מדברי הכרו"פ, ואז אפי' אם יש בצרוף הקרום כזית אין חייבין עליו כרת,
דלשיטת הכרו"פ הקרום בעצמו אסור רק מדרבנן וא"כ אינו מצטרף לכזית,
ומוכח מזה דהקרום בעצמו חייבין עליו כרת, ומשו"ה שפיר פריך הגמ' אילימא
שעל הדד אמאי אין חייבין עליו כיון דגם הקרום דינו כמו חלב ממש.

ואפשר י"ל דלשיטת הכרו"פ הגמ' מדייק מדקתני קרום שעל הטחול
אסור ואין חייבין עליו, ואם נימא דקאי על הקרום שבמקום הדד,
איך סתמה הברייתא בסתם דקרום שעל הטחול אסור ואין חייבין עליו כרת,
הרי לפעמים יש עליו חלב בכזית, וא"כ אתו לטעות דגם על החלב שעליו אין
חייבין כרת, והוה ליה להברייתא לפרש דעל הקרום אין חייבין עליו, ועל החלב
שעליו חייבין כרת, ומזה דייקא הגמ' דהברייתא קאי על קרום הטחול שלא
במקום הדד שאין שם חלב, אך זה דוחק.

וכן קשה מהא דאמר שם גופא אמר ר"ה תנא קרום שעל הטחול אסור
ואין חייבין עליו, והתניא חייבין עליו טחול אטחול לא קשיא הא כנגד
הדד הא שלא כנגד הדד עכ"ל הגמ', ולשיטת הכרו"פ מאי מקשה הגמ' לשני
דהא דקתני בברייתא קרום שעל הטחול חייבין עליו קאי על החלב שעל דד
הטחול דעל זה חייבין כרת, והא דקתני בברייתא שניה קרום שעל הטחול אין
חייבין עליו קאי על הקרום עצמו שאין חייבין עליו ל"ה הכרו"פ, ואיך דייק
הגמ' דהקרום שעל הטחול שלא במקום הדד אסור (דבאמת אין אסור רק
משום הרחקה, כמש"כ המרדכי בפא"ט והובא גם בב"י סי' ס"ד) מ ש מ ע

מזה דהגמ' סברה דכיון דקאמרה הברייטא קרום שעל הטחול חייבין עליו א"א לפרש דקאי על החלב שעליו וע"כ חייבין קאי על הקרום בעצמו.

ובחכמת אדם כלל כ"ח סעי' ה' כתב דמלשון הגמ' משמע דחייבין על הקרום בעצמו, וקיצר שם בלשונו וכנראה שכיון למה שכתבתי.

וראיתי בסמ"ג לאווין קל"ח שכתב וחלב שעל דד הטחול וכו' שחייבין עליו כרת והוא כעין קרום עכ"ל, מבואר בדבריו דהחלב בעצמו

הוא כעין קרום ומשו"ה אמרה הגמ' בלשון קרום שעל הטחול חייבין עליו. **והנה** שאר הקרום שעל הטחול שלא במקום הדד מבואר בגמ' דאסור ואין חייבין עליו, וז"ל הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א ושאר הקרום אסור

ואין חייבין עליו, וכן הוא בטור ובשו"ע סי' ס"ד סעי' י', והטעם שאסור קרום הטחול אפי' שלא במקום הדד אף דאין שם חלב, מבואר במרדכי פא"ט סי' תרכ"ג בתשו' ר"א לר"י וז"ל ועוד אפי' אותו שאינו על הדד אסור משום הרחקה עכ"ל, והסמ"ג בלאווין קל"ח כתב דהקרום שעל הטחול שלא במקום הדד אסור מדברי סופרים, וכתב בשו"ת ברכת חיים סי' נ"ד שהסמ"ג חולק על המרדכי וס"ל דשלא במקום הדד אסור מדרבנן, וכ"כ בר"ן פגיה"נ ועוד ראשונים דשלא במקום הדד אסור הקרום מדרבנן, ובב"י לא הביאם.

(ג) **בכליות** יש שני קרומים העליון חייבין עליו כרת והתחתון אסור ואין חייבין עליו, וז"ל הגמ' גופא אמר ר"ה קרום שעל גבי כוליא אסור ואין חייבין עליו והתניא חייבין עליו, כוליא אכוליא לא קשה הא בעילאי הא בתתאי ופירש"י עילאה, חלב ממש שעל הכליות יש עליו קרום דק והוא חלב גמור, תתאה קרום, וכן הוא ברמב"ם פ"ז מהל' מאכ"א הל' י"ב, ובטור ובשו"ע סי' ס"ד סעי' י"ב.

ויש להסתפק לשי' הכרו"פ דקרום שעל הטחול בלי החלב שעליו אפי' במקום הדד דינו כשאר קרומים, איך יהיה הדין הכא בקרום העליון שעל הכליות, ואולי דהכא גם הכרו"פ מודה דחייבין כרת על הקרום בעצמו דהקרום הוא חלב ממש כמוש"כ ברש"י שהבאתי. וכן משמע לשון הרמב"ם בפ"ז הל' י"ב שכתב וז"ל ושני קרומין יש לכוליא העליון חייבין עליו כרת כחלב שעל הכוליא, והתחתון הרי הוא כשאר קרומות עכ"ל. ממה שהוסיף הרמב"ם דחייבין על הקרום כרת כחלב שעל הכוליא, משמע דהקרום העליון הוא חלב ממש. **ובאו"ז** סי' תמ"ח כתב וז"ל בהא דפי' רש"י בקרמא שע"ג כוליא דעילאה הוא חלב ממש שעל הקרום, תתאה הוא קרום הדבוק בכוליא.

וקשה לריצב"ש דהא קרום קתני, ועוד דאם הוא חלב ממש פשיטא שהוא אסור, דהוי חלב שעל הכליות, ונראה לריצב"ש דעילאה היינו קרום שעל החלב ושעל הכליות ותתאה היינו קרום הסמוך לכליות שתחת החלב וכו'. ושוב מצא בפירש"י אחר כדבריו וכן כתוב בו, עילאה חלב ממש שעל הקרום ועליו קרום דק חופה למעלה עכ"ל מבואר בדבריו דקרום העליון שעל הכליות

אינו חלב ממש, א'ך ברש"י שלפנינו אחר שהביא ד"ש עליו קרום דק סיים
דהוא חלב גמור.

בקרום התחתון של הכליות, מבואר בגמ' וברמב"ם ושו"ע דאיסורו רק
מדרבנן, וכתב בש"ג סי' ס"ד סק"ל וז"ל ל"ק הא בעילאה הא
בתתאה ופירש"י עילאה חלב ממש שעל הכליות יש עליו קרום דק והוא חלב
גמור, תתאה קרום כלומר קרום דק הדבוק בבשר הכליות מלמעלה וזה אסור
משום שהוא סמוך לחלב הכליות, אבל אין חייבין עליו כיון שאינו חלב גמור
עכ"ל, מבואר בדבריו דקרום העליון הוא חלב גמור ומשום חייבין עליו
כרת וקרום התחתון אינו חלב ומשום אינו אסור רק מדרבנן משום הרחקה,
ובשלטי הגבורים פגיה"נ כתב וז"ל וכן חלב שעל הכליות והקרום הסמוך
איסורו מן התורה, ושאר הקרום הדבוק בכוליא אסור מדרבנן.

(ד) **קרום** הכסלים והוא מתלתא קרמא דתרבא, וכתב הרמב"ם בפ"ז מהל'
מאכ"א הל' י"א דקרום שעל הכסלים אסור משום חלב, ואיסורו
הוא רק מדרבנן, ובשלטי גיבורים פגיה"נ כתב וז"ל צריך להסיר קרום דק
העומד על הכסלים תחת החלב, ואיסורו מדברי סופרים, וברש"י דף ח' ע"ב
בד"ה מפסיק מבואר דקרום שעל הכסלים אסור משום שנבלע בו החלב.
והנה לפי שי' הכרו"פ דקרום שעל דר הטחול אסור רק מדרבנן, ומה
דאמרה הגמ' דקרום שעל הטחול חייבין עליו כרת היינו מחמת חלב
שעליו, א"כ אמאי גבי קרום הכסלים לא תנא דחייבין עליו כרת מחמת חלב
שעליו, ועכ"צ"ל דהתם גבי קרום הטחול שהוא דק מאד והחלב דבוק שם
היטב, (ועיי' שו"ת מהרש"ם סי' כ"ח שכתב דקרום הטחול הוא דק מאד),
או לפי דברי האו"ז שהבאתי דבטחול יש חלב יותר מו"זי א"א ליטול הקרום
שיהיה בלי חלב שעליו, ומשום"ה כשאמרה הגמ' קרום הטחול כיונה על החלב
שעליו, אבל בקרום שעל הכסלים אפשר לקלוף החלב מעל הקרום, משום"ה
קתני בקרום הכסלים דאסור רק מדרבנן דהקרום בעצמו רק מדרבנן אסור.
ובראב"ן על חולין סי' רפ"א כתב וז"ל ה' מקומות יש של קרומין ג'
מהן אסורין משום חלב, דכפלי הוא אותו קרום שזכרנו למעלה,
קרמא מפסיק בין החלב של כליות ובין הבשר שתחת הכליות, ואגב שצריך
לקלוף אותו צד שתחת החלב צריך לקלוף את כל הקרום שעל הכסלים,
ובובח שמואל דף ר' כתב וז"ל ומקליף בידו אותו קרום שעל הכפל והוא
הקרום העב והלבן האסור משום חלב וכו' ותחת הקרום יש עוד קרום דק
ואסור ג"כ משום חלב וכו', והקרום הדק עצמו אסור משום שנוגע
בחלב שתחת הקרום העב עכ"ל, וכתב בס' הניקור של רש"א דמהזבח שמואל
גזירה דס"ל דקרום התחתון נאסר משום שנוגע בחלב שבינו ובין הקרום
שעל הכסלים, וקרום שעל הכסלים ג"כ נאסר מאותו חלב, ובראב"ן הנ"ל
מבואר דמן הדין לא היה לנו לאסור אלא אותו קרום שאצל הכליות,

ומשום לא פלוג אסרו לכל הקרום דלא כמוש"כ הזבח שמואל, וכתב דיש לומר שאותו קרום שנוגע בהחלב שעל הקרום הלבן נאסר מצד הדין, והראב"ן לא קאי אלא על שאר הקרום שלא נאסר כ"א משום לא פלוג (עיי' רש"א בסוגיא דחלב מכוסה סעי' כ"ב ובסוגיא דקרומין סעי' ט"ז).

ה) והנה ברש"י חולין דף צ"ג ע"א בד"ה חלב שהבשר חופה כתב וז"ל וכשכלה למטה אותו בשר יוצא ממנו קרום עב ולבן, לבד קרום דק וקלוש המתפשט בכל הכסלים שאסור משום חלב כדלקמן, ותחת אותו קרום עב יש חלב וכו', מבואר מרש"י דעל הבשר הולך הקרום עב, ועל קרום העב הולך קרום הדק בכל הכסלים וזהו שנקרא קרום הכסלים, (ועיי' בש"ג סי' ס"ד ס"ק ט"ו), ובזבח שמואל שהבאתי לעיל כתב שהקרום שלמעלה הוא עב וחזק ולבן, והקרום שלמטה הוא דק וקלוש והוא להיפוך מדברי רש"י, וכבר הקשה זה ברש"א בסוגיא דחלב מכוסה ס"ק כ"א, וראיתי שגם בתשו' מהר"י סרוינא בסוף תשו' הרא"ש בפס"ב כתב כדברי הזבח שמואל, וז"ל לפי שיש בכסלים ב' עורות עור עב ולבן ותחתיו יש חלב, ותחת אותו חלב יש עוד עור דק שכ"כ המפרשים קרום דק וקלוש, ותחת הקרום הדק יש עוד חלב וחלב זה איכא פלוגתא יש מתירין כרש"י שסובר דחיפוי גמור הוא, ויש אוסרין כהרמב"ם דהקרום כ"כ דק וקלוש דאינו חשוב חיפוי עכ"ל, וגם עליו קשה כנ"ל, וח"ו מזה הוא פלא שהוא היפוך המציאות שידוע שקרום הדק הוא למעלה מהקרום עב, ובאמת יש בכסלים תחת קרום העב עוד קרומין דקין והם קרומין של חלב, שעל החלב, ותחת החלב כמוש"כ בסוגיא דחלב, ורש"י לא מייירי כלל באותן קרומין דאין נפק"מ לענין חיפוי.

ו) והנה בדין קרום העב של כסלים, בב"י סי' ס"ד בד"ה חלב שתחת המתנים הביא בשם האגור שמסירים הקרום הלבן עיי"ש מבואר בדבריו דקרומ העב אסור, וטעם איסור זה הקרום מבואר בזבח שמואל דף ד' שהוא משום שיונק מחלב שעליו שתחת הקרום העליון, היינו מהחלב שבין שני הקרומין.

ובכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ד סעי' מ"ד כתב דיש לחקור לשי' הפוסקים דמתירין בחלב שתחת הקרום העב אם גם הקרום מותר, או דבקרומ העב בעצמו כו"ע מודים דאסור, ולכאורה מדפ"א חשבה הגמ' אלא קרום דק ולא חשבה אלא תלתא קרומין משמע דבקרומ עב מותר, וליכא למימר דהוי בכלל קרום הכפלי דשם אינו מביא רק הקרום דק שעל הכסלים ולא הקרום עב ולבן, והביא מהב"י בשם האגור דמשמע מדבריו דאפי' למי שמתיר בחלב שתחת הקרום העב מודה בקרום עצמו דאסור, (ועיי' ברשד"ם סי' ג"ב) וכתב שם דעכצ"ל דטעם איסור הקרום הוא לא מדינא רק מטעם חומרא אטו שאר קרומין, ומדבריו נראה דלא כמוש"כ הזבח שמואל דאיסור הקרום הוא משום שיונק מהחלב שבין שני הקרומין, דהרי אפי' להסוברים

דחלב שתחת הקרום עב מותר משום דחשוב חיפוי, אבל תחת הקרום דק לכו"ע אסור, וא"כ אמאי לא אמר הכנה"ג דאיסור הקרום העב הוא משום החלב שתחת הקרום דק, משמע מהכנה"ג דלא כהזבח שמואל, וצריך לומר ג"כ כמ"ש בסוגיא דכסלים בשם המשיב דבר דאין כזל חלב תחת הקרום דק, ומשום"ה כתב הכנה"ג דאיסור קרום העב אינו אלא מטעם חומרא (ובתועפות ראם סי' קמ"ד אות י"ז הביא בשם ס' שם חדש שכתב דשי' היראים דקרום עב של הכסלים מותר אפי' מדרבנן ודחה דבריו עיי"ש). ולפי דברי הכנה"ג נראה הא דלא חשבה הגמ' קרום העב בהדי קרומין האסורים, משום דהגמ' חשבה רק קרומין דאסורים מדינא, כמ"ש במדרכי פא"ט סי' תרכ"ג שהשיב ר"י לר"א דמשום"ה לא מנו בגמ' קרום הכרס משום דאסור רק משום חומרא, אבל לשיטת האוסרים בחלב שתחת הקרום העב דלא חשוב חיפוי בשר א"כ הקרום אסור מדינא, צ"ע מדוע לא חשבה הגמ' קרום עב של הכסלים בכלל קרומים האסורים וצ"ל דלשי' זו הקרום עב הוא בכלל מה שאמרה הגמ' קרום דכפלי, אך מתהילת דבריו של הכנה"ג משמע דקרום העב אינו בכלל קרום הכפלי.

(ז) קרום הכרס, מבואר בב"י סי' ס"ד שאעפ"י שנחלקו ר"י ור"א בחלב שדבוק לכרס, מ"מ כו"ע מודים דהקרום שתחת המכסה אסור ולא נחלקו אלא בחלב שתחת הקרום, אך קשה מדוע לא חשבה הגמ' בהדי קרומין שאסורים משום חלב גם קרום הכרס, וכבר הרגיש בקו' זו המדרכי בפא"ט סי' תרכ"ג וז"ל ור"י הלוי הקשה על פ"י ר"א והחזיק פירושו וכו', וכתב מה שאמרת למה מסירים הקרום שתחת המכסה זה מפני שחלב הקרב נתון עליו, ותו מדקמנו שלשה קרומין ולא מנו להאי קרום הדבוק על הכרס ש"מ שאינו כי אם חומרא בעלמא, ומבואר שהר"י תירץ דמהאי טעמא לא חשבה הגמ' קרום הכרס בהדי שלשה קרומין משום דלא הוי אלא חומרא, ולכאורה צריך להבין דמאי עדיף קרום של הכסלים דאסור מדינא משום חלב שעליו, מקרום הכרס דג"כ יש חלב עליו, ובאו"ז הל' מריפות סי' תי"ג הביא שר"א הקשה קושיא זו לר"י והשיב לו דר"י דגבי כרס הקרום שתחת המכסה אינו דבוק לחלב המכסה, ומשום"ה אינו אסור אלא מטעם חומרא, משא"כ קרום הכסלים שהוא מחובר לחלב שעליו משום"ה אסור מדינא.

ובכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ד סעי' מ"ט הקשה לשי' ר"א דקרום המכסה אסור מדינא, מדוע לא חשבה הגמ' בהדי קרומין האסורים משום חלב גם קרום הכרס והניח בצ"ע, ובאו"ז הג"ל תירץ ר"א קושי' זו, דהגמ' חשבה רק קרומין שאסורים מדרבנן, ומאי דחשבה הגמ' קרום הטחול הכונה על הקרום שלא במקום הדר, וכן בכליות קאי על קרום התחתון שאסורים רק מדרבנן אבל קרומין שאסורים מדאורייתא לא חשבה הגמ'.

ומשו"ה לא מנו קרום הכרס דלשי' ר"א אסור מדאורייתא, ועיי"ש מה שהשיב ע"ז ר"י.

ובשו"ע סי' ס"ד סעי' ט' לא הזכיר כלל דקרום הכרס אסור, ואפשר כיון דפסק שם כר"א דחלב הדבוק לכרס אסור מילתא דפשיטא הוא, דלשי' ר"א גם הקרום הוא בכלל תותב קרום ונקלף, ועיי"ש בש"ך ס"ק י"א שהביא בשם הב"י דהקרום אסור לכו"ע.

וכתב באו"ה הארוך סי' כ' סעי' א' דכל הקרום שעל המסס ובית הכו' אסור משום חלב.

(ח) **קרום** הדקין, ברמ"א סי' ס"ד סעי' ט"ו כתב וז"ל וא"צ להסיר רק הקרום עם הדבוק בו שעל אורך אמות אלו, ובפלתי סי' ס"ד סק"ו כתב דגם הקרום בעצמו אם היה אפשר לנקר אותו מן החלב הדבוק בו היה מותר, מדאמרה הגמרא בעי גרירה היינו גורר מעל הקרום והקרום מותר, ובזה מישב קוש' השב' יעקב דהוה ליה להגמ' למנות הך קרום בהדי קרומים אסורים, ומתוך דהקרום בעצמו אינו אסור רק מחמת חלב שטח ע"ג. אך צריך עיון רהרי גם בקרום הכסלים האיסור הוא מחמת חלב שעליו, וכן גבי קרום הטחול במקום הדר כתב הכרתי בסי' ס"ד סק"י ג' דהאיסור הוא מחמת החלב שדבוק בו, ויש לחלק דגבי טחול א"א ליטול הקרום שיהיה בלא חלב שעליו אבל מקרום הכסלים קשה, וברש"י חולין ח' ע"ב כתב דבקרום הכסלים החלב נבלע בו, ומשמע דכל הקרומין אסורים משום שנבלע בהם חלב (ועיי' ברש"א בסיגיא קרומין וקליפה סעי' י"ב) ועיי' בשו"ת כנסת יחזקאל תשובה כ"ו מה שכתב ליישב קושית חשב יעקב הנ"ל.

(ט) **קרום** הדרא דכנתא, כתב הרמ"א וז"ל ונהגו במדינות אלו להסיר הקרום שעל כל הדקין בהדרא דכנתא בעגל, משום שנשאירין הדקין עם הדרא דכנתא ואוכלין הכל ביחד ע"כ מסירין כל הקרום שלא יניחו ג"כ שעל ראש הדקין ונהגו ליקח הקרום משני צדדיו משא"כ בכבש שאין דרכם להניחם ביחד וניכר ראש הדקין כ"נ טעם המנהג, אבל יש להחמיר וליקח הקרום משני צדדיו גם בכבש עכ"ל, ובשלחן גבוה סי' ס"ד סק"ג נ"ד על מש"כ הרמ"א שנוהגין במדינות אלו להסיר כל הקרום וכו' כתב וז"ל במדינות וכו' ולא במדינות אלו דחומרא בלי טעמא הוא, כיון שמנקרים אותה אמה היוצא מן הקיבה שוב עוד אין צריך לנקר כל פני הדקין כולו, ברם בבואי פה ירושלם ת"ו ראיתי נוהגין כן כדברי הרב ז"ל בין בכבש ועז, וטלה וגדי, וזה תימא דשבקין הוראת ב"י ז"ל דשרי ועבדינן כמנהג אשכנז עכ"ל, ובדרכ"ת סי' ס"ד סק"ק"ב אחר שהביא דברי הש"ג הביא שם מה שכתב בתשו' מהר"י בן לב ח"ג סי' י"ד בדבר המנהג בקונשטאנדיא שאין מסירים הקרום ההוא בשורים יען שהוא חזק והוא חיפוי בשר ורק

בכבשים מסירים וכו' ונמשך אחריו גם בספר ניקור גבעת פנחס שהביא כל דברי הדרכ"ת, ואין לו שום שייכות להגהות הרמ"א דמיירי בקרום הדקין, והמהר"י בן לב איירי בחלב שתחת הקרום העב בכסלים שיש שאין מסירין הקרום ההוא בשורים ואין מנקרין החלב שתחתיו ואין פה מקומו. **בבית** יצחק סי' א' בתקון הבית סק"ד הביא בשם ס' לקט הקמח דמה שנוהגים ליטול כל הקרום מהדקין הוא רק חומרא ולא מדינא, ודחה שם דבריו והביא ראייה מבעה"ע דמדינא אסור ולא מחומרא, ונפק"מ דאם נתבשל עם הקרום צריך ס' נגד כל הקרום.

ובשו"ת ברכת חיים סי' נ"ד האריך שם לסתור דעת הבית יצחק, ומסיק דקרום הדרא דכנתא אינו אסור מדינא רק מטעם חומרא, והביא ראייה מהא דלא מני הגמ' קרום הדרא דכנתא בהדי קרומין האסורים מוכח דקרום הדרא אסור רק מטעם חומרא, ולכן בדיעבד אם נתבשל מותר אפי' אם אין ס' נגדו.

ובאו"ה הארוך סי' י"ט סעי' ח, הביא בשם הראב"י דקרום הכנתא לא נמנה בגמ' בכלל קרומין האסורים כיון שאינו אסור אלא משום שנוגע לחלב שעליה משום אל תטוש תורת אמך.

ומ"ש הרמ"א דיש להחמיר וליקח הקרום משני צדדיו, בדברי חמודות פגיה"נ סי' ו' אות כ' כתב על דברי הרמ"א וז"ל ונראה שר"ל ג"כ בשור, אלא דגם בתחילת דבריו לא נקט בהגהותיו אלא בכבש, ובדרכ"ת ס"ק ק"ו כתב בשם ס' בית מאיר דכ"ש בשור ולא הביא כלל מהדברי חמודות.

(י) קרום יותרת הכבד, כתב הרמ"א בסי' ס"ד סעי' י"ב וז"ל יותרת הכבד, יש מצריכים לנקר הקרום העליון של צד הכבד משום חלב הקרב שמונה עליו, ובדרכ"ת ס"ק ע"ב הביא בשם ס' בית ישראל שהתפלא על לשון הרמ"א שכי יש מצריכים הלא לכו"ע אסור והניח בצריך עיון.

והנה בכנה"ג בהגהות ב"י סי' ס"ד סעי' צ"ו כתב וז"ל דסה"ת לא בא לאסור אלא הקרום החיצון שביותרת ולא השומן שתחתיו, וכתב דמש"א בדף קכ"ו ע"א דזה דעת העיסור שהשמיט בהל' ניקור שלו לנקר השומן שתחת הקרום החיצון, מיהו גם הקרומין של יותרת הכבד השמיט ויתבאר לקמן שאסור לדברי הכל החיצון ואפשר גם הפנימי עכ"ל, ולפי"ז אפשר לזה כיון הרמ"א במש"כ ויש מצריכים, כיון שהבעה"ע לא הביא שצריך להסיר קרום היותרת.

ובשו"ת ברכת חיים תשו' נ"ד כתב דשיטת התוס' והרא"ש והטור והמחבר דקרום היותרת מותר ומשו"ה כתב הרמ"א בלשון ויש מצריכים, אך ברבינו ירוחם נתיב ט"ו אות ח' כתב שם, דהתוס' והרא"ש

הכריעו דנוטל הקרום של היותרת, והחלב שתחתיו מותר דלא כמו"ש הברכת חיים.

וכתב עוד בברכת חיים הא דלא חשבה הגמ' קרום היותרת בהדי קרומין שהוזכרו בגמ' הוא משום דאינו אסור רק מטעם חומרא, וכדבריו מבואר באו"ה הארוך סי' י"ט סעי' ח' וז"ל וכתב הראב"ה ואפי' קרום חצר הכבד שלא נמנה אצל הקרומין ואינו אלא משום שנוגע לחלב שעליה משום דכתיב אל תטוש תורת אמן פ' אמותיך עכ"ל, ובאו"ז סי' תמ"ח כתב דקרום היותרת הוא בכלל החמשא קרמא שנוכרו בגמ', ואפשר דכונתו לפי מה שכתב האו"ה סי' כ' סעי' ב' בשם הרוקח דקרום היותרת יוצא מהכסלים א"כ י"ל שהוא בכלל קרום הכסלים שנוכר בגמ' חולין דף צ"ג ע"א.

והנה ברמ"א כתב וז"ל אבל צד פנים של צד הריאה אין צריך ניקור כלל, אבל המנהג לנקר ולהסיר שני קרומין דלמא אתי למיטעי, ובאו"ה הארוך כלל כ' סעי' ב' בהג"ה כתב דיותרת מצד הריאה צריך לנקר אפילו אם מכירו דלמא אתי למטעי, ובדרכ"ת ס"ק ע"ו הביא בשם בית אברהם בשפ"ז ס"ק ב' דפשוט הוא דאם השאיר מחובר חתיכת כבד לצד חוץ דלא שייך לחוש וילמא אתי למטעי א"צ לנקר צד פנים.

כתב בשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק ל"ח וז"ל כ"כ המרדכי בפגיה"נ בשם ס' התדומה שצריך לקלוף היותרת מבחוץ הכל לפי שחלב המכסה את הקרב שוכב ונוגע שם, אבל היותרת לצד פנים מצד הריאה אין צריך להסיר הקרום שבאותו צד אין שום חלב, ואם חתך היותרת מן הכבד ואין יודע איזה צד היה לצד פנים או לצד חוץ צריך להסיר הקרום משני צדדיו וז"ל דמש"כ ואם חתך היותרת מן הבהמה ואינו יודע וכו' היינו שחתכו חתיכות חתיכות ואז לא מינכרא איזה צד חוץ ואיזה צד פנים אבל כשהוא שלם אפי' חתכו אותו מן הבהמה מינכרא טפי איזה צד חוץ ואיזה צד פנים שהדי המנקרים לא מנקרין הטרטש בעודו מונח במקומו בבהמה אלא אחר שחתכוהו והוציאוהו לחוץ, והיינו כדפרישית דכל שהוא שלם מינכרא טפי, וכך מנהג סאלוניקי לנקר קרום החיצון לבד, וכן כתב הש"ג בסק"מ דבמקומם אין מנקרין אלא קרום העליון בלבד, אמנם אם נחתך הטרטש להרבה חתיכות עד שלא יודע מה למעלה מה למטה אז מנקר שניהם מספק.

וכתב בעמודי זהב סי' א' אות כ"ז על מה שכתב ברמ"א שצריך להסיר קרום היותרת מטעם שחלב הקרב מונח עליו, דאפשר מטעם זה נוהגים המנקרים לקלוף קרום מכל הכרס והקיבה בתחבולות אפי' במקום שאין שם חלב, מטעם הנ"ל כיון דחלב הפריסה מונח עליו, ואף שאינה מדינא מ"מ סברא הוא והנוהג כן תבוא עליו ברכה, ולא ידעתי למה צריך

להביא מקרום היותרת, הרי בקרום הכרס גופיה מבואר במרדכי פא"ט שכתב שם ד"י דקרום הכרס אסור מטעם שחלב המכסה שוכב עליו והבאתי דבריו לעיל.

יא) והנה בגמ' חולין צ"ג מבואר דשני קרומין אסורים משום דם דביעי ודמוקרא וז"ל והרמב"ם בפ"ו מהל' מאכ"א הי"ג וקרום שעל המוח שבקדקד, וקרום שעל הביצים הכל אסורים משום דם עכ"ל, וכתב בתפארת יעקב על חולין דף צ"ג ע"א בר"ה תלתא משום תרבא, דאף דגבי קרומין לא קאמרה הגמרא דנפק"מ בחתיכה ומליחה, סמך על מה שאמרה הגמ' לעיל גבי חוטין דנפק"מ לענין חתיכה ומליחה, דאליכ מאי נפק"מ אם הקרומים אסורים משום דם או משום חלב, ולפי זה אם חתך הקרומין שהם משום דם ומלחו מותר כמו בחוטין, וכן מפורש בשאלות פ' אחרי מות, אחר שהביא קרומים שאסוויים משום דם ומשום חלב סיים שם וז"ל ומנ"מ כדאמרן דדמא אי מחתך וכו' וכ"כ ביש"ש פגיה"נ סי' ט.

וכתב בטור סי' ס"ה וכן הקרום של המוח צריך לחתכו, ואם צלאו ולא חתכו ולא הניחו אבית השחיטה, הקרום אסור והמוח מותר (ועיי"ש בב"י ובב"ח ודרכי משה מה שכתבו בזה), ובשו"ע סי' ס"ה סעי' א' מביא קרום שעל המוח שבקדקד, שאסור משום דם ומליחה לא מהני בהו אם לא שיחתכם תחילה.

וכתב הרמ"א בסי' ס"ח סעי' ד' וז"ל ולכתחילה נוהגין ליטול המוח קודם המליחה מתוך הגלגולת, ולחתוך הגלגולת שתי וערב שאז מחתך הקרום היטב, ויש מסירין הקרום (וכתב ע"ז הדרכ"ת בשם ספר יד יהודה דהמנהג הוא עכשיו ליטול המוח ולהסיר הקרום מכל וכל) ובדיעבד אם חתכו שתי או ערב סגי אפי' לא הסיר המוח קודם המליחה ואפי' בשלו כך. **וכתב** הבעה"ט בגיקור קרום המוח וז"ל הנוקר את הבשר מתחיל בראש ומחתכו ומוציא המוח ומעביר הקרום שעליו, ואח"כ מעביר הקרום שתחת המוח הדבוק בעצם, וכתב ע"ז הב"י ודמוקרא משום דמא פירש רש"י דמוקרא שעל המוח, ומשמע דקרום העליון והתחתון בכלל.

ובטהרות אהרן סק"א כתב בפ"י הבעה"ט דר"ל כי שני קרומין יש למוח אחד שהמוח מונח בתוכו, ואחר נשאר דבוק בעצם הגלגולת, וע"ז הנשאר בעצם הגלגולת אמר מעביר הקרום שתחת המוח הדבוק בעצם, ומנהג יפה בכמה קהילות שקוצצים את עצם הגלגולת היינו כל הקדירה שהמוח מונח בתוכו ומשליכים כי קשה להוציא משם את הקרום, ואין צריך לזה זירוז כי אין בו חסרון כיס, וכן כתב בצינה לדוד סי' א'. סק"ב, ובעקרת הבית סי' ג' בעמודי זהב אות ב'.

יב) קרום שעל הבצים אסור משום דם, ואיתא שם בגמ' צ"ג ע"ב אמר ר' בר"א הני ביעי דגדיא עד תלתין יומא שריין בלא קליפה, מכאן

ואילך אי אורען אסורין, ואי לא אורען שריא, מינא ידעינן אי אית ביה שורייקא סומקא אסורין לית בהו שורייקא סומקא שריין, ופירש"י שם וז"ל שריין בלא קליפת הקרום דאכתי לא נפיש דמיה ליבלע באיברים, גדיא לאו דוקא, אורען, יש בהן זרע אסורין דבידוע שיש דם עכ"ל, וכן פסק הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א ה"ד וז"ל ביצי גדי או טלה שלא השלים ל' יום מותר לבשלו בלא קליפה, לאחר שלושים יום אם נראה בהן חוטין דקין אדומים בידוע שהולך בהן הדם, ולא יבשל עד שיקלוף או עד שיחתך וימלך כמו שביארנו, ואם עדיין לא נראה בהן חוטין אדומים מותרין עכ"ל, וכתב הה"מ וז"ל ופירש"י גדיא לאו דוקא וכ"כ רבינו גדי או טלה, ואיני יודע אם הזכירו בגמ' גדי למעט בהמה גסה דאפי' תוך שלושים יהיו אסורין, ומתבאר מדברי רבינו שביצי גדי או טלה אפילו נראה בהן חוטין אדומים כל תוך שלושים יום מותרין, וכ"כ הרשב"א ז"ל שאין אודם זה אלא שומן ופשוט עכ"ל הה"מ, וכתב הלח"מ שם מדברי הגמ' אין ראייה לדין זה, ומשום הכי דייק הה"מ מדברי הרמב"ם.

ובדברי חמודות פגי"נ סי' ו' אות מ"ג אחר שהביא דברי הה"מ שהבאתי כתב דמלשון הטור שכתב סתם ביצי זכר דקודם ל' מותרין אפי' יש בהן חוטין אדומים משמע דקאי גם על בהמה גסה וכן הוא בשו"ע, והוא משום שהבין הטור בדברי רש"י דמש"כ גדי לאו דוקא, לרבות כל בהמות אהי, ואפילו בהמה גסה.

ובפר"ח סי' ס"ה סק"ט כתב דהרמב"ם סבר דבהמה גסה אפילו בתוך ל' יום אסורין, אבל דעת רש"י דגדי לאו דוקא, ואף בבהמה גסה תוך ל' יום מותרים, וזה דעת הטור שכתב סתם ביצי זכר, וסיים דאפשר דהרמב"ם נקט טלה לאשמועין דגדי לאו דוקא, ומינה דה"ה לוולד בהמה גסה, וכדאמרין בפרק כל הבשר כל מקום שנאמר גדי סתם אפילו פרה ורחל במשמע, ודלא כהמ"מ.

וראיתי באורחות חיים הל' מאכ"א אות צ"ו שכתב דביצי גדיים טלאים ועגלים ודומיהם עד ל' יום מותר לאכלן בלא קליפה ואין בהם משום דם, אבל מן ל' יום ולהלן אי אית בהו שורייקא סומקי בעי קליפה עכ"ל אבל בריטב"א חולין צ"ג ע"ב כתב דביצי דעגלי אפילו בתוך ל' יום אסורי אי אית בהו שורייקי סומקי עיי"ש.

וכתב הטור בסי' ס"ה דביצי זכר כל ל' יום מותרין אפילו אם יש בהן כמו חוטין אדומים, וכן פסק בשו"ע סי' ס"ה סעי' ד', והגיה הרמ"א דנהגו לנקר הביצים אף כשהם פחותים משלושים, ובש"ך ס"ק י"א כתב דהטעם משום לא פלוג כדי שלא יטעו בלאחר ל', וכתב בש"ך סק"ט דחתיכה ומליחה מהני בהו.

ובשלחן גבוה סי' ס"ה ס"ק ט"ו הביא דברי הכנה"ג שתמה דאיך נעלם מהמחבר דברי הר"י נתיב ט"ו אות י"ג שכתב בפירוש ביצים של בהמה קטנה כגון של גדי עד ל' יום מותרין בלא קליפה, משמע דוקא בהמה קטנה, ותירץ שם והמחבר מספקא ליה בכונת הר"י במש"כ קטנה אם גם גסה בכלל מילא כתב בהמה דקה, ומש"כ קטנה בא לומר קטנה בכמות כעין גדי ואפילו הוא ממין גסה, או דילמא כונתו לומר רוקא דקה, וקטנה דקאמר היינו טלה כמש"כ הרמב"ם, ומשום שלא הכריע המחבר בדבריו לא הביאו, והקשה עוד רהיכי שביק המחבר להרמב"ם דכתב גרי או טלה, ונקט לישנא דהטור דכתב ביצי זכר רמשמע דגם בהמה גסה בכלל ולישנא דגמ' דנקט גרי מסייעי להרמב"ם, ומש"כ רש"י דלאו דוקא גדי יש לומר דכונתו דה"ה טלה שהוא דקה וכהרמב"ם ולא גסה, וטעמא נמי איכא בזה משום דכיון דבהמה גסה כחה רב מבהמה דקה דמה נבלע באיברים תוך ל' כלאחר ל', ומסיק שם רלענין מעשה גם בגסה גם בדקה נהגו לנקר קליפתן תוך ל' כמש"כ הרמ"א.

ובשפ"ד סי' ס"ה ס"ק ט הביא שם ג"כ דברי הכנה"ג שכתב דבביצי שור אפילו בתוך ל' אסורין וצריך לנקר הקרום שעליהם וכתב דלפי המנהג שכתב הרמ"א אף גדי וטלה נוהגין לנקר בתוך שלושים וסיים דבריעבד אין לאסור.

וכתב בטהרות אהרן סי' כ"ז שנוהגין ליטול שני קרומין מהביצים, וכן כתבו שאר ספרי ניקור.

קליפה.

(א) **בגמרא** חולין רף ח' ע"ב לא לסחוף איניש כפלי עלוי בישרא, דדאיב תרבא ובלע בישרא, ופירש"י שהחלב מוטל על הבשר ומתחמם וזב על הבשר, וכתב הר"ן דמדברי רש"י משמע דאפילו בדיעבד הבשר נאסר, וסגי בקליפה דאינו כרותח גמור, וכן כתב הרשב"א בחידושינו דהחלב אוסר את הבשר כדי קליפה, דק הוא כתב בלשון ושמא דסגי בקליפה.

וביש"ש בפ"א רחולין, סי' י"ד כתב דגם לרש"י אינו אסור אלא לכתחילה ומה שכתב רש"י לפי שהחלב מתחמם וזב על הבשר זהו רק חששא רחוקה וגם ספק ספיקא הוא דשמא יזוב ושמא לא יזוב ואת"ל יזוב שמא לא נפתח, קדמא ע"ש.

ושיטת הרמב"ם בפ"ז מהל' מאכ"א הי"ט הוא דהבשר אינו נאסר, רק לכתחילה אסור לפרוש חלב על הכסלים, והרשב"א והר"ן פירשו דלש"י הרמב"ם האיסור הוא דדילמא ישכח מלשפשף היטב, ובדיעבד סגי

בשפשוף היטב והם פירשו לפי שיטתם שהקשו למ"ד שחט בסכין של עכו"ם מדיח אע"ג דבלא"ה כל בשר בעי הדחה מחמת דם, וגם לצלי בעי הדחה, וכתבו שם דהנפק"מ הוא דמטעם דם סגי בהדחה, ומחמת השמנוניות בעי שיפשוף גדול, ומשו"ה כתבו דמטעם הרמב"ם שמא ישכח מלשפשוף היטב, ולא סגי בהדחה דאל"כ מדוע יהיה אסור לפרוש כפלי עלוי בישראל, הא בלא זה כל בשר בעי הדחה מחמת דם.

ולכאורה צ"ב הא יש נפק"מ היכא דחלליה ביה טבחא כמש"כ הר"ן גבי טבח צריך שלשה סכינים, וא"כ יש לומר דמשו"ה לא ליסחוף כפלי עלוי בישראל דשמא ישכח ולא יעשה הדחה היכא דחלליה ביה טבחא (עי' בשו"ע יו"ד סי' צ"א סעי' ב'), ויש לומר דמשו"ה לא פירשו הרשב"א והר"ן כן בפירוש הרמב"ם, לפי מה שכתבו הראשונים דרוקא קודם שנצטנן הבשר אסור לפרוש אבל אחר שנצטנן מותר עיי"ש בתוס' ד"ה לא ליסחוף, וכן פי' הה"מ בשי' הרמב"ם בפ"ו מהל' מאכ"א הי"ט, ואם נימא דמירי היכא דחלליה ביה טבחא אין סברא שיהיה עור הבשר חם ובצונן מותר לפרוש, וברשב"א הקשה על הרמב"ם שסובר דהאיסור הוא רק שמא ישכח מלשפשוף, דמדקאמרה הגמ' דילמא דייב תרבא ובלע בישראל משמע דנבלע החלב בהבשר, א"כ ליבעי קליפה, ומסיק שם כשי' רש"י דבעי קליפה. אך הה"מ בפ"ו מהל' מאכ"א הי"ט כתב דלשי' הרמב"ם אפילו שיפשוף היטב לא צריך וסגי בהדחה גרידא, וז"ל שם ודעת רבינו שלא חששו בזה אלא לכתחילה אבל דיעבר מותר וכו' לפיכך אין צריך אלא הדחה כדין בשר למליחה וזה דעת קצת מן המפרשים ז"ל ועיקר עכ"ל, ולשי' הה"מ צריך לומר דמה דאסור להרמב"ם לפרוש לכתחילה תרבא עילוי בישראל הוא משום דשמא ישכח להדיח, ולפי שיטתו לא קשה הא בלא"ה צריך הדחה בכל בשר קודם מליחה וא"כ אמאי ניחוש שמא ישכח להדיח, לפי מש"כ הפר"ח בסי' ע"ו דמה"מ פ"ו מהל' מאכ"א הי"ב נראה דסובר דלצלי לא בעי הדחה, א"כ להה"מ לשיטתו יש לומר דהנפק"מ לצלי, כמש"כ הר"ן והרשב"א בשם יש מי שמתרץ למ"ד שחט בסכין של עכו"ם מדיח דנפק"מ לצלי דמטעם דם לא צריך להדיח, אבל מטעם חלב צריך להדיח, ומשו"ה אסור לפרוש חלב ע"ג בשר דשמא יצלה וישכח מלהדיח, וכמש"כ הפרמ"ג בסי' ס"ד ס"ק י"ד על הט"ז.

ולפימש"כ יובן דברי המחבר בסי' ס"ד סעיף י"ט וז"ל כל הדברים אם נעשו לא נאסר הבשר ואין מכין העושה אלא מלמדין אותו שלא יעשה, וע"ז הגיה הרמ"א ואם עשה מותר רק שיפשוף הבשר היטב, ולפי הנ"ל שפיר מובן דאולי לשיטתייהו, דהנה המחבר בסי' ע"ו סעי' א' סובר דלצלי לא בעי הדחה כמש"כ שם הש"ך בס"ק א', וכן כתב בפר"ח שם, א"כ שפיר סבר כמש"כ הה"מ בשי' הרמב"ם דחלב ע"ג בשר לא בעי

אלא הרחה כמו בשר למליחה והנפק"מ הוא לצלי, וכמו שמשמע באמת בפשטות לשון הרמב"ם דלא בעי שיפשוף היטב, אך הרמ"א שכתב בסי' ע"ו סעי' ב' ויש מי שאומר שגם לצלי בעי הרחה ועיי"ש בש"ך סק"ח, א"כ א"א לפרש כפי' הה"מ וע"כ הפירוש הוא כפי' הר"ן והרשב"א דהאיסור הוא שמא ישכח מלשפשוף היטב, משו"ה הגיה הרמ"א ואם עשה מותר רק שישפשוף הבשר היטב, ובט"ז ס"ק י"ד כתב על דברי המחבר דהטעם הוא משום שמא ישכח לשפשוף היטב, ולפימ"ש"כ יש לומר דהמחבר ס"ל דסגי בהרחה והנפק"מ הוא לצלי כמ"שכ הפרמ"ג על הט"ז, ועיי' בט"ז סי' י' סק"ה).

ועוד יש לומר בפירוש הזה"מ דס"ל דלשיטת הרמב"ם אין האיסור דלא לפרוש מטעם שמא ישכח מלהדית, ובאמת ברמב"ם לא נזכר כלל הטעם דשמא ישכח, וכן הה"מ לא הביא כלל דחיישינן שמא ישכח להדית, לכן נראה יותר דהאיסור דלא ליפרוש הוא מטעם אחר לפי מ"שכ הה"מ שם וז"ל ודעת רבינו שלא חששו בזה אלא לכתחילה אבל בדיעבד מותר, ולא יהא זה גדול מן ירך שנמלחה עם גידה, ואפי' ת"ל שבלע הבשר אין בליעה זו אלא מועטת ובטלה, לפיכך אין צריך אלא הרחה כדין בשר למליחה, עכ"ל, נראה מדבריו דגם לשי' הרמב"ם נבלע קצת החלב בבשר, אלא כיון שהיא מועטת בטלה, א"כ יש לומר דלשיטת הרמב"ם האיסור דלא ליסחוף הוא דשמא יבלע הבשר קצת מן החלב, ואף בדיעבד מותר מטעם דבטלה, אבל מ"מ אסור לכתחילה לפרוש את החלב ולהביא לידי ביטול והוי כמו אין מבטלין איסור לכתחילה, ומה שמקשה הגמ' אי הכי כי תריצי נמי, כונתם דגם הכפלי בפני עצמן אסור להניחן באופן שיהיה החלב למעלה דרייב תרבא ובלע בישראל, ומביא לידי ביטול, וכן משמע מלשון הרמב"ם שכתב וז"ל ואסור לטבח לפרוש חלב הכסלים על הבשר כדי לגאאותו, שהקרום שעל החלב דק ויתמעך ביד הטבח ויווב החלב ויבלע בבשר עכ"ל, משמע דכל האיסור הוא דשמא יבלע החלב בבשר כמ"שכ.

ולפי"ז יהיה מיושב קוש' הרשב"א בחולין ח' ע"ב שהקשה על הרמב"ם דהרי הגמ' קאמר דרייב תרבא ובלע בישראל ואין סגי להרמב"ם בשפשוף בלי קליפה, ולפי שיטת הה"מ שפיר מיושב, דגם הרמב"ם מודה דהחלב נבלע בבשר, רק דסובר שהיא בליעה מועטת ובטלה וכמ"שכ הה"מ, וא"כ שפיר קאמרה הגמ' דרייב תרבא ובלע בישראל ואסור לפרוש, ואף דבטלה מ"מ אסור להביא לידי ביטול.

(ב) **והנה** להלכה, המחבר והרמ"א בסי' ס"ד סעי' י"ט פסקו כהרמב"ם דרק לכתחילה אסור לפרוש חלב הכסלים על גבי בשר, ואם עשה כן לא נאסר הבשר וסגי בשפשוף ולפי זה צריך להבין מה שנהגו לקלוף הבשר שדבוק עליו החלב, ובכפ"נ של דש"א בסוגיא דקרומין וקליפה סעי' כ"א עמר על זה ותיירץ שם וז"ל אכן יש לחלק בין הענינים האחד התם

שאני שיש קרום בין החלב והבשר, לא כן הכא שיש הרבה מקומות בלא קרום, והב' הכא שאני שהחלב דבוק בתולדה וממהר לבלוע עכ"ל, ולא הבנתי תירוצו דהרי השו"ע פסק כשיטת הרמב"ם, ומקורו הוא בסוגיא דחולין דף ח' ע"ב שהבאתי, ושם מבואר דאין שם קרום שיפסיק בין החלב והבשר, דקרום החלב אייר' דמשמשא ידא דטבחא מיפתת, וכן חילוק השני שכתב אין לו מקור דמהיכא תיתי לחלק בזה.

ובדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק קי"ז הביא בשם ספר דברי יוסף אות תל"ד דכיון דחלב הוא איסור כרת יש לחוש לדעת הרשב"א והאור"ה להצריך קליפה, (ועיי"ש בס"ק קי"ח שהביא בשם האור"ה שיש לזהר שלא לפרוש גם לאחר שנתקרה, שיש לחוש שהטבח יסמוך על דעתו שכבר נתקרה ולפעמים לא יהיה נתקרה כ"כ ויזוב החלב ויבלע בבשר, וגם הקרום והחלב דק ומתמעך ביד הטבח ולא אדעתיה, והד"מ בסי' ס"ד אות י"ב כתב דאין לחוש לזה, והביא בשם הדברי יוסף שהעלה דכיון דהוא חשש איסור כרת יש לחוש לדברי האור"ה).

וכתב בבד"ה סי' ס"ד וז"ל כתב רבינו ירוחם נהגו מנקרי הבשר לקלוף ולהסיר הקרום שעל הבשר ששוכב עליו חלב הכסלים, ויפה הם עושים כי אותו קרום הוא אסור מחמת החלב ששוכב עליו עכ"ל.

וברש"א בסוגיא דקרומין וקליפה סעי' י"ט כ' טעם לקליפה שאנו עושים, דלפי שהבשר מלא גומות ובקעים יש לחוש שיש שם חלב בעין, ואם ק"פו הבשר כדי קליפה אנו מובטחים שלא נאכל חלב, וכתב דלפי טעם זה נוכל להבין מדוע לא נתקנה קליפה כ"א לגבי מראה אדום ולא לגבי מראה כסף משום שמראה כסף הוא עור חזק המכסה את הבשר וחוצץ בעד חדירת החלב לתוך הבשר, וכיון שהוא חלק בלא גומות ובקעים ליכא למיחש שיש בתוכו חלב, (ועיי' בתורת ניקור השלם דף י"ט ע"ב), ויש מ"כ שנוהגין ג"כ לקולפם כמו שאבאר בחלק ב'.

צלע י"ג ובשר שבין צלע י"ב ל"ג וצלע יתירה.

(א) **הנה** הרמ"א ביו"ד סי' ס"ד סעי' ז' כתב וז"ל וכל אלו החלבים אין לחוש להם אלא באחורים של בהמה, אבל בחצי הבהמה של פנים אין בהם מחלבים אלו רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות על הכסלים הנשאר שם בראשה, וצריך להסיר אותו הקרום משם עכ"ל

ובש"ך סק"י הביא בשם ספר משאות בנימין בקיצור ובספר משאות בנימין כתב יותר באריכות וז"ל בתשו' ס"ו, לא מצאתי בכל החבורים שצריך להניח אפי' צלע אחת לחלק אחורים, ואיני יודע למה נהגו

כן ומה איסור יש בו וכו' ולפי"מ שמצאתי במחברים אין שום צד איסור חלב בחצי חלק הפנים רק קצת מן הקרום שעל חלב הכסלים הנשאר בראש הדפנות על הכסלים כמש"כ ברמ"א סי' ס"ד, ולפי"ז אפי' צלע אחת א"צ להניח וכו', ובתה"ד סי' קע"ז מצאתי שאם נמצא בבהמה צלע יתירה דיש נמנעים מלאכול מפני שקרובה לחלב הכליות, ומשמע דדוקא בצלע יתירה וכו' דהאי צלע אין לה מקום בדופן שבחלק הפנים וקרובה לחלב הכליות, ואפי' בכה"ג רק יש נמנעים ולא הלכה פסוקה הוא, אבל בדליכא צלע יתירה ליכא למ"ד דאוסר וכו', וחומרא יתירה להחמיר כולי האי, דהא אפילו בצלע אחת אין אנו רואים שום איסור מצד הדין בפוסקים רק משום המנהג והבו דלא לוסף, ומ"מ כבר נשתררב המנהג להניח צלע אחת לחלק אחורים עכ"ל, הנה המ"ב תמה על המנהג הזה שמניחין צלע י"ג לחלק אחורים, רק שכתב שכבר נשתררב המנהג כן שמניחים הצלע הי"ג לחלק אחורים.

ובחכ"א כלל כ"ח סעי' ג' כתב וז"ל ונוהגים בכל בהמה להניח צלע אחת מכאן ומכאן לחלק אחורים, ונ"ל דאם לא הניח אינו אוסר דאינו אלא מנהג ובלבד שיזהר מאד שלא ישאר חלב עכ"ל, וכן בשו"ת חת"ס סי' ס"ח כתב וז"ל דע כי אין לנו אלא דברי האחרונים אשר מפיהם אנו חיים והסכמת ש"ך סי' ס"ד כדברי המ"ב ואפי' צלע י"ג גופיה אינו אלא חומרא עכ"ל.

ומהר"י סרזינא בפסק א' שנדפס בסוף תשו' הרא"ש ג"כ עמד על זה וז"ל נשאלתי לדעת מאין לנו מנהג זה להיות מופרשים ונוהרים לבלתי לקנות מן הקצבים הצלע האחרונה שקורין דיא דרייצענטע ריפ שמניחים אותה לחלק האחורים, אם יש איסור בצלע ההיא או לא, ורבים מן בני עמנו שמלעיגים על מנהג זה ואומרים כי מנהג שטות הוא ואין לו שחר כי לא מצאו ולא ראו איסור בדבר ולכתחילה שרי לאכול הצלע ההיא ומתירים הרצועה לעצמם, ובאמת ע"ז לבי דוי מהמלעיגים על דברי אלהים חיים ואין ספק שהם עתידים ליתן את הדין הלא בכמה דוכתין אחז"ל הנח להם לישראל אם אינם נביאים וכו', ופעמים רבות אמרו אל תטוש תורת אמן ומה גם עתה שיש למנהג זה על מה לסמוך, ואם תמהו בעבור שלא ראו איסור למנהג זה מפני שטח עיניהם מדאות, ואנכי הרואה הטעם מדוע ועל מה נוהרים אנחנו בני ברית קודש שלא לקחת הצלע הנזכרת לא משום שהיא אסורה, רק שיש טורח גדול לנקרה ולגררה ולהסיר החלב שעליה ואין הכל בקיאים במלאכה זו ובפרט באיטלי"א שרוב בהמות של כותים, איכ מה להם לצרה זו להכניס את עצמם במקום שיש בו איסור כרת ח"ו, וכדומה לזה נוהגים מנקרי הבשר לחתוך את ראשי עצם הקולית, וכן ראש עצם השוק לא משום איסור כי לא מצינו בתורה ובדברי חז"ל עצם שיש בו איסור, רק

שיש בהם טירחא גדולה לנקרם ולגררם היטב העצמות, ולכן הם מחתכים ראשי העצמות ההם ומשליכים לכלבים, ונקור הצלע הנ"ל כך הוא מסירים העור שעליה, אח"כ מפרידים העצם מן הבשר ומגררים אותה היטב היטב באוסן שלא נשאר עליה לא בשר ולא חלב, ומסירים החלב האדוק בצדה ואצלה, ותחתיהם יש בהם חוטין מחמשה חוטין דאית בכפלי האסורים משום חלב, ולפי דברי מנהג פרישות זה מיוסר על אדני פז ומנהג וותיקין הוא דבקעה מצאו וגדרו גדר והטעם הוא, שהעם לפעמים אין זהירים היאך יקחו הצלע ההיא פעם יקחו הצלע רחב דהיינו דבוק לבשר הכסלים הרבה ויבואו לידי מכשול לאכול תרבא דתותי מתני ותרבא דקליבוסתא ושאר חלבים וחוטין האסורים דלאו כו"ע גמירי דיני ניקור נינהו, ולכן מדאגה עשו קדמונינו פרישות זו, וגבול נתנו לנו בין חלקי הפנים וחלקי האחורים והוא העצם הנזכר לאמר עד פה ישית כל בר ישראל שאינו בקי בטיב מלאכת הניקור כאן גבולם ואל יעבור, וא"כ כ"מ מי שמלעיג על מנהג זה ודאי יהיה נדון וכו' ושומר נפשו ירחק מהם עכ"ל (והובא ג"כ תוכ"ד בדרכי שלום סי' י"ז), מבואר בדבריו דמה שחותכים צלע הי"ג לחלק האחורים הוא משום גבול להפריד בין חלק אחורים וחלק הפנים, שלא יבוא לחתוך יותר מחלק אחורים ששם החלב האסור, לחלק הפנים.

וכן כתב בס' כנפי יונה מהגר"י ל"ס (והובא דבריו בעקרת הבית סי' א' בתקון הבית אות ב') וז"ל שם כי מדברי הכותב משמע שאין זה אלא מנהג להניח הצלע האחרונה ואין בו חשש ניקור כלל וכמ"כ בתשו' מ"ב סי' ס"ו וכו', ואני אומר דכלים שלהם צריכים הכשר דאני אומר דמנהג של ישראל תורה היא, ומה שנהגו להניח צלע אחת אפי' במקום שאין שם צלע יתירה, משום שמיד לאחורי אותו הצלע מתחילים לנקר הבשר, ואם יקחו לחלק הפנים אולי יחתכו מעט מאותו הבשר עמו שצריך ניקור מן החלב שבו וכו' עכ"ל.

ובשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק י"ח אות ג' הביא ג"כ דברי המ"ב וכתב ע"ז וז"ל ואני אומר שמחמת שאינו בקי במלאכת הניקור לכך תמה על המנהג אבל אין תמיהתו תמיהא למי שבקי בניקור, דמה שמניחים צלע אחת למעלה משום שיש חלב בצלע ראשונה של הרביע בין בשר לעצם, ואם אינם מניחים צלע אחת למעלה אינם יכולים לנקר חלב זה, ולפי שהוא ז"ל לא ידע הניקור אלא עפ"י הספרים לכך לא ידע גם את זה, וכבר כתב הרב המפה בסמוך דסדר הניקור צריך ראייה עכ"ל הש"ג, ומדבריו נראה טעם אחר על מה שמניחים את הצלע הי"ג לחלק אחורים שהוא משום החלב שמונח בין הצלע והבשר ואם אין מניחים הצלע לאחורים אין יכולים לנקר חלב זה, ולא רק מטעם גבול לחלק בין חלק הפנים ואחורים.

וכתב שם עוד וז"ל ברם אי קשיא הכי קשיא דצלע זה שמניחים באחורים
 נהגו המנקרים דחציו מניחים בפאלד"ה דבוק בה וגוררים לו ומכשירים
 לו, וחציו הרבוק בשדרה אוסרים אותו כחלב ואין מנקרים אותו, וזה מילתא
 בלא טעם דמ"ש חציו זה מזה דאין עצם אסור כחלב כל שגוררים אותו, ואולי
 קשה לגררו כמו צלעות קטנות הנקראים, "דיא סינטע" שבבהמה דקה אוסרים
 אותו ואין מכשירים אותו מטעם זה שקשה גרורו עכ"ל, מבואר בדבריו
 דהמנהג להתמיר ולהשליך חצי הצלע י"ג הרבוק לשדרה כיון שקשה לגררו
 וממנהר"י סרזינא שהבאתי לעיל משמע, דיש גמנעים לאכול הצלע
 י"ג משום שטירחה גדולה לגררה, ואם גוררים אותה היטב כל הצלע כשר.
(ב) והנה ברין הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג, מקור לזה הן דברי הנובי
 מהדורא תנינא חירוד תשו' ל"א (והובא בפ"ת סי' ס"ד) וז"ל
 ע"ד הבשר שבין צלע י"א לי"ב בודאי יש שם חלב, ופה המנקרים בשר
 אחורים מנקרים זה וידוע שיש שם חלב הן לצד הגב והן לצד מטה, ואם
 אין בעיר שם מנקרים היודעים לנקר אחורים יעשו הצלע רק אחד עשר
 צלעות עכ"ל, מבואר בדבריו דבשר שבין צלע י"א וי"ב יש שם חלב, ודינו
 כחלק אחורים שצריך לזה מנקרים מומחים ואין לסמוך על הקצבים.

ובתשובת חת"ס סי' ס"ח כתב וז"ל ע"ד הבשר שבין צלע י"ב וי"ג
 שהזהיר עליו בעל זבח שמואל והגאון ר"ש לאנדא בתשו'
 גוב"י והעתיקם בעל אהל יצחק, דע כי אין לנו אלא דברי האחרונים אשר
 מפייהם אנו חיים והסכמת ש"ך סי' ס"ד כדברי המ"ב דאפי' צלע י"ג גופיה
 אינו אלא חומרא, אבל האמת דודאי הבשר הזה צריך קצת ניקור, ומפשיטים
 השליים העור רק, מעליו שהוא קרוב לחלב הכסלים, ומכ"ש בשר שסמוך
 לבטן שקרוב מאד לחלב הפריסה, וצריך השגחה להפשיט משם השליים
 ההוא עכ"ל.

ומפשטות לשונו של החת"ס נראה דקאי על הבשר שבין צלע י"ב
 לי"ג, והוא הבשר שקורם הצלע האחרונה מ"א צלעות
 הגדולות, והחת"ס למד דכונת הנובי הוא ג"כ על אותו הבשר שבין צלע
 י"ב לי"ג, ומה שכתב הנובי הבשר שבין צלע י"א לי"ב הוא משום שהנובי
 נגרר אחר הש"ך בסי' ס"ד סק"י שכתב שם אם יש י"ג צלעות דהוא צלע
 יתירה, ומשמע שם מהשפת"ד דהש"ך חושב צלע החזה לצלע אחת וכמש"כ
 השפת"ד בס' נ"ד אות א' וכן הלבוש כתב דיש רק צלע אחת לחזה,
 והחת"ס מונה את צלעות החזה לשנים כמש"כ השפת"ד בסי' ס"ד סק"י על
 המ"ב, ומשו"ה כתב בין צלע י"ב לי"ג וכונתו ג"כ על אותו בשר שכיון
 הנובי, וא"כ סובר הנובי דבשר שבין צלע י"ב לי"ג יש שם חלב ודינו
 כאחורים וצריך לנקרו, ולדברי החת"ס סגי בניקור הקרום וא"צ לנקר בין
 הבשר (ובס' פני אריה החי סי' כ"ג שכתב שם דגם לחת"ס צריך לנקר

צלע י"ב ובשר שבין צלע י"ב ל"ג וצלע יתירה קמט

קצת תחת הקרום ובהגהות שם כתב דפשוט דברי החת"ס אין מורים (כן) וכן כתב בשו"ת ברכת חיים תשרי נ"ג דהנוב"י מנה רק י"ב צלעות בבהמה ומשו"ה כתב בין צלע י"א ל"ב, וכונתו על הבשר שקודם הצלע האחרונה של י"א צלעות הגדולות.

וכן בטוטו"ד תליתאי סי' קי"א נראה ג"כ שלמד כן בכונת הנוב"י והחת"ס וז"ל מה ששאל בנידון הבשר שבין צלע י"א ל"ב אם מותר לחברו לחלק הפנים או לחלק האחורים וכו', הנה ודאי שמותר להניחו לפנים אם הקצבים אומרים שבקאים לנקרו וכו', ואם לא היה נאמר בחת"ס היה ראוי להיות נאמר ומסברא הייתי אומר כן מדעתי, ובפרט הלשון של הנוב"י עצמו מורה כן, וכן יהיה מוכח מן הש"ך מרכתב דצלע הי"ב מניחים לאחורים ואם איתא מאי איריא צלע י"ב הרי אף הבשר שקודם הצלע נמי שייך לאחורים א"כ יש בכלל מאתיים מנה ולמה לו דנקט הצלע, ובע"כ דבזמנו היה נותנים הבשר לחלק הפנים ומיירי במקום שיש מנקרים (ועיי' במשנת אליעזר בתשו' כ"ה מש"כ בכונת הטוטו"ד מה שהביא ראיה מהש"ך), ומדבריו נראה דהנוב"י והחת"ס מיירי בבשר שקודם הצלע הגדולה האחרונה, רהרי הביא שם ראיה ממה שכתב הש"ך דצריך להניח רק הצלע לאחורים ולא הבשר שקודם הצלע, והש"ך קאי על הצלע האחרונה של הצלעות הגדולות שמקורו במ"ב, וגם הטוטו"ד כתב הבשר שבין צלע י"א לצלע י"ב כלשון הנוב"י, משום שגם הוא נמשך אחר הש"ך שקרא לצלע י"ג י"ב, וכן בשואל ומשיב תליתאי סי' שיי' נראה ג"כ שכונת החת"ס הוא כמו שכתבתי, והחת"ס חשב עם הצלעות קטנות ומשו"ה כתב בין צלע י"ב ל"ג.

ובשו"ת בית שלמה על יו"ד חלק א' סי' ק"ו כתב ג"כ דהחת"ס למד דהנוב"י קאי על הבשר שקודם הצלע הגדולה האחרונה, והחת"ס סובר דט"ס נפל בדברי הנוב"י וצ"ל בין צלע י"ב ל"ג, וכתב שם דהחת"ס חולק בזה על הנוב"י וסובר דאין שם חלב רק קרום שצריך להסיר אותו, (ועיי' בתקון הבית סי' ג' אות ב' דלמד שם ג"כ כן בכונת הנוב"י).

אבל בשי"צ תשו' כ"ז מבנו של הנוב"י ביאר שם כונת אביו באופן אחר וז"ל א"כ לפי לשון המורגל אצלנו כשכלו כל י"א צלעות גדולות שיש בהם מוח, אז הבשר שאחריה שבינה לבין הצלע י"ב הקטנה יש שם חלב הן לצד הגב הן לצד מטה וזה כונת אבי מורי ז"ל, ואם עושים הצד פנים גדולה יותר מי"א צלעות גדולות, אז צריך אומן ובקי לנקר החלב וקרומין האלה ואין לסמוך על הקצב כמש"כ אמ"ו ז"ל, ובמקום שאין בקי צריך להשגיח שלא יעשה יותר מי"א צלעות גדולות, וכל ג' צלעות קטנות שאין בהם מוח מניח לצד אחורים עכ"ל, ולדברי השי"צ לא קאי הנוב"י כלל על הבשר שבין צלע י"ב ל"ג אלא על הבשר שאחר כל הצלעות הגדולות.

אך דבריו צ"ע אם נימא דהנוב"י קאי על הבשר שאחד הצלע י"ג, א"כ בוראי שייך לחלק אחוירים, דהרי גם העצם של צלע י"ג כתב המ"ב והביאו הש"ך דצריך לחתוך לאחורים וכ"ש הבשר שאחריה, והנוב"י לא הביא כלל דברי הש"ך ולא הוכיר דבריו כלל, משמע דקאי על הבשר שבין צלע י"ב וי"ג וכמ"כ, וגם קשה ממה שכתב הנוב"י דבמקום שאין מנקרים אחורים יעשו דק אחד עשר צלעות, ולפי פירוש השי"צ בכונת אביו, הצלע הי"א היא הצלע הגדולה האחרונה, ואיך מותר להניח הצלע ההיא לחלק הפנים דהרי כבר כתב המ"ב וכן הביא הש"ך, וזכר נשתרבה המנהג להניח הצלע ההיא לחלק האחורים, ועי' בבית שלמה תשו' מ"ה, ובברכת חיים תשו' נ"ג שכתבו דרברי השי"צ לא נדאין, [ועי' בדעת קדושים סי' ס"ד ס"ק ז' מש"כ בפ"י הנוב"י].

והנה בדרכי שלום סי' י"ז כתב דגם כונת החת"ס הוא על הבשר שאחד צלע י"ג כמו שכתב השי"צ בכונת אביו, וכתב שם וז"ל ולפי"ז מה שכתב הנוב"י בשר שבין צלע י"א לי"ב והחת"ס כתב בין י"ב לי"ג, היינו משום דהנוב"י חושב רק צלעות הגדולות, והחת"ס חושב בצידוף צלע קטנה שבמקום החזה סמוך לצואר ושניהם מיירי בבשר שבסוף י"א צלעות הגדולות עכ"ל.

ודבריו תמותים מלשון החת"ס בתחילת התשו' שכתב וז"ל דאפי' צלע י"ג גופא כתב המ"ב דהוא אסור דק מטעם חומרא עכ"ל, משמע דמה שכתב הבשר שבין צלע י"ב לי"ג כונתו על הבשר שקודם הצלע הגדולה האחרונה שמניחין לאחורים, דהרי המ"ב מיירי באותו צלע היינו הצלע הגדולה האחרונה ועי' קאי החת"ס, וכן מש"כ החת"ס בשם האהל יצחק, קאי הכל על אותו בשר שבין צלע י"ב לי"ג שהוא הצלע הגדולה האחרונה (עי' בתקון הבית סי' ג' אות ב').

ובדרכי שלום הביא תשו' מהר"י סדוינא שהבאתי לעיל, וכתב דמבואר דרברי דאין איסור על הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג כי העצם הוא הגבול, והביא ג"כ מספר כנפי יונה שכתב דמה שלא חששו לנקר מעבד לצלעות לצד פנים, כי אותו חלב הוא מכוסה בבשר אלא דהבהמה בחייה פרוקי מיפדקא וכל שהוא מעבד לצלעות ודאי דא"א לפדק שכל עצם מונח כמו סגור בבית, וכתב דמבואר מרבדיו דהבשר שמקודם לצלע האחרונה לכו"ע אין בו איסור.

ג) וּלְהִלְכָּה כתב בדרכ"ש כי המעיין בכל דברי המחברים ימצא כי מדינא הבשר שבין צלע י"ב לי"ג היינו בצדוף ב' צלעות הסמוכים לצואר הוא מותר, אלא שצריך לנקר מעליו קרום דק כמ"ש החת"ס, ומ"מ במקומות שנהגו איסור בזה אין להתיר, דאפשר שנהגו כן משום גדר וסיג כי לפעמים יבואו מנקרים לחלק האחורים ועל ידי זה לא ינקרו הקצבים הנוטלים חלק הפנים גם את הקרום הנ"ל, אבל הוא רק חומרא בעלמא.

צלע י"ב ובשר שבין צלע י"ב ל"ג וצלע יתירה קנא

ובשו"ת בית שלמה תשו' ק"ז כתב דבין שיהיה כונת הנוב"י כמ"ש שכ בנו בשו"ת שי"צ או כמ"ש שכ החת"ס, עכ"פ לדברי שניהם לדינא אין להחמיר לומר שיש חלב בבשר שקודם הצלע הגדולה התחתונה וכו', וכ"כ בס' בית יצחק בדיני ניקור שאף שלכתחילה יש להחמיר גם בבשר שבין צלע י"ב ל"ג, מ"מ בדיעבד אין להחמיר, ומסיק שם בב"ש שהמנהג בכל תפוצות ישראל בגלילותינו לדין הבשר הזה כדין אחרים, וחותכין חלק הפנים ממש סמוך לצלע י"ב והבשר שאחר צלע י"ב מניחים לחלק אחרים, ואין מועיל רק ניקור ממקור שיודע לנקר האחרים, ואם עבר הקצב ומכר הבשר הזה יש להעבירו על חדש או ב' חדשים.

ובשו"ת ברכת חיים תשו' נ"ג כתב שהגם שבודאי מהראוי להחמיר בזה, מ"מ במקום שנהגו להתיר אין למחות בידם, וכתב שהמנהג במקומו הוא כך, גוררים כל החלב שבין הבשר, וגם צד עובי הבשר שהוא לפנים מגררין, ואין לוקחים כ"א הבשר שהוא לצד העור עד מקום החלב לבד, וכתב שם שגם בלובלין נוהגין בזמנו כן.

וכן כתב בס' פני אריה החי בס' כ"ג שבעיר לאמזא אוסרים לגמרי חלק הכפל שלפנים וגוררין היטב החלק שתחתיו, רק חלק הכפל של חוץ מתירין, ומסתמי' כן הנהיגו שם הגאונים אשר ישבו שם על כסא ההוראה עכ"ל. **ובמשנת אליעזר** בתשו' כ"ה כתב דבמקומו נוהגים לגרור הצלע י"ב מהבשר שלאחריה ולעשות הצלע נקי, ולהניח הבשר הזה לחלק האחרים.

וכתב בשו"ת שתי הלחם סי' ל"ט וז"ל דע כי מנהג נכון להניח עם היריכות ב' צלעות מכל צד מחמת פרישות מחלב הכסלים שאצלם שנהגו בהם, וראוי לעשות כן לכתחילה ואם לפעמים חתך הגוי ולא הניח אלא אחת יש להקל כיון שהניח אחת עכ"ל (והובא בגילוי דעת סי' ס"ד סעי' ז').

ובדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק מ"ז הביא ג"כ דברי השתי הלחם וכתב דהיינו משמרת למשמרת שלא יבואו להניח מעט מבשר שבין צלע י"ב ל"ג, וכתב עליו הדרכ"ת שלא ראה נוהגים כן.

והנה בטהרות אהרן סי' כ"ד כתב וז"ל דכשמניחים הקצבים י"ב צלעות לחלק הפנים יהיו זהירים שיחתכו בשוה, ולא יזונו את ידם לחתוך למעלה אפי' כל דהו מבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג, רק יחתוך על הצלע י"ב ממש כי הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג שייך להקושליץ, והביא ראיה לדבריו מדברי בעה"ט שהביאו בס' ז' וגורר אותו חלב וכו' והוכיח שטעמו משום שנחתך מהקושליץ וזה בשר המתנים, ולכן מכ"ש שצריך לנקר הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג דחלק הפנים, והוא מחלק האחרים, וצריך ניקור מן מנקר מומחה כמו שאר בשר מחלק אחרים וכ"כ בצנ"ד סי' ט"ו, ובסי'

ה' סעי' ב' האריך שם להוכיח מדברי הבעה"ט דהבשר שבין צלע י"ב ל"ג צריך ניקור, ובזבח שמואל דף כ"א צוח ג"כ ע"ז וכתב שצריכים לחתוך באופן שלא ישאר כלום מבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג לחלק הפנים, וכן בעק"ה סי' ג' סעי' ז' כתב שהבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג שייך לחלק אחורים וצריך ניקור ממנקר מומחה ועיי"ש בעמוד"ו ובתקון הבית, וכ"כ בדיני ניקור שבסוף ספר זבחי רצון ובספ"ג של רש"א בסוגיא הבהמה וחלקיה, ובהערה החלוקה.

והנה פה בירושלים מניחים הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג לחלק הפנים, ואף שהחת"ס כתב דבמקום שמנקרים חלק אחורים צריך להניח הבשר הזה לחלק האחורים וכ"כ כל ספרי הניקור, ולפי"ז כיון שמנקרים פה חלק אחורים היה צריך להניח את הבשר הנ"ל לחלק אחורים, אך החת"ס כתב רק במקום שאין מנקרים מומחים לחלק הפנים ואחי לידי תקלה שמא לא ינקרו כלל א ב ל בפה שגם לחלק הפנים יש מנקרים מומחים אין לחוש לזה, ומותר להניח בשר זה לחלק הפנים, וכמש"כ בהדיא הטוטו"ד תליתאי שהבאתי דבריו לעיל דבמקום שמנקרים חלק הפנים מותר להניח הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג לחלק הפנים.

(ד) והנה בדין אם נמצא בבהמה צלעות יתירות, אם סגי להניח רק צלע אחת ואין צריך להניח לחלק אחורים רק צלע האחרונה, או דהדין דלעולם צריך להניח לחלק הפנים רק י"ב צלעות, המ"ב בתשרי שהכאתי לעיל אחר שהביא שם שלא מצא שום טעם מה שמניחים צלע אחת לחלק אחורים, כתב וז"ל ולמ"ז אפי' צלע אחת א"צ להניח וכש"כ ב' צלעות וכו', ובמהרי"ל דף ג' ע"ב (ובדפוס קרימונה הוא בדף צ"ו ע"ב כתב וז"ל דופן כבש הובא מבית הטבח ומצא בה מהר"י סג"ל י"ג צלעות ואמר לחתוך הצלע העליונה כי היא צריכה ניקור כמו האחורים. דאין שייך לפנים רק י"ב צלעות, ואמר שיש לזהר בזה למנות בכל פעם דהטבחים שוגגים בזה מחמת מהירות עכ"ל ומשמע דהא עובדא הוה בצלע יתירה ובאותה צלע אמר מהרי"ל שצריכה ניקור, ואינו מספיק במה שהניח הטבח צלע אחת כמנהגם אלא אף אותה צלע צריכה ניקור ואין שייך לפנים רק י"ב צלעות ולפי שפעמים יש צלע יתירה והטבחים אינם יודעים ע"כ צוה למנות בכל פעם י"ב צלעות, וחומרה יתירה הוא להחמיר כולי האי דהא אפי' בצלע אחת אין אנו רואים שום איסור מצד הדין בפוסקים רק משום המנהג והבו דלא לסיף, ומ"מ כבר נשתרבה המנהג להניח צלע אחת לחלק אחורים אבל להניח יותר מצלע אחת לא נראה כלל בעיני, ואח"ז מ"כ בשם הרה"ג מוה"ר שלום שכנא שזעשה בא לפניו שנמצא לבהמה י"ד צלעות מצד אחד וכולן דומות זו לזו והכשיר את הי"ג עכ"ל והרב הזה היה גדול בדורו וראוי לסמוך עליו למעשה עכ"ל המ"ב, מבואר בדבריו דס"ל דאם

צלע י"ב ובשר שבין צלע י"ב ל"ג וצלע יתירה קנג

נמצא בבהמה צלעות יתירות אין צריכים להניח רק צלע אחת היינו הצלע האחרונה, וכן הביא דבריו בפר"ח סי' ס"ד ס"ק י"ב, ובחכמת אדם כלל כ"ח סעי' ג, כתב ג"כ כדברי המ"ב וז"ל ואם נמצא בבהמה צלעות יתירות כגון י"ג או י"ד בכל צד וכולן דומות לזו כולן מותרות רק אותה הסמוכה לאחרים וכו'.

אבל בספר כנפי יונה סי' ס"ד דחה דברי המ"ב וז"ל ומשמע מהרי"ל דכל הצלעות היתירות על י"ב צריכות ניקור כיון שהן קרובות לחלב הכליות, אכן בתשו' מ"ב כתב דחומרא יתירה הוא וכו', ואינני רואה שיהיה כדאי לדחות מה שהחמיר מהרי"ל בפירוש דכל שהן יותר מ"ב שצריכים ניקור, ומש"כ המ"ב דגם בהנחת צלע אחת אינו אלא מחמת המנהג היינו מאותן י"ב שהם מחלק הפנים אבל מן היתירות אינו נזכר כלל בדבריהם, ובמה נדחה קבלת הראשונים דידוע שמהרי"ל גדול בדורו היה ורוב דבריו קבלה מרבתי, ומש"כ המ"ב שמצא כן בשם הגאון ר' שלום שכנא לאו מד בר"א חתים עלה ואולי נעלם ממנו דברי מהרי"ל, וגם בתה"ד כתב דיש נמנעים מלאכול צלע יתירה וכו' ומדכתב צלע יתירה משמע ה"ה הרבה צלעות היתירות דאל"כ הוה ליה למימר צלע האחרונה היתירה, ומ"ש צלע היתירה מעשה שהיה כך היה שהיתה רק אחת יתירה, ומש"כ המ"ב דמרכתב תה"ד יש נמנעים משמע דיש שאינם נמנעים אדרבה מדלא הביא דעת המקילים מוכח דתופס לעיקר דעת האוסרים, והגם שכתבתי לעיל כי עד הצלעות חיישינן דפרוקי מיפרקא ולא מעבר לצלעות והלאה וכו', עכ"ז קבלת מהרי"ל חודה היא ומי יקיל כנגדו ויותר טוב לחוש לדבריו ולנקר כל הצלעות היתירות, וכן שאלתי המנקרים ואמרו כן עכ"ל הכ"י.

ובדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק מ"ו הביא בשם זבח שמואל דאף שבתשובת מ"ב מקיל בזה מ"מ שתי תשובות בדבר חדא דלא קיי"ץ כמ"ב, ובשנית דאף במקומות שמקילים כדברי המ"ב ומתירים הצלעות יתירות מ"מ אין להתיר כלל בלא ניקור דבע"כ צריכים ניקור כמו חלב האחרים וכמש"כ הפר"ח בסוף סי' ג"ד, ולא הבנתי מה שציין להפרי"ח דאדרבא הפר"ח כתב שם כדברי המ"ב דאם יש צלעות יתירות צריך להניח רק צלע אחת לאחרים, ובאמת בזבח שמואל שלפנינו איז כל זה מה שהביא הדרכ"ת בשמו, ובצנל"ד סי' ט"ו הביא זה מהפר"ח וצ"ע.

והנה בדרכ"ש סי' י"ז כתב וז"ל ולפי"ז נראה דמש"כ מהרי"ל שנמצא י"ג צלעות היינו כפי שנמצא בכל בהמה וכבש י"א גדולות בצרוף ב' הקטנות הסמוכות לצואר הוי י"ג ולא מיירי ביתר צלע כלל ודעא כמוש"כ המ"ב והכ"י, וראיתי שכ"כ גם בס' פני אריה החי סי' כ"ג דהמהרי"ל מיירי בבהמה שלא נמצא בה צלע יתירה, ולא הבנתי דבריהם דאיך אפשר לומר דמה שכתב מהרי"ל י"ג צלעות היינו בלי צלע יתירה כפי

שנמצא בכל בהמה, דלשון מהרי"ל משמע דמיירי בצלע יתירה, שכתב דאין שיין לפנים רק י"ב צלעות ולא כתב שצריך להניח צלע אחת, משמע דקאי על צלע יתירה ומשו"ה אמר דאין שיין לפנים רק י"ב צלעות, היינו דחזין מהצלע שנטלו כבר יקחו עוד צלע דאין שיין רק י"ב וכו', וכן ממה שכתב שצריכים ליוזר למנות כי הטבחים שוגגים מחמת מהירות משמע דקאי על צלע יתירה, וע"ז כתב דהטבחים אינם מונים אם יש צלע יתירה מחמת מהירות ואינם חותכים רק צלע אחת כמו בכל פעם ובאמת צריך לחתוך שנים מחמת היתירה, אבל אם נימא דהמהרי"ל מיירי דלא היה צלע יתירה מאי שיין בזה דמחמת מהירות הם שוגגים, הא צריכים לחתוך בכל פעם צלע אחת אפי' בלא מנין, ועכצ"ל כמ"ב וכנפ"י דעובדא דהמהרי"ל מיירי דהיתה צלע יתירה, (אח"ז ראיתי בס' בינת נבניים שער ענינים שונים פרק כ"ח שהרגיש בזה שכתבתי).

ובשלחן גבוה סי' ס"ד ס"ק י"ח אות ג' כתב וז"ל מה שכתב בפר"ח שאם נמצא בבהמה צלעות יתירות שכולן מותרין ואין להניח אלא מה שנוהגים ג"כ בשאר בהמות, לא צדק בזה אחר המחילה וגם בזה מונים י"א צלעות ושם חותכים כדי שיהא לעולם הצלע של י"א ראשונה כדי לנקר החלב שאמרת, ואם אין מניחים למעלה באחורים כ"א צלע אחת כדרך כל הבהמות נמצא שצלע היתירה נשארת דבוקה על גבי צלע הי"א ואינו יכול לנקרה, אלא המנהג הוא להניח הצלעות היתירות למעלה ומנקיט אותן כדרך שמנקרים בכל בהמה שחציה אסורה וחציה מותרת עכ"ל, מכאור בדבריו דצריכים להניח כל הצלעות היתירות לאחוריים ולנקרם כדן חלק אחורים, וכ"כ בצנל"ד בסי' ה' אות ב' וז"ל ואם המצא ימצא בבהמה יותר מעל י"ג צלעות, המנהג בינינו לאסור מן צלע י"ב למעלה וצריך ניקור ע"י מומחה ושיין לחלק אחורים, (ועיי' בעקה"ב סי' ג' ובתקון הבית אות ב').

ובדין הבשר שבין צלע י"ב לצלע י"ג בבהמה שנמצא בה צלעות יתירות, כתב בדרכ"ת סי' ס"ד ס"ק מ"ז כיון דגוף הדבר שהבשר שבנתיים אסור הוא משום חומרא הבו דלא להוסיף עלה, וביש צלעות יתירות סגי להניח העצם הי"ג לבד לחלק האחורים והבשר שאחר הצלע מותר.

גיד הנשה

אמרה התורה על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה, (וישלח ל"ב פסוק ל"ג) ופירש"י גיד הנשה ולמה נקרא שמו גיד הנשה לפי שנשה ממקומו ועלה והוא לשון קפיצה, על כף הירך פולפא בלע"ז, כל בשר גבוה ותלוז ועגול קרוי כף עכ"ל.

איסור גיד הנשה מתחלק לכמה ענינים (א) גיד הפנימי (ב) גיד החיצון (ג) שמנו של גיד (ד) קנוקות של גיד.

(א) **גיד הפנימי**, במשנה חולין דף פ"ט ע"ב, גיד הנשה נוהג בארץ ובחור' בפני הבית ושלא בפני הבית, בחולין ובמוקדשין, ונוהג בבהמה וחיה, בידך של ימין ובידך של שמאל עכ"ל המשנה, ובגמ' דף צ' ע"ב מית' שם דר"י סבר דגיד הנשה אינו נוהג אלא בידך ימין, וקאמר דבא דטעם דר"י הוא מדאמר קדא הדרך המיומנת שבידך, ורבנן ההוא דפשיט איסוריה בכוליה ירך לאפוקי חצון דלא, ופירש"י הא דכתיב הדרך לאשמעינן אתא דבההוא גיד קאי דפשיט איסוריה בכוליה ירך הוא וקנוקות ושרשיו נפשטין בכל הדרך, והיינו גיד הפנימי הגדול הנמצא בתחילת פדיעת הדרך עכ"ל.

רב"ז ס"י ס"ה הביא דברי הסמ"ג שכתב וז"ל פנימי סמוך לעצם אסור וחיביבין עליו מלקות, פירש"י כי הגיד הזה הוא גיד ארוך וראשו מחובר בעצם האליה ויורד ומתפשט על הכף הוא עגול בשד הנתון על עצם הקולית וכשמגיע למקום חיבור הקולית ועצם הדרך שם הוא סמוך לעצם, ומשם ואילך נכנס לצד פנימי של ירך שתחת הבשר לאורך הדרך עד הארכובה התחתונה לצומת הגידין.

רבספ"נ של דש"א בסוגיא גיד הנשה בסעי' ד' כתב דיש לדעת שהגיד נמצא אצל הבוקא לצד הזנב, ומשם הולך ומתפשט בין הכף ואומצא הקשה (צ"ע בדאטען). וזה שאמרה תורה גיד הנשה אשר על כף הוא משום שהחשבון הולך מחוץ לפניו, ובסעי' י"ב וי"ג כתב דרבי להבין האמת יש לדעת כי הגיד נעשה בתוך החתיכה המכסה ההנקא מבחוץ שנקרא צינה (שילד), ועפ"י מספר האברים שנתפשט עליהם מתחלק הגיד לשלשה, בתחילה מתפשט לאורך הצינה שולח קנוקות וענפים לתוך הצינה וגם לתוך החתיכה שנקרא עקרב, ואח"כ הולך ויורד אל בין הכף והאומצא הקשה שולח קנוקות וענפים תוך הכף והאומצא הקשה והכדורית, ואח"כ הולך ורובץ על הבשר המכסה את השוק כלפי הזנב והולך ויורד עד לצומת הגידין שכלפי הבטן ושם עושה כלה ואינו יורד אל הגל שלמטה.

רן"ל התוס' צ"ג ע"ב ד"ה שני גידים הם, פירש בקונטרס דקרי ליה פנימי משום דמובלע הרבה עד סמוך לעצם, וחיצון משום דסמוך לבשר ואינו מובלע כ"כ ובריש פירקן פירש בענין אחר עכ"ל, (ועיי' במהרש"א שכתב שבפי' דש"י שלפנינו אינו), ובב"י ס"י ס"ה כתב לתרץ קוש' התוס' על רש"י ועיי"ש בב"ח שסתר דברי הב"י וכתב ג"כ כדברי המהרש"א שלתוס' היה גירסא אחרת בפיוש"י ובפירש"י שלפנינו אינו.

ובדרישה אות ו' כתב וז"ל ורשב"א כתב וכו' וכתב ב"י ובזה מיושב קו' התוס' על פיוש"י דכתב פגיה"נ ר"ד צ"א במימדא דר"י

פירש פנימי הסמוך לעצם שהוא בצד פנימי של ירך שכלפי ירך חברתה כשהבהמה מחוברת קרי ליה פנימי ובסוף דף צ"ג בברייתא פי' פנימי שמובלע בבשר, ובזה מיושב דר"י קאי על אותו פנימי שהוא אסור מן התורה והוא מונח על העצם, (ו"ל דלפי"ז מש"כ על כף הירך ר"ל למעלה ממנו שהרי הכף הוא מסבב עצם הקולית). וברייתא קאי על אותו פנימי שהוא דרבנן שהוא לצד חוץ ונכנס בבשר ועיי' בב"י עכ"ל הדרישה, ובספר תורת הניקור השלם של רש"ם בסוגיא גיר הנשה דף י"ז ע"ב כתב על דברי הדרישה הנ"ל וז"ל ובדרישה טויו"ד סי' ס"ה כתב במוסגר אליביה דר"י דלפי"ז מש"כ על כף הירך ר"ל למעלה מכף, ודבריו צריכים ביאור דהלא בש"ס התם אמרינן דר"י מן הירך דריש כולו ירך ולא מעל הכף דריש, וסיים שבמקום אחר האריך בזה ובספרו לא כתב שום תירוץ על קושיא זו, ובאמת שגג בזה שגגה גדולה ורבי יהודה התנא עם רב יהודה האמורא נתחלף לו דהדרישה כתב דבריו אליבא דרב יהודה שאמר משום שמואל בדף צ"א ע"א דשני גידין הן וכן בדף צ"ג ע"ב, ואליביה תירץ הב"י כל התירוץ על דברי רש"י, ושמואל הוא בעל המימרא בדף צ"ו ע"א דלא אסרה תורה אלא שעל הכף בלבד, והרשב"א כתב בהריא דשמואל בעצמו ג"כ הכי ס"ל כמש"כ בדף צ"ו, וכן בדברי הרשב"א שהביא הב"י שלפי דבריו מתרץ הב"י קוש' התוס' כתב שם דדוקא על הכף אסור, א"כ שפיר כתב הדרישה כן אליבא דר"י אמר שמואל, ומה שאמרה הגמ' דכולה ירך אסור הוא אליבא דרבי יהודה התנא כמו שמפורש בהדיא בדף צ"ו והוא פליג על שמואל ואין בזה שום נידנוד קושיא.

ומה שהתוס' לא תירצו כן כתירוץ הב"י י"ל דאולי לשיטתייהו בדף צ"ו ע"א דכתבו שם דשמואל דאמר לא אסרה תורה אלא שעל הכף בלבד אליבא דתנא דמתניתין אמר וליה לא ס"ל דלא כמש"כ הרשב"א שם ולא שייך תירוץ הב"י.

(ב) **שיעור** גיה"נ דאורייתא, מבואר בחולין צ"ו ע"א וז"ל הגמ' אמר שמואל לא אסרה תורה אלא שעל הכף בלבד שנאמר ע"כ כף הירך, ופירש"י שעל הכף דאעפ"י שהגיד ארוך אינו אסור אלא מה ששוכב על הכף, כף בשר הסובב את הקולית ודבוק לעצם והגיד הארוך שוכב מקצתו על גבי אותו בשר (ובספ"ג של רש"א בסוגיא על הכף סעי' ב' כתב וז"ל וראיתי בד"ת סי' ס"ה שכתב בשם רש"י שגיה"נ סובב וכרוך סביב הכף, והוא שגיאה גדולה כי הגיד אינו סובב להכף אלא הכף סובבת את הבוקא עכ"ל) וקאמר ר"פ דהוא מחלוקת תנאים דרבנן ס"ל כשמואל דדוקא על הכף אסור, ור"י סבר על ירך כתיב דכולה ירך (ופירש"י דכולה ירך, ולית ליה דשמואל אלא כל מקום שיאכל כזית חייב) ורבנן ההוא דפשיט איסוריה כפי' ירך לאפוקי חיצון דלא ולעולם שעל הכף, ופירש"י ורבנן ההוא הירך

לאשמעינן אתא דאין אסור אלא הפנימי דפשיט איסוריה בכולה ירך עכ"ל.
וכתבו התוס' דפשיט איסוריה בכולה ירך לשון איסוריה לא אתא שפיר
 דלא אסרו אלא שעל הכף בלבד, ובספר ר"ג כתב דמשוך בכולה
 ירך ויש ליישב לשון איסוריה דה"ק דפשיט גיד של איסור בכוליה ירך
ובדמש"א דף רכ"ד ע"ב מגיה דפשיט איסורי בקולית הירך דשם הוא
 על הכף וגיד פנימי בקוליא של ירך, וכתב שכן הוא עיקר
 הגירסא.

וכתב בספ"נ של רש"א בסוגיא על הכף אות ד' ה' ו' וז"ל ובדרישה סי' ס"ה
 כתב במוסגר בל"ו ונ"ל דלפי"ז מה שכתב על כף הירך ס"ל למעלה
 מכף כשנתחבר הקולית למעלה עם האליה אנקא ושם גיה"נ הוא על הכף
 פירש למעלה ממנו שהרי הכף מסבב עצם האליה עכ"ל, וכדי להבין דבריו
 יש לדעת שהאנקא מתעקמת בתחתית כלפי חוץ והאסיתא שבה תחובה הבוקא
 נמצאת רחוקה מעט משפתה, ונתמשך מזה שראש העב של הכף המכסה את
 הבוקא מכסה ג"כ את ההתעמקות של האנקא מבחוץ, ואל מקום זה התכוון
 הדרישה במה שכתב שהרי הכף מסבב עצם האליה ורצונו מבחוץ, עכ"פ
 ראינו שעל פי הדרישה אסרה תורה אותו הגיד שבתוך הצינה כי הצינה הוא
 למעלה מן הכף.

והנה בדף צ"ב ע"ב מבואר בגמ' דיש מחלוקת בין ר' מאיר ור"י, דר"מ
 סבר דצריך לחטט אחרי הגיד הנשה ור"י סבר דאין צריך לחטט
 אחריו אלא חותכו עם השופי למעלה, וכן סתמה המשנה דף צ"ו ע"א כר"מ
 דבעי חטיטה וז"ל המשנה הנוטל גיה"נ צריך שיטול את כולו ופירש רש"י
 שיטול את כולו יחטט אחריו וסתם משנה ר"מ דאמר לעיל דף צ"ב ע"ב
 חטיטה בעי.

ובתוס' דף צ"ו ע"א ד"ה מכלל דשייר כתבו דבישעור דאורייתא סבר ר"מ
 כר"י דכוליה ירך אסור מן התורה, לא כשמואל דאסר מן התורה
 רק שעל הכף, אך מה דקאמר ר"מ דבעי חטיטה הוא רק מדרבנן ולא
 מדאורייתא, דאם נימא דר"מ בעי חטיטה בדאורייתא א"כ הוי שלש מחלוקת
 בדאורייתא ולא מסתברא לומר כן, דבשלמא ר"י ות"ק ידידיה פליגי בדרש
 דעל כף הירך כשמואל אלא ר"מ ור"י במאי פליגי אלא ע"כ דגם ר"מ סבר
 בדאורייתא כר"י אלא דס"ל דמדרבנן צריך חטיטה.

ובר"ן בריש פגיה"נ כתב ג"כ כשי' התוס' דר"מ דמצריך חטיטה הוא רק
 מדרבנן ובדאורייתא לא פליגי כלל ר"מ ור"י, והביא ראיה מדף
 צ"ו ע"א דקאמרה שם הגמ' דשייר דרבנן לר"מ דקאי על חטיטה דגיד חזינן
 דחטיטה לר"מ הוי רק מדרבנן, ועוד ראיה מדקאמר ר"י במתני' דף צ"ו ע"א
 ר"י אומר כדי לקיים בו מצות נטילה ולא קאמר ר' יהודה כמה הוה שיעור
 נטילה, משמע דבדאורייתא לא פליגי ר"מ ור"י וקיים להו כמה הוה, משויה

קאמר ר"י כדי לקיים בו מצות נטילה היינו דא"צ ליטול אלא השיעור דאורייתא וזה לא צריך לפרש כמה הוא השיעור דאורייתא ור"מ סבר דמדרבנן צריך לחטט, והקשה מגמ' דף צ"ב ע"ב דקאמר שם בברייתא גיה"נ מחטט אחריו בכל מקום שהוא ושמונו מותר ומוקי לה כר"מ, ושמונו מותר ע"כ מדאורייתא דמדרבנן שמונו אסור לר"מ. משמע, דמאי דקאמר ר"מ דגיה"נ בעי חטיטה הוא מדאורייתא. ותירץ דבאמת חטיטה דגיד לא הוה לר"מ אלא מדרבנן ומאי דקאמר שמונו מותר היינו דאפילו לרבנן ג"כ מותר ורק ממנהג ישראל קדושים הם שהחמירו על עצמם, ומאי דקאמרה הגמ' מודה שמואל דלד"מ מדרבנן אסור היינו ממנהג ישראל קדושים, וברשב"א חולין דף צ"ב ע"ב בד"ה דתניא גיה"נ וכן בדרך צ"ו ע"א בד"ה דאי לר"י וכו', האריך בזה והעלה ג"כ כדברי התוס' והד"ן דחטיטה לר"מ הוא דק מדרבנן.

מבואר מכל הנ"ל שיש שלש מחלוקת בגיד הפנימי, דשמואל סובר דמדאורייתא אינו אסור אלא על הכף בלבד וכת"ק דברייתא דפליג אר"י, ור"מ ור"י סוברים דכל הירך אסור מדאורייתא, ור"י סובר דרק גוממו עם השיפוי ואין צריך לחטט אפי' מדרבנן, ור"מ סובר דמדרבנן צריך לחטט אחרי עיקרו של גיד.

ג) והנה להלכה, לפמש"כ התוס' בדרך צ"ו ע"א ד"ה מכלל דשייד דרבנן לר"י, דגם שמואל ס"ל כר"מ וכו"ר דכל הירך אסור מדאורייתא ומה דקאמר לא אסרה תורה אלא שעל הכף בלבד לתנא דמתני' קאמר וליה לא ס"ל לפי"ו הלכה כר"מ ור"י דכל הירך אסור מדאורייתא, וחטיטה מדרבנן כר"מ (ועיי' ברשב"א ובמהרש"ל מש"כ על דברי התוס'). אכן הרי"ף בפרק גיה"נ פסק כשמואל דמן התורה אין אסור אלא מה שעל הכף בלבד, וכן הרמב"ם בפ"ח מה' מאכ"א ה"א פסק כשמואל וז"ל ואין אסור מן התורה אלא שעל כף הירך בלבד, שנאמר אשר על כף הירך, אבל שאר הגיד שלמעלה מן הכף ושלמטה עד סופו אינו אסור אלא מדבדי סופרים עכ"ל, והרשב"א בחידושו לחולין דף צ"ו ע"א ד"ה דאי לר"י הביא דגם הגאונים כתבו כשיטת ד"ף ורמב"ם. וכתב שכן נראה כדבדיהם דדוחק לומר דשמואל אליביה דרבנן קאמר וליה לא ס"ל, ועיי' ברא"ש פגיה"ג סי' כ"ג, ובמעדיו"ט אות ת' נסתפק בשיטת הרא"ש אם כונתו כשיטת הרי"ף ורמב"ם או כשיטת התוס'. (ובפר"ח סי' ס"ה סעיף ט"ו כתב דהעיקר להלכה כהרי"ף והרמב"ם, ודלא כמש"כ הרש"א בספרו על הניקור בסוגיא על הכף אות ד' שהפד"ח מסיק להלכה שכל הגיד אסור מה"ת וטעות הוא).

ובטור יו"ד סי' ס"ה כתב וז"ל ושני גידין הם בירך אחד פנימי וכו'. אלא שהפנימי אסור מן התורה והוא הפושט בכל הירך וכו', וכתב שם הב"ח שאין כונתו דמה שפושט בכל הירך הוא מדאורייתא, רק כונתו

דאותו הפושט בכל הירך אסור מדאורייתא מה שעל הכף ממנו וכן פי' התוס' דף צ"ו ע"ב ד"ה דפשיט.

וכתב בשלטי גבורים פגיה"נ וז"ל לדברי מיימיני הכי פירושו שאסור גיה"נ מן התורה הוי באותו גיד הארוך הפנימי הסמוך לעצם, אבל ליכא איסורא בכל אורך אותו הגיד מה"ת רק באותו שעל הכף דוקא והאוכל מאותו המקום שעל הכף לוקה, אבל אם אכל, משאר גיד הפנימי שאינו באותו מקום שעל הכף דינו כאוכל מגיד החיצון ואין איסורו אלא מדרבנן וכ"נ פירש"י אב"י מלשון הסמ"ג נראה דכל אורך הגיד הפנימי אסור מן התורה שהוא נקדא כולו מה שעל הכף, וכ"נ מדברי הטור מ"ש שהפנימי אסור מה"ת והוא הפושט בכל הירך וכן דעת הרא"ש והתוס' שם עכ"ל.

הנה מה שכתב הש"ג דשיטת הטור הוא דכל אורך הגיד אסור מדאורייתא, כבר כתבתי מה שכתב הב"ח בפירוש הטור דסובר דרק מה שעל הכף אסור מה"ת וכן מה שכתב השלטי גבורים דהגיד שבכל הירך נקרא מה שעל הכף, צ"ע דבגמ' דף צ"ו ע"ב מבואר דר"י דסבר דכל הירך אסור מה"ת דריש ליה מן הירך כוליה ירך, ועל הכף דריש ליה דלא בעינן עד דאכיל כוליה דאפי' לא אכיל אלא מה שעל הכף חייב, ושמואל דס"ל דלא אסור מן התורה אלא מה שעל הכף נפקא ליה מאשר על כף.

ואפשר יש לישב דגם ר"י דריש על כף, רק דר"י ס"ל דכיון דאמרה תורה הירך אתי לאשמעינן דגם בכל הירך אסור ומה שאמרה תורה אשר על כף הירך כונת התורה דאסור לאכול אותו הגיד שהולך על הכף ואותו הגיד אסור בכל הירך, אך דא"כ קשה מפני מה אמרה תורה בכלל אשר על הכף הוה להתורה לכתוב על כן לא יאכלו בני גיד הנשה אשר על הירך, משום זה דריש ר"י בגמ' דאתי לאשמעינן דאפי' אכיל רק מה שעל הכף ג"כ חייב, אבל באמת גם ר"י סבר דאותו גיד הנשה נקרא שעל הכף כמשמעות הקרא, ושמואל סבר דאשר על הכף פירושו דוקא מה שעל הכף אסור אבל השאר מותר, והירך דריש לדרשה אחריתי ההוא דפשיט בכוליה ירך ולמעוטי חיצון, ואפשר דזה גם כונת השלטי גבורים.

(ד) **גיד החיצון**, וז"ל הגמ' בחולין דף צ"ג ע"ב אמר ר"י אמר שמואל שני גידין הן הפנימי סמוך לעצם אסור וחייבין עליו, חיצון סמוך לבשר אסור ואין חייבין עליו, (ופירש"י חיצון, גיד הקצר שבסוף השיפוי לרחבו והוא צד חיצון של ירך), והא תניא חיצון הסמוך לעצם, אמר רב יהודה היכא דפרעי טבחי ופירש"י היכא דפרעי טבחי הוי גלויה במקום חתך הירך כשנחתכת ונפרשת מן האליה הוי ראש אותו גיד מחובר לבוקא של קוליא כך שמעתי עכ"ל, וכתב ברש"א בחלק א' בסוגיא גיד הפנימי סעי' ד' דמה שכתב רש"י לחלק בין פנימי לחיצון חכונה שהפנימי נמצא בין הרגלים ממש והחיצון אצל שפת הרגל, ובסוגיא גיד

החיצון סעי' ג' כתב לבאר דברי רש"י שגיד החיצון הוא עצב שיוצא מן השדרה תחת הכליות והולך ומתפשט לאורך הלונביל עד שמגיע אל הבוקא, וכיון שהגיע לשם יוצא ממנו גיד אל תחתית הבוקא, ואח"כ הולך הלאה על שפת רוחב הכף, ואח"כ יורד תחת הבשר המכסה את השוק עד לצומת הגידין שכלפי הזנב ובדרך הילוכו שולח קנוקנות וענפים לתוך מקומות אחרים, ועל פי זה מש"כ רש"י מחובר לבוקא של קוליא רצונו שמשם מתחיל החשבון ולא מהתחלתו שאצל הכליות, ומשום שהענף שיצא ממנו נתחבר אל העצם כתב רש"י שראשו מחובר אל הבוקא.

וכתבו התוס' דף צ"א ע"א ד"ה רב אשי דרבינא דמוקי לה בגיד החיצון דהוי מדרבנן לכאורה לא אתי כר"י, דלקמן מפיק לה מהירך דמשיט ליה בכוליה ירך לאסוקי חיצון דלא ור"י דריש הירך המיומנת שבירך, אם לא נאמר דתרתני שמעית מיניה, ולכאורה צ"ב לפמש"כ רש"י בדף צ"א ע"א עוד טעם, דגיד הפנימי שהוא על הכף משו"ה אסור וגיד החיצון שהוא תוך הכף משו"ה מותר (ועיי"ש ברש"ש), א"כ גם לר"י אפי' לית ליה הדרש דהירך למעט גיד החיצון מ"מ לימעט מע"ה הכף ולא תוך הכף, ויש לומר דלר"י דס"ל דהגיד שבכל הירך אסור על כרחך לא ס"ל דרשה דעל הכף ולא תוך הכף, חרא דהרי לדיריה גם מה שבתוך הבשר נאסר דהרי גם גיד הפנימי איקלודי מיקליה, רק לשמואל דאמר לא אסרה תורה אלא מה שעל הכף אינו אסור מה שאיקלודי מיקליה כמוש"כ הרשב"א שהבאתי לעיל, אבל לר"י דכל הירך אסור, גם מה שאיקלודי מיקליה אסור א"כ לא דריש על ולא תוך, ושנית כיון דר"י דריש מהירך לאסור גיד שבכולו ירך ועל הכף מוקי התם דדרשא אחריתי, לא דריש כלל על הכף ולא תוך הכף.

מבואר דגיד החיצון מותר מדאורייתא ומדרבנן אסור, וכן פסק הרי"ף בפגיה"נ דגיד החיצון אסור מדרבנן, וכן הרמב"ם בפ"ה מהל' מאכ"א הל' א' הביא הך מימרא דשמואל דשני גידין הם וכו', והרמב"ם שינה קצת הלשון ובמקום החיצון כתב והעליון כולו אסור מדבריהם, ונראה דהוא מפרש חיצון כפירש"י שהביא התוס' דף צ"ג ע"ב דמשום דאינו מובלע כ"כ קרוי חיצון וצ"ע, וכן הרא"ש בפגיה"נ סי' ב' הביא הך מימרא דשמואל, ובטור יור' סי' ס"ה כתב ג"כ שגיד החיצון אסור מדרבנן.

(ה) **שומן הגיד** וז"ל הברייתא בחולין דף צ"א ע"א דתניא שמנו מותר וישראל קדושים נהגו בו איסור, ופירש"י וישראל קדושים עושין סיג לתורה נהגו בו איסור (והובאה ברייתא זו בפסחים דף פ"ז ע"ב וגם בחולין צ"ב ע"ב), והגמ' מביא שם ברייתא דמיפלגי בה ר"י ור"מ וז"ל הברייתא דתניא גיד הנשה מחטט אחריו בכל מקום שהוא, וחותר שמנו

מעיקרו דברי ר"מ (ופירש"י מעיקרו, מכל מקום שהוא נבלע ונשרש בבשר) ר"י אומר גוממו עם השופי (ופירש"י גוממו עם השופי החלב הגבוה ונראה על השופי גוממו ומשליכו מפני מראית העין שלא יראה כאוכל גיד, אבל עיקרו ושרשיו של שומן של גיד מותרים). ובגמ' מוקי לברייתא דתניא ושמונו מותר וישראל קדושים נהגו בו איסור כר"מ, ומן התורה מותר השומן ורק ישראל קדושים נהגו בו איסור.

ובתוס' ד"ה גוממו עם השופי הקשו על פירש"י שפירש דגם לר"י צריך לגומם שומן הגיד עם השופי, וכתבו שם דמה דאמר ר"י גוממו עם השופי קאי רק אגיד אבל שומנו של גיד לר"י מותר לגמרי אפי' במקום השופי, ודוקא ר"מ ס"ל דשומן הגיד ישראל קדושים נהגו בו איסור, וכן בתוס' דף צ"א ע"ה ד"ה ר"א אמר לא נצרכה, כתבו שם דלר"י שומן הגיד מותר, וכן כתב גם הרשב"א בחידושו לחולין צ"ב ע"ב ד"ה דתניא.

ובר"ן ריש פגית"נ כתב דבשמונו של גיד אפי' איסורא מדרבנן ליכא אלא מנהגן של ישראל קדושים הם שהחמירו על עצמן, ומה שאמרה הגמ' מודה שמואל לר"מ דמדרבנן אסור ממנהגן של ישראל קדושים קאמר, ומסיק שם דג' דינין יש לו לגיד הנשה, עיקרו וחטיטתו זשמונו עיקרו היינו על הכף בלבד כדאמר שמואל לא אסרה תורה אלא שעל הכף בלבד והיינו בדאורייתא, חטיטתו דרבנן והיינו דתניא גיד הנשה מחטט אחריו ומדרבנן לחוד, ושמונו אסור ממנהג של ישראל קדושים, וכן כתב הרשב"א בחידושו דף צ"ב ע"ב בד"ה דתניא דשמונו הוא רק ממנהג של ישראל קדושים, ומה שאמרה הגמ' מודה שמואל שאסור מדרבנן לאו דרבנן ממש קאמר אלא מהנהגת קדושים שאסור לעבור עליה מדרבנן, וכתב ג"כ דיש שלשה דינין בגיד, דאורייתא ומתקנת חכמים ומהנהגת קדושים.

וכתב המרדכי ריש פרק גיד הנשה דשמונו ישראל קדושים הם ונהגו בו איסור, וראוי להחמיר כדגרסינן בני הזהר בשל סופרים יותר משל תורה, שדברי תורה יש בהם עשה ולא תעשה ובדברי סופרים העובר עליהם חייב מיתה בידי שמים, ומה ששינו ישראל קדושים הם ונהגו בו איסור זו חייב מיתה בידי שמים, ומה ששינו ישראל קדושים הם ונהגו בו איסור זו היא דברי סופרים.

ובאן"ן סי' תמ"ד סיים ולכך יש עליו להחמיר הרבה.
ולהלכה פסק הרי"ף דפגית"נ כר"מ דשומנו של גיד אסור, וכתב הרי"ן דאף דבעלמא ר"מ ור"י הלכה כר"י הכא קיי"ל כר"מ דשמונו אסור ממנהג של ישראל קדושים דר"א אוקי ברייתא דהעצמות והגידין וכו' בשמונו של גיד וכדתניא ישראל קדושים נהגו בו איסור אלמא דהכי ס"ל, וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מהל' מאכ"א הל"א דחלב שעל הגיד אינו אסור אלא מדברי סופרים, וכתב הה"מ וז"ל דשמונו של גיד אסור הכל מדבריהם דקיי"ל כר"מ דף צ"ב ע"ב דאמר הכין וכשמואל דקאי התם כותיה עכ"ל הה"מ.

הנה מה שסיים הת"מ דקיי"ל כר"מ דשמנו אסור ושמאל ס"ל התם כוותיה, כונתו על מה שאמרה הגמ' בדף צ"ב ע"ב ומודה שמואל דלר"מ מדרבנן אסור, ולכאורה צ"ע דאיך מוכח מהתם דשמואל ס"ל כר"מ דשמנו אסור מדרבנן דילמא ס"ל כר"י דשמנו מותר דהרי שמואל קאמר סתם דחלבו מותר לדברי הכל, וע"ז מקשה הגמ' חלבו דמאי עד דמסיק ואלא חלבו דגיד ופריך והא מיפלג פליגו בזה וע"ז משני הגמ' דמודה שמואל דלר"מ מדרבנן אסור ומאי דקאמר שמואל חלבו מותר היינו מדאורייתא, ואיך מוכח מזה דשמואל ס"ל כר"מ דשמנו אסור דילמא ס"ל כר"י דשמנו מותר ורק מודה דלר"מ אסור מדרבנן, ובאמת הר"ן שהביא ראיות דהלכה כר"מ לא הביא כלל ראיה משמואל, וברשב"א דף צ"ב ע"ב ד"ה ותניא סיים שם וז"ל ואע"ג דרימ ור"י הלכה כר"י, בחטיטת גיד ושמנו קיי"ל כר"מ מדקאמר ליה שמואל לבר פילוי חות ביה טפי אי לאו דחזיתך הוה ספית לי איסורא אלמא כר"מ ס"ל והכי הילכתא עכ"ל, ומה שמביא הרשב"א ראיה מדקאמר שמואל לבר פילוי, אע"ג דשם מיירי הגמ' רק בחטיטה ולא בשומן הגיד, הרשב"א לשיטתו שכתב באותו דיבור דר"י לית ליה כלל איסור דרבנן בגיד, וכן כתב בדף צ"ז ע"א, ולפי"ז מביא הרשב"א ראיה משמואל דס"ל כר"מ דאסור מדרבנן בחטיטת הגיד, א"כ ס"ל כר"מ דגם איסור דרבנן יש בגיד ולא כר"י דס"ל דאין כלל איסור דרבנן בגיד, וזה שכתב הרשב"א דקיי"ל כר"מ בחטיטת גיד ושמנו מדקאמר שמואל לבר פילוי וכו', ואפשר דכונת הרשב"א להביא ראיה משמואל רק על החטיטה ולא על שומן הגיד וצ"ע, אבל הת"מ שציין משמואל דף צ"ב ע"ב צ"ע דמשם אין ראיה כלל דשמואל הכי ס"ל, אך ברי"ף ריש פרק גיד הנשה נראה דהיה לפניו הגירסא בגמ' ומודה שמואל דמדרבנן אסור, ולא גרס ומודה שמואל דלר"מ כמו שהוא לפנינו וא"כ אפשר דמה דייק חת"מ דמדאמרה הגמ' סתם מודה שמואל דמדרבנן אסור, משמע דגם שמואל ס"ל כר"מ בזה דמדרבנן אסור.

וכתב הטור בסי' ס"ה ושומנם אסור לפי שישראל קדושים הם ונהגו בו איסור (ועיי"ש בב"י ובב"ח), ובדרכ"ט סי' ס"ה ס"ק ס"ו הביא בשם המנח"י והשפת"ד דשומן של גיד קליש איסורו משאר איסור דרבנן כיון דאינו אלא ממצות פרישה דישאל קדושים הם, ולדברי המרדכי שסיים שהוא מדברי סופרים חמור יותר משאר איסור דרבנן דלעת הראב"ד בתשו' תמים דעים דדברי סופרים חמור יותר משאר איסור דרבנן, והביא בשם ספר דעת תורה בפתיחה להל' טריפות שכתב דמדברי המרדכי משמע דחמור כמו שאר איסור דרבנן וסיים בצ"ע.

ובדמש"א דף רכ"ד ע"א שכתב על שמנונית וקנוקות דישאל קדושים ונהגו בו איסור יותר מגיד הנשה, דאילו בגיה"נ אינו

אוסר תערובתו בפליטתו דעץ בעלמא הוא אבל שומן וקנוקנות אוסרים תערובתם בפליטתם. [ועיי' בשו"ע סי' ס"ה סעיף ט' ובדרישה סי' ס"ה אות ח']. ובהעמק שא"ה פ' וישלח דייק מלשון הרי"ף שכתב גבי שומן הגיד דמדרבנן אסור וכן הרמב"ם שכתב דגם שומן הגיד מכין אותו מכות מרדות, דס"ל דגם שומן הגיד אסור מדרבנן ולא רק ממנהגא.

וכתב בדמש"א דף רכ"ג ע"ב דמכל הפוסקים ומלשון הגמרא משמע דשומנו של גיד אסור אבל שומנו של קנוקנות אינו אסור ואפי' מנהג ליכא, רק שבזמנינו נהגו לנקר גם שומנו של קנוקנות לפי שאינן בקיאים. (ו) **קנוקנות** של גיד הנשה, וז"ל הגמ' בדף צ"ב ע"ב אמר ר' יצחק בר שמואל בר מרתא אמר רב לא אסרה תורה אלא קנוקנות שבו (ופירש"י קנוקנות גידין דקין ההולכים באורך הירך מתחת הבשר מגיד החיצון לגיד הפנימי והן הן האסורים לפי שהן רכים ונותנים טעם, אבל גיד עצמו שהוא בראש השופי כשר הוא ועץ בעלמא הוא) עולא אמר עץ הוא והתורה חייבה עליו (ופירש"י עולא אמר אעפ"י שעץ הוא התורה חייבה עליו). אמר אביי כוותיה דעולא מסתברא דאמר ר"ש חוטין שבחלב אסורין וחייבין עליהן, אלמא חלב אמר ויחמנא ולא חוטין הכא נמי גיד אמר רחמנא ולא קנוקנות, ובתוס' ד"ה כוותיה דעולא מסתברא כתבו וז"ל בשאילתות דר' אחא ב"פ וישלח כתב דאע"ג דקאמר מסתברא כעולא אסרינן קנוקנות מדרבנן, משמע דלעולא אפי' מדרבנן שרי, מבואר בדבריהם דלעולא שרי קנוקנות אפי' מדרבנן, אבל בחידושי הרשב"א דף צ"ב ע"ב ד"ה אמר אביי כתב וז"ל ומדפסק אביי כוותיה דעולא קי"ל כוותיה, מיהו מדרבנן אפי' קנוקנות נמי אסור וכדשמואל דאמר ליה לבר פיולי חות ביה טפי והכי איתא בב"ר הא פסקלותא דגידא שרי וישראל קדושים נהגו בו איסור ופי' הארוך פסקלותא קנוקנות, ועולא נמי דאמר עץ הוא והתורה חייבה עליו מדאורייתא קאמר אבל מדרבנן מודה הוא דאסרו אפילו קנוקנות שבו, וכן כתב רב אחא ז"ל בשאילתות אע"ג דאמר אביי כוותיה דעולא מסתברא מיהו מדרבנן אסור וישראל קדושים נהגו בו איסור כשמונו של גיד, מבואר בדבריו דגם עולא עצמו ס"ל דקנוקנות אסורים מדרבנן והביא ראיה לדבריו מהשאילתות שהביא התוס', אך מה שהביא הרשב"א מבר פיולי בדף צ"ו ע"א צק"ע דהרי שם מיירי בחטיטת גיד עצמו ולא מהקנוקנות, ושני דינן להם דחטיטת הגיד הוה מדרבנן וקנוקנות אפי' מדרבנן אינו אסור ורק ממנהג ישראל קדושים כשומן הגיד, כמוש"כ הרשב"א ויותר מפורש בר"ן ריש פרק גיד הנשה שכתב וז"ל והקנוקנות שבגיד דהיינו גידין הרכים ההולכים באורך הירך תחת הבשר מגיד החיצון לגיד הפנימי דינן כשמונו דאפי' מדרבנן לא אסורי אלא מנהג של ישראל קדושים דחטיטה שהוא מדרבנן בגיד עצמו הוא, והיינו דאמרינן בב"ר סדר וישלח פ"ח האי פסקלותא דגידא שריא וישראל קדושים נהגו בו

איסור ופי' בערוך פקקלותא קנוקנות מלשון פקקי גפנים, מבואר בהדיא ברברי הר"ן דקנוקנות אפי' מדרבנן אינו אסור ורק אסור ממנהג ישראל קדושים.

והנה ממה שכתבו התוס' דקנוקנות אסורי מדרבנן כתב בהעמק שאלה פ' וישלח אות ו' דהתוס' ס"ל דקנוקנות אסורות מדרבנן ולא רק ממנהגא כמו"ש ההשב"א והר"ן, ונפק"מ לענין מכות מדרות אם הוא מדרבנן מכין אותו מכות מדרות ואם ממנהגא אין מכין אותו, וכתב שם דהתוס' מפרשי דמה שאמר המדרש פקקלותא דגידא ראסור ממנהג ישראל קדושים פירושו שומן הגיד, ולא קנוקנות כפי' הרשב"א והר"ן.

והרי"ף והרא"ש לא הביאו כלל דין קנוקנות שהם אסורות מדרבנן. ובמערי"ט פגיה"נ אות ח' תמה על זה, וכן הרמב"ם בפ"ח מהל' מאכ"א לא הביא כלל דין קנוקנות שהם אסורין. ובהעמק שאלה פ' וישלח כתב דהרי"ף והרמב"ם ס"ל דלעולא אפי' מדרבנן שרי ופסוקי כעולא, ומה דאמר במדרש פקקלותא דאסור משום מנהג ישראל קדושים מפרשי רקאי על שמנו ולא על קנוקנות.

ובטור סי' ס"ה כתב וקנוקנות שבשניהם אסורים מרבריהם לפיכך צריך לחטט אחריהם בכל מקום שהם, והב"י הביא מדברי התוס' והרשב"א ור"ן שכתבו דקנוקנות אסורי מדרבנן ממנהג ישראל קדושים, וכתב בהעמק שאלה רהב"י לא הרגיש בזה שכתב דהתוס' כהרשב"א, ובאמת התוס' ס"ל דמדרבנן אסור ולא ממנהג, וכן דעת הטור ג"כ כתוס' שהרי כתב שאסורין מדבריהן.

ובאו"ה סי' כ' סעיף י"ב אחר שכתב שחלב שהבשר חופה אותו מותר, כתב אך הקנוקנות של גיה"נ המובלעים בבשר ודאי אסורים מדרבנן ראינם בכלל חלב.

ז' ון"ף הש"ע בסי' ס"ה סעי' ח' שני גידין הן בירך אחד פנימי סמוך לעצם והשני חיצון סמוך לבשר ושניהם אסורין וצריך לחטט אחריהן, אלא שהפנימי אסור מן התורה והוא הפושט בכל הירך, והחיצון אסור מדבריהם, וקנוקנות שבשניהם אסורים מדבריהם וצריך לחטט אחריהם, ושומנם ישראל קדושים הם ונהגו בו איסור, והג"ה הרמ"א וראשי הקנוקנות נכנסין בראשי העצמות על כן המנקר צריך לשבור ראשי העצמות כדי לסור הקנוקנות מעיקרן, [וביש"ש פגיה"נ סי' ב' כתב דכן המנהג], ובדרכ"ט סק"ע הביא בשם השבות יעקב דהמפקס בזה אם צריכין לשבור ראשי העצמות כשמנקרין גיה"נ הוא בר גירוי אם אינו חוזר בו, ולכן יש להזהיר להמפקס בזה לחזור בו ולומר דברים שאמרתי לפניכם טעות הן.

וכתב בשלחן גבוה סימן ס"ה סק"צ וז"ל וראשי העצמות וכו' היינו עצם הקולית ועצם השוק, וראש עצם השוק היינו מה שמחובר עם

הקולית, אבל לצד אחר מה שמחובר עם הארכובה הנמכרת עם הראש אף על גב שיש שם גידים לאו גידין דגיד הנשה ניהו אלא מצומת הגידין ניהו ומותרים הם עכ"ל. אך בדרכ"ת סי' נ"ו ס"ק ז' ובסי' ס"ה ס"ק ס"ט הוכיח מהפ"ח ומטפרי ניקור שגיד הנשה נמשך גם למקום צומת הגידין ולא כהשלחן גבוה הנ"ל, ובשנ"ת שואל ומשיב מחדורא תליתאי תשו' שי"ז כתב בענין זה וז"ל כתב בלבוש עט"ז גיד הנשה אסור מה שעל הכף אבל מה שלמעלה מן הכף ושלמטה מן הכף עד סופו אינו אסור אלא מדרבנן, גם אצל צומת הגידין כתב שצריך לחטט גיד הנשה עד סופו, והקשו הלא הגיה"נ נגמר בארכובה הנמכרת עם הראש, לפענ"ד הדבר מבואר ברש"י הובא, בבי' בשם הסמ"ג שהביא דברי רש"י בביאור יותר כי הגיד הפנימי נכנס לצד הפנימי של ירך שתחת הבשר לאורך הירך עד הארכובה התחתונה לצומת הגידין, הנה ביאר רש"י כי עד צומת הגידין נמשך הגיד הפנימי ולא יותר וע"כ אינו אסור רק עד צומת הגידין, וכן נוהגים פה לבוב לגקר גיה"נ עד מקום כלות הצומת הגידין והיינו עד מקום שמתחיל הארכובה הנמכרת עם הראש כי עד שם נמשך ויש לו תואר גיד והיינו צומת הגידין שמתחברים שם הגידין, ואותם המנקרים שאינן מנקרין רק עד התחלת צומת הגידין לא יפה הם עושים כי זה גיד הנשה דאורייתא כמבואר בכל הפוסקים עכ"ל, ומה שמסיים כי זה גיה"נ דאורייתא צק"ע דהרי אדרבא הרי"ף והרמב"ם ורשב"א פסקו כשמואל דמאורייתא אינו אסור רק מה שעל הכף (ועיי' בפר"ח סי' ס"ה סעי' ט"ו) ואפשר כונתו דגיד הפנימי יש בו איסור דאורייתא, אך לא משמע כן מלשונו.

וכתב בתורת ניקור השלם דף י"ט ע"ב בהערה העצמות וז"ל מבואר ברמ"א יו"ד סי' ס"ה סעי' ח' וראשי הקונקות נכנסין בראשי העצמות וכו', עצמות אלו כונתו על עצם הקולית הנקרא (מאריך ביי) ועל עצם חשוק (נאו ביי) אפילו בקצהו התחתון המחבר לארכובה ערקום מפני שגיד הנשה מתפשט ג"ם למטה עד סוף צומת הגידין אבל לא יותר, וכן כתב רש"א בסוגיא גיד הנשה סעי' י"ד דגיד הנשה אינו הולך בארכובה התחתונה ודלא כספר אחד (ספ"ג לרבי יהושע סגרי אומן יד ד') שכתב דגיה"נ בין הפנימי ובין החיצון נמשכין עד קשר הטלפים הפרסות וכתב שלדברי אותו ספר קשה מפני מה אוכלים הרגל בלי ניקור.

(ח) **והנה** שומן הגיד שאסור ממנהג ישראל קדושים איננו שוה לא בטבעו ולא בדינו לחלב האסור ויש לו כל הסימנים של סתם שומן כשר הן מראה הן במשמוש, אינו נמס במיעוץ האצבעות גם אינו תותב קרום ונקלף ומכוסה עם בשר ומ"מ אסור לאכלו, ומשום זה קולפים שומנו של גיד שנמצא בתוך הבשר בפנים, ויש עוד חילוק בין שמנו של גיד לחלב אסור, דחלב של חיה מותר ושומנו של גיד צריך לגקר גם בחיה כמו גיד עצמו,

כמו שכתוב ברמ"א סי' ס"ה סעי' ה' שכתב וז"ל כל דבר שמגין בבהמה צריך לנקר בחיה ג"כ (מרדכי פגיה"נ) רק מה שאסור משום חלב אין צריך לנקר בחיה עכ"ל, ובפתחי תשובה הביא בשם תשו' רדב"ז ח"ב סי' תר"ע שכתב דחלב של גיה"נ אסור ג"כ בחיה דמה שנהגו איסור בשמנו של גיר הוא משום חומרת הגיר ולא משום חלב (עיי' בדרכ"ת ס"ק נ"א מש"כ בשם המהרש"ל).

ט) והנה הדרך שאנו מקדיין אין בו חשש חלב כי אין שם חלב כלל כמו שהאריך כבר בארוכה בשו"ת אורח לצדיק בקונ' הנקרא אורח מישור (והובא בדרכ"ת סי' ס"ה ס"ק ס"ד) והאריך שם לסתור דברי מי שרצה לומר דבדרך יש גם חלב דאורייתא מלבד שומן הגיר ואמר שכך קבלה בירו ורוצה לסמוך על קבלתו, וסתר דבריו והעלה דהעיקר כמו שהוא מוחזק בידינו משנים קדמוניות מפי סופדים וחכמי הוראה שבידך ליכא חלב דאורייתא כלל אלא שמנו של גיר לבד, ומה שאמר הרב המנקר לפי הכלל המסור לנו מרדכי חז"ל דכל שהוא תותב קרום ונקלף הוא חלב מן התורה והלא גם שמנו של הדרך הוא תותב קרום ונקלף, ע"ז השיב שהוא מנקר ובדק במקולין בצירוף שאר המנקדין שהם מומחים משנים קדמוניות וראה שזה אינו שאין בו הסימנים של תותב קרום ונקלף, ועוד דלו יהיה שהאמת כדבריו שהוא תותב קרום ונקלף אפילו הכי אינו אסור מן התורה כיון שאינו מן החלב הקרב ע"ג המזבח, ועוד הלא ידוע הוא שאפי' תותב קרום ונקלף כל שהבשר חופה אותו לא הוי חלב וכו', והרי בידך מכל צדדיו מקיפו דיבוי בשר וצריך לחתוך בהבשר חתיכות חתיכות כדי למצאו וכו', וסיים דקבלה זו בטעות הוא ואין לסמוך עליה כלל.

וכל ניקוד של הדרך הוא רק מחמת גיר ושמנו שיש שם, אך יש שהחלב שהוא בפנים בתוך חלל הבהמה והוא מתרבא דקליבוסתא ושאר חלבים שנמצאים שם בפנים בחלל הבהמה שנדבקים מבחוץ לחלקים מן הדרך, ובספ"ג של רש"א בחלק ב' בחלב ושומן של הגיר כתב רישנן חתיכות שנמצאים עליהם חלב ולא שומן הגיר, וישנן חתיכות שנמצא עליהם שומן הגיר ולא חלב, ויש חתיכות ששניהם נמצאים על גבן, אצל הקושליץ ואצל הלערוויץ ובשר שעל הבטן לא נמצא שומן הגיר כי אם חלב, אצל השוק לא נמצא חלב כי אם שומן הגיר, ואצל חתיכות אחרים נמצאים חלב וגם שומן הגיר, ובח"ב בסדר הניקוד נבאר בפרטות טעם הניקוד של כל חלקי הבהמה.

ביעי חשילתא

א) ון"ל הגמ' בחולין דף צ"ג ע"א ביעי ח' ילתא (ופירש"י ביעי זכר המעורים בגופו) ר' אמי ור' אסי חד אסר וחד שרי (פירש"י חד אסר משום אבר מן החי דאע"ג דתלוי ביה כחטוכים דמי) מאן דאסר מדלא קא בריין הני אבר מן החי נינהו, מאן דשרי מדלא קא מיסרחן הני חיותא אית בהו, ואידך האי דלא קא מיסרחן דלא קא שליט בהו אוירא, ואידך האי דלא בריין כח'שותא הוא דנקיט להו.

וכתבו התוס' ד"ה מדלא קא בריין וכו' דלמאן דס"ל דאסור משום אבר מן החי מודה דמן התורה לא הוי אבר מן החי דכיון דהם מחבורים מעט הם מותרים בשחיטה כאיברים המדולדלים בפרק בהמה המקשה דף ע"ד ע"א דאמרינן שם דאין בהם אלא מצות פרוש בלבד, ובפר"ח סי' ס"ב סק"ז הביא דעת הרמב"ם בפ"ה מאכ"א דין ו' דאיברים המדולדלים אסורים מדאורייתא והכריע דהלכה כדברי הרמב"ם, והביא ראיה מגמ' זו כיון דקאמרה הגמ' מדלא קא בריין הני אבר מן החי נינהו משמע דהוא אבר מן החי ממש ואסור מדאורייתא, ולא כדברי התוס' דאין בהם אלא מצות פרוש, (ועיי' בתפארת יעקב בד"ה ביעי חשילתא).

והנה בגמ' איתא שם אמר ליה ר' יהודה לר' שמן בר אבא הני ביעי חשילתא שדיין ואת לא תיכול משום ואל תטוש תירת אמך ופירש"י אל תטוש תורת אמך מנהג מקומך שאתה מבבל ושם נוהגים בו איסורא ועיי"ש בתוס' בד"ה אל תטוש, וברמב"ם בפרק ה' מהל' מאכ"א הל' ז' כתב וז"ל נשמט אבר או מעכו או דכו כגון הבצים שמעך אותם או נתקן ה"ז אינו אסור מן התורה שהרי יש בו מקצת חיים ולפיכך אין מסריח, ואעפ"כ אסור לאכלו ממנה שנהגו כל ישראל מקודם שהרי הוא דומה לאבר מן החי עכ"ל. וכתב במגיד משנה דמדברי הרמב"ם נראה דבכל מקום אסורים ממנהג שנהגו בני ישראל, אבל מרש"י משמע דרק בבבל היו נוהגים בו איסור, וכן דעת הרשב"א שאין אסורים אלא במקום שנהגו בו איסור ולשון ואת לא תיכול משמע כרש"י ורשב"א, ובפר"ח סי' ס"ב ס"ק י"ג דחה דברי הה"מ וכתב דגם הרמב"ם מודה דלמי שאינו מבבל מותרין הביעי חשילתא. ומה שכתב הרמב"ם דנהגו לאסור הוא משום דאנן בתר בני בבל גרירן, ואכ"כ לא קשה מש"כ הגמ' ואת לא תיכול דהרי גם הרמב"ם מודה דלמי שאינו מבבל מותר ורק בבבל אסור ואנן בתר בני בבל גרירן, וברא"ש פרק גיד הנשה סי' י' אחר שהביא דברי הגמ' כתב ואנן גרירן בתר בני בבל ואסור לן (ועיי"ש במעדיו"ט אות א').

והר"ן בפרק גיד הנשה הביא דברי הרמב"ם וכתב וז"ל ומדברי הרמב"ם נראה דלדידן נמי אסורים כיון דבבבל נהגו בו איסור אנן בכל דוכתי בתר בני בבל גרירן עכ"ל, והביא דברי הרשב"א שכתב דבכל דוכתי שרי רק

תורת הנקור הירושלמי

במקום שנהגו בו איסור, ודחה דבריו ולא דמי לחלב דאייתרא דשם גם בני
בבל לאו מדינא אסרו ליה רק שנהגו שלא לאכלו ומשו"ה בכל מקום שלא נהגו
שלא לאכלו מותר, משא"כ בביעי חשילתא דבני בבל מדינא אסרי ליה וכיון
דאנן בכל דוכתי בתר בני בבל גירין משמע דלדין נמי אסור, ובפר"ח סי'
ס"ב ס"ק י"ג דחה דברי הר"ן שחילק בין חלב דאייתרא לביעי חשילתא וכתב
דלדברי הרשב"א אין נפק"מ דהרשב"א כתב בתשו' רנ"ג דגם חלב דאייתרא
לאו ממנהג אלא מדינא אסרי.

(ב) וז"ל הטור והשו"ע סי' ס"ב סעי' ד' ביצי זכר שנתלשו ועדיין מעורין
בכיסן אינו אסור מן התורה שהרי יש בו מקצת חיות ולפיכך אינו
מסריח, ואעפ"כ אסור לאכלן ממנהג שנהגו ישראל שלא לאכלו מפני שדומה
לאבר מן החי.

ובגילוי דעת סי' ס"ה סעיף ח' הביא בשם שו"ת דח"כ יו"ד סי' י"ז
דא"צ לנקר רק הבשר שבמקום הסירוס, אבל השומן שקורין בל"א
גאציע"ס אין צריך לנקר.

ובפר"ח סי' ס"ב ס"ק י"א הביא בשם האו"ה סי' נ' שיש לדקדק בביצים
מהאילים שבכמה מקומות רגילים הטבחים גוים לנתקן ג' ימים
קודם שחיטה.

